

SECTIO I.

PLANTÆ VASCULARES.

VAATPLANTEN.

UIT CELWEEFSEL EN VATEN ZAMENGESTELD EN VAN
WARE BLADEN VOORZIEN.

A. PL. VASC. PHANEROGAMICÆ, OPENBAAR BLOEIJENDE
VAAT-PLANTEN

Zijn van duidelijke bloemen voorzien, en bevatten die gewas-
sen, welke men gewoonlijk planten (kruiden, heesters en boomen)
noemt.

Classis I. DICOTYLEDONEÆ seu EXOGENÆ.

TWEEZAADLOBBIGE of BUITENWAARTS-GROEIJENDE
PLANTEN.

Stengen of stammen uit schors, bast, hout en merg zamenge-
steld, welke elkander concentrisch insluiten, Het hout wast, door
dat er ieder jaar eene nieuwe laag aan de buitenzijde der oude
gevormd wordt. De bloemdeelen meestal in de getallen 4, 5 en
hunne meervouden aanwezig. De zaadkiemen hebben twee tegen-
overstaande, zelden meer kringsgewijs geplaatste, zaadlobben.

Subclassis I. THALAMIFLORÆ DC.

Vele vrije bloembladen en meeldraden zijn op den bloembodem
(*thalamus*) vastgehecht.

Familia I. RANUNCULACEÆ JUSS.

Calyx 3—6-*sepalus*. Petala 3 —*plura, saepe nectariformia, rarius o.*
 Stamina libera, hypogyna, indefinita, antherae adnatae, rima du-
 plici dehiscentes. Ovarium aut plurimis carpellis liberis aut
 connatis formatum, aut solitarium, placenta unilaterali. Car-
 pella 1-*polysperma*. Semina suturae interiori affixa. Embryo
 minimus intra albuminis foveolam. — (K. II. 129).

De Ranonkelbloemigen zijn veelal kruidachtige gew., met aan den voet verbreedde halfstengomvattende bladen of bladstelen zonder steunblaadjes. Groeijen vooral in de gematigde luchtstreken, maar klimmen tot naar de koudste poolstreken en bergtoppen op.

Eigenschappen. Bijkans allen bevatten eene scherpe, somtijds bijtende stoffe, wier aard scheikundig nog niet naauwkeurig bepaald is. Sommigen worden daardoor vergiftig. Door destillatie met water kan men dezelve gemakkelijk uit de planten uittrekken. Wegens de groote vlugtigheid dezer stoffe gaat zij bij het droogen verloren. Vette olieën trekken dezelve uit het water tot zich. Sommigen bevatten daarbij nog een verdoovend beginsel, als Aconitum, enz.

I. CLEMATIS L. Cal. petaloideus, 4—8-*sepalus*; sep. aestivatione valvatis vel induplicatis. Corolla o. Carpella nucamentacea, 1-sperma, caudata.

(1) I. CL. RECTA L. Caule erecto, f. pinnatis, foliis ovatis acuminatis, sepalis oblongis obtusis, glabris extus margine pubescentibus. — *Syn.* Cl. erecta All. *Gr.* in de bosschen van Europa vooral Duitschland. — *Bl.* Jun.—Aug. † — *Ec.* D. 390. H. XIII. 30.

(2) 2. CL. VITALBA L. Caul. scandente, f. pinnatis, foliis ovatis-acuminatis integerrimis, grosse serratis sublobatisve basi subcordatis, sep. oblongis utrinque tomentosis. — *Hegge Clematis F. B. Sept.* I. 2. p. 415. V. G. p. 164. — *Syn.* Cl. sepium Lam. — *Gr.* langs de hagen enz. in Europa. — *Bl.* Jun.—Jul. † — *Ec.* H. XIII. 32.

G. D. Van beiden de bladen, van 1. HERB. CLEMATIDIS ERECTAE
 5. FLAMMULAE IOVIS (bloemen en wortels), van 2. FOLIA et STIPITES
 CL. SYLVESTRIS.

E. Scherp-giftig; zonder reuk; gekneusd scherp riekend; smaak brandend scherp; in den mond gehouden blaartrekkend.

Gedroogd veel zwakker van kracht, onder het poederen echter in den neus en keel pijn verwekkend.

B. Vlugtige scherpe stof en looistof.

W. Op de huid blaartrekkend, inwendig scherp, ontstekingsmakend.

G. Thans zeldzaam; vroeger versch en gedroogd tegen syphilis in- en uitwendig in INF., door störcck zeer geprezen (2 dr. op 1 ℞ aq. ebul., 2—3 maal daags 4 onc.)

P. EXTR. FLAM. IOVIS.

II. ANEMONE L. Cal. petaloideus, 5- pleiosepalus, sep. aestivatione imbricatis. Cor. o. Carp. nucamentacea, 1- sperma, receptaculo incrassato hemisphaerico s. conico affixa. — Involucrum infra florem, trifoliatum.

B. (3) 1. A. PRATENSIS L. Involucri foliis sessilibus digitato-multipartitis, f. radicalibus triplicato-pinnatifidis, laciniis linearibus, flore pendulo, sepalis campanulato-conniventibus apice revolutis, carpellis caudaque carpellum multoties superante hirsutis. — *Syn.* Pulsatilla pratensis Mill. — *Gr.* op de heidevelden, heuvcls, enz. in Duitschl., Frankr., Zwitserl. — *Bl.* April, bl. donkerpaarsch ¼. — *Ic.* D. 392. H. I. 23.

G. D. bladen, HB. PULSATILLÆ NIGRICANTIS.

E. Zonder reuk, bij kneuzing tot tranen prikkelend; smaak brandend scherp, lang durend.

B. Anemonine uit de *Hba* door destilleren met water bereid, cristalliseerbaar, (Pulsatillen-camfer (GEIGER)) en looistof.

W. Scherp en bijtend.

G. Zeldzaam, uit- en inwendig, tegen jicht, syphilis, oogziekten, enz., in INF. en SUCCUS EXPR. — Onlangs het EXTRACT tegen kinkhoest geprezen, ½ gr. 3 maal daags.

P. AQUA EN EXTR. PULSATILLÆ NIGRICANTIS.

VAN A. PULSATILLA L. *Paarsche Anemoon F. B.* Sept. I, 2. p. 413 *V. G.* p. 155. (*Syn. P. vulgaris* Mill. *Gr.* en *Bl.* als No. 1. *Ic.* D. 391. H. I. 22. *V. G.* Tab. XXVI) wordt de *Hba* PULSATILLÆ verza- meld, van gelijke eigenschappen en aanwending als de voorgaande.

VAN A. NEMOROSA L. *Bosch Anemoon F. B.* Sept. I, 2. p. 413 (*Gr.* i) de bosschen van geheel Europa. *Bl.* Maart—Mei. 2½. bl. witpurper. — *Ic.* H. I. 24) werden vroeger de *Hba* et FL. RANUNCULI ALBI welke eene scherpe vlugtige olie, of de later ontdekte Anemonine

bevatten, gebruikt; van soortgelijke kracht en aanwending als No. 1. *P.* — 40. R. ALB. in de Ph. Succ.

Van *A. HEPATICA* L. (*Syn. Hepatica nobilis* DC. *Gr. Europ. Bl. Maart—Apr. bl. rozenrood*, zelden wit. $\mathcal{L}$.) werden de *FOL. HEP. NOBILIS*, welke weinig scherp zijn, gebruikt, b. v. door BOERHAAVE tegen verouderde gonorrhoeë geprezen.

Van het talrijke geslacht *RANUNCULUS* is thans bijkans geene soort meer in gebruik, vroeger de bladen van *R. FLAMMULA*, *Egel Ranonkel* *F. B. Sept. 1, 2. p. 417* (NB. *FLAMMULÆ MINORIS*); van *R. LINGUA* L., *grote R. t. a. p.* (NB. *FL. MAJORIS*), het kruid van *R. SCLELERATUS*, *blaartrekkende R. F. B. Sept. 1, 2. p. 419* (NB. *R. PALUSTRIS*); van *R. ACRIS* L., *gemeene R. F. B. Sept. 1, 2. p. 421* (NB. *R. PRATENSIS*); de bladen van *R. FICARIA* L., *ranonkelachtig Speenkruid* *F. B. Sept. 1, 2. p. 417* (NB. *CHELIDONII MINORIS*). — *Vergel. F. G. p. 157 Tab. XXVII, XXVIII.*

III. *HELLEBORUS* L. Cal. petaloideus, 5- sepalus persistens. Petala sepalis minora, nectariformia, unguiculata: lamina tubulosa, bilabiata. Capsulae in receptaculo sessiles.

B. (4) 1. *H. NIGER* L. f. radicalibus pedatis, scapo bi-tri-bracteato 1—2- floro, bracteis ovalibus. — *Gr.* in de bergstreken van Europa. — *Bl.* Decemb.—Maart. — *Ic. D. 393. H. I. 7. 8.*

(5) 2. *H. VIRIDIS* L. Caule nudo ad ramificationes foliato, f. pedatis, radicalium foliis recurvatis canaliculato-concavis elongato-lanceolatis acutis inaequaliter profunde serratis glabris vel subpubescentibus subtilis rugoso-venosis, venis prominulis, stigmate erecto. *Groene Nieswortel* *F. B. Sept. 1, 3. p. 811.* — *Gr.* in de bosschen, op de heuvels, enz. van de gematigde streken van Europa. — *Bl.* Maart—Apr. *Ic. D. Suppl. II. 22. H. I. 9.*

G. D. Van beiden, doch vooral van de eerste soort, de wortel, *R. HELLEBORI seu ELLEBORI NIGRI seu MELAMPODII.*

E. Scherp, vergiftig; reuk onaangenaam, gedroogd zwak; smaak bijtend, bitter. Eigenlijk schijnen de wortelvezels de werkzaamste deelen te zijn.

B. Scherpe weckhars, en bittere extractstof, eene vluchtige olie.

W. Drastisch, op de huid blaartrekkend.

G. Waterzucht, krankzinnigheid, onderdrukte menstruatie, huidziekten, enz., thans zeldzaam, vroeger menigvuldiger, vooral bij de Ouden een vermaard geneesmiddel tegen krankzinnigheid, reeds door HIPPOCRATES gebruikt, echter niet te verwisselen met

rad. Hellebori albi. — Als stimulans 2—8 gr. 2—4 maal daags, als drasticum 15—30 gr.

P. EXTRACT. et TINCT. R. HELL. NIGRI.

Vervalschingen. 1. Wortel van *Actaea spicata* L., onderscheiden door de geheel zwarte kleur; de doorsnede van de hout-kern derzelve heeft den vorm van een kruis.

2. *Adonis vernalis* L. Deze wortel is grooter, en gedroogd zijnde geheel zwart.

3. *Helleborus foetidus* L. (de bladen vroeger als *Hba H. foetidi* of *Helleborastri* gebruikelijk). *Ic. D. Suppl. II 23. H. I. 10.* De wortel vormt eenen eenvoudigen, meer verlengden wortelstok, terwijl die van *H. viridis* uit vele dikke takken bestaat, welke met vele onverdeelde vleezige bruine vezels bezet zijn.

Vergel. hierover de afbeeldingen *D. Suppl. II. 24.*

IV. NIGELLA L. Cal. petaloideus, 5- sepalus. Petala sepalis minora, nectariformia, unguiculata: lamina basi fovea nectarifera, squama tecta. Caps. 5—10, connatae, stylo persistente rostratae.

(6) 1. N. SATIVA L. Caps. glanduloso-scabris, totis connatis, seminibus triquetris transverse rugosis; involucro nullo. — Antherae muticae. — *Gr.* in middel-Europ. enz. In *Z. Duitschl. Belg. Nederl. gekweekt.* — *Bl.* 's zomers. — *Ic. D. Suppl. II. 21. H. VI. 16.*

G. D. De zaden, SEMEN MELANTHII S. NIGELLÆ.

E. Geurig, scherp.

B. Vlugtige en vette olie.

W. Prikkelend, pisdrijvend, melkafscheiding bevorderend, enz.

G. Zeldzaam, meer als huismiddel.

(7) 2. N. ARVENSIS L. Caps. laevibus ad medium connatis, sem. triquetris subtiliter granulato-scabris, invol. nullo. — Antherae aristatae. — *Gr.* in de koorlanden van Zuid-Europa. — *Bl.* Jul.—Sept. ☉. — Kelkbladen wit, van voren groenachtig, van onderen gestreept. *Ic. H. VI. 17.*

(8) 3. N. DAMASCENA L. Caps. laevibus totis connatis, seminibus triquetris transverse rugosis, fl. involucrato. — Antherae muticae. *Gr.* in *Z. Europ.* — *Bl.* Mei—Jul. ☉. Kelkbladen bleekblauw, aan den top en van onderen groen. *Ic. H. VI. 15.*

G. D. Zoo als bij de voorgaande, waarmede zij zonder nadeel verwisseld worden.

Vervalschingen. 1. De zaden van *Agrostemma Githago* L.

onderscheiden zich door gebrek aan reuk en door den bitteren smaak, enz.

2. *Datura Stramonium* L. heeft niervormige zaden, zonder aroma. Vergel. deze plant.

V. DELPHINIUM L. Cal. petaloideus, 5-sepalus, sepalum superius calcaratum. Cor. nectariformis, 4-petala: petala 2 superiora calcarata, calcaribus inclusis, vel petala omnia in unum calcaratum coalita. Caps. 1, 3, 5, polyspermae.

B. (9) 1. D. STAPHYSAGRIA L. Cor. tetrapetala, petalis basi connatis imberbibus, f. palmato-quinquefidis, laciniis integris trifidisve, pedicellis basi tribracteatis, calcare brevissimo, caps. 3. — *Gr.* in Z. Europa. — *Bl.* Apr.—Jul. ♂. *Ic.* D. 394.

G. D. De zaden, SEMEN STAPHIDIS AGRIC.

E. Scherp, bitter, vergiftig, weinig reuk, gekaauwd de speekselafscheiding sterk opwekkend.

B. Delphinine (brandend, bijtend), Staphisaine, beiden in water bijkans onoplosbaar.

W. Purgierend, braakwekkend (5—6 gr.), uitwendig blaartrekkend.

G. Bijkans alleen uitwendig tegen schurft, enz.

P. PULV. et UNG. PEDICULORUM.

WENDEROTH gelooft, dat de meeste Sem. Staph. van eene bijzondere plantsoort verzameld worden, welke men echter voor eene var. van D. Staph. zal kunnen houden.

D. OFFICINALE WEND. Villosoglanduliferum, caule simpliciusculo, f. urceolato-palmatis 5-7-lobis inciso-dentatis laciniisve integerrimis acuminatis, pedunculis bracteolas floresque longe superantibus. — In Z. Eur. verbouwd ☉ *Bl.* bleek blaauw. — *Ic.* Pharm. Centrabl. 1835.

10) 2. D. CONSOLIDA L. Cor. monopetala, caule divaricatum ramoso, racemis paucifloris, pedicellis bractea longioribus, capsulis glabris, solitariis. *Veld Riddersporen F. B. Sept. I. 2. p. 407.* — *Gr.* op de korenlanden van Europa. — *Bl.* Jun.—Jul. bl. violetkleurig ☉. *Ic.* Plenck 433.

G. D. FLORES et SEMEN CONSOLIDÆ REGALIS S. CALCATRIPPÆ.

E. Bloemen zonder reuk, bitter.

B. Bittere extractstof, looistof, blaauwe kleurstof.

W. Pisdrijvend, anthelmintisch, zaden krampstillend.

G. Bloemen tot species, de zaden in tinctuur zelden.

P. AQUA DESTILL. FLOR.

VI. ACONITUM L. Calyx petaloideus, 5- sepalus: sepalum superius (seu galea) fornicatum. Petala 5; 2 superiora cuculliformia, nectarifera, longe unguiculata, reliqua minuta, linearia, etiam deficientia. Caps. 3—5 polyspermae.

(11) 1. A. NAPELLUS L. Nectariis ex ungue arcuato horizontaliter cernuis, calcare subrecurvato, fl. racemosis, carpellis junioribus divaricatis, seminibus argute triquetris dorso obtuse plicato-rugosis. — Gr. op de bergen, langs beekjes, enz. op de Alpen van Duitschl., Zwitserland. — Bl. Jun.—Aug. Bl. blaauw en wit ♀. — Syn. A. vulgare DC. Ic. D. Suppl. IV. 21, 22, 23. H. XII. 12, 13.

REICHENBACH (*Illustratio generis Aconiti*) onderscheidt vele afwisselingen als soorten, b. v. A. Koelleanum, Hoppeanum, acutum, amoenum, laxum, formosum, Funckianum, Bernhardianum, strictum, acuminatum caet.

G. D. De bladen, HERBA ACONITI s. NAPELLI.

E. Scherp, verdoovend, vergiftig; reuk bij het wrijven onaangenaam; smaak aanvankelijk weinig, dan scherp, bitterachtig, op de tong brandend. — De wortel, hoewel niet gebruikelijk, is nog veel krachtiger van aard. — In Junij en Julij, vóór het bloeijen, schijnt de plant het werkzaamst te zijn.

B. Aconitine, (het werkzame in water oplosbare plantenloozout,) looistof en eene kleine hoeveelheid vlugtige stoffe, die tot verhooging van den scherpen smaak bijdraagt.

W. Prikkelend, pis-zweetdrijvend, uitwendig blaartrekkend.

G. In chron. ziekten, jicht, rheumat., syphilis, scirrhus, uitlagziekten, enz.; vooral door stórck aangeprezen. Het poeder 1 gr. pro dosi, klimmend. Extract 1—2 gr. enz.

P. EXTRACT., TINCT. SIMPLEX et ÆTHEREA ACONITI.

Vervalschingen. Er bestaat naauwelijks een plantengeslacht, waar de soorten zoo moeilijk te onderscheiden zijn en zoo veelvuldig in malkander overgaan, als bij deze. Vele derzelve worden met de voorgaande gebruikt, hetwelk echter volgens GEIGER af te keuren is, dewijl zij allen veel minder krachtig van werking zijn. De voornaamsten zijn:

B. (12) a. A. Stoerkeanum Reichenb. nectariis ex ungue su-

perne arcuato oblique inclinatis, calcare uncinato; carpellis junioribus incurvatis, conniventibus, seminibus argute triquetris dorso argute rugoso-plicatis. — *Gr.* op de bergen, Alpen, enz. — *Bl.* Jun.—Aug. bl. blaauw, wit-blaauw-gevekt. *Ic. D. Suppl. IV. 24. H. XII. 15.* — *Syn. A. neomontanum W., A. Cammarum al.*

Deze soort is door REICHENBACH naar STÖRCK genoemd, omdat het, door dezen in zijn geneesk. geschrift over deze pl. afgebeelde *Aconitum Napellus*, deze en niet de Linnaeansche soort is.

(13) *b. A. variegatum L.* Nectariis erectis vel oblique inclinatis, calcare uncinato, racemis basi ramosis, demum paniculatis, carpellis junioribus parallelis, seminibus argute triquetris transverse plicatis, plicis dorsalibus alatis membranaceis undulatis. Reliqua ut in *a.* *Syn. A. Cammarum Iacq.* — *A. rostratum Bernh. galea rostrata distinctum.* — *Ic. H. XII. 16.* — *Pedicelli glabri, aut vix puberuli.*

(14) *c. A. paniculatum Lam.* Nectariis ex ungue arcuato-cernuis, calcare recurvato, fl. racemosis demum divaricato-paniculatis, carpellis junioribus divaricatis, plicis dorsalibus alatis membranaceis undulatis. — *Reliq. ut in praeced., fl. violacei, panicula pilis rectis pubescens.*

Hba Aconiti wordt met de bladen van *Delphinium elatum L.* vervalscht.

2. *A. ANTHORA L.*, op de Alpen en Pyreneën groeiend, was als *rad. Anthorae* te voren somtijds in gebruik.

ACTEA SPICATA L. (*Ic. D. Suppl. I. 17, 18*) de wortel tot vervalsching; vroeger als *R. CHRISTOPHORIANÆ S. ACONITI RACEMOSI* in gebruik; scherp, emetisch en drastisch.

A. RACEMOSA L. (*Ic. D. 398*). *Gr.* in N. Amer., aldaar is de wortel veel gebruikt en komt somtijds in den handel.

VII. PÆONIA L. Cal. 5- sepalus, inaequalis, saepe foliaceus, persistens. Petal. 5- plura. Carp. 2, 3, stigmatibus linguatis. Caps. 1- locales, extrorsum dehiscentes.

(15) 1 *P. OFFICINALIS L.* Herbacea, capsulis maturis erecto-patulis apice recurvatis, f. biternatis vel ternato-bipinnatis, foliol. oblongis lanceolatisve supra nitidis subtus pallidis glaucescentibusve, terminalibus semitrifidis, lateralibus integris, caule tereti obsolete subangulato, fibris radicalibus tuberoso-incrassatis. — *Gr.* in de bosschen en op de bergen van Z. Europ. — *Bl.* bij

ons gekweekt Mei--Jun. bl. meestal gevuld rozenrood. — *Ic.*
D. 397. H. V. 26

G. D. RAD. zeldzaam FL. EN SEMEN PÆONIÆ.

E. Versch, reuk onaangenaam, smaak bitter-zoet-zamentrek-
kend; droog r. en s. gering.

B. Vlugtige verdoovende stoffe, bittere extract- en looistof, de
laatste vooral in de bloemen; in den wortel zetmeel en suiker.

W. Krampstillend.

G. Vooral in epilepsie, kinderziekten, in POEDER ($\frac{1}{2}$ scr.— $\frac{1}{2}$ dr.
eenige keeren), het UITGEPERSTE SAP, de fl. in INFUS $\frac{1}{2}$ —1
once op 6 onc. colat., om de twee uren 1 l., beiden zelden.

P. De fl., SYRUP FL. P., in *species* enz.; wortel *pulv. epilept.*
Marchion, Aq. antiepileptica.

De aanverwandte soorten worden met deze verwisseld en schij-
nen dezelfde kracht te hebben:

(16) 2. *P. PEREGRINA* DC. differt: foliol. magis acutis, sup.
glabris, inf. albido-puberulis, fl. pallidioribus, tuberibus magis
rotundis. Syn. *P. officinalis* L. var.

(17) 3. *P. PARADOXA* DC. differt. caule pubescente, foliol.
rugulosis, caet. Syn. *P. promiscua* Tausch.

PODOPHYLLUM PELTATUM L. *Gr.* in N. Amer. de wortel is drastisch
en in Amer. in gebruik, de bladen volgens BARTON verdoovend. —
Van den wortel 10—20 gr. in plaats van jalappe.

Fam. II. MAGNOLIACEÆ JUSS.

*Cal. deciduus 3—6- sepatus, quandoque spathaceus. Petala nu-
mero sepalorum multiplici, saepius multiserialia, basi attenu-
ata. Stam. indefinita toro inferne inserta, libera, anth.
adnatae 2—4 - loculares loculis rima longitudinali introrsum
raro extrorsum dehiscentibus. Ovaria plerumque distincta, in-
definita, multiserialia, imbricata, rarius uniseriata, numero
petalorum definita; styli breves, stigmata simplicia. Carp.
unilocularia, 3- polysperma, bivalvia, rima dehiscentia. Sem.
carnosa indehiscentia; semina suturae interiori affixa, albu-
men carnosum. Embryo rectus, parvus in ejus basi inclusus.*
— (K. II. 135. 138).

De *Magnoliacëen* zijn boomen of heesters met afwisselende

eenvoudige, gesteelde bladen en vrije afvallende steunblaadjes, met eindelingsche of okselstandige bloemen. Zij groeijen vooral in de gematigde en warmere streken van Azië en Amerika; velen munten door schoone en geurige bloemen uit.

Eigenschappen. Zij bevatten bittere, zamentrekkende, of aromatische stoffen.

I. DRYMIS FORST. Cal. profunde 2—3-partitus, petala 6—24 1—2 seriata: filam. apice incrassata, antherarum loculis discretis. Carp. 4—8 stigmatibus punctiformibus. Baccæ totidem, uniloculares polyspermae.

(18) 1. D. WINTERI FORST. f. oblongis, obtusis, inf. glaucis, coriaceis, pedicellis plerumque simplicibus, congestis vel breviramosis, carp. 4. — Is genoemd naar JOH. WINTER, die de schors 1577 het eerst naar Engeland bragt. *Syn.* Wintera aromatica Murr. Winterana aromatica Sol. — *Gr.* aan de Magellhaansstraat ½. 40'. *Ic. D. 372. H. IX. 6.*

G. D. De schors CORT. WINTERANUS, MAGELLANICUS.

E. Scherp-geurig.

B. Vluchtige olie 12 p. C. en scherpe hars 10, looistof, extractstof en zetmeel.

W. Tonisch, opwekkend.

G. In SUBSTANTIE 10—30 gr. p. d., INFUSIE ½ op 6 oncen water, wijn, zeldzaam.

(19) 2. D. GRANATENSIS L. eene verwante soort in Nieuw-Granada en Brasilië, geeft, volgens het vermoeden van MARTIUS, de PARATODO-SCHORS.

II. ILLICIUM L. Cal. 3—6-sepalus, coloratus. Pet. 9-plura. Carp 8—12 stellatim posita, sup. longitudinaliter dehiscentia, 1-sperma.

B. (20) 1. I. ANISATUM LOUREIRO. Caulē 8-pedali, f. turbinato-ovatis, obtusis, parvis. Staminibus circiter 30. — Steranijsboom.

I. ANISATUM L. en der overige schrijvers, wordt door SIEBOLD en ZUCCARINI *I. religiosum* genoemd en voor verschillend gehouden. Dit *gr.* op Japan, in China, enz., is afgebeeld: D. 371. H. XIII 29? *Tijdschrift voor Nat. Geschied.* I. 1. p. 30.

I. anisatum Lour. in China ten W. van Canton. — *I. anisatum* in onze tuinen is gewoonlijk *I. parviflorum* Michx., en *I. floridanum* Ell. (BIGELOW, *Med. Bot.* III. Tab. 48), volgens NEES v. ESENB. (BRAND, *Arch.* III. 228). Vergel. DE VRIESE in *Tijds. voor Nat. Gesch.* t. a. p.

G. D. De vruchten: SEMEN ANISI STELLATI SIVE BADIANI.

E. Smaak en reuk naar anijs.

B. Vluchtige en vette olie, looistof. Volgens SIEBOLD in *I. retigiosum* vergiftig.

W. Prikkelend, windbrekend.

G. In POEDER, INFUSIE, zelden alleen.

P. De vluchtige olie, OL. ANISI STELLATI seu BADIANI.

LIRIODENDRON TULIPIFERA L. *Gr.* in N. Amer. van dezen bij ons gekweekte boom worden in zijn vaderland de schors van wortel en jonge takken tegen de koorts enz. gebruikt (CORT. LIRIOD. seu TULIPIFERÆ).

Fam. III. MENISPERMEÆ BARTL.

Cal. 3—4—6— sepalus, sepalis uni-seu biseriatis. Petala iis numero aequalia aut serie tertia accessoria plura, saepissime biseriata, raro o. Stam. petalis numero aequalia aut dupla biserialia; anth. adnatae, 2-loculares extrorsae. Carpella definita, libera, drupacea, saepissime 3-sperma, semine conformi, albumine o aut parco; embryo curvatus s. periphericus — (K. II. 139).

De *Menispermaceën* zijn gewoonlijk slinger-heesters met afwisselende bladen zonder steunblaadjes, met kleine dikwijls in trossen staande bloemen met gescheiden geslachten; leven in de heete gewesten.

Eigenschappen. Bevatten bittere en vergiftig-bittere verdoovende stoffen, met veel slijm.

I. MENISPERMUM L. Cal. vel 3— sepalus bracteatus vel 6— sepalus. Cor. 3—6— petala. Stam. petalis opposita. Nectararia 6 glanduloso-petaloidea. Fl. dioici. Mas. Stam. 6—25. Fem. pist. 2—6. Drupae monospermae.

(21) I. M. PALMATUM LAM. f. cordato-orbiculatis 5-fidopalmatis reticulatis rufo-pilosis, racemis axillaribus folio brevioribus.

Syn. *Cocculus palmatus* DC — *Gr.* in Z O. Afrika ♀, slingerpl. — *Ic.* (D. 364) H. IX. 48. D. suppl. III. 24.

G. D. De wortel, RAD. COLUMBO seu COLOMBO, COLUMBÆ.

E. Smaak onaangenaam bitter, slijmig.

B. Columbo-bitter 10—12 pC (Columbine WITTSTOCK), gele harssige extractstof 5, was 0, 2, gekleurde gom 3—4, zetmeel 30—35, merg 17, houtvezel 12, water 6—10. (BUCHNER).

W. Versterkend, tonisch, vooral op de ingewanden.

G. Tegen aandoeningen der ingewanden, zwakke spijsvertering, in POEDER (10 gr. 1½ scr. p. d.), INFUSIE EN AFKOOKSEL ½ onc. op 8 colat.

P. EXTR. EN TINCT. COLUMBO.

Vervalsching, met eenen *valschen columbo-wortel*, welke in schijven en gespleten stukken voorkomt: onderscheidt zich door talrijke rimpels op de schors, door eene meer gelijkmatig-ledergele kleur der vlakten, weinig bitteren smaak. Is giftig en zijn oorsprong onbekend.

(22) 2. M. COCCULUS WALLICH. f. lato-cordatis, acutis, inferius glaucis, racemis magnis, compositis, pendulis. — Cortex suberosus. — *Syn.* *Cocculus suberosus*, lacunosus, orbiculatus DC. *Anamirta Cocculus* WIGHT et W. ARNOTT *Prod. Flor. Pen. Ind. or.* — *Gr.* in Amboina, Malabaar, Celebes ♀ klimmend. — *Ic.* D. 365, 366.

G. D. De vruchten, COCCULI INDICI seu LEVANTICI seu PISCATORII.

E. Walgelijk bitter, verdoovend vergiftig.

B. Vette olie en vergiftige Menispermine (Cocculine).

W. Verdoovend vergiftig.

G. Enkel uitwendig tegen hoofdzeer, ongedierte.

P. PULV. EN UNG. PEDICULORUM; MENISPERMINE.

COCCULUS CRISFUS DC. De jongste takken zijn door WAITZ (*Oever de Jav. Geneesm.*) onder den naam van STIPITES MENISPERMI zeer geroemd tegen intermitt. koortsen, in werking met Menyanthes trif. (Zie *Gentianeae*) overeenkomende.

CISSAMPELOS PAREIRA L. *Gr.* in Z. Amer., O. Ind. ♀ slingerend. *Ic.* D. 366. — De sterke, getakte, houtachtige wortel geeft de RAD. PAREIRÆ BRAVÆ, thans ongebruikt.

Fam. IV. BERBERIDEÆ VENT.

Sepala 3, 4, 6 *alternatim biseriata*. Petala *sepalis numero aequalia, raro dupla, opposita, basi glandulifera*. Stamina *hypogyna, libera, petalis opposita, anth. adnatae: loculis valvula a basi ad apicem elasticè dehiscentibus*. Ovarium 1, 1-loculare, *placenta unilaterali*. Sem. 1—3, *placentae basi affixa. Embryo rectus, axilis* — (K. II. 141).

De *Berberideën* zijn meestal heesters, met gesteelde, onparig gevinde, vindeelige, door niet-ontwikkeling eenvoudige, doorniggezaagde bladen, zonder steunblaadjes, met tweeslachtige bloemen; in de gematigde luchtstreken.

Eigenschappen. De planten dezer kleine familie bevatten in de schors en wortels niet zelden bittere, zamentrekkende, in de bladen en vruchten zure stoffen.

I. BERBERIS L. Cal. 6- sepalus. Pet. 6, intus basi biglandulosa. Bacca disperma.

(23) 1. B. VULGARIS L. Spinis tripartitis, f. fasciculatis ciliato-serratis, racemis multifloris pendulis, petalis integris vel leviter emarginatis. *Gemeene Berberis F. B. Sept. I. 1, p. 237. Gr. in Europa, enz. — Bl. Mei—Jun. †. — Ic. D. 368. H. I. 41. Bat. 175.*

G. D. De bessen, BACCÆ BERBERIDIS seu EERBERUM; de binnenschors der takken: CORTEX BERB.; de wortel, RAD. BERB.

E. Vruchten zuur; schors en wortel bitter.

B. Vruchten: appelzuur en suiker; wortel en schors eene bittere extractstof (*Berberine* 17,6) met hars 20,4, was, vet, zetmeel, oxyacanthine met plantenzuren (ac. malicum?) verbonden, eiwitstof, tannijn (G. POLEX).

W. De vruchten verfrisschend, verkoelend; w. en s. purgerend. *Berberine* in kleine giften (5—6 gr.) tonisch, in groote (10—10) purgerend, op de wijze van rhabarber.

G. Vruchten niet zelden in de *Praeparaten*; wortel en schors zelden; *Berberine* als surrogaat voor Rheum voorgesteld.

P. Versch uitgeperst sap der vruchten, SUCCUS BERBERUM, verder: SYRUPUS ENROOB B., ROTULÆ.

(24) 2. B. CANADENSIS MICHX. wordt in N. Amer. in plaats van deze gebruikt.

Fam. V. PAPAVERACEÆ DC.

Cal. 2- sepalus. Corolla regularis, 4- petala. Stamina hypogyna 4- plura, libera. Ovarium liberum; placentae intervalvulares, oppositae vel dissepimentis adnatae. Embryo minimus, rectus, ad basin albuminis, radícula ad hilum sita. — (K. II. 143).

De *Maankopachtigen* of *Papaveracëen* zijn eene kleine familie van kruidachtige planten in de gematigde luchtstreken der oude wereld, een melksap bevattende, met eenvoudige of gelobde bladen en dikwijls groote bloemen.

Eigenschappen. Verdoovend of scherp-verdoovend, sommigen alleen scherp en drastisch.

I. PAPAVER L. Cal. caducus. Stam. numerosa. Stylus o. Stigma 4—20- radiatum. Capsula incomplete 4—20- locularis, sub stigmate foraminibus dehiscens.

B. (25) 1. P. RHOEAS L. filamentis subulatis, capsula breviter obovata basi rotundata glabra, lobulis stigmatis margine incumbentibus, caule hispido, plurifloro, f. pinnatis bipinnatisque, laciniis oblongo-lanceolatis inciso-dentatis. *Klaprozen Maankop* F. B. Sept. I, 2. p. 403. — Variat fol. indivisis caet. — Gr. in Europa. — Bl. Mei--Jul. ☉. bl. rood. — Ic. D. 406. H. VI. 38. Bat. 293.

G. D. Bloembladen, FL. RHOEADOS S. PAPAVERIS ERRATICI.

E. Zwak verdoovend, reuk onaangenaam, smaak bitter.

B. Rooce kleurstof, weekhars, cerin, appel- en galnotenzuur.

W. Verzachtend, involverend, enz.

G. Tegen catarrhus, enz.

P. SYRUPUS, zeldzaam TINCTURA.

In plaats van dezen verzamelt men ook de bloembladen van P. DUBIUM L. (aanverwante *Maankop* F. B. Sept. I, 2. p. 403) door eene caps. clavata glabra et crenis stigmatis distinctis verschillend, en van P. ARGEMONE L. (ruige *Maankop* F. B. Sept. I, 2. p. 401. — Ic. Bat. 15) capsula elongato-clavata hispida; welke verwisseling niet schadelijk is.

B. (26) 2. P. SOMNIFERUM L. filamentis superne dilatatis, capsula subglobosa glabra, f. oblongis inaequaliter dentatis, superioribus integris basi cordata amplexicaulibus, inferioribus sinuatis

basi attenuatis. *Slaapwekkende Maankop* *F. B. Sept.* I, 2. p. 403, V. G. p. 152. — *Gr.* in Kl. Azie, Z. Europ. bij ons gekweekt. — *Bl.* Jun.—Aug. ☉.

α. nigrum: capsula subglobosa, foraminibus sub stigmatis corona apertis, petalis saepius purpureis, seminibus nigris. — *Syn.* P. somniferum Gmel. — *Jc.* D. 405.

β. album: caps. ovato-subglobosa, foraminibus obsolete vel minimis, petalis albis, seminibus albo-pruinosis. *Syn.* P. officinale Gm. P. somniferum Engl. Bot. *Jc.* D. 404.

G. D. De zaaddozen, de zaden vooral van *var. β.*, en het, door insnijdingen uit de onrijpe zaaddozen verkregen ingedikte melksap: CAPSULÆ seu CAPITA PAPAVERIS, SEMINA P., OPIUM, waarvan men vooral *Bengualsche* en *Levantische* onderscheidt (o. BENGALENSE, LEVANTICUM seu THEBAICUM).

E. Narcotisch, reuk onaangenaam verdoovend, smaak bitter-scherp. Van de zaden olieachtig zoet.

B. Van *Opium levant.*: Narcotine 6,808, Morphine 10,842, Codeïne 0,678, Narceïne 6,662, Meconine 0,804, Meconiumzuur 5,124, Vetstof 2,166, Caoutchoue 6,012, Hars 3,582, Gomachtige Extractstof 25,200, Gom 1,042, Vezelstof en Bassorine 19,086, Water 9,846, Verlies 2,148. — In 100 d. (G. J. MULDER). Overigens is er weinig standvastigheid in de relatieve hoeveelheid dezer beginselen; in andere soorten van Smyrna's opium vindt dezelfde Scheikundige b. v. 4,106 Morphine, of 9,852, of 2,842 enz. — Van de zaden vette olie. Ook de inlandsch gekweekte bevat opium.

W. Verdoovend, krampstillend; in grootere giften eerst opwekkend, dan narcotisch-vergiftig. Zaden verzachtend, bedarend.

G. Menigvuldig in zenuwziekten, krampen $\frac{1}{2}$ —1 gr. p. d., pijnlijke aandoeningen; de zaden in EMULSIE tot verzachting enz.

P. Van de *maankoppen*: SYRUPUS PAPAVERIS seu DIACODII; seu E MECONIO. Van het *Opium*: EXTR. OPII AQUOSUM, vele *Tincturen*: T. OPII SIMPLEX, CROCATA seu LAUDANUM LIQUIDUM SYDENHAMI; SYRUPUS OPIATUS, EMPLASTRUM OPIATUM; van de *zaden*: OEL. PAPAVERIS; en vele oudere en zamengestelde als THERIACA ANDROMACHI bij de Romeinen beroemd. PILULÆ DE CYNOGLOSSO, PULVIS ANODYNUS DOVERI.

I. CHELIDONIUM c. BAUH. Cal. caducus. St. numerosa. Capsula siliquaeformis, unilocularis, bivalvis: valvulis a basi ad api-

cem dehiscens. Sem. placentis 2 intravalvularibus, dissepi-
mentum pervium constituentibus, affixa, supra umbilicum crista
glandulosa compressa praedita.

B. (27) I. CH. MAJUS L. pedunculis umbellatis, f. pinnatisectis,
segmentis subrotundis dentato-lobatis, petalis integris. — Succo
croceo amaro acri scatet. *Stinkende Gouwe F. B. Sept. I, 2. p.*
401. V. G. p. 150.

Var. laciniatum: f. segmentis in lobos lineares laciniatos acu-
tos fissis, petalisque serratis incisive. — *Syn. Ch. laciniatum*
Mill. DC. — *Gr.* op woeste plaatsen, langs de hagen, enz. van
Europa. — *Bl.* Mei—Aug. bl. geel 2+. — *Ic. D. 408. H. IV.*
6. Bat. 238. V. G. Tab. XXV.

G. D. HERBA en RADIX CHELIDONII seu CH. MAJORIS.

E. Scherp, bijtend, geel-rood sap bevattend.

B. Roodgele verdoovende (?) extractstof, groene weekhars,
gom, Malas, Nitras en Murias Potassae, Bassorine, Kalkzouten,
bittere stoffe.

W. Prikkelend, oplossend vooral op de ingew., lever, lymph.
vaten, in grootere giften scherp-giftig.

G. In hydrops, verstoppingen, dyscrasien, enz.; uitwendig als
ligt bijtmiddel, SUCCUS EXPR. 1 scr. 2 maal daags.

P. EXTRACTUM CHELIDONII 5—10 gr. p. d.

GLAUCIUM LUTEUM SCOP. (*Syn. G. flavum DC. Chelidonium Glaucium*
L. Ic. D. 409. Gr. in Z. Europ.) en *G. corniculatum Curt.* bezitten
soortgelijke eigenschappen en waren als HERBA en RAD. PAPAVERIS COR-
NICULATI in gebruik.

Fam. VI. FUMARIACEÆ DC.

Cal. 2- sepaius. Corolla irregularis. Pet. 4, libera vel coalita.
Stam. hypogyna, 6, in phalanges 2 oppositas, ante petala ex-
teriora sitas, connata, rarius libera; antherae cujusvis pha-
langis lateralis 1- loculares. Ovarium uniloculare, 1- plu-
riovulatum; placentae parietales. Embryo ad basin albumi-
nis; radícula hilum spectans. — (K. II. 145.)

De *Fumariacëen* zijn kruiden met zamengestelde bladen in de
gematigde luchtstreken, met tweeslachtige, gewoonlijk in aren ge-
plaatste, bloemen.

Eigenschappen. Bevatten bittere en slijmige stoffen.

I. FUMARIA L. Petalum superius basi calcaratum. St. diadelpha. Silicula indehiscens nucamentacea, 1- sperma.

B. (28) 1. F. OFFICINALIS L. Sepalis corolla triplo brevioribus pedicello latioribus, siliculis subrotundis transverse latioribus antice truncatis submarginatis, racemis fructiferis laxis, f. laciniis oblongo-linearibus. *Geneeskrachtige Duivenkervel F. B. Sept. 1, 2. p. 527.* — *Gr.* in Europa op akkers enz. — *Bl.* Mei—Sept. bl. rood ☉. *Ic. D.* 410. *H. V.* 4. *Bat.* 127.

G. D. De geheele plant, volgens anderen alleen de bladen, HBA FUMARIÆ.

E. Versch gekneusd onaangenaam van reuk, zout-bitter van smaak; droog zonder reuk, bitter.

B. Bittere extractstof, Fumaria-zuur, eiwitstof, Murias Potassae, Fumarias calcis.

W. Tonisch, oplossend, op de ingewanden.

G. Tegen verstoppingen, geelzucht, enz. gewoonlijk het versch UITGEPERSTE SAP, 1—2 onc. 2—3 maal daags.

P. EXTRACTUM FUMARIÆ.

F. Vaillantii Lois. sepalis pedicello angustioribus, en *F. parviflora* Lam. sepalis corolla sexies brevioribus latitudine eandemaequantibus, veel zeldzamer dan de voorgaande, worden zonder nadeel met haar verwisseld.

CORYDALIS CAVA WAHLB. (*Syn.* C. bulbosa L. — C. tuberosa DC. *Ic. D.* suppl. IV. 18, 19. *Gr.* in Europa in bosschen), gaf vroeger de RAD. ARISTOLOCHIÆ CAVÆ.

CORYDALIS HALLERI *W.* Boonachtige Helmbloem *F. B. Sept. 1, 3. p. 833* (*Gr.* met de voorg. *Ic. D.* suppl. IV t. a. p.) de RAD. ARISTOLOCHIÆ FABACÆ.

Fam. VII. CRUCIFERÆ JUSS.

Cal. 4- sepalus. Corolla 4- petala. Stamina hypogyna, 6, tetradynama: 4 longiora, sepalis placentariis: 2 breviora, remotiora sepalis valvaribus opposita. Ovarium liberum, 1—2- loculare, 2- pluriovulatum: placentis angustis, intervalvaribus. Semina exalbuminosa. Embryo curvatus, radícula ad cotyledones reflexa — (K. II. 146).

De *Kruisbloemigen* zijn gewoonlijk kruiden, zelden heesters, met eenvoudige of vindeelige, afwisselende bladen, zonder steunblaadjes, met tweeslachtige, dikwijls in trossen staande, bloemen. Leven in de gematigde luchtstreken, voornamelijk op het noordelijk halfrond, zelfs tot in de koudste streken opklimmende.

Eigenschappen. Hun sap is niet melkachtig. Meer of minder bevatten allen een vlugtig-scherp beginsel in alle deelen. De zaden bevatten zwavelhoudende stoffen; bij de rottingontwikkelen zij veel Ammonium en dierlijken stank. De scherpe stof wordt bij velen door veel slijm, zelfs door suiker getemperd en gedeeltelijk verdrongen. Dit scherpe beginsel verwekt branding in den mond, en prikkelt de oogen tot tranen. Door de groote slijmgehalte worden de wortels en bladen van sommigen eetbaar; anderen door de scherpte een maagversterkend voedsel en geneesmiddelen. De zaadkiemen van velen bevatten eene vette olie.

Tribus I. Siliquosae.

1. NASTURTIIUM R. BR. Siliqua linearis vel elliptica: valvulis convexis vel planiusculis, enerviis vel basi rudimento nervi intermedii obsoleto notatis. Semina in quovis loculo inaequaliter biserialia. Catyledones accumbentes (o =).

B. (29) 1 N. OFFICINALE R. BR. Siliquis linearibus pedicellum subaequantibus, f. pinnatis, superioribus 3—7-jugis, inferioribus ternatis, foliis repandis, lateralibus ellipticis, terminali ovato basi subcordato. *Gewone waterkers* F. B. Sept. I, 2. p. 439. — *Syn.* Sisymbrium Nasturtium L. — *Gr.* in Europa aan slooten, beekjes. — *Bl.* Zomers, wit ♀. — *Ic.* D. 401. H. V. 32.

G. D. De versche plant, HERBA NASTURTII AQUATICI.

E. Gekneusd van eenen scherpem genrigen reuk; smaak zwak bitter, scherp; gedroogd zonder reuk en bijkans zonder smaak.

B. Vlugtige scherpe stof en looistof.

H. Oplossend, zuiverend.

G. Tegen scheurbuik, obstructiën, VERSCH EN HET UITGEPERSTE SAP, 1—3 onc. dagelijks. Ook als salade.

P. CONSERVA NASTURTII AQUATICI.

Verwisseling: met *Cardamine pratensis* L. (*Ic.* Bat. 27) en *C. amara* L. *gemeene en bittere Feldkers* F. B. Sept. I, 2. p.

487 en 489, door de geslachtskenmerken gemakkelijk te erkennen, echter niet schadelijk.

B. *SISYMBRIUM OFFICINALE* SCOV. *Raket Waterkers F. B. Sept. 1, 2. p. 491. Syn. Erysimum officinale L. (Gr. zeer gemeen in Europa ☉. Ic. H. II. 13, Bat. 116)* levert de thans niet meer gebruikelijke

HERA ERYSIMI seu ERYSIMI VULGARIS. SYRUPUS DE ERYSIMO.

S. *SOPHIA L. Sophie Waterkers F. B. Sept. 1, 2. p. 491. (Gr. als de voorg. ☉) de HERA en SEMINA SOPHIE. Ic. Bat. 47.*

CHEIRANTHUS CHEIRI L. heesterachtige Muurbloem F. B. Sept. 1, 2. p. 493. Ic. Bat. 295. (Gr. op rotsen en muren in Europa ♀) FLORES, HERA EN SEM. CHEIRI, waarvan de eersten nog somtijds als pijnstillend middel gebruikt worden.

DENTARIA SULBIFERA L. (Gr. in de bergstreken van Z. Europ. ♀) de RAD. DENTARIE seu ANTIDYSENTERICÆ.

II. *SINAPIS L. Siliqua linearis vel oblonga: valvulae convexae, nervis tribus vel quinque rectis validis. Sem. in quovis loculo uniseriata, globosa. Cotyledones incumbentes, canaliculato-complicatae (o >>); — fl. flavi.*

B. (30) 1. *S. NIGRA L. Glabriuscula, f. inferioribus lyratis, superioribus lanceolatis, siliquis glabris erectis stylo breviusculo coronatis. Zwarte Mostaard F. B. Sept. 1, 2. p. 499. — Syn. Melanosinapis communis Spen. — Gr. in Europa, Azia, bij ons gekweekt. — Bl. Jun.—Aug. ☉. — Ic. D. 403. H. VIII. 40. Bat. 250.*

G. D. De zaden: SEM. SINAPIS seu SINAPEOS NIGRÆ.

E. Gekneusd van sterken, scherpen reuk; smaak brandend scherp, bitter, olieachtig.

B. Vluchtige scherpe en vette olie.

W. Prikkelend, blaartrekkend.

G. Inwendig in POEDER 1 dr. 2 maal daags, en INFUSIE; meer uitwendig tot MOSTERTAPPEN (sinapismi), in voetbaden.

P. VINUM, SERUM LACTIS en UNGUENT. SINAPINUM, in nieuwere tijden AQUA SINAP. DESTILL., TINCT.

(31) 2. *S. ALBA L. Caule foliisque lyrato-pinnatifidis glabriusculis, siliquis hispidis patulis cylindricis torulosis, valvulis 5-nerviis, oligospermis, rostro siliquam aequante aut breviora compresso. Witte Mostaard F. B. Sept. 1, 2. p. 499. — Syn. Napus Leucosinapis Spen. — Gr. in Z. Europ. ook gekweekt. Bl. Mei—Jul. ☉. — Ic. D. 402. H. VIII. 39.*

G. D. SEMEN SINAPIOS ALBÆ seu SEM. ERUCÆ.

Het overige zoo als bij No. 1. De zaden geven het gewoon mostertzaad, bevatten een cristalliseerbaar, zwavel- en stikstofhoudend ligchaam (*sulpho-sinapine*), welke door destillatie in eene scherpe zwavel-blaauwzure olie ontleed wordt, verder 20 pC. vette olie, gom, gele kleurstof en Phosphas calcis (HENRY en GAROT). Sommigen vonden de vluchtige olie in het witte mostertzaad niet.

Vervalsching: met de zaden van *Sinapis arvensis*, Herik Mostertaard *F. B. Sept. I, 2. p. 499.* — *Ic. Bat. 147. Brassica Eruca L., Brassica oleracea L.,* doch alleen door mindere scherpte nadeelig.

BRASSICA RAPA L. gewone rapen (*Ic. D. suppl. III. 22, 23*) de wortel voedend; het uitgeperste sap verzachtend, tot gorgeldranken, tegen winterhanden.

B. BRASSICA CAMPESTRIS L. Veldkool *F. B. Sept. I, 2. p. 497.*
BRASSICA NAPUS OLEIFERA geven de bekende vette olie, tot het bereiden van zalven dienstig.

BRASSICA SABELLICA L. roode kool, als B. RUBRA officineel, het decoct is zacht oplossend, tegen ingewandswormen van kinderen nog somtijds gebruikt.

RAPHANUS SATIVUS L. de scherpe wortels zijn oplossend; het uitgeperste sap gebruikt.

Trib. II. Siliculosae.

III. COCHLEARIA L. Silicula ambitu subrotunda vel elliptica, valvulis, maxime convexis, turgida vel globosa: valvulae nervo longitudinali perspicuo et magis minusve prominulo. Filamenta edentula, superne recta. Cotyledones accumbentes, quandoque obliquae (o =). Fl. albi.

B. (32) 1. c. OFFICINALIS L. f. radicalibus petiolatis lato-ovatis subcordatis, caulinis ovalis dentatis, superioribus basi profunde cordata amplexicaulibus. Gewoon Lepelblad *F. B. Sept. I, 2. p. 479.* — *Gr.* aan de zee-stranden, enz. in Europa, enz. *Bl. Apr.—Mei 2.* — *Ic. D. 399. H. V. 28. Bat. 108.*

G. D. Het versche kruid: HBA COCHLEARIA; zelden de zaden: SEM. COCHL.

E. Reuk en smaak vluchtig-scherp, naar kers.

B. Vluchtig-scherpe olie.

W. Prikkelend, oplossend.

G. Het versche kruid en uitgeperste sap tegen scheurbuik, enz., 1—2 onc. daags.

P. AQUA, SPIRITUS, CONSERVA, SYRUPUS, zelden OLEUM AETH.
COCHLEARIAE.

COCHLEARIA ANGLICA L. *Engelsch Lepelblad* *F. B. Sept. I, 2. p. 479, f. basi rotundatis*, zeldzaam voorkomend, schijnt geheel dezelfde eigenschappen te bezitten, en wordt somtijds zonder twijfel voor de voorgaande gebruikt.

IV. ARMORACIA KOCH. Silicula nervo dorsali destituta, reliqua ut Cochleariae.

B. (33) I. A. RUSTICANA K. Siliculis globosis, f. radicalibus cordatis vel ovato-oblongis crenatis, caulinis inferioribus pectinato-pinnatifidis, superioribus ovato-lanceolatis crenato-serratis, supremis linearibus. *Mierik Lepelblad* *F. B. Sept. I, 2. p. 479. Syn. Cochlearia Armoracia* L. — *C. rusticana* Lam. — *Gr.* op vochtige plaatsen in Europa; ook gekweekt. — *Bl.* Mei—Jun. 4. — *Ic.* D. 400. H. V. 29. Bat. 303.

G. D. De verse wortel: RAD. ARMORACIÆ seu RAPHANI RUSTICANI.

E. Reuk bij kneusing vlugtig-scherp, tranenverwekkend, zeer doordringend; smaak brandend.

B. Vlugtige olie (mierik-olie) van ondraaglijk scherp reuk en smaak.

W. Prikkelend, oplossend, blaartrekkend; inwendig in groote giften als een scherp gif.

G. Inwendig versch gekneusd, in INFUSIE, UITGEPERSTE SAP $\frac{1}{2}$ -1 onc. eenige malen daags, tegen waterzucht, scheurbuik, jicht, enz. uitwendig tot SINAPISMI.

P. AQUA, SYRUPUS, CONSERVA ARMORACIÆ, zelden.

V. LEPIDIUM L. Silicula a latere compressa, oblonga, subrotunda, vel ovata: locali 1-spermi; valvulae naviculares, dorso carinatae, vel alatae. Filamenta edentula. Petala aequalia. Cotyledones incumbentes, planae (o ||). — Fl. albi.

B. (34) I. L. SATIVUM L. Siliculis suborbiculatis, emarginatis, alatis, rachi adpressis, f. inferioribus petiolatis irregulariter incisus lobatis pinnatis, bipinnatisve, superioribus sessilibus linearibus. *Gewone Kers* *F. B. Sept. I, 2. p. 481.* — *G.* in den Orient, Z. Europa; bij ons gekweekt. — *Bl.* Zomers ☉. — *Ic.* H. VI. 11.

G. D. Het versche *kruid*: *HEA NASTURTII HORTENSIS*, zelden de *SEMINA*.

E. Reuk vlugtig-prikkelend; smaak scherp, bitterachtig zoet.

W. Als bij *Nasturtium officinale*.

P. *AQUA N. HORTENSIS*.

(35) 2. *L. RUDERALE* L. *Siliculis patentibus subrotundo-ovalibus, emarginatis apice anguste alatis, f. inferioribus petiolatis pinnatis bipinnatisque, superioribus sessilibus, linearibus, flor. diandris.* *Steenkers F. B. Sept. I, 2. p. 481.* — *Gr.* langs de wegen van Europa. — *Bl.* Zomers ♂. — *Ic. Bat. 43.*

G. D. De geheele plant: *HEA LEPIDII RUDERALIS*.

E. Reuk onaangenaam, sterk; smaak scherp.

B. Vlugtige olie, extractstof.

W. Als voorgaande.

G. Tegen tusschenpozende koortsen in nieuwere tijden geprezen.

Fam. CAPPARIDEE JESS. (K. II. 153). — *CAPPARIS SPINOSA* L. (*Gr.* in *Z. Europ., N. Africa* †) gaf vroeger de *RADICIS CAPPARIDIS CORTEX*, pisdrijvend, en de bloemknoppen, kappers, *GENME CONDITE CAPPARIDIS*, thans alleen als bijvoegsel tot spijzen.

Fam. BIXINEE KUNTH (K. II. 200). — *BIXA ORELLANA* L. (*Gr.* in *Z. Amer.* en op Java, volgens *BLUME*, algemeen gekweekt † 10'—20'). — *Ic. II. IX. 34*) het sappige merg der vruchten, in koeken gekneet, gaf de *ORLEANA, ORELLANA, seu TERRA ORLEANA*, purgerend en maagversterkend, thans alleen tot geelverwen gebruikt, zeldzaam tot pleisters: *EMPL. DIACHYLON COMPOS.* en *OXYCROCEUM*.

Fam. VIII. CISTINEE DUNAL.

Calyx 5- sepalus: sepalis 2 exterioribus minoribus, interdum evanidis; 3 interioribus per aestivationem contortis, at directione sepalis contraria. Stamina hypogyna numerosa. Ovarium liberum. Capsula plurilocularis, polysperma, dissepimentis nullis vel incompletis, unilocularis, valvulis in medio placentiferis; vel dissepimentis completis plurilocularis, placentis centralibus. Embryo intra albumen spiralis aut curvus. (*K. II. 203*).

De *Cistineën* zijn kleine heesters, vooral in de gematigde lucht-

streken, met altijd groene, tegenoverstaande gave bladen, met meestal groote, snel afvallende, bloemen.

Eigenschappen. Sommigen bevatten hars, anderen een zoet eetbaar vocht.

I. CISTUS L. *excl. sp.* Calyx 5- sepalus, sep. 2 exterioribus inaequalibus vel o. Petala 5 caduca. Stam. indefinita. Capsula 5—10- valvis, valvulis medio septiferis.

B. (36) I. c. CRETICUS L. f. in petiolum angustatis ovatis obtusis tomentoso-hirtis undulatis venoso-rugosis, pedunculis calycem villosum aequantibus terminalibus solitariis vel subumbellatis, stylo tereti stamina aequante. — *Gr.* in Z. Europa, Grieksch Archip. — *Bl.* Jun.—Jul. bl. purper. †. — *Ic. D.* 432. H. XIII. 33.

G. D. De, uit de takken en bladen gedurende het warme jaargetijde uitzweetende, welriekende hars, LADANUM COMMUNE, L. IN SORTIS, LABDANUM.

E. Reuk aangenaam.

B. $\frac{1}{2}$ oplosbare weekhars. De beste soort: hars met vingtige olie 86 pC., was 7, en een weinig extractstof.

G. Zeldzaam; meer tot REUKPOEDER, BEROOKINGEN.

C. LADANIFERUS L. (*Gr.* in Spanje, Portugal. Petalis albis aut basi purpureis. — *Ic. D.* 431 H. XIII. 36), en C. CYPRIUS LAM. (*Gr.* in Cyprus, enz. *Ic. D.* 430 H. XIII. 35) geven insgelijks eene soort van LADANUM, hetwelk thans bijkans alleen tot rookpoeder gebruikt, overigens in werking van het voorgaande niet schijnt te verschillen: LADANUM IN BACULIS.

HELIANTHEMUM VULGARE GÆRT. (*Syn.* Cistus Helianthemum L. *Gr.* op de heidevelden van Europa) gaf vroeger HEA CHAMÆCISTI.

Fam. IX. VIOLARIÆ DC.

Calyx 5- sepalus. Corolla irregularis vel inaequalis, 5- petala. Stam. 5, disco hypogyno inserta. Antherae lateri interiori filamentorum, apice in membranam aridam productorum, adnatae, ovario adpressae, liberae vel cohaerentes. Ovarium 1- locale, placentae parietales. 3. Styl. 1. Albumen carnosum. Embryo rectus, radícula hilum spectante. — (K. II. 204).

De *Violaceën* zijn kruiden of kleine heesters, in de gematigde

en warme luchtstreken, met afwisselende, van steunblaadjes voorzien, bladen.

Eigenschappen. Een braakwekkend beginsel schijnt in alle geslachten dezer familie aanwezig te zijn, met veel slijm verbonden; in de grootste hoeveelheid echter in de wortels, welke derhalve in vele landen tot braakmiddelen dienen.

I. VIOLA L. Sepalis basi in appendicem productis. Petala inaequalia; inferius deorsum in calcar productum. Stamina dilatata, in cylindrum collocata nec vere connata; 2 inferiora basi calcarato-appendiculata.

B. (37) I. v. ODORATA L. Acaulis, stolonifera, f. lato-cordatis pubescentibus, primigenis reniformi-cordatis, sepalis obtusis, petalo infimo emarginato, superioribus 4 rotundato-obtusis paulo angustioribus, pedunculis fructiferis decumbentibus apice rectis. *Welriekend Viooltje F. B. sept. I, 1. p. 205. — Gr. langs de hagen beekjes enz. in Europa. — Bl. Maart—Apr. bl. blaauw, inwendig wit, — Var. fl. albis. 2. — Ic. D. 386. H. III. 2.*

G. D. De blaauwe bloembladen, FLORES VIOLARUM, VIOLARIÆ seu VIOLE HORTENSIS; vroeger ook HBA, SEMEN en RAD. v.

E. Zeer welriekend; smaak zoetachtig slijmig, achterna iets prikkelend.

B. *Violine* (het emetische beginsel, nog meer in den wortel) vlugtige olie en blaauwe kleurstof.

W. Krampstillend, bedarend.

G. Vroeger in INFUSIE als pisdrijvend enz.; thans nog in borst-ziekten, zelden; de zaden tot pisdrijvend en braakwekkend geneesmiddel aanbevolen.

P. SYRUPUS VIOLARUM, als excipiens, tot kleuring van Mixturae.

Verwisseling kan geschieden met de bloembaden van *V. canina* L. en *V. hirta* L. (*Vergl. F. B. Sept. I. 1 en 3*), welke zonder geur zijn.

B. (38) 2. v. TRICOLOR L. Caule ascendente ramoso, f. crenatis, inferioribus ovato-cordatis, stipulis lyrato-pinnatifidis, lacinia media crenata, calcar appendicibus calycis subduplo longiore, stigmate magno urceolato, utrinque pilorum fasciculo praedito, ra-

dice simplici. *Driekleurig Viooltje F. B. Sept. I, 1. p. 209.*
 Duæ inprinis formæ:

a. *V. tric. vulgaris seu grandiflora*: corolla calyce majore, 8—10 lineas in diametro, violacea; caerulea, albo-flavoque maculata; flavus color solummodo basin petali imparis occupat. — *Syn. V. tricolor auct. — Ic. D. 387. H. III. 5. Bat. 10.*

b. *V. tric. arvensis*: corolla longitudine calycis vel brevior, alba, petalis superioribus leviter violaceis. — *Syn. V. arvensis Murr. — Ic. H. III 4.*

a en b. *Gr.* op de akkerlanden, weilanden, enz. van geheel Europa. — *Bl.* Apr.—Nov. ☉ en ♂. — In de tuinen kweekt men nog vele verscheidenheden.

G. D. De geheele plant: *HEA JACEÆ, seu V. SYLVESTRIS, V. TRICOLORIS, seu TRINITATIS.*

E. Bijkans zonder reuk, gekneusd zwak riekend; smaak zoet, slijmig; de wortels scherp.

B. *Violine*, slijm, enz.

W. Oplossend, krampstillend, zweet en pisdrijvend; de wortel braakwekkend.

G. Tegen *inea capitis, crusta lactea*, andere huidziekten, krampen, *POEDER* 1 scr. in eenen dag, *INF.*, *DECOCT* 1 scr.—1 dr. op 6 onc. water in- en uitwendig.

P. *EXTRACT.*, *UNGUENT. JACEÆ.* — *AQUA en SYRUPUS*, thans ongebruikelijk.

II. *IONIDIUM* ST. HIL. Calyx 5- sepalus basi truncatus. Corolla irregularis, petalo quinto maximo labelliformi, non calcarato, glandulae nectariferae perigynae. — *Violae sp. L.*

(39) I. I. *IPECACUANHA* ST. HIL. Caule erecto, ramoso, f. alternis, ellipticis, serratis, glabris, ciliatis, stipulis lanceolatis, scariosis, cuspidatis. pedunculis axillaribus folio brevioribus, labello lato subemarginato. — *Syn. Viola Ipecacuanha L. — Gr.* in Brasilië, Guayana. ♀. — *Ic. Botanical Magazine 2453.*

G. D. De wortel, *RAD. IPECACUANHÆ ALBÆ, seu I. ALBÆ LIGNOSÆ.*

E. Reuk, versch onaangenaam; smaak bitter-scherp.

B. *Violine* 5 pC. gom en stikstofhoudende extractstof.

W. Braakwekkend.

G. In Europa zeldzaam, daar de overige Ipecacuanha-soorten menigvuldiger gebruikt worden. In Brasilië echter worden de

wortels van deze en andere *Ionidium*-soorten veel als braakmid-
delen aangewend, b. v. *Iodium brevicaule* Mart., *I. Poaya* St.
Hil; de eerste onder den naam van *Poaya branca da praca*,
de laatste *P. da campo*; verder van: *I. urticaefolium* Mart.; *I.*
heterophyllum Vent. in China, *I. strictum* Vent. op St. Tho-
mas, *I. parviflorum* Vent. in Peru.

Fam. X. POLYGALEÆ JUSS.

Calyx 5- sepalus, sepalis aestivatione imbricatis; 2 interioribus
majoribus, saepe petaloideis. Corolla irregularis. Petala 3—4
hypogyna, cum tubo stamineo plus minus connata. Stamina
inferne monadelphia, apice in phalanges 2 oppositas aequales
divisa. Antherae 8, 1- loculares, poro dehiscentes. Ovarium
1—2- locale, dissepimento valvulis contrario; loculis 1-
ovulatis, ovulis pendulis, saepe basi arillatis. — (K. II. 213).

De *Polygaleën* vormen eene kleine plantenfamilie, aan de ge-
matigde en warme luchtstreken eigen, en zijn kruiden en kleine
heesters met afwisselende gave bladen, met in trossen staande
bloemen, wier twee veel grootere kelkblaadjes *alae* heeten.

Eigenschappen. De echte *Polygaleën* munten door eene groote
hoeveelheid bittere stoffe uit, waarmede in de wortels nog dik-
wijls eene scherpe braakwekkende vereenigd is. In anderen treft
men looistof aan, b. v. in de *Krameriaë*.

I. POLYGALA L. Cal. persistens, sepala 2 interiora alae-
formia. Corolla 3—5- petala, petalo inferiore carinaeformi. Cap-
sula compressa. Sem. basi arillo quadridentato cineta, apice nuda.

B. (40) I. P. AMARA L. fl. cristatis, racemis terminalibus
multifloris, alis obovatis trinerviis, nervis lateralibus externe ra-
mulo-venosis apice non anastomosantibus, ovario sub anthesi
subsessili, f. lanceolatis ellipticisve, inferioribus obovatis. *Bittere*
Kruisbloem *F. B. Sept.* 1, 1. p. 517. — *Gr.* op de weilanden
enz. in de vlakten en op de bergen van Europa. — *Bl.* Jun.—
Aug. 4. — Radix pl. juvenilis tenuis, filiformis, annosae lignosa,
crassa. — Wisselt zeer af.

a. genuina; fl. majoribus, alis saepe capsula majoribus, f. ra-
dicalibus maximis, in rosulam congestis. — *Syn.* P. amara Jacq.

P. amarella Crantz. — *Gr.* aan de Alpen enz., bl donker-blaauw. — *Ic.* D. suppl. III. 21. H. XIII. 22.

b. austriaca, fl. minoribus, alis saepe capsula brevioribus, f. radic. sparsis. — *Syn.* *P. buxifolia* Fries. *P. uliginosa* Reichenb. — *Ic.* D. 411 (nomine *P. amarellae*); variat: alarum forma, capsulis, folisque pro varia habitatione.

G. D. De geheele plant: RADIX POLYGALÆ, juister HERB. P. AMARÆ te noemen.

E. Zonder reuk; smaak sterk en zuiver bitter.

B. Bittere extractstief-stoffe.

W. Tonisch, zwak oplossend.

G. In POEDER 1—2 scr. eenige keer daags, AFKOOKSEL 1 onc. op 1 ℥ water tot de helft ingekookt; tegen aandoeningen der ingewanden.

P. EXTRACTUM POLYGALÆ AMARÆ.

Vervalsching: in onze Apotheken met de braakwekkende *Polygonum aviculare* L. *Vogel Duizendknoop* *F. B. Sept.* I. p. 325 (*Ic.* Bat. 218) en met *Polygala vulgaris* L. *Gemeene Kruisbloem* *F. B. Sept.* I. 2. p. 517 (*Ic.* H. XIII. 23. Bat. 198), zoo als T. D. VRYDAG-ZYNEN zeer juist heeft aangevoond. De eerste door de botanische kenmerken terstond, de laatste door den bijkans geheel ontbrekenden bitteren smaak, smallere bladen enz. wél te onderscheiden.

Aanmerking. Vele plantenkundigen houden den eersten door ons beschreven vorm voor de echte *P. officinalis*, en verlangen, dat deze alleen gebruikt worde, als zijnde de bitterste en werkzaamste. Daar deze plant echter zeer zeldzaam is, vindt men bijkans altijd de *P. uliginosa*, die hoezeer minder bitter, in aard van werking niet verschilt; en *P. vulgaris* L., welke sommige meenen, dat de oorspronkelijk te Weenen te eerst gebruikte plant zij. Het komt ons echter onmogelijk voor, te bepalen, welke soort door CANDON en COLLIN aldaar als *rad. P. am.* gebruikt zij, daar men de thans bestaande soorten toen als zoodanig niet kende.

B. (41) 2. P. SENEGA L. Herbacea, caulibus ex una radice pluribus simplicibus, f. oblongo-lanceolatis integerrimis, racemis spicatis, elongatis, fl. sessilibus, alis calycinis rotundatis, capsula ovali-emarginata. — Radix ramosa, flexuosa. — *Gr.* in N. Amerika, Canada 2½. — fl. minuti, albo-rosei, petalo inf. cristato. — *Ic.* D. 412. H. XIII. 21.

G. D. De wortel, RAD. SENEGÆ, SENECE seu POLYGALÆ VIRGINIANÆ.

E. Reuk zwak, niet aangenaam, bij het poederen niezen verwekkend; smaak, vooral van de schors des wortels, onaangenaam prikkelend, bijtend, de speekselafscheiding bevorderend, weinig bitter.

B. Acid. polygalicum (scherp, *Senegine* van GEHLEN), Ac. virginicum, Ac. pecticum, Ac. tannicum, gele kleurstof, gom, albumine, Cerine, vette olie, Potasch en kalkzouten enz. (QUEVENNE).

W. Prikkelend, oplossend, pisdrijvend; in te groote giften braakwekkend en purgerend.

G. In longziekten, oogaandoeningen, ziekten de lymph. vaten, weivliezen, waterzucht, het AFKOOKSEL, (2—4 dr. op 6 onc. colat). zelden in POEDER. Oorspronkelijk in Amerika tegen slangenbeet.

P. EXTRACTUM SENEGÆ, zeldzaam TINCTURA, SYRUPUS.

II. KRAMERIA L. Calyx 4-sepalus. Petala 4—5, 2 lateralia sessilia, 2 unguiculata longiora. Stamina 3—4 breviora basijuncta. Antherae apice 2-porosae. Stigma indivisum. Fructus subglobosus, muricatus, 1-spermus.

B. (42) 1. K. TRIANDRA RUIZ et PAV. f. oblongis acutiunculis villososericeis, sessilibus, racemi abbreviati pedicellis folio longioribus; petalis 4, stam. 3.— *Gr.* aan de bergen van Peru $\frac{1}{2}$. — *Sc. D.* 413. H. VIII. 13.

G. D. De wortel: RADIX RATANHIAE.

E. Zonder reuk, smaak sterk zamentrekkend, eenigzins bitter, vooral de wortel-schors.

B. Looistof 38 p. C., zetmeel, gom, eene zoete stoffe en volgens PESCHIER een crystalvormend zuur (Ac. Kramericum).

W. Zamentrekkend, tonisch, weinig schadelijk op de spijsverteering.

G. Tegen diarrhee, bloedvloeijingen, slijmvloeijingen enz., in AFKOOKSEL $\frac{1}{2}$ —1 onc. met 12 tot 6 onc. water gekookt, zelden in SUBSTANTIE, in TANDPOEDER; menigvuldiger de:

P. EXTRACTUM R. eenige greinen p. d., TINCTURA R. SIMPLEX, COMPOSITA, AROMATICA.

(43) 2. K. IXINA L. — f. petiolatis oblongo-lanceolatis cuspidatis triplinerviis, ramis racemiferis incano-pubescentibus; petalis

5, stam. 4. — *Gr.* in Cumana, St. Domingo ꝑ. — *Ic.* H. VIII. 13.

G. D. De wortel, RADIX RATANHIÆ ANTILLARUM, zeldzaam voorkomend, in de *Pharmacopœa gall.* vermeld, van gelijke werking als de voorgaande.

Vervalsching. Men vindt een' valschen rad *R.*, die eene meer grijze, minder zamentrekkende, schors en eene geel witte-houtkern heeft en van *K. linearis* Ruiz. zoude afstammen.

Fam. XI SILENEÆ DC.

Calyx monophyllus, limbo 5—6- dentato, dentibus aestivatione imbricatis. Petala totidem, dentibus calycis alterna, cum staminibus carpophoro plus minusve evidenti et elongato inserta. Stamina numero petalorum dupla, alterne petalorum unguibus adnata, vel numero petalorum aequalia, et cum his alternantia. Ovarium liberum, a basi ultra medium 2—5-loculare, vel basi tantum obsolete loculare, multiovulatum, placenta centrali, superne saltem libera. Styli 2, 5, distincti. Capsula dentibus 4, 6, 10 dehiscens, vel pericarpium subcarnosum non dehiscens. Semina albuminosa; embryo periphericus, radícula ad hilum versa. — (K. II. 228).

De *Sileneën* zijn eene kleine plantenfamilie, der gematigde gewesten, kruiden, met geleeedde stengen, tegenoverstaande gave, veelal smalle gaafrandige bladen, en zeer regelmatige bloemen.

Eigenschappen. Bevatten weinig eigenaardige beginsels, meestal alleen slijm enz. Enkelen bezitten bittere stoffen, en hebben aangenaam riekkende bloemen.

I. SAPONARIA L. Cal. 5- dentatus, basi nudus. Petala 5, ad faucem in unguem linearem contracta. Stam. 10. Styli 2 Capsula 1- locularis, apice 4- dentata. Sem. reniformi-globosa.

B. (44) I. S. OFFICINALIS L. fl. fasciculato-corymbosis, calyce cylindrico glabro, petalis retusis coronatis, caule erecto, f. oblongo-ellipticis. Radix ramosa, multiceps. Gewoon Zeepkruid. *F. B. Sept.* 1, 1. p. 341. — *Gr.* langs de wegen, hagen van geheel Europa. — *Bl.* Jul.—Aug., bl. wit-rood ʒ. — *Ic.* D. 388. H. II. 2.

G. D. De wortel en bladen: RADIX et HERBA SAPONARIÆ.

E. Slijnhoudend, zonder reuk; smaak aanvankelijk zoet, dan bitter, achterna scherp, bijtend; van de bladen zwakker.

B. Scherp-bittere extractstof (*saponine*) en gom.

W. Prikkelend, zweet-pisdrijvend, oplossend.

G. Vooral de wortel tegen jicht, huidziekten in AFKOOKSEL, (2 onc op 4 ℥ water tot 2 ℥ gek., binnen 1 dag); ook bestanddeel van species lignorum.

P. EXTRACTUM SAPONARIÆ.

Vervalsching. De bladen met die van *Lychnis dioica L.*, *Tweehuisige en roode Koekoeksbloem F. B. Sept. I, 1. p. 354*, welke, wanneer de plant niet bloeit, niet gemakkelijk te onderscheiden zijn, doch heeft *S.* meer generfde en gladdere bladen, welke eenigzins verkeerd-eirond-elliptisch zijn, terwijl de meer behaarde bladen der *L.* meer eirond-lancetvormig, met korte spits, zijn.

GYPSOPHILA STRUTHIUM L. wordt in *Z. Europa* de zoogenoemde *RAD. SAP. LEVANTICA* seu *HISPANICA* verzameld.

B. DIANTHUS CARYOPHYLLUS L. (*Gr.* in *Z. Europa*; in onze tuinen) gaf vroeger de *FLORES TUNICÆ* seu *CARYOPHYLLORUM RUBRORUM*.

D. CARTHUSIANORUM L. de *FL. T. SYLVESTRIS*.

AGROSTEMMA GITHAGO L., *gemeene Bolderik F. B. Sept. I, 1. p. 357* (*Bat. 197*) (*Lychnis githago Lam.*) *Gr.* op de koornvelden van Europ. de *RADIX, HERA* et *SEMINA GITHAGINIS, SIGELLASTRI* seu *LOLII OFFICINARUM*.

SILENE INFLATA SM. (*Cucubalus Behen L.*) *Opgeblazen Silene F. B. Sept. I, 1. p. 343.* — *Gr.* op drooge weilanden van Europa, de *RAD. BEHEN ALB.*

Fam. XIII. LINEÆ DC.

Cal. 4, 5- *sepalus, persistens, aestivatione imbricatus. Corolla regularis Petala hypogyna tot, quot sepalis, aestivatione contorta, interdum unguibus inter se et cum staminibus coherentia. Stamina 5, petalis alterna, hypogyna, basi in anulum connata, interjectis dentibus (rudimentis staminum interiorum), petalis oppositis. Antherae birimosae. Ovarium dissepimentis 4, 5 completis, e membrana duplici formatis, et 4, 5 incompletis, 8, 10-loculare; loculis 1-ovulatis, oculis pendulis; placentae centrales. Styli 4, 5. Semina exalbuminosa, embryo rectus, radícula ad hilum versa. — (K. II. 250).*

De *Lynnaardigen* zijn kruiden of kleine heesters met smalle ongesteelde bladen zonder steunblaadjes, met veelal in bijschermen staande bloemen, vooral in de gematigde luchtstreken.

Eigenschappen. De bastvezels zijn zeer taai en daardoor als vlas voor den mensch nuttig. De meesten bevatten veel *sljm*, zaden *vette olie*; eenigen een *scherp drastisch* beginsel.

I. LINUM L. Calyx 5- sepalus. Cor. 5-petala. Stamina 5. Capsula 10- locularis.

B. (45) I L. USITATISSIMUM L. Sepalis ovatis acuminatis, ciliolatis eglandulosis, capsulam subaequantibus, f. lanceolatis glabris, caule solitario erecto. *Gewoon Vlas F. B. Sept. I, 1. p. 365.* Alom gekweekt. — *Bl.* Jul—Aug. blaauw ☉. — *Ic D. 389. H. VIII 17.* *Varist capsulis minoribus clausis et c. majoribus elastice dissilientibus.*

G. D. De zaden, SEMEN LINI.

E. Zonder reuk; sinaak slijmig-olieachtig.

B. Slijm en eene vette olie.

W. Bedarend, verzachtend, involverend, de olie eenigzins purgerend.

G. Tegen ontstekingen, het AFKOOKSEL der geheele zaden (1 op 16 deelen water), als MUCILAGO in- en uitwendig tot gorgel-dranken, oogwater, inspuilingen; de gestampte zaden, FARINA SEMINUM LINI, tot pappen, enz.

P. De vette olie, OLEUM LINI, voor pleisters, enz. — Uit lijnwaad wordt pluksel bereid.

L. CATHARTICUM L. *purgeer Vlas F. B. Sept. I, 1. p. 265* (*Gr.* tuschen het gras enz. in Europa ☉) van bitteren smaak en purgeerkracht, was vroeger als HERBA L. CATHARTICI gebruikelijk; goedkoop en zeker werkend. In onzen tijd als purgeermiddel bij wormziekte op nieuw geprezen.

Fam. XIII MALVACEAE. R. BR.

Calyx 3, 4, 5-fidus, laciniis aestivatione valvatis; saepe duplex: exteriore varie diviso vel e sepalis segregatis formato. Corolla regularis: petala tot, quot calycis lacinae, et iis alterna, aestivatione spiraliter contorta, saepe staminum tubo adnata. Stamina definita vel indefinita: filamenta in tubum connata;

antherae uniloculares, rima transversali dehiscentes. Discus hypogynus o. Ovarium pluri-multiloculare; loculis 1-pluri-ovulatis, interdum lobatum; placentae centrales. Albumen o, vel parvum. Embryo rectus: cotyledonibus contortuplicatis; radícula hilum speccante. — (K. II. 190).

De *Malva-aardigen* vormen eene schoone planten-familie, uit kruiden en heesters, welke vooral de warme landen beminnen, met afwisselende, met steunblaadjes voorziene, bladen

Eigenschappen. Bijkans allen zijn zeer rijk aan *plantenslijm*, vooral in de wórtels en bladen. Weinigen bezitten *aromatische* en *zamentrekkende* beginsels. De bast van sommigen geeft taaije vezels voor touwwerk.

I. MALVA L. Calyx duplex: exterior 3-phyllus, interior 5-fidus. Styli plurimi, inferne connati. Capsula orbicularis, multilocularis; dissepimenta e marginibus valvularum introflexis; loculis 1-spermis. Semina axi centrali affixa. Valvulae, maturitate solutae, carpella distincta referentes

B. (6) 1. M. SYLVESTRIS L. Caule erecto vel adscendente, petiolis pedunculisque hirsutis, f. 5-7-lobis, pedunculis aggregatis, defloratis erectis, corolla calycem multo superante, valvulis marginatis reticulato-rugosis. *Groote Malove F. B. Sept. I, 2. p. 513 — Gr. op woeste plaatsen, aan de hagen, wegen in Europa. — Bl. zomers, bl. rood; met purper-strepen ♂ — Ic. D. 415. H. II. 28.*

G. D. De bloemen: FLORES MALVAE SYLVESTRIS.

E. Zonder reuk, smaak slijmig, laf.

B. Slijm en blaauwe kleurstof.

W. Verzachtend, slijmafscheiding bevorderend.

G. Tegen ontstekingen, zwellingen, zeldzamer dan de volgende.

B. (47) 2. M. ROTUNDIFOLIA L. Caule prostrato adscendente, f. cordato-subrotundis 5-7-lobis, pedunculis aggregatis, defloratis declinatis, calyce erecto, petalis calyce duplo triplove longioribus, valvulis immarginatis, laevisbus, *Rondbladige Malove F. B. Sept. I, 2. p. 509. Syn. M. vulgaris Fr. — Gr. langs de wegen op bebouwde oorden, in Europa, enz. — Bl. den geheelen zomer, bleekrood ☉. Ic. D. 414. H. II. 27.*

(48). 3. M. BOREALIS WALLMANN. Caule prostrato adscendente, f. cordato-subrotundis 5-7-lobis, pedunculis aggregatis, defloratis declinatis, calyce erecto, petalis calycem aequantibus, valvulis marginatis reticulato-rugosis. *Rondbladige M., der F. B. Sept. voor een gedeelte*, zijnde deze pl. vroeger van haar niet onderscheiden. — *Syn.* M. parviflora Huds. — M. rotundifolia Fries. — *Gr.* enz. als de voorgaande. — *Ic.* Reich. Iconogr. I, 20.

G. D. Van beiden de bladen, zeldzamer de bloemen: HBA MALVÆ, M. MINORIS seu VULGARIS; FLORES.

E. Zonder reuk, smaak laf, slijmig.

B. Plantenslijm, in de bloemen ook looistof.

W. Zoo als de voorgaande.

G. Insgelijks, maar menigvuldiger, gewoonlijk uitwendig, tot GORGELDRANKEN, CLYSMATA, OOGWATER in DECOCT van $\frac{1}{2}$ onc Fl. of Fol. met 15 onc tot 10 onc; binnen 1 dag; veelal als bijvoegsel tot andere verzachtende middelen; b. v. SPECIES AD CATAPLASMA, SP. EMOLLIENTES.

4. M. ALCEA L. vijfdeelige Malowe *F. B. Sept. I, 2. p. 511*, vroeger als HBA en RAD. ALCEÆ, van gelijke kracht als de overigen. — *Ic.* H. II. 30.

II. ALTHÆA L. Calyx duplex: exterior 6-9-fidus; interior 5-fidus. Styli plurimi, inferne connati. Capsula ut in Malva.

B. (49) 1. A. OFFICINALIS L. f. utrinque molliter tomentosis inaequaliter crenatis, cordatis ovatisve, inferioribus 5-lobis, superioribus 3-lobis, pedunculis axillaribus multifloris folio multo brevioribus. — *Gewone Heemst F. B. Sept. I, 2, p. 509.* — *Gr.* op onbebouwde oorden, ook langs de zeekusten van Europa. — *Bl.* Jul.—Sept., wit-bleek-rood. $\frac{1}{2}$. — *Ic.* D. 417. H. II. 25. Bat. 278.

G. D. Wortel en bladen, RAD. en HBA ALTHÆÆ seu BISMALVÆ, zeldzamer de bloemen: FLORES A.

E. Reuk gering, smaak slijmig, laf zoet; de wortel zoeter, slijmiger; de bloemen tevens zwak wrang.

B. Alle deelen zeer slijmhoudend, waarbij echter ook andere stoffen gevonden worden; in den wortel: eene vette in alcohol oplosbare olie, eene kleine hoeveelheid hars, zuiker $\frac{1}{4}$ p.C., iets kleefstof en Asparaginzure Magnesia. De Althaeine ontstaat gedurende het uitdampen en is van Asparagine niet onderscheiden

(WITSTOCK); de bladen bevatten vooral slijm en eenig zamentrekkend beginsel; de bloemen nog eenige looistof (?).

W. Involverend, verzachtend, ontspannend, verslappend.

G. Zeer menigvuldig, vooral bij catarrhale en ontstekingsachtige borstaandoeningen enz., voornamelijk het AFKOOKSEL des wortels (1 once op 12 oncen water); de bladen onc op 12 onc; in- en uitwendig.

P. Van den wortel. SYBUPUS ALTHÆÆ, PASTA DE ALTHÆA; zeldzaam UNGUENT A. — Vele SPECIES AD ENEMA, EMOLLIENTES, AD CATAPLASMA, bevatten RAD. EN HERB ALTH. De vroeger gebruikte SEMINA thans vergeten.

(50) 2. A. ROSEA CAV. f. cordatis, 5—7- angularibus, rugosis, crenatis, piloso-scabris; floribus axillaribus, brevi-pedunculatis, superioribus fere spicam formantibus, calyce interiore exteriorum superante, petalis latioribus quam longis. — *Gewone Stok-roozen.* — *Syn.* Alcea rosea L. — *Gr.* in Azië; in onze tuinen gekweekt. — *Bl.* Jun.—Oct. ♂. — *Ic. D.* 416. H. II. 26. — De kleur der bloem zeer afwisselend, *de donkeren tot officineel gebruik verzameld.*

G. D. De bloemen met de kelken: FLORES MALVÆ ARBOREÆ, HORTENSIS seu ROSEÆ.

E. Zonder reuk: smaak slijmig-zoetachtig, iets ziltig-zamentrekkend.

B. Slijm, blaauwe kleurstof; looistof (?)

W. Met de voorgaande bijkans gelijk.

G. Als de voorgaande, in INF., DECOCT., vooral tot GORGEELDRANKEN, EN SPECIES.

GOSYPIUM L. *Boomwol-plant*, G. HERBACEUM L., G. ARBOREUM L., G. RELIGIOSUM L. enz. in de beide Indien, N. en Z. Amerika tot het verzamelen der boomwol (BOMBAX seu LANA GOSYPII) gekweekt. De boomwol omsluit de zaden in de zaaddoozen. Door de Heelkundigen tot MOXA, enz. gebruikt. — De zaden, SEM. GOSYPII seu BOMBACIS, bevatten eene vette olie en dienden vroeger tegen borstziekten.

HIBISCUS ABELMOSCHUS L., in beide Indiën, geeft het SEMEN ABELMOSCHI seu GRANA MOSCHATA, welke zeer sterk naar muskus rieken. De O. Ind. schijnen van H. PSEUDO-ABELMOSCHUS BL. verzameld te worden. — Zij bevatten: parenchyma en water 130, slijm 90, albumine 14, vet, hars, riekstofzamen 16, op 250 deelen (BONASTRE).

Fam. XIV. BUETTNERIACEÆ R. BR.

Calyx 5- partitus, quandoque coloratus, rarissime 5- sepalus. Petala 5, hypogyna, libera, sepalis alterna, unguibus concavo-fornicatis, laciniis ligulaeformibus, nunc minuta. Stamina uniseriata, filamenta saepe monadelpha; antherae 2-loculares, loculis basi divergentibus, plerumque rima longitudinali extrorsum dehiscens. Ovarium 3-5-loculare, loculis 2-pluri-ovulatis, ovulis biseriatis. Fructus capsularis. Semina arillata. Embryo rectus, centralis, cotyledonibus foliaceis in sem. albuminosis, crassis in exalbuminosis. — (K. II. 193).

De *Büttneriaceën* zijn heesters, zelden boomen, tusschen de keerkringen en in Nieuw-Holland; met afwisselende bladen, meestal met steunblaadjes; met stervormige kleine haren bedekt; de bloemen staan in hijschermen tegenover de bladen.

Eigenschappen zijn weinig bekend, sommigen zijn *geurig*, de meesten *slijmhoudend*. Weinigen worden in de geneeskunst gebruikt.

I. THEOBROMA L. Calyx 5- partitus coloratus. Petala 5 concava in ligulam spathulatam producta. Stamina 5, cum filamentis 5 sterilibus alternantia, basi in tubum coalita. Stylus 5-fidus. Capsula 5-locularis baccata. Semina in pulpa nidulantia.

B. (51) 1. TH. CACAO L. f. ovato-oblongis acuminatis integerrimis glaberrimis, utrinque concoloribus, petiolis in medio contractis. — *Cacaoboom*. — *Syn.* Cacao sativa Lam. — *Gr.* in W. Indië en Z. Amer. — *Bl.* het geheele jaar. † 20' — *lc.* D. 419. H. IX 35.

G. D. De zaden, chocolade-boonen: SEMINA, NUCES seu FABÆ CACAO; waarvan naar de onderscheidene landen verschillende soorten genoemd worden: *Cacao de Caracas*, *C. des Îles*, *C. de Berbice*, *C. de Suriname*, *C. Brasil* of *C. de Marignon*.

E. Versch hijkans zonder reuk, geroost aangenaam geurig; smaak bitter olieachtig aangenaam aromatiek.

B. Eene vette olie, kakaoboter 35 pC., en bittere roode extractiefstof 2, bruine eiwitstof 16, zetmeel 10, slijm 7. (LAMPADIUS).

W. Voedend, opwekkend. Der boter verzachtend.

G. Tot voeding van het ligchaam b. v. na hevige krankte, tot verbetering van smaak bij onaangename geneesmiddelen. — De boter als demulcens, uitwendig vooral tot oogzalven.

P. De chocolade, CHOCOLATA, SUCCOLATA sive CACAO TABULATA, zonder bijvoegsels s. SIMPLEX seu MEDICATA; de olie OLEUM seu BUTYRUM CACAO en eene daaruit bereide seep. — Een DECOCT der zaadschillen als tonicum geprezen.

In Amerika dienen nog andere soorten van dit geslacht tot chocolade.

Fam. XV. TILIACEÆ DC.

Calyx 4-5-sepalus, aestivatione valvatus. Corolla regularis. Petala tot quot sepala, usque alterna. Stamina hypogyna, indefinita, varius definita, libera vel polyadelpa, stamine fasciculorum intermedio in parapetalum mutato, petalis oppositum. Antherae 2-loculares, rima duplici dehiscentes. Ovarium 1-4-10-loculare; loculi 2-pluri-ovulati; placentae centrales. Semina albuminosa; embryo rectus; cotyledones foliaceae. — (K. II. 196).

De Lindenboomachtigen zijn struiken en boomen, in de warme en gematigde gewesten, met meestal afwisselende gesteelde, van steunblaadjes voorziene, gave of gelobde, gezaagde, gekartelde of getande bladen.

Eigenschappen zijn niet zeer bekend. Velen zijn sterk slijmhoudend en geven daardoor eenige verwantschap met de Malvaceën te kennen; sommigen dienen tot groente. De bloemen van niet weinigen zijn geurig en welriekend. De taaije bastvezels van eenigen dienen tot het bereiden van touw en matten.

I. TILIA L. Calyx 5-sepalus, deciduus. Petala 5. Stamina indefinita, libera aut polyadelpa, phalangis 5, singulis parapetalum, petalis oppositum, inciudentibus. Ovarium 5-loculare, loculis 2-ovulatis. Stylus 1. Nux abortu 1-locularis, 1-2-sperma.

B. (52) I. T. GRANDIFOLIA EHRH. f. oblique subrotundocordatis acuminatis subtus hirtis inque venarum axillis barbatis, corymbis 2-3-floris, parapetalis nullis, lobis stigmati erectis. Gewone Lindenboom F. B. Sept. I, 2. p. 405. — Syn. T.

europaea L. — *Gr.* in Europa, en overal aangeplant. — *Bl.* Jun.—Jul. bl. welriekend, geelachtig. *h.* — *Ic. D.* 429. f. a. H. III. 48.

B. (33) 2. PARVIFOLIA EHRH. f. oblique subrotundo-cordatis acuminatis, utrinque glabris subtus glaucescentibus et in axillis venarum barbatis, corymbis 5—7- floris, parapetalis nullis, lobis stigmatis denique horizontaliter divaricatis, capsula obsolete 4—5- angulari. *Kleinbladije Lindenboom F. B. Sept. I.* 2. p. 405. — *Syn. T.* europaea β L.—*T.* microphylla W. — *Gr.* en *bl.* met de voorgaande, doch iets later. — *Ic. D.* 429 β . H. III. 46. — Van beiden, door sommigen als verscheidenheden beschouwd, vindt men nog een groot aantal afwisselingen.

G. D. De bloemen van allen: FLORES TILIE.

E. Versch' aangenaam geurig riekend, gedroogd met weinig reuk; smaak laf, zoet-slijmig.

B. Vluchtige olie, slijm, suiker.

W. en *G.* Der bloemen, als zacht opwekkend, krampstillend, zacht zweetmiddel bij heete en sleepende ziekten, in ligte rheumat. en catarrh. aandoeningen, in INFUSIE als thee; ook tot andere species. Het herhaalde destillaat der bloemen zoude eene sterk opwekkende, dan zwak verdoovende werking hebben. — De uit het hout bereide kool, CARBO TILIE, als antisepticum in POEDER, LIKSAPPEN, *uitwendig* ook in POEDER EN ZALVEN tot TANDPOEDER.— Vroeger waren ook de FOLIA EN CORTEX INTERIOR in gebruik.

P. AQUA FLORUM TILIE, thans niet zelden in kinderziekten. De zaden bevatten eene groote hoeveelheid vette olie, en zijn tot chocolade-bereiding aanbevolen.

TRIUMFETTA L. van drie in W. Indië groeiende soorten als T. LAPPULA L. enz., de bladen en vruchten, wegens hunne slijmgehalte tegen roodeloop aldaar in gebruik en ook in Europa aanbevolen.

Fam. XVI. CAMELLIÆ DC.

Calyx 5—7- sepalus, aestivatione imbricatus, sepalis coriaceis, deciduis (?). Petala tot quot sepala, usque alterna, basi saepe cohaerentia. Stamina hypogyna indefinita. Filamenta filiformia, basi mono- aut polyadelphia, petalisque paullo adhaerentia; antherae incumbentes, 2- loculares; loculis rima longitudinali introrsum dehiscentibus. Ovarium 3—5- locale,

3—5- valve, loculis abortu monospermis. Placentae ad marginem dissepimentorum centralem. Semina crassa, exalbuminosa, embryo cotyledonibus crassis, radícula ad hilum posita. — (K. II. 171.)

De *Camelliaceën*, ook *Theaceën* genoemd, zijn heesters of kleine boomen, met afwisselende, overblijvende, lederachtige, eenvoudige, kortgesteelde bladen, zonder steunblaadjes, regelmatige okselstandige roode of witte bloemen, in Tibet, China en Japan groeiend.

Eigenschappen. Rijk aan zamentrekkende en eenige opwekkende beginsels.

I. THEA L. Calyx 5—6- sepalus, persistens.* Petala 6—9, biserialia; filamenta basi in tubum brevem coalita; antherae subrotundae. Capsula 3- locularis, 3- sperma, 3- valvis.

(54) I. TH. CHINENSIS SIMS. f. ellipticis, aut lanceolato-oblongis, floribus (1—3) axillaribus aut pseudo-terminalibus. — Gewone thee-heester. Er bestaan vele verscheidenheden:

α. *Thea viridis* L. foliis majoribus, petalis plerumque 8—9. — Door L. als soort en moederplant der groene Thee beschouwd. — *Ic. D. 426. H. VIII. 29.*

β. *Thea Bohea* L. f. brevioribus, magis obovatis, petalis plerumque 6. — Voor de moederplant de zwarte Thee gehouden. — *Ic. D. 427. H. VIII. 28.*

γ. *Thea stricta* Hayne, f. angustioribus, floribus minoribus 6- petalis. — *Syn. Th. Bohea β. stricta Ait. — Ic. D. 428. H. VIII. 27.* SIEBOLD en NEES v. ESENBECK beschrijven, behalve deze nog: *Th. sinensis rugosa; diffusa; macrophylla* (in *Ninpon* of *Archief* voor de beschrijving van Japan enz. 2 Hft.) Sommigen houden alle deze verscheidenheden voor soorten.

G. D. Van allen de gerooste bladen, FOLIA THEÆ. Het verschil tusschen groene en zwarte hangt vooral van de verschillende bereiding af, en beide soorten kunnen uit alle variëteiten gemaakt worden, hoezeer de Chinesen bij voorkeur eenige derzelve tot groene, en andere tot zwarte Thee gebruiken. — De laatste wordt sterker geroost.

B. Chineesche Congo. Etherische olie 0,60, bladgroen 1,84, was 0,00, hars 3,64, gom 7,28, looistof 12,88, Coffeine (vroeg-

ger theine genoemd) 0,46, extractstof 19,88, Apothema 1,48, door zeezoutzuur uitgetrokken extract 19,12, eiwitstof 2,80, vezelstof 28,32, zouten onder genoemde bestanddeelen begrepen 5,24. — De *Chin. Hysant*; Eth. olie 0,79, bladgroen 2,22, was 0,28, hars 2,22, gom 8,56, looistof 17,80, Coffeine 0,43, extractstof 22,88, sporen van apothema, zeezoutz. extr. 23,60, eiwitstof 3,00, vezelstof 17,08, zouten 5,56. (G. J. MULDER). — De werking op de zenuwen schijnt van de Theeolie af te hangen; de zamentrekkende van de looistof, de kracht der Coffeine is nog niet naauwkeurig bepaald.

W. Zacht zamentrekkend, het vat- en zenuwstelsel zacht opwekkend, en ontspannend.

G. In gewone Theeinfusie als zacht zweetmiddel, ook op de afscheiding der urine en de longuitwaseming werkend, in groote giften voor de ingewanden nadeelig.

Het is waarschijnlijk, dat men ook de bladen van *Camellia*-soorten, tot het bereiden van Thee gebruikt, b. v. volgens SIEBOLD van *C. Sasanqua Thunb.* tot groene Thee. — Ook schijnen de Chinesen somtijds bij Thee geurige bijvoegsels te doen, b. v. de bloemen von *Olea fragrans Thunb.*

Fam. XVII. AURANTIACEÆ CORR.

Calyx brevis, campanulatus aut urceolatus, 4—5- divisus, rarissime 3- dentatus, marcescens. Petala tot, quot calycis laciniarum usque alterna, per aestivationem longiora. Stamina tot quot petala aut plura, uniseriata. Filamenta libera aut basi connata. Antherae 2- loculares, loculis parallelis rima longitudinali dehiscentibus, connectivo apice saepe glanduloso. Ovarium multiloculare. Stylus 1, stigmatibus crasso. Pericarpium indehiscens, duplex, externum coriaceum, glanduliferum, cum pericarpis carpellorum propriis connatum. Semina plerumque in pulpa succosa, centrali angulo loculorum affixa: albumen o. Embryo rectus, cotyledonibus crassis basi 2- auriculatis. — (K. II. 175).

De *Aurantiaceën* vormen eene schoone Familie van boomen en heesters, waarvan bijkans alle deelen klieren dragen, die eene groote hoeveelheid vlugtige olie afscheiden; met afwisselende, le-

derachtige zamengestelde (schijnbaar eenvoudige) bladen, en dikwijls gevleugelde bladstelen, zonder steunblaadjes. De meesten in O. Indië.

Eigenschappen. Door de vluchtige olie zijn bijkans alle deelen geurig, prikkelend op het zenuwstelsel. Het vruchtvleesch rijk aan zuur, verfrisschend, verkoelend; het zuur dikwijls door suiker gematigd.

I. CITRUS L. Calyx 3—5-fidus. Petala 5—8. Stamina polyadelpa. Stylus teres, stigmatibus subcapitato. Fructus baccatus multilocularis. Loculis polyspermis.

B. (55) 1. c. MEDICA L. Petiolis linearibus, f. oblongis acutis, fructibus ovalibus, utrinque conico-verrucosis. — *Citroenboom.* — *Syn.* C. Limetta, C. Limonum Risso. — Vele (volgens Risso 137) afwisselingen in vorm en zuurgehalte der vruchten. — *Gr.* in Azië, in Z. Europa enz. gekweekt. — *Bl.* Jun.—Aug. 10—15. — D. 424. H. XI. 27.

G. D. De vruchten en derzelver schillen: FRUCTUS en CORTEX CITRI; vroeger ook FLORES en SEMINA C.

E. Het sappige vleesch in de vruchthokjes zuiver zuur van smaak; de witte mergachtige laag van het vruchthulsel zwak van reuk en smaak; de uitwendige gele schil sterk en aangenaam aromatisch, en geurig bitter van smaak.

B. Het sap; Citroenzuur, *Ac. citricum*; der schillen vluchtige olie, en bittere extractstof.

W. Het sap verkoelend, oplossend, de schillen bitter-tonisch, en vluchtig-prikkelend.

G. Het sap in koorts en ontstekingen; de schillen zeldzamer bij atonische aandoeningen der ingewanden, de vluchtige olie onlangs tegen verouderde catarrh. oogontstekingen gebruikt.

P. De vruchten: het uitgeperste sap, *limoensap*, succus CITRI seu LIMONUM, en daaruit *Ac. Citricum*, *Citras Potassae*, *Syrupus Acetositatis Citri*, *Syrupus Citri*. — De schillen: de vluchtige olie: OL. CITRI, DE CEDRO (vooral uit *C. Limonum Risso*, gemeenlijk door destillatie verkregen), BERGAMOTTA (bepaaldelijk uit de vruchten van *C. Bergamia Risso* door openmaken der oliekliertjes verzameld), ELAOSACCHARUM CITRI; uit de schillen met suiker: CONFECTIO CITRI, of CONDITUM seu CARO C.

B. (56) 2. c. AURANTIUM L. Petiolis alatis obovato-oblongis

f. oblongis acutis subrenulatis, pedunculis paucifloris, fructibus subglobosis. *Oranjeboom*. — *Syn.* C. vulgaris Risso. — *C. decumana* L. wordt gewoonlijk voor eene eigene soort gehouden, in O. en W. Indië gekweekt. — Van de vele variëteiten tot geneeskundig gebruik vooral die met bittere vruchten: *C. Aurantium amarum* L. seu *C. Bigaradia* Risso. — *Gr.* in China, op de eilanden van den Ind. en Stillen Oceaan; in Z. Europa, W. Ind. enz. gekweekt. — *Bl.* Jul—Aug. † 8—12'. — *Ic. D.* 425. H. IX. 28.

G. D. Bladen, bloemen, onrijpe vruchten, en de schillen der rijpe: FOLIA, FLORES AURANTIORUM seu NAPHÆ, FRUCTUS seu POMA A. IMMATURA, CORTEX AURANTIORUM, waarvan de uit Curaçao verkregene CORT. A. CURASSAVICORUM seu CORTEX CURASSAO heeten.

E. Bladen: reuk aangenaam, vooral bij kneuzing, smaak geurig-bitter. *Bloemen*, versch reuk zeer aangenaam en doordringend, gedroogd veel zwakker. *Poma*: smaak veel meer bitter, heet, iets wrang. *Schillen*: smaak nog meer zuiver bitter.

B. Vluchtige olie, in de bladen, bloemen en vruchten verschillend, bittere extractstof; in de onrijpe misschien nog looistof, in het merg zetmeel en volgens sommigen eene eigenaardige stoffe: Hesperidine.

W. Tonisch, vluchtig prikkelend, vooral op het darmkanaal.

G. Bij vele atonische aandoeningen; de bladen ook bij krampen (vroeger een geheim middel tegen Epilepsie). POEDER, INFUSIE; vooral de *Syrupus C. A.* en *Aq. Naphæ*.

P. Flores: OL. FL. AURANTIORUM, sive OL. NAPHÆ, OL. sive ESSENTIA AEROLI; het gëdestill. water: AQUA FL. NAPHÆ. — *Poma*: EXTRACTUM FRUCTUUM IMMATUR. AURANT. — *Cortex*: het uitwendige gele gedeelte, FLAVEDO C. A.; — de vluchtige olie: OL. CORT. AURANTIORUM; SYRUPUS, SPIRITUS, TINCTURA C. A. SIMPLEX en COMPOSITA, TINCT. STOMACHICA WHYTTII, EXTRACTUM C. A. De CORT. en POMA zijn nog bestanddeelen van vele zamengestelde geneesmiddelen: ELIXIR AURANT. COMPOS. GHZ.

Fam. HYPERICINÆ DC. — (K. II. 167.).

HYPERICUM PERFORATUM L., doorboord Hertshooi *F. B. Sept.* I, 2, p. 409. — *Gr.* langs de wegen, weilanden enz. in Europ. — *Bl.* Jun. — Aug. geel. †. — *Ic. D.* 420. H. VIII. 42.

G. D. De bloeiende toppen: SUMMITATES HYPERICI, of de bloemen enkel: FL. H.

E. Balsamisch harsig van reuk; smaak bitter, harsig.

- B. Roode hars, bittere extractstof, looistof.
 W. Eenigzins prikkelend.
 G. Vroeger tegen ingewandswormen enz.; nog bij het volk in gebruik.
 P. De gekookte olie: OL. HYPERICI; ook EXTRACT. ESSENT. ENSTRUP.
 Verwisseling, met andere inlandsche soorten van dit geslacht.

VISHIA SESSILIFOLIA P., V. GUIANENSIS P., V. CATYENENSIS P. V. LAC-
 CIFERA MART., in Z. Amerika geven soorten van Amerikaansche gutte-
 gom. Zie de volgende Familie.

Fam. XVIII. GUTTIFERÆ JUSS.

Calyx 2—3- sepalus, saepius persistens, sepalis alternati-
 imbricatis. Petala tot quot sepala iisque alterna, aut 4 in ca-
 lyce 2- sepalis, libera, aestivatione imbricata vel contorta.
 Stamina 1- multi-seriata, saepe indefinita, filamenta libera
 vel polyadelphe, phalangibus cum petalis alternis. Antherae
 lineares, adnatae, 2- loculares, loculis parallelis plerumque
 rima longitudinali dehiscentibus. Ovarium e carpellis, sin-
 gulis styliferis, concretis constans. Pericarpium duplex 1-
 vel multiloculare. Placentae parietales aut axi dissepimen-
 torum affixae. Albumen o. Embryo rectus, cotyledonibus
 plerumque crassis. — (K. II. 169).

De Guttiferen zijn gewoonlijk boomen met harsige sappen,
 met tegenoverstaande, lederachtige, gave bladen zonder steun-
 blaadjes, met okselstandige, en eindelingsche witte of roode bloe-
 men. In de tropische gewesten van Amerika, Indië, Mada-
 gaskar enz.

I. GARCINIA L. Flores subdiclini. Calyx 4- sepalus. Pe-
 tala 4. Stamina basi subconnata. Stigma lobatum; stylus sub-
 nullus. Bacca 4—8- locularis. Semina arillata.

B. (57) 1. G. CAMBOGIA DESR. f. oblongo-lanceolatis subve-
 nosis coriaceis, floribus terminalibus congestis aut solitariis sub-
 sessilibus, fructibus costatis. — Syn. Cambogia Gutta L. Man-
 gostana Cambogia Gaertn. — Gr. in O. Indië † hoog. — Bloe-
 men en vruchten geel; de laatste eetbaar en lekker. — Ic. D.
 421. H. IX. 4.

G. D. Het gomharsige melksap, door insnijdingen verkregen:
 GUTTI, GUMMI GUTTAE, GUMMI CAMBOGIAE, G. CAMBE, GUTTA CAMBA.

E. Zonder reuk; smaak aanvankelijk gering, dan scherp, zoetachtig-prikkelend; het speeksel sterk geel kleurend.

B. Gele hars 80—90 p.C., gom 10—20 p.C.

W. Drastisch purgerend; in eenigzins grootte giften ook braakwekkend, ligtelijk nadeelig, scherp vergiftig.

G. Als *drasticum* tegen obstructien, waterzucht, ingewandswormen ($\frac{1}{4}$ —1 gr.); zeldzaam. — Meer als verwstof.

P. TINCTURA *ex SAPO GUTTI.*

2. *G. MORELLA LAM.* geeft op Ceylon eene andere maar slechte soort dezer gom.

Eene andere en betere soort van guttegom wordt van *STALAGMITES CAMBOGIOIDES MURR.*, eenen nog niet goed gekenden boom, verzameld. In Ceylon, Siam, op Malabar.

B. *CANELLA ALBA MURR.* (*Syn.* *Winterania Canella L.*) — *Gr.* in *W. Indie.* $\frac{1}{2}$ 20—30'. — *IC. D.* 418. *H. IX.* 5. geeft de: *CORTX CANELLE ALBE seu CORT. WINTERANUS SPURIUS seu COSTUS CORTICOSUS.*

E. Reuk, vooral bij het stampen, geurig, kaneelachtig, smaak aanvankelijk bitter, dan brandend scherp, eenigzins naar kruidnagelen.

B. Scherpe geurige olie en bittere extractstof.

W. Vluchtig prikkelend, tonisch, vooral op de ingewanden.

G. Bij zwakke spijsverteering, bloedvloeiingen zelden.

CALOPHYLLUM INOPHYLLUM L. — *Gr.* op de *O. Ind.* eilanden. — *IC. D.* 422; en *C. TACAMAHACA W.* — *Gr.* op Madagaskar en Mauritius, beide hooge $\frac{1}{2}$. — *IC. D.* 423, geven de vroeger voorkomende *TACAMAHACA* of *RESINA TACAMAHACE ORIENTALIS* (door *Blume* aanbevolen als met *Bals. Copaiuae* overeenkomende), gewoonlijk met *resina Anime* verward. De laatste boomsoort geeft echter meer bepaaldelijk de *Maria* of *groene Balsem*; (Vergel. *HYMENEA Coubaril L.* en *Amyris tomentosa Spr.* p. 62.)

VATERIA INDICA L. — (*Syn.* *ELÆOCARPUS COPALLIFERUS RETZ. ?*) een boom op Ceylon, geeft den *O. Indischen COPAL* of *SANDARON.* (*IC. H. XI.* 5).

Fam. *HIPPOCASTANÆ DC.* — (*K. III.* 164).

(*B.*) *AESCULUS HIPPOCASTANUM L.* *Gewone Paardenkastanje F. B.* *Sept. I.* 1. p. 309. — *Gr.* in Azië, bij ons veelvuldig gekweekt $\frac{1}{2}$ 60—80'. — *IC. D.* 375. *H. I.* 42.

G. D. De schors: *CORTX HIPPOCASTANI seu CASTANÆ EQUINÆ*, en de zaden: *SEMINA H.*

E. Weinig reuk, van bitter zamentrekkenden smaak; de meelrijke zaden aanvankelijk zoetig, dan wrang en onaangenaam bitter.

B. Der schors looistof en bittere extractstof; van de zaden: dezelfde met veel zetmeel.

W. Tonisch, zamentrekkend, eenigzins koortsdrijvend.

G. De schors: tegen koortsen, overmatige afscheidingen in *POEDER* (2 dr.) en *AFKOOKSEL* (1—2 onc. op 8—12 onc.); de zaden als surrogaat voor Kina geprezen, bij slijmvloeiingen, diarrhee, geroost in *DECOCT.*

P. *EXTRACTUM CORTICIS HIPPOCASTANI.*

Fam. MELIACEÆ JUSS. — (K. II. 179).

CEDRELA FEBRIFUGA BLUME. *Gr.* op Java $\frac{1}{2}$ hoog. — *Ic.* in Dr. E. A. FORSTEN *Diss. de Cedrela febr.* Tegen koortsen aldaar met gelukkig gevolg door BLUME gebruikt. *CORTEX CEDRELAÆ FEBRIF.*

SWIERTENIA MAHAGONY L., Mahagonyboom, — *Gr.* in Z. Amer. en *S. FEBRIFUGA ROXB.,* — *Gr.* op de bergen van O. Indie; de schors tegen de koorts aanbevolen.

Fam. XIX. AMPELIDEÆ H. B. K.

Calyx parvus, margine integer vel subdentatus. Petala 4—5, dentibus calycinis alterna, disco glanduloso extus inserta. Stamina tot, quot petala, ante petala disco inserta. Ovarium liberum, biloculare; loculis 2-ovulatis, ovulis erectis. Stylus 1; stigma simplex. Bacca. Semina albuminosa; embryo erectus, radícula ad hilum versa. — (K. II. 182.)

De wijngaardachtige gewassen zijn eene kleine familie van rankende planten, meestal heesters, met gezwollen knoopen en met, van steunblaadjes voorziene, bladen, in de gematigde en heete streken der beide halfreunden.

Eigenschappen. Zijn behalve van het volgende geslacht weinig bekend.

I. VITIS L. *Calyx* obsolete 5-dentatus. *Petala* 5, apice cohaerentia et instar calyptrae basi secedentia. *Stamina* 5. *Ovarium* 4-ovulatum.

B. (58) 1. V. VINIFERA L. f. cordato-subrotundis 5-lobis, grosse dentatis. — Gr. in de warmere landen van Europa, in Klein-Azië, gekweekt langs den Rijn tot in België, met een onnoemelijk aantal verscheidenheden. — *Bl. Jun. f. — Ic. D. 369, 370. H. X. 40.*

G. D. De bessen, *UVÆ*; de gedroogde of rozijnen: *PASSÆ*, *PASSULÆ*, *UVÆ PASSÆ* *sen* *PASSULÆ MAJORES*, en de kleinere van *Vitis vinifera var. apyrena*: *PASSULÆ MINORES* s. *CORINTHIACÆ*, *Corinthen*, *Krenten*. De bladen en jonge takken met de klawieren: *FOLIA* en *PAMPINI VITIS VINIFERÆ*.

E. *Bessen*: weinig reuk, van eenen aangenaam zoeten, geurigen, zuurachtigen smaak; de *rozijnen* zeer zoet suikerachtig. *Bladen en jonge takken* zuurachtig-zamentrekkend van smaak.

B. *Bessen*: slijmsuiker, suiker, wijnsteen; der *bladen en takken*, wijn- en appelzuur, en zulke zouten.

W. Der *verse druiven*: zacht voedend, verfrisschend, openmakend; der *rozijnen* involverend, verzachtend; der *bladen en takken*, zacht zamentrekkend. Van *wijn*: aangenaam opwekkend, versterkend, in kleine giften vooral op het darmkanaal, in groote het geheele vaat- en zenuwstelsel prikkelend. — Bij de onderscheidene soorten verschilt de werking zeer.

G. De *druiven*: bij obstructien der ingewanden, het poortaderen- stelsel, bij borstziekten; de *bladen* bij asthenische bloedsvloeiingen; de *jonge takken* bij gevrichtsziekten, met verettering, b. v. *coxarthrocæe*; *wijn* bij vele ziekten als versterkend, opwekkend geneesmiddel.

P. Uit de *druiven*: de *wijn*: *VINUM*, naar de kleur: *VINUM ALBUM* en *V. RUBRUM*; naar den smaak: *VINUM DULCE*, *ACIDULUM* en *FERVESCENS*; naar de landen: *V. GALLICUM*, *HISPANICUM*, *MALACENSE*, *RHENANUM*. Uit *wijn* worden door velerlei bijvoegsels de geneeskrachtige wijnen, *VINA MEDICATA*, bereid; door destillatie: *SPIRITUS VINI* (*SP. V. SIMPLEX*, *RECTIFICATUS*, *RECTIFICATISSIMUS* en *ALCOHOL ABSOLUTUS*, daaruit weder *Aether*soorten, *Tincturen*); verder door gisting *Azijn*, *ACETUM* (*A. CRUDUM*, *DESTILLATUM*, *CONCENTRATUM*) en daaruit *ACETA MEDICATA*, *OXYMELLA*, *ACIDUM ACETICUM*, en de *azijnzure zouten*; — verder de uit den *wijn* geprecipiteerde *wijnsteen*, *TARTARUS* (*T. CRUDUS*, en *T. DEPURATUS* *sen* *CREMOR TARTARI*) en het daaruit gemaakte *wijnsteenzuur*, *ACIDUM TARTARICUM*, en vele *wijnsteenzure zouten*. — Eindelijk: *EXTRACTUM PAMPINORUM VITIS* uit de *jonge takken* en *klawieren*. — *OMPHACIUM*, (het sap der onrijpe druiven), ook *SUCCUS AGRESTÆ*, en de *SYRUPUS AGRESTÆ* en de daaruit bereidde suiker thans onbruikbaar. — Het in het voorjaar door insnijdingen uit de stengen vloeijende sap, *Lacrymæ vitis*, weleer bij ontstekingen.

Fam. GERANIACEÆ DC. — (K. II. 184)

GERANIUM ROBERTIANUM L. *stinkende Ooijevaarstek* F. B. *Sept.* I, 2. p. 507. — *Ic.* Bat. 48. — *Gr.* door geheel Europa; vroeger als zacht adstringens enz. in- en uitwendig: HERBA.

Fam. TROPEOLEÆ JUSS. — (K. II. 185).

TROPEOLUM MAJUS L. *O. Indische Kers.* — *Gr.* in Peru; bij ons in tuinen. — *Bl.* Jun.—Sept. ☉.

G. D. De geheele versche plant: HERBA TROPEOLI, NASTURTIUM INDICI vel CARDAMINIS MAJORIS.

E. Reuk vlugtig-prikkelend; smaak scherp, naar kers.

B. Vlugtige, scherpe olie.

W. Wordt voor gelijk met rad. Armoraciae gehouden.

G. Zeldzaam, b. v. tegen scheurbuik.

Fam. OXALIDÆ DC. — (K. II. 188).

B. 1. OXALIS ACETOSELLA L. *ongesteelde Klaverzuring* F. B. *Sept.* I, 1. p. 357. — *Gr.* langs de hagen, in de bosschen, enz. van Europa. — *Bl.* April—Mei; wit en bleekrood ♀. — *Ic.* D. 335. H. V. 39. Bat. 9.

2, 3. O. STRICTA L. en O. CORNICULATA L. *gele Klaverzuring* F. B. *Sept.* t. a. p.; *Gr.* beiden door geheel Europa, overal in tuinen, de eerste ook in Amerika, de laatste N. Amer. Japan, enz. — *Bl.* zomers; geel ☉. — *Ic.* H. V. 40.

G. D. Van allen de versche plant: HERBA ACETOSELLE seu LUTULE.

E. Zonder reuk; smaak sterk zuur, iets wrang.

B. Oxalas Potassae.

W. Acidum oxalicum is in nieuwere tijden voor giftig bevonden. Het sap der plant wordt voor verkoelend gehouden.

P. Het zout: SAL ACETOSELLE seu OXALICUM, en daaruit ACIDUM OXALICUM. — SYRUPUS, AQUA, CONSERVA ACETOSELLE, geheel in onbruik, te meer sedert men de vergiftige eigenschappen van ac. oxalicum heeft leeren kennen.

Fam. XX. ZYGOPHYLLÆ R. BR.

Calyx 5- sepalus, aestivatione imbricatus. Corolla regularis. Petala 5 receptaculo inserta. Stamina 10, libera, hypogyna. Ovarium 1, 5-loculare, loculis 1- pluri-ovulatis, vel septis transversis superimpositis instructis; placentae centrales; ovula horizontalia vel pendula. Discus hypogynus crenatus.

vel glandulae segregatae. Embryo rectus, radícula ab hilo remota. — (K. II. 218).

De *Zygophylleën* zijn kruiden, struiken of boomen, met tegenoverstaande, onpaar-gevinde, zelden eenvoudige bladen, met steunblaadjes, en regelmatige bloemen; groeijen vooral in de warme streken der gematigde zonen.

I. GUAJACUM PLUM. Calyx 5- partitus. Petala 5. Stamina libera. Stylus subulatus. Ovarium gynophoro insidens, 5- gonum, 5- raro 2—3- loculare. Capsula 2—3- locularis, 2—3- gona, loculis 1- spermis.

B. (59) I. GUAJACUM OFFICINALE L. f. pinnatis, 2—3- jugis, foliis vix petiolulatis, obovatis aut ovalibus, glabris, nitidis, inferioribus minoribus. Floribus longe pedunculatis, 6—10 in umbellis terminalibus. Capsula compressa, obcordata, plerumque 2- locularis, 2- sperma. *Pokhoutboom*. — Gr. in W. Indië $\frac{1}{2}$ tamelijk hoog. — Ic. D. 380. bloemen blaauw.

G. D. Het hout, de schors en de uit de laatste voortkomende hars: LIGNUM GUAJACI seu SANCTUM, CORTEX LIGNI GUAJACI seu SANCTI, en RESINA G. NATIVA seu GUMMI G.

E. Kleur van het hout groenachtig-bruin; reuk zwak; bij het kneuzen en branden geurig: smaak geurig, bijtend bitter, van schors en hars sterker dan van het hout.

B. Van *hout en schors*: hars en bijtende extractstof. De hars 80 pC. zuivere hars, 16 $\frac{1}{2}$ pC. bijgemengde schors, 5, 1 in water oplosbare gom, 2 eene scherpe in water opl. extractstof (BUCHNER). Volgens UNVERDORPEN bestaat Res. g. uit twee verschillende harssen. — TROMMSDORFF vindt:

	in 1000 d. schors	in 1000 d. hout
Eene bijzondere hars, onderscheiden van gewone guajac-hars	23	Guajac-hars . . . . . 260 Hars zoo als in d. schors gevonden wordt 10
Gom	8	Bitter-scherpe extractstof als in de schors 8
Bijzondere bitter-scherpe extractstof	48	Slijmachtige extractstof met een kalkzout 28
Geelbruine kleurstof	41	Houtvezels 694
Slijmachtige extractstof met malas calcis	120	
Houtvezels	760	

W. Prikkelend, opwekkend op de spijsverterings-werktuigen, de groote bloedvaten in de buikholte, vooral het poortaderstelsel: dan op het geheele vaatstelsel, lymphat. vaten, aderen, slijmvliesen, nieren.

G. Bij torpide obstructien, jicht, chron. rheumatisme, lymphat. klieren; in syphilis vroeger zeer beroemd. Het geraspte hout, *RASURA LIGN. G.* tot species in AFKOOKSEL (1—2 onc op 12—16 onc). De Resina nat. 5—12 gr, 2—4 maal daags.

P. Van het *hout*: het waterige Extr. en de Tinctuur: *EXTRACTUM en TINCTURA LIGNI G.*; van de *hars* *TINCTURA RESINÆ GUAJACI* (30—40 gtt. 3 maal daags); *SAPU GUAJACINUS*.

(60) 2. *GUAJACUM SANCTUM L.*, door zwakbehaarde 5—7-parige bladen onderscheiden, geeft volgens sommigen eene bleekgele of witte soort van Pokhout, het eigenlijke *LIGNUM SANCTUM*.

Fam. XXI. RUTACEÆ JUSS.

Calyx 3—5-fidus, vel partitus, aestivatione imbricatus. Corolla regularis, vel subinaequalis. Petala tot, quot sepala, iis alterna, ante discum glandulosum inserta. Stamina sepalorum numero aequalia, vel dupla, disco inserta. Ovarium lobatum: loculis lobisque numero lociniarum calycis; loculis 2—4-ovulatis; placentae centrales. Stylus 1, e medio loborum, stigmatate simplici. Capsulae loculi introrsum dehiscentes. Semina albuminosa; embryo intra albumen; radícula ab hilo remota. — (K. II. 220).

De *Wijnruitachtige* planten zijn overblijvende gewassen of kleine heesters, met afwisselende bladen, welke meestal rijk zijn aan kleine oliekliertjes, welke zich als doorschijnende stippels voordoen. — Vooral in de warmere landen der gematigde noordelijke zoon.

Eigenschappen. Munten uit door veel *vlugtige olie*, eenen doordringenden, meestal onaangenaamen reuk.

* *DIOSMÆ JUSS.* Endocarpium capsulae a sarcocarpio elastice dissiliens.

I. *DIOSMA L.* Calyx 5-partitus. Corolla 5-petala, petala cum sepalis alterna. Discus perigynus lobatus vel in stamina

sterilia, filiformia aut petaloidea excrescens. Stamina 5 antherifera, ante petala posita. Antherae apice glandulosae. Capsula 5 (aut abortu 2—4) carpellis, maturis a se invicem solutis 1—2-spermis, conflata.

(61) I. D. CRENATA L.-THUNE fl. cap. f. ovalibus, lanceolato-ovatis, obtusiusculis, crenatis, crenisque glandulosis, laevibus; floribus pedunculatis, solitariis, axillaribus, bracteis linealibus, styli basi pubescente. — *Bucco-heester*. — *Syn. D. latifolia* Andr. — *Barosma crenata* Kunze. Parapetalifera odorata Wendl. collect. I. Tab. 15. — *Gr.* aan de Kaap, aan het Hottentots-hollands gebergte, den Palmietrivier, enz. † 2—5' Bl. wit. — *Ic. D. 377.*

G. D. De bladen: FOLIA BUCCO seu BUCHU, seu DIOSM. CRENATA.

E. Reuk doordringend, geurig, naar wijnruit en rosmarijn; smaak scherp geurig, eenigzins naar pepermunt.

B. Vluchtige olie, Diosmine, hars.

W. Vluchtig-prikkelend, zacht zamenirekkend, vooral op de slijmvliezen en nieren.

G. Bij blennorrhoeen, vooral der piswerktnigen, bij neiging tot steenvorming, waterzucht, in INFUS (1—2 onc. op 8—12 onc.), POEDER.

P. De vluchtige olie. OL. FOL. BUCCO s. DIOSM.

Vervalsching, niet zelden met de bladen der *D. serratifolia* Vent. — *W.* — (*Ic. Bot Mag. 456.* Wendl. collect. I. 34), welke lijn-lancetvormig en scherp gezaagd zijn, en zeer kleine of geene klieren tusschen de zaagtanden dragen; zij zijn iets bleeker en minder geneeskrachtig.

Zeldzamer met *Empleurum serrulatum* Ait., (*Ic. Lam. Illustr. Tab. 86*), met nog smallere en langere bladen, met getanden rand, welke tanden op den top klieren dragen. Volgens ECKLON gr. deze pl. op dezelfde plaatsen als de twee voorgaande, en kan dus ligtelijk verwisseld worden.

II. GALIPEA AUBL. Calyx brevis 5-dentatus. Corolla infundibuliformi-rotata, 5-fida seu 5-petala, tubo 5-angulari. Stamina 4—7, tubo inserta, inaequalia, 2 plerumque tantum antherifera. Stylus clavatus, stigmatē capitato aut 5-fido. Ovarium 5 (aut 2—3) carpellis, interna sutura dehiscentibus, 1—2-spermis, constans, tegmento coriaceo tectum.

(62) I. G. OFFICINALIS HANCOCK. f. ternatis, petiolo vix longioribus; racemis petiolatis, axillaribus et terminalibus; corolla inaequali, laciniis 2 longioribus, 7- andris, staminibus 2 saltem fertilibus; antheris muticis. Capsula 2- sperma. — *Echte Angustura-boom*. — Gr. in Guyana, in de Missionen van Carony en Orinocco. — Bl. Sept. $\frac{1}{2}$ 12—15'.

G. D. De schors: CORTEX ANGUSTURÆ VERÆ seu ANGOSTURÆ VERÆ.

E. Reuk, vooral bij het poederen, niet onaangenaam geurig, eigendommelijk; smaak geurig, eenigzins bitter en bijtend.

B. Vluchtige olie 0,3, bittere hars 1,7, weekhars 1,9, gom 5,7, caoutchouc-achtige stof 0,2, bittere extractstof 0,2, vezels 89,1 (FISCHER); een kristalliseerbaar beginsel: Cusparine (SALADIN).

W. Tonisch, opwekkend, op het vaat- en zenuwstelsel.

G. Bij adynamische en asthenische aandoeningen der ingewanden, diarrhee, slijmvlloeijingen, koortsen, passieve bloedvlloeijingen, in- en uitwendig, in POEDER (1 scr. — $1\frac{1}{2}$ dr.), INFUS. en DECOCT. ($\frac{1}{2}$ —1 onc op 6—8 onc). — Vooral in haar vaderland hoog geschat, zelfs in koorisen boven de Kina, *Cascarilla* of *Quina de Carony* genoemd. In Guyana het afkooksel der bladen in baden tegen koortsen. — Bij ons wegens de gevaarlijke menigvuldige vervalsching zeldzaam.

P. EXTRACTUM en TINCTURA ANGUSTURÆ.

Vroeger hield men voor den moederboom der Angustura de:

B. 2. G. CUSPARIA ST. EIL. f. ternatis, petiolo duplo longioribus; racemis plerumque terminalibus, corollae lacinia 1 longiore, fl. 5-andris, filamentis 2—3 antheriferis; antheris bicalcaratis, capsulis 1-spermis. — Syn. Bonplandia trifoliata W. — Cusparia febrifuga Humb. — Angostura Cuspare R.S. — Gr. in de bosschen van Cumana $\frac{1}{2}$ 60—80' — Ic. D. 384. H. I. 18.

De schors is ligt-geel, onaangenaam bitter en veel minder werkzaam dan de voorgaande; en waarschijnlijk niet in den handel.

Vervalsching, met *Cortex Angusturae spuriae*, welke hoogst vergiftig is, bitter en walgelijk van smaak; dikwijls in den handel in plaats der echte schors, uit Z. Amerika aangevoerd. De moederplant is onbekend. Het zijn kleinere stukken, de schors van buiten met ronde, witte wratten, of roestkleurig; van binnen glad en zwart-grijs, zelden witachtig. Bevat Strychnine en Brucine.

ESENBECKIA FEBRIFUGA MART. een in Brasilië groeiende groote boom geeft eene koortsdrijvende schors, welke onder den naam van *Tres folhas vermelhas*, *Laranjeiro do Mato* bekend en ook thans in den handel gekomen is. Bevat een eigendommelijk loozout, *Esenbeckine* genaamd. — *Ic. D. Suppl. III. 20.*

III. *DICTAMNUS* L. Calyx deciduus, 5-partitus. Petala 5, unguiculata, subinaequalia. Stamina 10, declinata. Ovarium carpophoro brevi crasso elevatum.

(63) 1. *D. FRAXINELLA* P. Petalis elliptico-lanceolatis acutis, lateralibus obtusiusculis, ovario stipite suo brevior, f. oblongo-ellipticis serrulatis. *Syn. D. albus* L. — *Gr.* op steenachtige plaatsen, in woudstreken van Z. Europa. — *Bl. Mei—Jun. 4.* — *Ic. D. 379. H. VI. 7.* — Wisselt af:

α. Petiolis vix alatis, flor. rubris. *Syn. D. Fraxinella* Lk.

β. Petiolis alatis, fl. albis. *Syn. D. albus* Lk.

G. D. De wortel *RADIX DICTAMNI seu FRAXINELLE*, voornamelijk de schors.

E. Reuk (versch) sterk; smaak bitter, scherp geurig; *gedroogd* zwakker.

B. Vluchtige olie, hars en bittere extractstof.

W. Zacht tonisch, op de ingewanden, de menstrua opwekkend.

G. Thans zeldzaam, vroeger beroemd tegen epilepsie; onderdrukte menstruatie enz.

P. TINCTURA DICTAMNI ALBI, VINUM, PULVIS EPILEPTICUS AD GUTTETAM.

Zonder twijfel wordt voor deze soort ook de aanverwante *D. obtusiflorus* Koch verzameld.

** *RUTACEÆ VERE.* Endocarpium capsulae a sarcocarpio non solubile.

IV. *RUTA* L. Calyx persistens, 4-, rarius 3—5-partitus, Petala totidem, unguiculata, concava. Stamina petalorum numero dupla, sub disco, ovarium gerente, inserta, recta. Foveae nectariferae in disco tot, quot stamina. Ovarium sulcis et superne lobis tot, quot sepala.

B. (64) R. GRAVEOLENS L. Lobis capsulae obtusis, petalis denticulatis integerrimisve subito in unguem contractis, f. subtripinnatis, petiolatis, ambitu subtriangularibus, pinnis apicem versus decreescentibus, foliolis ovali-oblongis, terminalibus obovatis. — *Gewone Wijnruit.* — *Gr.* op steenachtige heuvels in Duitschland,

Zwitserland enz.; bij ons in tuinen gekweekt. — *Bl.* Jun.—Jul.
℥. — *℞.* D. 376. H. VI. 8.

G. D. De bladen: *HERBA RUTÆ seu R. HORTENSIS.*

E. Reuk sterk, balsamisch, niet aangenaam, gedroogd: zwaker; smaak bitter, campherachtig, eenigzins bijtend.

B. Vluchtige olie $\frac{1}{100}$ (uit 10 $\mathfrak{R}$ *HEA* $\frac{1}{2}$ ounce *CARTHEUSER*), bittere extractstof, Inuline, gom.

W. Prikkelend, opwekkend, krampstillend, vooral op de ingewanden en den uterus. Men verhaalt dat de wilde plant eene veel sterkere werking uitoefent.

G. Te voren algemeener dan thans. Men beschouwde haar weleer als *antidotum* tegen alle vergiften vooral smetstoffen; — thans nog gebruikelijk bij anomale menstruatie, pijnlijke krampen, vooral van hïsterischen; epilepsie, ingewands-wormen enz. *Uitwendig* tegen slappe zweren, koudvuur, verlammingen. *INFUS.* met water of wijn (1—2 onc. op 12 onc.), uitwendig ook met azijn.

P. De vluchtige olie: *OL. RUTÆ* (2—4 gtt.), gedestill. water: *AQ. RUTÆ*, door *BOERHAAVE* bij hysterie, obstructie der menses enz. hoog geprezen (1—4 onc.); *ACETUM en EXTRACTUM R.* — Vroeger nog: *SPIRITUS, ESSENTIA, MEL, CONSERVA R.* — Bestanddeel van *ACETUM ANTISEPTICUM, AQUA ANTIHYSTERICA.*

R. DIVARICATA TEN. D.C. en R. BRACTEOSA D.C., door *L.* als verscheidenheden van de voorgaande beschouwd, schijnen dezelfde eigenschappen te hebben en met haar gebruikt te worden.

Fam. XXII. SIMARUBEÆ DC.

Calyx 4—5- *divisus, persistens, segmentis aestivatione imbricatis.*
Torus stipitiformis, brevis. *Petala* 4—5, *hypogyna, sepalis alterna, longiora, aestivatione contorta.* *Stamina petalis numero dupla, libera. Filamenta singula e dorso squamulae enata. Antherae* 2- *loculares, loculis oppositis parallelis, rima longitudinali dehiscentibus.* *Ovarium ex carpellis* 4—5, *petalis oppositis, non connatis constans, mono-spermis, maturis drupaceis, indehiscentibus; semina pendula. Albumen nullum.*
Embryo rectus. Cotyledones crassae. — (*K. II.* 225.)

De *Simarubeën* zijn heesters of boomen met afwisselende ge-

vinde, zelden eenvoudige bladen, zonder olie-klieren, allen in de tropische gewesten.

Eigenschappen. Allen bezitten een zeer bitter hout, en bast. De bittere stof is in geconcentreerden toestand eenigzins narcotisch. Er schijnt tevens eene kleine hoeveelheid vlugtige stof, *Quassine-campher* geheeten, aanwezig te zijn.

I. QUASSIA DC. Flores hermaphroditi. Calyx parvus, 5-partitus. Corolla 5- petala, connivens. Ovarium toro 5- angulari insidens, carpellis 5, stylis 5 in 1 concretis; carpella matura 2- valvia, sutura interna dehiscentia.

B. (65) 1. Q. AMARA L. fl. — f. impari-pinnatis; foliolis 3—5, oblongo-lanceolatis, acuminatis, nitidis, petiolis alatis; racemis terminalibus. — *Echte Quassiaboom.* — Gr. in de bosschen van Suriname † 12—15'. — Bl. het gansche jaar. — Ic. D. 383. H. IX. 14.

G. D. Het hout en de schors: LIGNUM en CORTEX LIGNI QUASSIÆ (SURINAMENSIS.)

E Weinig reuk; smaak zuiver en sterk bitter, langdurend.

B. Bittere extractstof: het Quassia-bitter, waaruit WINCKLER het werkzame alcaloïde, de *Quassine*, in kristalvorm afscheidde.

W. Zuiver bitter-tonisch, opwekkend, op het darmkanaal, en dan algemeen.

G. Tegen werkeloosheid van het darmkanaal en daaruit ontstane ziekten, als algemeen tonicum, zelden in POEDER, gewoonlijk geraspt in INFUS. en DECOCT met water of wijn.

P. EXTRACTUM en TINCTURA QUASSIÆ.

II. SIMARUBA AUBL. fl. monoici, dioici aut polygami. Calyx 5- partitus. Corolla 5- petala aperta. Stamina 5—10. Ovarium toro abbreviato insidens, e carpellis 3—5, leviter coalitis, constans; styli in unum coaliti 3—5- fidum.

B. (66) 1. s. EXCELSA DC. f. impari-pinnatis, foliolis 9—13, oppositis, petiolulatis, oblongo-lanceolatis, acuminatis, glabris; floribus pentandris, in cymis paniculatis axillaribus aut extraaxillaribus. — *Syn.* Quassia excelsa Sw. Q. Polygama Wright. — Gr. in de wouden op de bergen van Jamaica en de Caraib. eil. † 100' — Bl. Oct. Nov. — Ic. D. 381. H. IX. 16.

G. D. Hout en schors: LIGNUM en CORTEX LIGNI QUASSIÆ (JAMAICENSIS).

E. Gewoonlijk in dikke schijven. Smaak meer bitter en minder aangenaam dan bij de voorgaande. Overigens van de voorgaande niet verschillend en met haar geheel op dezelfde wijze, gebruikt.

B. (67) 2. s. OFFICINALIS DC. f. pari-pinnatis, foliolis 10—16 alternis, brevi-petiolutatis, oblongis, apice rotundatis, inferius puberulis; floribus monoicis in paniculis ramificatis; masculis decandris. Stylo 5-fido. Carpellis 5, obovatis. — *Syn.* Simaruba amara Aubl. S. Guyanensis Rich. Quassia Simaruba L. — *Gr.* in Guyana, op Jamaica, W. Indië $\frac{1}{2}$ 60—70'. — *Ic.* Aubl. Plant. de de la Guyane Tab. 331 en 332.

G. D. De schors des wortels: CORTEX SIMARUBEÆ (VER.E.)

E. Weinig reuk; smaak zeer bitter, bij lang kauwen ook slijmig.

B. Bittere extractstof, slijm, hars, sporen van vluchtige olie en veel zouten.

W. Tonisch, vooral op de slijmvliezen.

G. In POEDER ($\frac{1}{2}$ scr. om de 2 uur) en DECOCT (1—3 dr. op $1\frac{1}{2}$ ℥ water), bij atonische blennorrhoeën.

3. s. AMARA HAYNE. *Gr.* in Jamaica, een hooge boom. — *Bl.* Apr. de wortelschors komt somtijds tusschen de echte Simaruba-schors voor, en schijnt bijkans dezelfde eigenschappen te hebben: Meer bitter van smaak.

Subclassis II. CALYCIFLORE DC.

De kelkblaadjes zijn tot éénen eenbladigen kelk zamengegroeid. De bloembladen en meeldraden zijn op den, met de binnenzijde des kelks meer of minder zamengegroeiden, bloembodem (torus) bevestigd, en staan schijnbaar op den kelk.

Fam. XXIII. RHAMNEÆ R. BR.

Calyx 4—5-fidus, laciniis aestivatione valvatis, deciduis; tubo persistente, ovario plus minus adhaerente. Petala sepalis al-

terna, saepe squamiformia. Stamina tot, quot petala, iisque opposita. Ovarium disco glanduloso cinctum, 2—4 loculare, loculis 1-ovulatis, ovulis erectis. Stylus 1, stigmatibus 2—4, interdum ad basin partitus. Embryo rectus, radícula hilum spectante. — (K. II. 301).

De *Wegedoornachtigen* zijn; dikwijls doornige, boomen of heesters, met eenvoudige, afwisselende of tegenoverstaande, gewoonlijk van twee steunblaadjes voorzien, bladen en kleine bloemen, in bijkans alle luchtstreken en landen verspreid.

Eigenschappen. Bezitten bittere, zamentrekkende, scherpe en drastische stoffen; vooral in de schors en bessen. De bladen zijn meestal bitter of zwak-geurig.

I. RHAMNUS L. Calyx 4—5-fidus, tubo campanulato vel turbinato, limbo patente vel reflexo. Petala et stamina tubi margini inserta. Stylus 1—2—4-fidus. Drupa 2—4-pyrena, succulenta vel subsicca; pyrenae cartilagineae longitudinaliter dehiscences. Semen sulco profunde exaratum.

B. (68) I. RH. CATHARTICA L. — Spinifera erecta, patentiramosa, f. ovatis glabris serrulatis basi rotundatis impresso-nervosis. — *Zaagbladige Wegedoorn F.B. Sept. I. 1. p. 201. — Gr. in Europa aan de akker- en weilanden enz. — Bl. Mei jun. † 5—8, de bessen zwart, van binnen groen. — Ic. D. 360. H. V. 43. Bat. 163.*

G. D. De bessen: BACCÆ RH. CATHARTICÆ seu SPINÆ CERVINÆ seu DOMESTICÆ. Vroeger ook de CORTEX.

E. Reuk onaangenaam, niet sterk; smaak zoetachtig, dan walgelijk bitter. Ook gedroogd het speeksel groenkleurend.

B. Eene eigendommelijke bittere, groene extractstof, cathartine, appelzuur, azijnzuur, gom, suiker (HUBERT).

W. Drastisch-purgerend, pisdrijvend.

G. Tegen waterzucht, thans zeldzaam; menigvuldiger het versche sap tot het bereiden van sapgroen.

P. SYRUPUS SPINÆ CERVINÆ S. DOMESTICUS. ROOB.

Verwisseling met de bessen van Ligustrum vulgare L., en van Rh. Frangula L.

2. RH. INFECTORIA L. In Z. Europa, levert de in Frankrijk nog gebruikelijke GRANA GALLICA, of GR. LYCH, grains d'Avignon, van purgerende kracht.

3. RH. FRANGULA L. *Gemeene Wegedoorn (of Vuilboom) F. B. Sept. I. 1. p. 201, door geheel Europa gemeen. — Ic. D. 361. H. V. 44. Bat. 232. — De binnen-schors en bessen, CORTEX INTERIOR en BACCÆ RH. FRANGULÆ als hevig purgeermiddel gebruikelijk. UNGUENTUM RH. F. tegen huidziekten. De bast bevat eene scherpe bittere extractstof met eene blaauwzuur houdende ether. olie, gele harssige kleurstof, gom en weinig suiker.*

ZIZYPHUS VULGARIS LAM. (*Rhamnus Zizyphus L.*) *Gr. in K. Azië; in Z. Europa aangeplant. — Bl. Aug.—Sept. ½ 6—8'. — Ic. D. 362. — De bessen: JUSUBÆ, zonder reuk, gedroogd slijmig-zoet van smaak, slijm en suiker bevattend, als involverend, zacht oplossend geneesmiddel bij catarrhus enz. nog somtijds gebruikelijk. Een bestanddeel VAN SPECIES PECTORALES.*

Fam. ILLICINÆ BRONGN.

ILEX AQUIFOLIUM L. *Gewone Hulst F. B. Sept I. 1. p. 147. — Ic. D. 363. H. VIII. 25, een heester in middel- en Z. Europa, N. Amer. De bladen, FOLIA AQUIFOLII tegen koorts (nog onlangs door ROSSEAU), 2 dr. met witten wijn geinfund., voor het paroxysme; de bessen, BACCÆ A., tegen epilepsie geprezen.*

Fam. XXIV. CASSUVIÆ R. BR.

Flores plerumque unisexuales. Calyx minutus, persistens, plerumque 5-fidus. Petala sepalis numero aequalia, calyci inserta, aestivatione valvata. Stamina numero petalorum aequalia, iis alterna, vel dupla plurave, libera, et ante discum ovarium cingentem inserta, vel basi connata, disco nullo. Ovarium uniovulatum. Stigma I vel plura simplicia. Fructus indehiscens. Embryo curvatus. — (K. II. 29½).

De *Cassuwiën* zijn boomen of heesters met afwisselende eenvoudige of driedeelige of onparig-gevinde bladen zonder steunblaadjes; in warme gewesten.

Eigenschappen. Bevatten scherpe, *harssige* balsamische sappen, waarmede bij sommigen eene *vlugtige giftige* stoffe verbonden is. De vruchten van velen bevatten vette olie en zijn eetbaar. De schorsen van anderen zijn zamentrekkend.

I. PISTACIA L. *Flores dioici, apetali. Masc. Calyx 5-fidus. Stamina 5, antheris subsessilibus, tetragonis. Fem. Calyx 3—4-*

fidus. Ovarium 1-loculare. Stigmata 3, crassiuscula. Drupa 1-sperma. Semen fundo loculi affixum.

B. (69) 1. P. LENTISCUS L. f. abrupte pinnatis, foliolis obovatis, lanceolatis, petiolo alato — *Mastixboom.* — *Gr.* Kl. Azië, N Afrika, Z. Europa $\frac{1}{2}$ 12' — *Bl.* Apr. Mei. — *Ic.* D. 351. H. XIII. 20.

G. D. De uit insnijdingen vloeijende verharde hars: MASTICHE seu RESINA MASTICHIS.

E. Reuk zwak, bij verwarming en verbranding sterk balsamisch. Smaak iets prikkelend.

B. Vlughge olie, eene in Alcohol oplosbare en eene in denzelven moeilijk oplosbare hars, Masticine.

W. Prikkelend, opwekkend.

G. *Uitwendig* bij rheumat. catarrh. en atonische zwellingen, vooral in fumigatiën. — *Inwendig* zeer zelden.

P. SPIRITUS SIMPLEX et COMPOSITUS seu SP. MATRICALIS. Een bestanddeel van vele pleisters, reukpoeder, zalven, pillen enz.

2. P. VERA L. — *Gr.* in Kl. Azië, N. Afr.; in Z. Europ. gekweekt. $\frac{1}{2}$ 12–15'. — *Ic.* D. Suppl. IV. 17. H. XIII. 18. — De zaadkernen: PISTACIE, NUCES seu NUCLEI PISTACIÆ, zonder reuk, zoet olieachtig van smaak, vette olie en suiker bevattend, in werking de zoete amandelen evenarende, worden in EMULSIE, doch zeer zelden, gebruikt. — Een bestanddeel der MORSULI IMPERATORIS.

3. P. TEREBINTHUS L. — *Gr.* als de voorgaande $\frac{1}{2}$ 10–20' — *Ic.* H. XIII. 19, geeft uit insnijdingen eene zeer fijne Terpentijnsoort, TEREBINTHINA CYPRIA seu T. DE CHIO, welke in den handel bijkans niet meer voorkomt.

II. RHUS L. Flores hermaphroditi vel polygami vel dioici. Calyx 5-fidus. Petala 5. Stamina ante discum perigynum inserta. Ovarium uniloculare. Styli 3, breves, vel stigmata 3, sessilia. Drupa sicca, 1- raro 3-sperma. Semen exalbuminosum, inversum, funiculo e fundo orto suspensum.

B. (70) 1. R. TOXICODENDRON L. Caule ramisque plerumque radiceantibus; f. ternatis, lato-ovatis, integerrimis, inferius pubescentibus, foliolo medio longius petiolulato; fl. dioici. — *Gifboom.* — *Syn.* R. pubescens Mill. — Variat:

β . R. *radicans* L. foliolis inferius nudis.

γ . R. *Toxicod. quercifolium* Michx., fol. parvis angulosis.

Gr. in N. Amerika; in Europa in tuinen gekweekt. — *Bl.* Junij ƒ. 2—5'. — *Ic. D.* 353, 354. *H. IX.* 1.

G. D. De bladen: FOLIA seu HERBA TOXICODENDRI seu *Rhois Toxicodendri*, seu *R. radicans*.

E. Scherp vergiftig; zonder reuk, van zamentrekkenden smaak.

W. Hevig prikkelend op het zenuwstelsel, de huid en andere afscheidende organen. — De uitwaseming of aanraking der levende plant veroorzaakt bij sommige menschen reeds zwelling en ontsteking der huid.

G. Tegen verlammingen, epilepsie, chron. huidziekten, verstoppen.

P. EXTRACTUM RH. TOXICODENDRI; en het gedestill. water: AQUA RH. T.

2. *R. COPALLINUM* L. *Gr.* met de voorgaande, geeft misschien den Amerikaansche Copal, COPAL seu GUMMI COPAL.

3. *R. CORIARIA* L. *Gr.* in Z. Europa en *R. TYPHINA* L. *Gr.* in N. Amerika, eene groote hoeveelheid ijzer blaauwkleurende looistof bevattend, gaven de vroeger gebruikelijke FOLIA en BACCÆ SUMACH; de eersten zijn adstringerend, de laatsten zeer zuur en verkoelend.

SENECARDIUM ANACARDIUM L. *O.* Indische Inktboom of Acajou. — *Syn.* Anacardium officinarum Gaert. *A. latifolium* Lam., een hooge *O.* I. boom, wiens vruchten, ANACARDIUM ORIENTALE, *Acajounoten*, zonder reuk, in de harde uitwendige schaal een zwart, scherp, bijtend sap insluiten, terwijl de zaadkern olieachtig, zoet van smaak is. Het zwarte sap is blaartrekkend op de huid, en was als bijtmiddel gebruikelijk. De vruchten worden als amulet tegen tandpijn enz. gedragen. — In Indië is het sap als een duurzame inkt voorlijnwaad, wollen goed enz. bekend.

ANACARDIUM OCCIDENTALE L. (*Cassuvium pomiferum* Lam.) in W. en O. Indië, geeft het *Anacardium occidentale*, nauwelijks in den handel voorkomend. Uit de oude stammen wordt de ACAJOU-GOM, welke de Arabische gom nadert, verkregen.

Fam. XXV. JUGLANDEÆ DC.

Flores monoici; masculi amentacei. Perigonium 2—6-partitum. Stamina plurima in medio perigonii inserta; filamenta brevissima; antherae 2-loculares, longitudinaliter dehiscentes. Flores foemineï solitarii, bini-ternive in apice ramulorum, involucre destituti. Calyx superus, 2-dentatus deciduus. Pe-

tala 4. Ovarium 1-loculare, 1-ovulatum, ovulo erecto. Stigmata 2, lanceolata, elongata, vel 1, peltatum, 4-lobum. Drupa carnosae, putamine 2-4-valvi. Semen exalbuminosum. Embryo cotyledonibus carnosus, bifidus, gyroso-plicatis. Radicula supera, ab hilo remota. — (K. II. 296).

De *Notenboomachtigen* vormen eene kleine familie van boomen met afwisselende gevinde bladen, zonder steunblaadjes, welke wegens de onvolmaakte mannelijke bloemen door anderen in de nabijheid der katjes-dragende gewassen geplaatst zijn. De meesten groeijen in N. Amerika.

Eigenschappen. De zaden zijn *oliehoudend*, zoet en eetbaar; de wortel en stam, vooral hun schors, bevatten *scherpe*, purgerende en braakwekkende stoffen zoo dat zelf *Juglans cinerea* door de Amerik. Artsen in plaats van jalappe gebruikt wordt. De bladen bevatten looi- en kleurstoffen.

I. JUGLANS L. excl. sp. — Stigmata 2, lanceolata.

B. (71) I. J. REGIA L. Foliolis subnovenis ovalibus glabris subserratis subaequalibus, fructibus globosis. — *Gewone Notenboom.* — Gr. in Persië, in Europa gekweekt. — Bl. Mei ƒ 60—80. — Ic. D. 96.

G. D. De onrijpe vruchten, en de groene uitwendige schil der rijpe vruchten: JUGLANDES IMMATURÆ; PUTAMEN seu CORTEX EXTERIOR NUCUM JUGLANDIS. Vroeger ook CORTEX INTERIOR als blaartrekkend en braakwekkend; RADIX JUGLANDIS, FOLIA J., EPIDERMIS NUCUM en JULI (de mannelijke bloemen).

E. Reuk aromatisch, eenigzins onaangenaam; smaak zeer scherp bitter, gedroogd minder scherp.

B. Scherp-bittere extractstof en looistof.

W. Tonisch, het darmkanaal, de slijmvliezen, nieren, huid en hunne afscheidingen opwekkend.

G. Tegen ingewandswormen, syphilis, arthritis, chron. huidziekten, slappe zweren, in- en uitwendig, in decoct en de

P. EXTRACTUM NUCUM JUGLANDIS. — De vruchten zijn een bestanddeel van het tegen syphilis beroemde DECOCT. POLLINI. — OLEUM NUCUM J. is eene zoete vette olie.

Fam. XXVI. AMYRIDEÆ R. BR.

Flores hermaphroditi seu uni-sexuales. Calyx regularis, liber, persiciens 4—5, raro 3- divisus. Petala sepalis numero aequalia et alterna, toro extus inserta, in paucissimis coherentia, decidua, aestivatione valvata seu imbricata. Stamina cum petalis inserta, iisdem numero dupla, raro quadrupla aut aequalia, libera. Ovarium e carpellis 2—5 connatis, raro 1 solitario, constans, stylis totis concretis, stigmatibus tot quot ovaria. Pericarpium drupaceum, raro capsulare: endocarpium lignosum pyrenas 2—5 liberas aut in putamen 2—5-loculare coalitas, nunc solitariam sistens. Semina in loculis solitaria, exalbuminosa, cotyledonibus plerumque foliaceis plicatis. — (K. II. 297).

De *Amyrideën* zijn heesters en boomen met afwisselende, zelden tegenoverstaande, gevinde of driedeelige bladen, die dikwijls gestippeld (d. i. van oliekiertjes voorzien) en gewoonlijk van geene steunblaadjes voorzien zijn. Allen leven in de tropische gewesten.

Eigenschappen. Bijkans allen zijn rijk aan *hars* en balsem, en zeer gelijkvormig in krachten.

I. BALSAMODENDRON KUNTH. Flores diclini. Calyx 4-dentatus, persistens. Corolla 4- petala, petalis angustis oblongis, annulo glanduloso prope antheras inserto. Stamina 8, verrucis interpositis. Stylus brevis. Bacca ovata, acuta, 4- sulca, 1—2 locularis, loculis 1- spermis.

B. (72) 1. B. KATAF KUNTH. Arborea, ramis inermibus; foliis ternatis, foliolis subaequalibus, obovatis, apice denticulatis, glabris, baccis subsphaericis apice umbilicatis. — *Syn.* Amyris Kataf Forsk. — *Gr.* in gelukkig Arabië f. — *Ic. D.* 358. Wordt door EHRENEBERG voor eene verscheidenheid der volgende gehouden.

(73) 2. B. MYRRHA FR. NEES AB ES. Subarborea, ramis rigidis spinescentibus; f. ternatis, foliolis obovatis, obtusis, apice obtuse denticulatis, glabris, lateralibus medio multo minoribus, baccis ovatis acutis. — *Gr.* als de voorgaande f. — *Ic. D.* 357.

G. D. Van beiden: de van zelfs uitvloeiende verharde gomhars: MYRRHA seu GUMMI MYRRHÆ, in den handel gewoonlijk in

meerdere onder malkander vermengde soorten voorkomend, waarvan de echte soort volgens FORSKAHL en BONASTRE van *B. Kataf* verzameld wordt, terwijl men de nieuwere soort van *B. Myrrha* verkrijgt zoo als EHRENBURG in Arabië zelf zag.

E. Van de oude echte Myrrhe: reuk eigendommelijk, aangenaam geurig-balsamisch, smaak balsamisch bitter. Van de nieuwe *M.*: reuk terpentijnaardig, smaak meer bitter, ook eenigzins naar terpentijn.

B. Eene in ether oplosb. hars 27,8, gom 54,4, bassorine 9,3 oleum Myrrhae 2,6, sporen van appel-benzoe-, azijn- en zwavelzure zouten 1,4, vreemde bijmengselen 1,6 (BRANDES).

W. De voedende organen opwekkend, toongevend, vooral op de slijmvliezen; prikkelt het vaatstelsel meer dan het zenuwstelsel.

G. Tegen atonische obstructien en veranderde secretien, vooral slijmvlloeijingen, tegen beenverzwering. Inwendig in poeder (3 gr. — 1 scr.), PILLEN en MIXTUREN; uitwendig in water of alcohol opgelost.

P. EXTRACTUM MYRRHÆ AQUOSUM. TINCTURA MYRRHÆ. LIQUAMEN M. OLEUM ÆTH. M. Dan een bestanddeel van velerlei zamengestelde geneesmiddelen, pleisters, zalven, tincturen, pillen.

3. *B. GILEADENSE* KUNTH (*Amyris gileadensis* L.), en 4. v. *OPOBALSAMUM KUNTH* (*A. Opobalsamum* L.), in Arabië, geven door uitkoken der takken den vroeger beroemden *BALSAMUM DE HECCA*, *OPOBALSAMUM*, *B. JUDAICUM* *seu* *GILEADENSE VERUM*, eene aan terpentijn gelijkende werking hebbende en daarmede dikwijls vervalscht. De echte, thans zeer schaarsch, bevat 30 p. C. vlugtige olie, 64 hars, eene in alcohol onopl. hars 4, en extractstof 0,4 (Tromsdorff). — Het hout was als *XYLOBALSAMUM*, en de vruchten als *CARPOBALSAMUM* bekend. — *IC. D.* 356.

5. *B. ZEYLANICUM* K. (*Amyris zeylanica* Retz.) *Gr.* in Ethiopie en Ceylon, geeft de O. Indische *ELEMI-HARS*, volgens anderen van *CANARIUM COMMUNE* L. afkomstig, thans echter gewoonlijk met W. Indische *Elemi-hars* vervalscht.

6. Van eenen naar *B. Kataf* gelijkenden Arabischen boom wordt waarschijnlijk het *EDELLIUM* *seu* *GUMMI EDELLIUM* verzameld, niet te verwisselen met *ED. SICULUM*, van *Daucus gummifer* Lam. afkomstig, (zie *Umbelliferae*.) en eene hars van *Borassus flabelliformis* L. (zie *Palmae*.)

II. *AMYRIS* L. Flores hermaphroditi. Calyx 4-dentatus, persistens. Corolla 4-petala, petalis cuneato-unguiculatis, aestivatione imbricatis, hypogynis. Stamina petalis breviora. Ovarium

multiloculare, disco incrassato insidens; stigma sessile. Nux putamine papyraceo, 1- sperma.

B. (74) 1. A. PLUMIERI DC. f. ternatis aut impari-pinnatis foliolis 5, falcatis, petiolatis, ovatis, acuminatis, serrulatis, inferius hirsutis, floribus paniculatis, albis. — *Syn.* A. elemifera L. (?) — *Gr.* op de Antillen. †. — *Ic.* PLUMIER ed. Burman Tab. 100.

G. D. De uitvloeiende hars: ELEMII seu RESINA ELEMII OCCIDENTALIS.

E. Reuk aangenaam harssig naar venkel, door verwarming veel sterker. Smaak balsamisch-bitter.

B. Doorschijnende hars 0,60, hars in kokenden Alcohol oplosbaar 0,24, kleurlooze vlugtige olie 0,125, bittere extractstof 0,02, vreemde bijmengsels 0,015 (BONASTRE).

W. Prikkelend-opwekkend, de secretien, vooral der slijmvliezen en zweren bevorderend.

G. Uitwendig bij slappe zweren, enz.

P. Door verbinding met terpentijn, varkenreusel. UNGUENTUM ELEMII seu BALSAMUM ARCÆI; ook een der bestanddeelen van EMPLASTRUM OPIATUM seu CEPHALICUM.

Eene Elemi-soort, uit Brasilië thans aangevoerd, wordt van ICICA ICICARIBA DC. afgeleid.

AMYRIS TOMENTOSA SPR. *Syn.* Fagara octandra L. Elaphrium tomentosum Jacq., een hooge boom in Mexico en Curaçao (*Ic.* D. Suppl. III. 19), geeft de RESINA TACAMAHACE OCCIDENTALIS, van pikachtig harssigen reuk, en onaangenaam scherp-bitteren smaak. Overigens zoo als Elemi, doch zeldzaam gebruikelijk, ook tot EMPLASTRUM TACAMAHACE EN EMPLASTRUM CRUSTÆ PANIS.

Er komen echter meer dan eene soort van *Tacamahaca* in den handel voor, welke zonder twijfel van onderscheidene boomen verzameld worden. Vergel. *Fam. Guttiferæ.* p. 43.

A. COPALLIFERA SPR. (*Elaphrium excelsum* Kunth) in Mexico, schijnt ook eene soort van COPAL te geven.

ICICA HEPTAPHYLLA AUBL. (*Amyris ambrosiaca* Willd.) † in Guyana, geeft den Amerikaanschen wierook, OLIBANUM AMERICANUM, ook als ELEMII voorkomend.

ICICA CARANNA (?) NEES AB ES., een nog zeer twijfelachtige Z. Americ. boom, schijnt de CARANNA-hars te leveren.

III. BOSWELLIA ROXB. Flores hermaphroditi. Calyx 5-dentatus, persistens. Corolla 5-petala, explanato-expansa, aesti-

tivatione valvata. Stamina annulo urceolato, crenato, ovarium circumdante, inserta. Capsula 3-gona, 3-valvis, 3-locularis, loculis 1-spermis. Semina arillata.

B. (75) 1. B. SERRATA ROXB. f. impari-pinnatis, multi-jugis, foliis ovato-oblongis, obtuse serratis, petioloque pubescentibus. Racemis axillaribus. *Syn.* B. thurifera Colebr. — *Gr.* op de bergen van O. Indië. † hoog. — *Ic. D.* 355. H. X. 46.

G. D. De uitvloeyende verharde gomhars: OLIEANUM, GUMMI-RESINA OLIBANI seu THUS ORIENTALE. *Wierook.*

E. Reuk eigenaardig, aangenaam harssig. Smaak balsamisch, eenigzins scherp bitter.

B. Vluchtige olie 5 p.C., hars 54 en gom 30—47.

W. Zoo als bij Elemi.

G. Vooral tot berookingen bij atonische huidziekten.

P. Bestanddeel van sommige pleisters, reukpoeders enz.

2. B. GLABRA ROXB., op de kust van Coromandel en op de Molukken, geeft eene andere soort van hars, KOONDRIGUM, aldaar tot wierook gebruikt.

BURSERIA GUMMIFERA JACQ., een Z. Amerik. boom, geeft eenen naar *Terebinthina cypria* gelijkenden balsem, die gedroogd en in bladen gewikkeld als CHIBOU-HARS aangetroffen wordt.

Fam. XXVII. PAPILIONACEÆ L. (LEGUMINOSÆ
JUSS. excl. gen.)

Calyx 5-dentatus vel 2-labiatus, deciduus vel marcescens. Corolla papilionacea, imo calyci inserta, 5-petala. Petala perigyna, libera, rarius inter se et cum staminibus connata; inferiora 2 plerumque in carinam coalita. Stamina 10, cum petalis inserta, monadelphia, vel diadelphia: 9 connata, decimo libero. Ovarium liberum, placenta unilaterali. Legumen. Semina exalbuminosa. Embryo pleurorhizeus. — (K. II. 282.)

De vlinderbloemige gewassen vormen eene schoone en talrijke plantenfamilie, die op alle streken der aarde hare vertegenwoordigers bezit, in warme gewesten echter de meeste soorten telt. Zij bevat kruiden, heesters en boomen, met afwisselende, meestal zamengestelde en altijd van steunblaadjes voorziene bladen. Zij hebben groote verwantschap met de volgende familie, die insge-

lijks peulen dragen, en door JUSSIEU, onder den naam van *Leguminosae* met deze tot eene familie vereenigd waren.

Eigenschappen. Een groot aantal dezer gewassen bevatten geene stoffen van eene eigenaardige werking, zijn indifferent, en rijk aan voedende zelfstandigheden. Hunne zaden bevatten dikwijls eene eigenaardige voedende stoffe, *Legumine* genoemd. — Andere afdeelingen bezitten balsemaardige en harsrige, zamentrekkende zelfstandigheden. — Door den slijm, het zetmeel en de suiker worden de wortels van velen voor den mensch als voedselstoffen belangrijk. Niet minder nuttig is de kleurstof, vooral de blaauwe, die in vele soorten, hoofdzakelijk in de Indigoplanten voorkomt, — De bladen van anderen zijn met eene purgerende stoffe of de *Cathartine* voorzien, welke bij enkelen ook in de wortels en zaden aanwezig is, welke laatsten niet zelden zeer scherp zijn en tevens braakwekkende eigenschappen bezitten. — Deze stoffen hebben de peulvruchten met de volgende zeer nabij verwante familie gemeen. — Ook de *Cytisine*, van soortgelijke kracht als de *Cathartine*, schijnt haar ook uit een scheikundig gezigtspunt zeer te gelijken. — Eigenlijke verdoovende stoffen zijn in deze familie zeldzaam, doch ontbreken niet geheel, daar de verdoovende zaden van sommigen tot het vangen van visschen dienen. — De Familie der Vlinderbloemigen is ons dus een merkwaardig voorbeeld, van eene groote groep van planten, waarin velerlei eigenschappen gelijktijdig worden aangetroffen worden, en die als zoodanig van vele zijden voor den mensch belangrijk is.

* *Trib.* SOPHOREÆ. Stamina libera. Cotyledones planae, foliaceae. — Corolla 5- petala, 2 inf. non connatis.

I. MYROXYLON L. *fil.* Calyx campanulatus, obsolete 5-dentatus, persistens. Petalum superius multo majus. Ovarium gynophoro insidens, 2-6- ovulatum. Stylus filiformis, lateralis. Legumen gynophoro alato samarae simile, non dehiscens, 1-loculare, 1-2- spermum. Semina succo balsameo circumdata.

B. (76) I M. PERUIFERUM L. *fil.* Ramis verrucosis, glabris f. impari-pinnatis, 11- jugis: foliolis alternis, ovato-oblongis, apice angustatis, obtusis, nervo medio petiolisque pubescentibus, floribus racemosis. *Syn.* *Myrospermum pedicellatum* Lam. *Myrospermum peruiferum* Dc. — *Gr.* in Peru, Nieuw-Granada, Mexico, Columbia † hoog. *lc.* D. 321.

G. D. De zwarte Perubalsem: BALSAMUM PERUVIANUM seu B. INDICUM NIGRUM.

E. Dik-vloeibaar. Reuk aangenaam geurig, naar Storax en Vanille. Smaak bitter, scherp, lang durend.

B. De zwarte soort bestaat uit 69,0 vluchtige olie; 20,7 eene in alcohol oplosbare hars; 2,4 in alcohol weinig opl. hars; 6,4 Benzoëzuur; 0,6 extractstof; 0,9 water (STOLTZE).

W. Opwekkend voor de voedende organen, en tevens eenigzins op het vaat- en zenuwstelsel.

G. Tegen slijmvloeijingen en veretteringen, bij adynamische, krampachtige zenuwziekten, vooral der buik- en borst-organen. Uitwendig bij slappe wonden en zweren. Inwendig in PILLEN, DRUPPELS en EMULSIE (5—10—20 gttæ.), uitwendig in verbinding met andere soortgelijke stoffen, of in vette oliën en spiritus, tot inspuitingen, inwrijvingen.

P. TINCTURA BALSAMI PERUVIANI: SYRUPUS INDICUS.

Men onderscheidt van dezen zwarten Perubalsem, die volgens sommigen door het uitkookken de jonge takken, naar de gissing van MARTIUS door destillatie, wordt daargesteld, den witten *Peru Balsem*, BALSAMUM PERUVIANUM seu INDICUM ALBUM, welke uit de insnijdingen vloeijen zoude, thans echter zeldzaam in den handel voorkomt, maar in gedroogden toestand, als B. PERUVIANUM seu INDICUM SICCCUM, OPOBALSAMUM SICCCUM gevonden wordt.

(77) 2. M. TOLUIFERUM RICH. Ramis verrucosis glabris, f. impari-pinnatis, 7—8- jugis; foliolis alternis, oblongis, acuminatis, petiolisque glabris; floribus aggregatis, axillaribus. — *Syn.* Toluifera Balsamum L. Myrospermum toluiferum Spr. — *Gr.* in Z. Amerika, in de Savanen van Tolu ½ hoog. — *Ec.* D. 322.

G. D. De uit de schors vloeijende balsem: BALSAMUM TOLU-TANUM seu B. DE TOLU.

E. Reuk aangenaam geurig. Smaak zoetachtig geurig en harssig.

B. Vluchtige olie, hars en Benzoë-zuur.

W. Bijkans met Perubalsem overeenkomende.

G. Zoo als van Perubalsem, vooral in Frankrijk.

P. TINCTURA en SYRUPUS BALSAMI DE TOLU.

Aanmerking. Andere Natuurkundigen gelooven, dat Peru- en Tolu-balsem zonder onderscheid van beide deze boomen verzameld worden.

** Trib. LOTEE. Flores papilionacei veri, stamina monadelpha aut diadelpha. Legumen continuum. Cotyledones epigaeæ.

II. ONONIS L. Calyx 5-fidus, persistens, fructifer apertus. Stamina monadelpha. Carina in rostrum subulatum acuminata. Legumen turgidum. (Folia omnia ternata).

(78) 1. O. SPINOSA L. Caulibus erectis adscendentibusque unifariam villosis sparseque glandulosis, ramis interrupte racemosis spinosis, spinis subgeminis, floribus axillaribus solitariis, pedunculis calyce brevioribus, foliolis ovali-oblongis stipulisque denticulatis glabriusculis, leguminibus ovatis erectis longitudine calycis longioribusque, seminibus tuberculato-scabris. *Gedoornd Stalkruid F. B. Sept. I, 2. p. 521. — Syn. O. arvensis β Smith. — Gr. op zandige plaatsen in Europa. — Bl. Jun. — Aug. 4 — 5. — Ic. D. 324. H. X. 143. Bat. 167.*

(79) 2. O. REPENS L. Caulibus procumbentibus basi radicantibus villosis, ramis adscendentibus, laxe racemosis apice spinosis, floribus axillaribus solitariis, pedunculis calyce brevioribus, foliolis ovalibus stipulisque denticulatis glandulose pilosis, leguminibus erectis ovatis calyce brevioribus, seminibus tuberculato-scabris. *Kruipend Stalkruid F. B. Sept. I, 2. p. 523. — Syn. O. arvensis Sm. — F. B. Sept. l. c. ? — Gr. en bl. met de voorgaande 2. — Ic. Bat. 219? H. XI. 44.*

(80) 3. O. HIRCINA JACQ. Caulibus erectis adscendentibusque inermibus villosis, floribus axillaribus geminis ad apicem ramorum dense spicatis, pedunculis calyce brevioribus, foliolis ovalibus stipulisque denticulatis, glandulose pilosis, leguminibus erectis ovatis calyce brevioribus seminibus tuberculato-scabris. — *Syn. O. spinosa α. mitis L. — Gr. als de voorgaande maar zeldzamer — Bl. Jun. — Jul. — Ic. H. XI. 42.*

G. D. Van alle drie: de wortel: RADIX ONONIDIS seu RESTA BOVIS. — Eertijds ook de HERBA.

E. Zonder reuk; smaak aangenaam zoet, tevens iets wrang en slijmig.

B. Scherpe extractstof, hars, zetmeel.

W. Sterk diuretisch.

G. Tegen waterzucht, steen enz.; in DECOCT.

P. Vroeger: AQUA en SAL ONONIDIS.

GENISTA TINCTORIA L. *Verw-Brem F. B. Sept. I. 2. p. 519. — Gr. in Europa 5 1—2'. — Ic. D. 323. H. IX. geeft de bladen*

HERBA GENISTÆ, of de bloeiende toppen: SUMMITATES GENISTE TINCTORIÆ. Van weinig reuk, van slijmigen, achterna iets scherpen smaak; van de bloemen eenigzins bitter. Bevatten vlugtige, scherpe olie, slijm, en looistof. Vroeger tegen atonie der afscheidende organen gebruikt, later tegen Hydrophobie geprezen. In POEDER, INF. en DEC. inwendig en als gorgeldrank. De zaden waren als purgans gebr.

B. G. SCOPARIA DC. (*Spartium scoparium* L.) Gewone Brem, *F. B. Sept. t. a. p.* — Gemeen in Europa ½ laag. — *Ic. Bat. 39.* bezit insgelijks pisdrijvende krachten en wordt als huismiddel gebruikt, met hier gekookt enz.

III. TRIGONELLA L. Calyx 5- fidus, vel 5- dentatus. Carina obtusa. Stamina diadelpa. Filamenta superne non dilatata. Ovarium ad stylum usque rectum. Stylus glaber. Legumen uniloculare, lineare vel oblongo-lineare, compressum, 6- polyspermum.

B. (81) 1. FOENUM GRÆCUM L. Floribus solitariis geminisve subsessilibus, leguminibus linearibus subfalcatis longitudinaliter venoso-striatis, stylo elongato rostratis glabris subviginti-ovulatis, foliolis oblongo-cuneatis antice denticulatis, caule parce ramoso, ramisque erectis. — *Gr.* langs de akkers en op de velden van Z. Europa; meer noordelijk ook in het groot verbouwd. — *Bl. Jun—Aug. ☉. Ic. D. 325. H. VIII. 41.*

G. D. De zaden: SEMEN FOENU GRÆCI seu FOENI GR.

E. Reuk sterk, onaangenaam. Smaak evenzoo, eenigzins bitter, naar erwten, en slijmig.

B. Vlugtige en vette olie, veel slijm en bittere extractstof.

W. Oplossend, weekmakend.

G. Uitwendig tegen verhardingen, opgezette klieren, beginnende abscessen, in POEDER, AFKOOKSEL, in OMSLAGEN, als bijvoegsel tot PAPPEN. Vroeger in het EMPL. MELILOTI, DIACHYLON enz.

IV. MELILOTUS TOURNEF. Calyx 5- dentatus. Carina obtusa. Stamina diadelpa. Filamenta superne non dilatata. Ovarium ad stylum usque rectum. Stylus glaber. Legumen subglobosum vel oblongum, 1—4- spermum.

(82) 1. M. DENTATA W. Racemis densis denique elongatis, pedicellis calyce dimidio brevioribus, alis vexillo brevioribus carinam superantibus, leguminibus ovatis, acutiusculis reticulato-rugosis ad suturam superiorem compressis glabris, stipulis e basi dilatata inciso-dentata subulatis, foliolis oblongo-lanceolatis obtusis

argute inaequaliter subspinuloso-serratis. — *Gr.* langs den Rijn, in Bohemie enz. — *Bl.* Jul.—Sept. bloemen zonder reuk, lichtgeel.

B. (83) 2. OFFICINALIS W. Racemis laxiusculis denique elongatis, pedicellis calyce dimidio brevioribus, alis carinaque vexillum aequantibus, leguminibus ovatis breviter acuminatis reticulato-rugosis ad suturam superiorem compressis pubescentibus, stipulis subulato-setaceis integerrimis, foliolis argute serratis, subretusis, inferioribus ovatis, superioribus oblongo-linearibus. *Gewone Honingklaver F. B. Sept. I. 2. p. 535.* — *Syn.* Trifolium Melilotus officinalis α . L. — *Gr.* zeer algemeen in de weilanden, langs de wegen in Europa. — *Bl.* Jul.—Sept. geel ♂. — *Ic.* D. 326. H. II. 31. Bat. 319.

(84) 3. M. VULGARIS W. Racemis laxis denique elongatis, pedicellis calyce dimidio brevioribus, alis carinam subaequantibus vexillo brevioribus, leguminibus ovatis obtusis mucronatis reticulato-rugosis ad suturam superiorem obtuse carinatis glabris, stipulis subulato-setaceis integerrimis, foliolis serratis obtusis, inferioribus obovatis, superioribus oblongo-lanceolatis. *Witte Honingklaver F. B. Sept. I. 2. 535.* — *Syn.* M. leucantha Koch. Trif. Mel. officinalis β . L. — *Gr.* en *bl.* als voorgaande, wit.

G. D. De bloeiende toppen: HERBA *eu* FLORES *seu* SUMMITATES MELILOTI.

E. Reuk eigenaardig, sterk geurig, door het droogen nog versterkt, aangenaam. Smaak slijmig bitter, zwak prikkelend.

B. Vluchtige olie, bittere extractstof, slijm, Benzoëzuur, en volgens GUILLEMETTE eene kristallis. stoffe: *Coumarine*.

W. Opwekkend, verdeelend, ettervormend.

G. Bij inflammatoire zwellingen, gezwollen klieren, verhardingen, *uitwendig* in POEDER, en KUSSENTJES, in INFUS en DECOCT tot omslagen, pappen enz.

P. EMPLASTRUM MELILOTI *seu* E. DE MELIOTO. — AQUA *en* OLEUM M. zijn ongebruikelijk. — Ook een bestanddeel van SPECIES RESOLVENTES *eu* EMOLLIENTES.

3. M. ARVENSIS WALR. (Trifolium petitpierreanum Hayne) met gele bloemen, wordt met de voorgaande gebruikt. — *Ic.* H. II. 33.

V. ASTRAGALUS L. Calyx 5- dentatus. Carina obtusamulica. Stamina diadelpa. Filamenta filiformia. Legumen bilo-

culare vel semibiloculare, sutura inferiore intus in dissepimentum completum vel incompletum dilatata.

(85) 1. A. VERUS OLIVIER. Frutescens; f. abrupte pinnatis, 8-10- jugis; foliis lineali-lanceolatis, acuminatis, breviter pilosis; petiolis spinescentibus stipulisque persistentibus; floribus axillaribus, sessilibus, 3-5 aggregatis. Calycibus tomentosus, obtuse 5- dentatis. — *Gr.* in Kl. Azië, Armenië, Persië $\dagger$ 2-3'. — *Bl. geel.* — *Ic. D.* 329. H. X. 7.

(86) 2. A. GUMMIFER LABILL. Frutescens; f. abrupte pinnatis, 4-6- jugis; foliis oblongis, obtusiusculis, glabris; petiolis spinescentibus stipulisque persistentibus, floribus sessilibus, axillaribus, capitato-aggregatis. Calycibus 5- fidis, leguminibusque hirsutis. — *Gr.* in Syrië, op den Libanon $\dagger$ 2-3'. — *Bl. geel.* — *Ic. D. Suppl.* III. 14.

B. (87) 3. A. CRETICUS LAM. Frutescens, f. abrupte pinnatis, 5-8- (secundum alios 3-4) jugis, foliis oblongis, acutis, griseo-tomentosis; petiolis spinescentibus stipulisque persistentibus, floribus sessilibus, axillaribus aggregatis (sec. alios solitariis); calycibus 5- fidis, laciniis setaceis, flore paullo longioribus, barbato-ciliatis; leguminibus ovatis, griseo-pilosis — *Gr.* op Kandia op den berg Ida $\dagger$ 2-3'. bl. wit met roode aderen. — *Ic.* DECANDOLLE Astragal. T. 33.

G. D. Van alle drie soorten de uitvloeiende gom: TRAGACANTHA seu GUMMI TRAGACANTHÆ. Van de beide eerste soorten misschien de *Smyrna-Tr.*, van de laatste de *Morea-Tr.*

E. Zonder reuk en van weinig, maar laffen, smaak, in den mond slijmig wordend en sterk zwellend.

B. Bassorine 53,3, gewone gom 33,1, water 11,0, asch 2,5, iets zetmeel, misschien nog dun celweefsel der plant (*GUERIN-VARY*).

W. Involverend, verzachtend, de slijm afscheiding bevorderend.

G. Tot verzachting, tegen scherpe vreemdsoortige stoffen, tegen ontsteking, meestel uitwendig, in POEDER, en OPGELOST. — Ook in andere zamengestelde praep. als PULVIS GUMMOSUS, seu SP.

DIATRAGACANTHÆ.

P. SYRUPUS TRAGACANTHÆ.

A. TRAGACANTHA L., aan de kusten der Middell. Zee, geeft deze gom niet, zoo als men weleer meende. Misschien wordt echter van eenige aanverwante soorten nog *G. Trag.* verzameld.

(88) 4. *ASTRAGALUS EXSCAPUS* L. Een kruidachtig gewas, op drooge plaatsen, vooral in het O. Europa. — *Bl.* Mei—Jun. 21. geel. — *Ic. D.* 330. *H. VI.* 12. geeft de *RADIX ASTRAGALI (EXSCAPI)* of *TRAGANTH-WORTEL*, van bitterachtig-zamentrekkenden, eenigzins zoeten smaak, zonder reuk; slijm en bittere extractstof, aromatische hars, vette olie, suikerachtige stoffen en zetmeel, volgens *FLEUROT*, bevattend, van zacht zweet- en pisdrijvende kracht, tegen rheumat. en jicht gebr. Doch thans bijkans vergeten.

ROBINIA PSEUDO-ACACIA L. Gewone *Acaciaboom*, uit N. Amerika, veel bij ons gekweekt. De welriekende bloemen waren vroeger gebruikelijk.

VI. *GLYCYRRHIZA* L. Calyx bilabiatus, dentibus superioribus 2 ad medium connatis. Carina dipetala, acuta. Stamina diadelpa; filamenta superne attenuata. Stylus glaber attenuato-filiformis; stigma obtusum, obliquum. Legumen bivalve, ovatum aut oblongum, compressum, uniloculare 1—4- spermum.

B. (89) 1. G. *GLABRA* L. f. *impari-pinnatis*, 11—13- jugis, foliis ovatis, subretusis subtus glutinosis, stipulis nullis, spicis pedunculatis folio brevioribus, floribus distantibus, leguminibus glabris 3—4- spermis. — *Syn.* *Liquiritia officinalis* Mönch. — *Gr.* in Z. Europa, Hongarije enz.; in Duitschl. gekweekt. — *Bl.* Jul. Aug. 7. geel. — *Ic. D.* 327. *H. VI.* 42.

G. D. De wortel: *RADIX LIQUIRITIÆ seu GLYCYRRHIZÆ*, zoethoutwortel, naar de landen: 1. B. G. *GERMANICÆ* en 2. *HISPANICÆ*.

E. Reuk versch onaangenaam, aardachtig, droog zwak zoet. Smaak zeer zoet, achterna iets bitter-scherp.

B. Zoethoutsuiker (*Glycyrrhicine*), zetmeel, en eene harsige extractstof van prikkelenden smaak.

W. Verzachtend, de slijmafscheiding bevorderend.

G. Tegen ligt inflammatoire, catarrhale aandoeningen der slijmvliezen, en als corrigens bij *Murias Ammoniae*, *Arnica*, in *POEDER*, *INF.* en *DECOCT.*

P. Het ingedikte, uitgekookte sap: *SUCCUS LIQUIRITIÆ*, de gereinigde: *S. L. DEPURATUS*. Het uit den droogen wortel bereide sap: *EXTRACTUM LIQUIRITIÆ*. Bestanddeel van vele zamengestelde *PULV. SPEC.*, *SYR.*, *TROCHISCI BECHICI NIGRI* enz.

B. (90) 2. G. *ECHINATA* L. f. *impari-pinnatis*, 9—13- jugis

foliis lanceolato-oblongis, in mucronem productis, ciliolatis, inferius laevibus; stipulis oblongo-lanceolatis; racemis capitatis, breviter pedunculatis, leguminibus ovalibus, echinatis, 2- spermis — *Gr.* in Italië, middel-Azië, en vooral in het Z. Rusland. — *Bl. Jul.* 2^e geel. — *Ic. D.* 328. H. VI. 41.³

G. D. De wortel: RADIX LIQUIRITLÆ ROSSICÆ. Iets minder zoet, overigens geheel met de voorgaande overeenkomende en met haar gebruikt. In onze Apotheken schijnt ze niet voor te komen.

PSORALEA GLANDULOSA L. *Gr.* in Peru, gaf de HBA CULLEN *ph. hisp.*; maagversterkend en antisept.

INDIGOFERA TINCTORIA L. — J. ANIL L. en andere soorten van dit geslacht, kleine O. Indische heesters, dáár en in W. Indië in het groot verbouwd, geven de bekende INDIGO en worden in hun Vaderland als koortsdrijvende geneesmiddelen gebruikt.

COLUTEA ARBORESCENS L., een Z. Europeesche heester, in onze tuinen gekweekt, is opmerkenswaardig door de bladen, FOL. COLUTEÆ SEM SENNÆ GERMANICÆ, wegens hunne purgerende kracht voor F. Sennae aangeprezen, en met deze somtijds verwisseld.

TEPHROSIA APOLLINEA DC. — *Gr.* in Egypte, enz. geeft volgens FR. NEES VON ESENB. eene soort van FOLIA SENNÆ, welke naar *S. halepensis* van CASSIA OBTUSATA HAYNE gelijken; de blaadjes zijn langwerpig, stomp, eenigzins uitgerand, met eene korte punt. Zij zijn zeer bitter en schijnen dezelfde kracht als Fol. Sennae te hebben. — *Ic.* Annalen der Pharm. XVII. I. p. 94.

T. SENNA KUNTH. wordt in haar vaderland, Z. Am., als Senna gebruikt.

*** TRIB. HEDYSARÆE. Legumen in loculos articulosve transversim divisum et saepe in articulos dissiliens. Cotyledones foliaceae, epigaeae.

VII. PTEROCARPUS LÖFL. Calyx 5- dentatus. Corolla papilionacea, petalis 5 liberis. Stamina varie coalita. Legumen orbiculare, (alato-marginatum) monospermum, non dehiscens.

(91) I. P. SENEGALENSIS HOOK. f. pinnatis, foliis alternis, ovalibus aut rotundis, glabris, leguminibus cochleatim in orbem circinatis, leviter pubescentibus (non alatis). *Afrikaansche Kinboom.* — *Gr.* aan den Senegal $\dagger$. — *Ic. D.* 331. — Het

geslacht DREPANOCARPUS MEY. onderscheidt zich door ongeveulgelde peulen, weshalve deze plant eigenlijk daartoe zoude moeten gerekend worden.

G. D. De door insnijdingen uitvloeiende gom: KINO *seu* GUMMI KINO AFRICANUM *seu* GAMBIENSE (g. k. is granis der Apoth.)

E. Weinig reuk, smaak sterk zamentrekkend, niet bitter.

B. Looistof.

W. Sterk tonisch-zamentrekkend.

G. Tegen atonien, slijm- en bloedvloeiingen, in POEDER, PILLEN en MIXT.

Vele andere pl. geven kino:

a. BUTEA FRONDOSA ROXB., een schoone boom op de kust van Coromandel en Malabar; misschien KINO ORIENTALE *seu* ASIATICUM. — *Ic. D. Suppl. I. 10.*

NAUCLEA GAMBIR HUNT. (zie Rubiaceae) geeft geen kino, zoo als men weleer geloofde, maar Catechu.

b. EUCALYPTUS RESINIFERA SM. (zie Myrtaceae); KINO AUSTRALE *seu* NOVÆ-HOLLANDICUM. — *Gr. in N. Holl. — Ic. D. 1 Suppl. 11.*

c. COCCOLOBA UVIFERA L. (zie Polygoneae) in W. Ind. Z. Amer.; KINO OCCIDENTALE *seu* AMERICANUM. — *Ic. D. Suppl. I. 9.*

(92) 2. P. DRACO L. (*P. officinalis* Jacq.) — *Gr. in W. Ind. Z. Amer. — Ic. H. IX. 9.* door insnijdingen in de schors wordt eene soort van SANGUIS DRACONIS verkregen, welke thans niet meer in den handel schijnt te komen. Vergel. Dracaena en Calamus.

(93) 3. P. INDICUS ROXB., in O. Indië, zoude insgelijks Drakenbloed geven, volgens NEES v. ESENB. echter Kino. — *Ic. RUMPH. Herb. Amb. II. 70.*

(94) 4. P. SANTALINUS L. *Santelboom.* — *Gr. in O. Indië.* geeft het LIGNUM SANTALI *seu* SANTALINUM RUBRUM, thans alleen nog tot tandpoeder gebruikelijk, en in de verwkunst. Bevat eene hars: het Sandelrood.

PHASEOLUS VULGARIS L., P. NANUS HAYNE en P. TUMIDUS SAVI, *gewone tuinboonen*, uit O. Indië afkomstig, alom gekweekt. — *Ic. D. Suppl. I. 15, 16.* De zaden geven de FARINA FABARUM, zelden tot PAPPEN gebruikelijk. Tot het zelfde doel ook de *gewone Boon*, VICIA FABA L., de *erwten*, PISUM SATIVUM L., en de *lensen*, ERVUM LENS L., welke allen belangrijker zijn als voedingsmiddelen.

MUCUNA URENS DC. (Dolichos urens Jacq.) in Z. Amer. — *Ic.* Jacq. Amer. 182., en M. PRURIENS DC. (Dol. pruriens L.) O. Indië. — *Ic.* RHEEDE Hort. Malab. VIII. 85, De peulen vroeger als SILIQUÆ HIR-SUTÆ bekend, tegen ingewandswormen. De wortel der laatste in O. Indië tegen de Cholera.

Fam. XXVIII. CÆSALPINEÆ R. BR.

Character ut in Papilionaceis, exceptis, quibus differunt: embryone recto, corolla 5-petala, raro 0, petalis liberis, inaequalibus, aestivatione irregulariter imbricatis, raro in corollam papilionaceam conniventibus. Legumina saepe dissepimentis transversis multilocularia.

De *Caesalpineën*, door JUSSIEU tot de Leguminosae gerekend, leven in warmere gewesten. Sommigen zijn door de, in bijkans alle deelen aanwezige, *Cathartine* purgerend, anderen bevatten hars-sige, balsamische stoffen. Het vruchtvliesch is ligt *laxerend*. De schors van sommigen bevat *scherpe* stoffen.

I. HÆMATOXYLON L. Calyx 5-partitus, tubo brevi urceolato persistente, limbo inaequali deciduo. Corolla regularis. Stamina subulata, antherae oblongae. Stylus filiformis, stigma infundibuliforme. Legumen complanatum, 1-loculare, 2-spermum, in medio valvularum (non secundum suturas) dehiscens.

B. (95) I. H. CAMPECHIANUM L. f. abrupte pinnatis 3—4-jugis, raro bipinnatis; foliis obovatis, emarginatis, glabris, floribus racemosis, axillaribus. — *Gr.* in Mexico, aan de Campechebaai enz.; op de W. Indische eil. gekweekt h 40—50'. Bl. geel, de bloemknoppen rood. — *Ic.* D. 342. H. X. 44.

G. D. Het inwendige hout, LIGNUM CAMPECHIANUM.

E. reuk zwak, eigendommelijk; smaak aanvankelijk zoet, dan zamentrekkend, bitterachtig; het speeksel paarsch kleurend.

B. Eenige kristalliseerbare kleurstof, *Haematine* of *Haematoxine*, vlugtige olie en looistof, vele zouten (BERZELIUS.)

W. Bitter zamentrekkend.

G. Bij atonie der ingewanden, tegen slijmvloeiingen, bloedingen, in DECOCT. — Menigvuldiger als verwstof.

P. EXTRACTUM LIGNI CAMPECHIANI.

(96) CÆSALPINIA BRASILIENSIS L. h in Z. Amerika, 20' 24'.

geeft het LIGNUM FERNAMBUCCI *scz* L. BRASILIENSE RUBRUM; als verwestof bekend, vroeger tegen koorts aangewend.

(97) C. BIJUGA SW. — C. CRISTA L. — C. ECHINATA LAM. in Brazilië en Jamaica geven eene slechtere soort van vermeld hout. C. CRISTA volgens sommigen het LIGNUM CITRINUM.

(98) C. SAPPAN L. † 10'—15' in O. Indie, op de Molukken geeft het LIGNUM SAPPAN.

Vele andere soorten van dit geslacht geven verwestoffen.

(99) CERATONIA SILIQUA L., *St. Jans-broodboom*, een middelmatig hooge † in Z. Europa, N. Afrika. — *Ic. D.* 341. *H.* VII. 36.

G. D. De vruchten: SILIQUA DULCIS.

R. Reuk van het inwendige moes onaangenaam zoet, smaak zoet, slijmig.

B. Suiker en slijm.

W. Verzachtend, involverend.

G. In borstziekten. Een bestanddeel van SP. PECTOR.

II. TAMARINDUS L. Calyx 4- fidus limbo deciduo, lacinia infima bidentata. Petala 3 adscendentia. Stamina 3 perfecta, connata, setis binis stipata; filamenta sterilia 4 aut 6. Legumen compressum, pulpa faretum, 1—3- loculare. Semina membrana propria circumdata.

B. (100) L. T. INDICA L. f. multijugo- pinnatis, foliis ovato-ellipticis, obtusis; racemis laxis nutantibus, leguminibus oblongis. — *Gr.* in O. Indie, Arabie, Egypte, aan den Senegal; in Z. Amer. en W. Indie. 30—40'. *Bl.* Oct. Nov. — *Ic. D.* 343. *H. X.* 41.

G. D. De in de peulen bevatte PULPA TAMARINDORUM.

E. Reuk zuur, naar wijn. Smaak wrang en zuur, niet onaangenaam.

B. Wijnsteenzuur 1½, wijnsteen 3, citroenzuur 9, suiker 12 p. C., en gom, slijm en een weinig appelzuur.

W. Openmakend en verkoelend. De O. Ind. wordt voor de werkzaamste gehouden.

G. Tot bevordering der ontlasting, als zacht refrigerans bij ontstekings-ziekten, in DECOCT; en tot bereiding van SERUM LACTIS TAMARINDINATUM.

III. CASSIA L. Calyx 5-sepalus. Petala 5, inferiora declinata. Stamina declinata inaequalia, inferiorum antherae elongatae apice poro gemino dehiscentes. Legumen subseptatum, interdum pulpa repletum.

B. (101) 1. c. FISTULA L. f. pinnatis 4—6- jugis; foliolis ovali-oblongis, subacuminatis, glabris; leguminibus cylindricis, rectis, lignosis, indehiscentibus, transverse septatis; loculis 1-spermis pulpa repletis. — *Syn.* Cathartocarpus Fistula P. Bactyribium Fistula W. — *Gr.* in O. Indie, Egypte: naar Z. Amerika overgebracht. h 20—30'. — *Bl.* Jun.—Jul. — *Ic.* D. 344. H. IX. 39.

G. D. De peulen: CASSIA FISTULA seu FISTULARIS, eigenlijk de daaruit verzamelde PULPA CASSIÆ.

E. Weinig reuk, smaak zoet, ligt zuurachtig.

B. Suiker en purgerende extractstof

W. en *G.* Zacht openmakend, purgerend.

P. ELECTUARIUM DIACASSIÆ, EL. LENITIVUM der oudere Pharmacopoeen.

Er komen nog andere vruchten van aanverwante soorten voor, die echter plat zijn, en wier pulpa zamentrekkend is.

(102) 2. c. LANCEOLATA FORSK. f. pinnatis 3—5- jugis, foliolis subcoriaceis, ovato-lanceolatis, acutis, utrinque pubescentibus; leguminibus falcato-ellipticis, compressis absque crista marginali. — *Syn.* C. orientalis P. — *Gr.* in Nubie h 2—3'. — *Bl.* Jan.—Febr. — *Ic.* D. 345. H. IX. 41.

(103) 3. c. ACUTIFOLIA DEL. f. pinnatis 6—10- jugis, foliolis membranaceis, anguste lanceolatis, acuminatis, subglabris; leguminibus rectis, subfalcato-arcuatis, compressis, absque crista marginali. — *Syn.* C. lanceolata Spr. DC. — *Gr.* in Opper-Egypte, gelukk. Arabie h 1—2'. — *Ic.* D. 346. H. IX. 40.

B. (104) 4. c. SENNA LAM. f. pinnatis 4—6- jugis, foliolis obovatis, obtusis, rotundatis, brevi-mucronatis, glabris; leguminibus elongatis, falcatis, compressis, marginibus cristatis. — *Variat.*

a. c. OBOVATA HAYNE. foliolis obtusis, apice rotundatis. — *Syn.* C. Senna β italica L. — *Gr.* in Egypte, Nubie en Arabie h 1—1½. — *Bl.* Jan.—Febr. — *Ic.* D. 347. H. IX. 42,

β . c. OBTUSATA HAYNE. foliolis apice retusis. — *Syn.* C. Senna Auct. — *Gr.* in Opper-Egypte, vroeger in Italie, Spanje, Z. Frankrijk gekweekt h 1—1½. — *Ic.* D. 348. H. IX. 43.

G. D. Van 2, 3, 4 de bladen, *FOLIA SENNÆ*, en de peulen, *FOLLICULI SENNÆ*. Men onderscheidt:

1. *Folia Sennæ alexandrinae*, thans gewoonlijk uit de bladen van *C. lanceolata* bestaande.

2. f. *S. tripolitanae*, veelal met de voorgaande overeenkomende, dikwijls met de bladen van *C. Senna* en *Cynanchum Arghel* vermengd.

3. f. *S. de Mocca, Meccæ seu Arabicæ*, ook f. *S. indicæ* genoemd, eene zeer zuivere, uit *C. acutifolia*, bestaande soort.

4. f. *S. italicæ*, thans niet meer in den handel, van de vroeger in Italië en Z. Europa gekweekte *C. Senna obtusata* verzameld.

E. Reuk eigendommelijk, eenigzins onaangenaam; smaak zwak bitter, iets prikkelend, slijmig, walgelijk.

B. Cathartine (het bittere purg. bestanddeel), gele kleurstof, en een weinig vette en vluchtige olie, waarvan de onaangename reuk afhangt. — De *Folliculi* hebben dezelfde samenstelling (*LASSAIGNE* en *FENEULLE*).

W. Drastisch-purgerend.

G. Menigvuldig als purgeermiddel, van prikkelenden aard, in *POEDER* (5—15 gr. 1—2 maal daags als stimulans, $\frac{1}{2}$ —1 dr. als purg.), *ELECTUAR*, gewoonlijk in *INFUSIE* (1—4 dr. op 6 onc. alle u. 1. kopj.). Een bestanddeel van vele zamengestelde geneesmiddelen: *INFUSUM SENNÆ COMP.*, *INF. LAXATIVUM VIENNENSE*, *ELECTUARIUM LENITIVUM seu E SENNA*, *SYRUPUS MANNÆ CUM SENNA*. Weleer ook *EXTRACTUM* en *TINCTURA SENNÆ*.

Vervalsching. 1. Met de bladen van *Colutea arborescens*
2. met die van *Cynanchum Arghel* Del.

3. Bladen van *Coriaria myrtifolia* L, waardoor toevallen van vergiftiging ontstaan zouden. Vergel. *Tephrosia* p. 71.

(105) 5. c. *MARYLANDICA* L. In N. Amerika. — *IC. D.* 34 aldaar als *FOLIA SENNÆ AMERICANÆ* in plaats der gewone *SENNÆ* gebruikelijk, doch van veel minder kracht.

(106) 6. c. *ABSUS* L. In Opper-Egypte ☉. — *IC. D.* 4. geeft het *CHICHM-* of *TSCHICHS-ZAAD*, *SEMEN CISMÆ*, aldaar tegen de bekende oogziekte aanbevolen, en ook bij ons daartegen gebruikt.

IV. *COPAIFERA* L. Calyx 4- partitus, patens, laciniis aequa-

libus; petala nulla. Filamenta filiformia. Antherae incumbentes, ovales. Stylus filiformis, stigmate obtuso. Legumen oblique ellipticum, coriaceum, subcomplanatum, 2- valve, 1- spermum.

a. f. diaphano-punctatis.

B. (107) 1. c. JACQUINI DESF. f. 2—5- jugis, foliis alternis, ovato-oblongis, acutiusculis, nitentibus, parallele venosis, petiolisque glabris. — *Syn.* Copaifera officinalis w. DC. KUNTH. — *Gr.* op de Caraib. eil., in N. Granada. — *Ic.* H. X. 14.

(108) 2. c. LANGSDORFFII DESF. f. 3—5- jugis, foliis alternis, ellipticis, obtusis, valde nitentibus; petiolis pedunculisque pubescentibus. — *Ic.* D. II Suppl. 20. — H. X. 19.

(109) 3. c. OBLONGIFOLIA MART. f. 6—8- jugis, foliis plerumque oppositis, elliptico-oblongis, retusis, glabris; petiolis pubescentibus. — *Ic.* H. X. 23.

(110) 4. c. MULTIJUGA MART. f. 6—10- jugis, foliis alternis, ovato-oblongis, acutis, nitidis, glabris, costato-venosis; petiolis puberulis. — *Ic.* H. X. 17 fig. C.

(111) 5. c. BIJUGA w. *herb.* — f. bijugis, foliis oppositis, oblique ovato-oblongis, acutis, coriaceis, nitidis, petiolisque glabris. — *Ic.* D. II. Suppl. 19. H. X. 16.

b. f. non punctatis.

(112) 6. c. MARTII HAYN. f. plerumque 3- jugis, foliis oppositis, oblongo-ovalibus, acutiusculis, margine subrevoluto, nitentibus, petiolisque glabris — *Ic.* H. X. 15. D. Suppl. III. 17.

(113) 7. c. CORIACEA MART. f. plerumque 3- jugis, foliis oppositis, ovalibus, emarginatis, coriaceis, nitentibus, glabris, inferius glaucis; petiolis glabris. — *Ic.* H. X. 20. D. Suppl. III. 16.

(114) 8. c. CORDIFOLIA HAYNE. f. plerumque 5- jugis, foliis oppositis, subcordatis, obtusis, nitidis, inferius ad nervum medium petiolisque pubescentibus. — *Ic.* H. X. 21.

(115) 9. c. SELLOWII HAYN. f. 4- jugis foliis plerumque alternis, lanceolatis, obtusiusculis, nitidissimis, glabris, petiolis subpilis. — *Ic.* H. X. 22. — N°. 2—9 *Gr.* allen in Brasilië.

G. D. De uit de schors van alle deze, en misschien nog van andere soorten door insnijdingen vloeijende balsem: BALSAMUM COPAIVÆ *seu* B. DE CAPAÏBA, waarvan de gele, B. C. FLAVUM van C. JACQUINI uit de Antillen, en de witte, B. C. ALBUM, van de overigen verkregen, uit Brasilië aangevoerd wordt.

E. Reuk eigendommelijk, balsamiek, van de *witte*, aangenaamer: smaak balsamisch, bitter, prikkelend, lang durend.

B. Vluchtige olie, 45,59, gele harde hars, 52,75, bruine hars 1,66, (STOLTZE).

W. Opwekkend op de voedings-organen, vooral de slijmvliesen en nieren, hunne secretiën bevorderend.

G. Tegen slijmvlloeijingen, vooral gonorrhoea, fluor albus; ook tegen chron. longziekten, inwendig op SUIKER of in WATER, in EMULSIEN EN PILLEN (13—20—60 gr̄ae); uitwendig in emuls. tot inspuitingen, zalven.

P. OLEUM ÆTHEREUM BALSAMI COPAIVÆ.

HAYNE noemt nog vele andere soorten van dit geslacht, waarvan insgelijks deze balsem zoude verzameld worden; C. BEYRICHI H. (X. 12), C. GUJANENSIS DESF. (X 13), C. JUSSIEUI H. (X 17), C. NITIDA MART. (X 17), C. LAXA H. (X 18), C. TRAPEZIFOLIA H. (X 23.)

Vervalsching; is dikwijls met *Ol. Ricini* vermengd; hetwelk ontdekt wordt door den balsem in water te kookten, waardoor de onvervalschte broos wordt, terwijl de vervalschte taai en week blijft.

HYMENEA COURBARI L., een groote Z. Amerikaansche boom. — *Ic.* H. XI. 10. wordt gewoonlijk voor de moederplant de RESINA ANIME gehouden, bij ons zelden; tot vernis enkel gebr. Volgens HAYNE geeft deze en andere soorten van dat geslacht (*Ic.* XI 6—19) eene soort van KORAL, in Engeland ANIME genoemd — Beide harsen schijnen echter van denzelfden boom afkomstig te zijn.

(116) BOWDICHIA VIRGILIOIDES KUNTH, een Z. Americ. boom, wordt voor de moederplant gehouden van CORTEX ALCONORQUE, ALCONOCO *seu* CHABARRO, waarvoor anderen de ALCHORNEA LATIFOLIA SW. (zie Euphorbiaceae) houden.

B. (117) GEOFFRÆA SURINAMENSIS BONDT (*Andira retusa* Kunth. DC. in Suriname en Cayenne.) — *Ic.* D. 339. geeft de CORTEX GEOFFROYÆ SURINAMENSIS, in POEDER, EXTRACT, AFKOOKSEL, tegen ingewands-wormen werkzaam.

(118) *G. INERMIS* SW. (*Andira inermis* Kunth. DC. op de W. Ind. eil. en in Guyana — *Te D.* 338. geeft de CORTEX *G. JAMAICENSIS*, met de vorige in werking overeenkomend. Bevatten volgens sommigen eene soort van loogzout, *Surinamine*, verder looistof, gom, en zetmeel.

(119) *ANDIRA RACEMOSA* KUNTH. Zoude volgens DIERBACH de moederpl. zijn der ANGELIMWORTELS, welke van Rio somtijds aangevoerd worden, 6—10 gr. als anthelm. geroemd.

(120) *DIPTERIX ODORATA* W. (*Baryosma Tongo* Gaertn.) een hooge boom in Guyana, geeft de TONKABOONEN, *FABÆ TONCO seu DE TONCA*.

(121) *ALOËXYLON AGALLOCHUM* LOUR., een boom op de bergen van Cochinchina geeft waarschijnlijk het echte LIGNUM ALOËS *seu AGALLOCHUM*. Eene andere soort van hetzelfde van boomen uit het geslacht *AQUILARIA*.

Fam. XXX. MIMOSEÆ R. BR.

Flores hermaphroditi aut abortu polygami. Calyx 4—5-divisus aut 4—5-sepalus, aequalis, sepalis aestivatione plerumque valvatis. Petala tot quot sepala, usque alterna, aequalia, raro basi connata, aestivatione valvata. Stamina plerumque indefinita, basi saepe monadelphica. Antherae subrotundae, biloculares, loculis rima longitudinali dehiscentibus. Ovarium 1-loculare, multiovulatum. Stylus 1, stigmatē simplicissimo. Legumen 1-loculare, oligo-polyspermum, siccum, interdum transverse multiloculare et articulatum. Semina suturae superiori funiculis saepe grandifactis affixa, hilo marginali. Albumen o. Embryo rectus. — (K. II. 285).

De *Mimoseën* of *Acacia-gewassen* zijn gewoonlijk gedoornde boomen of heesters, met gevinde, somtijds prikkelbare bladen; of (bij ontbrekende bladen) met bladvormige bladstelen (*phyl-lodia*); met steunblaadjes. Vooral in warme gewesten.

Eigenschappen. Velen bevatten eene groote hoeveelheid gom; eenigen ook zamentrekkende stoffen.

I. *ACACIA* W. Calyx 4—5-dentatus. Corolla 4—5-petala-aut-fida. Stamina 10—200, libera, rarius basi connata. Stylus

filiformis, stigmate minuto. Legumen compressum, 2- valve, polyspermum.

(122) 1. A. ARABICA W. f. duplicato-pinnatis; pinnis 3—5-jugis, pinnulis 10—20-jugis, foliolis oblongo-linearibus, ramulis petiolisque pubescentibus, petiolo inter jugum infimum glandulifero, capitulis floralibus axillaribus, aggregatis, leguminibus compresso-moniliformibus, albo-tomentosis. *Syn.* Mimosa nilotica L. ex parte. M. arabica Lam. A. nilotica Delile. *Gr.* Egypte, Arabie, aan den Senegal, in O. Indie $\dagger$. 30—40' *Bl.* het gansche jaar. — *Ic.* D. 332.

(123) 2. A. SEYAL DEL. f. duplicato-pinnatis, pinnis 2—3-jugis, pinnulis 8—12-jugis, foliolis oblongo-linearibus, glabris, petiolo inter jugum sup. glandulifero; capitulis axillaribus, aggregatis; leguminibus lineari-falcatis, acuminatis, torulosis, costato-striatis, glabris. — *Gr.* in Egypte, in de woestijn van Lybië, in Nubie, Arabie. $\dagger$ 15—20' *bl.* April. — *Ic.* D. 336. H. X 30.

B. (124) 3. A. VERA DL. f. duplicato-pinnatis, pinnis 2-jugis, pinnulis 8—10-jugis, oblongo-linearibus, ramisque glabris, petiolis inter utrumque jugum glanduliferis, capitulis axillaribus, aggregatis, leguminibus toruloso-compressis. — *Syn.* Mimosa nilotica L. ex parte. A. vera W. ex parte. *Gr.* in Afrika van den Senegal tot naar Egypte $\dagger$ matig hoog. — *Ic.* H. X 34. D. Suppl. III. 15.

(125) 4. A. TORTILIS FORSK. f. duplicato-pinnatis, pinnis 2—6-jugis, pinnulis 5—11-jugis, foliolis oblongo-linearibus, subvelutinis, petiolo inter jugum inf. glandulifero. Capitulis ternis—senis axillaribus. Leguminibus linearibus, venoso-striatis, tortis, glabris. — *Gr.* als de voorgaande $\dagger$ 2—3'. *Bl.* Nov. Dec. — *Ic.* D. 335. H. X. 31.

(126) 5. A. EHRENBURGII FR. NEES AB ES. f. duplicato-pinnatis, pinnis 1—2-jugis, pinnulis 5—9-jugis, foliolis lineari-ovalibus, tomentosis, petiolis inter jugum glanduliferis; capitulis axillaribus, aggregatis, leguminibus ut in A. tortili. — *Gr.* als de voorgaande. $\dagger$ 6—8'. — *Ic.* D. 334. H. X 29.

(127) 6. A. KARROO HAYNE. f. duplicato-pinnatis pinnis 2-jugis, pinnulis 7—9-jugis, foliolis remotiusculis oblongo-linearibus, subglabris, petiolis inter utrumque jugum glanduliferis,

capitulis axillaribus aggregatis, leguminibus subfalcatis. — *Gr.* aan de Kaap, in het landschap Karroo, langs de rivieren, † laag. *Bl.* in Febr. — *Ic. H. X. 33.*

(128) 7. A. GUMMIFERA w. f. duplicato-pinnatis; pinnis 1—2- jugis, pinnulis 5—7- jugis, foliis lineari-oblongis, glabris, petiolis inter pinnas glanduliferis; spicis axillaribus; leguminibus submoniliformibus, griseo-tomentosis. — *Gr.* in N. Afrika bij Mogador †. — *Ic. H. X. 28.*

G. D. Van alle deze soorten de van zelve uit de stammen vloeijende en verharde gom: GUMMI ARABICUM seu MIMOSÆ. Vooral echter volgens EHRENBURG van A. SEYAL, TORTILIS en EHRENEERGII. De peulen van sommigen komen thans onder den naam van BABLAH in den handel, en dienen wegens hunne looistofgehalte tot het zwartverwen.

E. Zonder reuk, smaak laf, slijmig.

B. Gom.

W. Involverend, verslappend, voedend, de slijmafscheiding bevorderend.

G. Bij ontstekingen, vooral van catarrhalen aard, der slijmvliezen, tot inwikkeling van scherpe stoffen. Een bestanddeel van vele zameng. bereidingen, ook om vette olie, hars, balsems enz. met water te vermengen. De SUCCUS ACACIÆ VERÆ, uit de peulen van vele soorten bereid, komt niet meer in den handel.

Volgens de *Flore de Sénégambie* van GUILLEMIN, PERROTET en RICHARD, Livrais. 7-ème geeft ACACIA VEREK (MIMOSA) GULL. & PERR. Tab. 56 (M. SENEGALENSIS LAM.) de meeste witte Gummi Arab. Na de regenousson vloeit de gom in Oct. en Nov. uit de scheuren, welke door de droogte in de stammen ontstaan zijn. Een tweede oogst heeft in Maart plaats, nadat de O. winden in Jan. en Febr. de lucht vochtig gemaakt hebben. — A. ARABICA geeft eene roodachtige gom bij de Neger's *Neb-Neb* genoemd. A. SING GULL. PERR. geeft eene witte gom.

(129) 8. A. SENEGAL w. f. duplicato-pinnatis, pinnis 3—7- jugis, pinnulis 9—12- jugis, oblongo-linearibus, obtusis, ramisque glabris, petiolis inter pinnas glanduliferis, spicis gracilibus solitariis axillaribus. — *Syn.* Mimosa Senegal L. M. albida Del. — *Gr.* in Arabie en binnen-Afrika; in Amer. aangeplant. † *Ic. Del. Fl. Aegypt. Tab. 52. fig. 3.*

G. D. De uitvloeiende en verharde gom, GUMMI SENEGAL seu SENEGALENSE.

Het overige zoo als bij *G. ARABICUM*, maar de stukken zijn gekleurer, harder en minder oplosbaar.

(130) 9. *A. CATECHU* W. f. *duplicato-pinnatis*; pinnis 10—16-jugis, pinnulis 30—50-jugis, foliolis oblongo-linealibus, pubescentibus, glandula 1 inter pinnas inf., 2—3 inter supremas; spicis cylindricis, 2—3 aggregatis, axillaribus, leguminibus linearilanceolatis, rectis, 3—6-spermis — *Syn.* *Mimosa Catechu* L. — *Gr.* in O. Indie ½ hoog. — *Ic. D.* 337. H. VII. 48.

G. D. Het uit het hout, de bladen en onrijpe peulen door uitkooking bereidde extract: CATECHU, SUCCUS CATECHU seu TERRA JAPONICA.

E. Weinig reuk, smaak zeer zamentrekkend, iets bitter, ten laatste zwak zoet.

B. Looistof.

W. Tonisch, zamentrekkend.

G. Tegen bloed- en slijmvloeijingen, diarree, in POEDER, PILLEN, OPLOSSING met water of wijn, in- en uitwendig.

P. TINCTURA, ELECTUARIUM EN TROCHISCI CATECHU; een bestanddeel van tandpoeder en tandtincturen.

Ook andere boomen leveren deze stof, als *ARECA CATECHU* (zie *PALME*), *NAUCLEA GAMBIR* (zie *RUBIACEÆ*).

(131) 10. *ACACIA JUREMA* MART. (*A. virginalis* Pohl) een Braziliaansche boom, geeft welligt de thans somtijds in den handel komende *CORTEX ADSTRINGENS BRASILIENSIS* of *C. BARBATIMAO*, welke vooral in Duitschl. als een tonico-adstring, niet zeldzaam gebr. wordt, helgeen echter voorzigtigheid vereischt, daar meer dan eene soort onder dezen naam voorkomen.

Fam. XXIX. ROSACEÆ JUSS.

Calyx monosepalus 4—5-fidus, subinde involucreatus. *Corolla regularis*, 4—5-petala, raro 0. *Stamina plerumque indefinita, libera.* *Antherae introrsae terminales*, 2-loculares. *Ovarium aut ex carpellis plurimis, liberis, aut interno calycis pariete affixis, aut inter se connatis, constatum.* *Carpella singula 1-locularia, 1-pluri-ovulata.* *Stylus plerumque lateralis, stigma simplex.* *Fructus mox drupa, mox pomum, mox plura achenia aut capsulae dehiscentes, aut plures drupae in capitulum*

supra gynophorum coalitæ. Albumen nullum. (K. H. 273, 277.)

De *rozensgewassen* vormen eene zeer groote familie van boomen, heesters en kruiden, over de geheele aarde verspreid. Gewoonlijk verdeelt men dezelve thans in meerdere families, welke wij echter als onderverdeelingen der familie willen beschouwen. Zij hebben afwisselende, eenvoudige of zamengestelde, bladen met twee blijvende steunblaadjes voorzien.

Eigenschappen. *Zamentrekkende* eigenschappen zijn in het algemeen aan deze planten eigen. Hunne *vruchten* zijn dikwijls eetbaar, zoet zuur en verfrisschend, voedend, en geven aan den mensch vele voortreffelijke ooftsoorten; onrijp zijnde deelen zij meestal in de zamentrekkende eigenschappen der bladen. Bij sommigen zijn, vooral de *bloemen* en *bladen*, door het bevatte blaauwzuur vergiftig. De *wortels* der meesten bevatten veel looistof. — De *bloemen* van velen zijn welriekend, bevatten vluchtige oliën, niet zelden echter tevens eene of de andere scherpe stoffe.

I. Trib. Pomaceæ Bartl.

1. PYRUS L. Calyx 5-fidus. Petala 5. Styli tot, quot ovarii loculi. Pomum 2—5-loculare, loculis 2-spermis, intus membrana chartaceo-cartilaginea vestitis.

(132) 1. P. MALUS L. f. ovatis obtuse serratis breviter acuminatis glabris vel subtus tomentosis, petiolis dimidio folio brevioribus, corymbis simplicibus, stylis basi connatis. *Appelboom* (*Appel-Peevenboom*) *F. B. Sept.* 1, 2, p. 385. — *Gr.* in de bosschen van Europa, en in de tuinen met onnoemelijke verscheidenheden gekweekt. *ϕ. Bl.* in Mei, bleekrood. — *Variat:*

a. *Glabra* f. junioribus germinibusque glaberrimis. — *Syn.* P. Malus austera Wallr. Pyrus acerba DC. — *Zure Appelen.*

b. f. subtus germinibusque lanatis. — *Syn.* P. Malus β mitis Wallr. — P. Malus DC. — *Zoete Appelen.* — *IC. D.* 304. H. IV. 46.

G. D. De vruchten, vooral de zuurachtig-zamentrekkende van sommige verscheidenheden: POMA ACIDULA. Vroeger ook de FLORES EN CORTEX MALI.

E. Reuk aangenaam, eigendommelijk, bij de onderscheidene verscheidenheden meer of minder sterk, smaak zuurachtig zoet, wijnachtig.

B. Suiker, appelzuur, Ac. pecticum. Uit de wortelschors

scheidde DE KONINCK een kristal. plantenloozzout af, *Phloridzine* genoemd.

W. Licht voedend, verfrisschend, openmakend.

G. Als licht voedsel bij koorts en ontstekingen.

P. Het uitgeperste sap: SUCCUS POMORUM, waarmede TINCTURA FERRI POMATA en EXTRACTUM F. POMATUM bereid worden. — Door gisting de APPELWIJN of CIDER. — EXTR. CORTICIS MALI, vroeger tegen intermittens aangewend, is thans ongebr. — UNGUENTUM POMATUM seu POMADINUM, POMATA LABIORUM ROSENSTEINII, voor een gedeelte uit poma zamengesteld, waarvan de naam afgeleid is.

(133) 2. P. COMMUNIS L. Gewone Peerenboom *F. B. Sept.* I, 2. p. 383. De vruchten insgelijks een algemeen voedsel voor koortszieken enz.

II. CYDONIA TOURNEF. Loculi fructus polyspermi, caetera ut in Pyro.

B. (134) 4. C. VULGARIS DC. f. ovatis, basi obtusis, integerimis subtus calycibusque tomentosus. Gewone Kweeëboom. — *Syn.* Pyrus Cydonia L. Cydonia Cydonia P. — *Gr.* op steenachtige plaatsen in Z. Europa, bij ons gekweekt h 10—12'. — *Bl.* Mei. Vele verscheidenheden. — *Ic. D.* 305. H. IV. 47.

G. D. De vruchten: CYDONIA seu FRUCTUS CYDONIÆ; de zaden: SEMINA CYDONIORUM.

E. De vruchten: reuk sterk, aromatisch, smaak zamentrekkend zuur. Zaden zonder reuk, in den mond slijmig wordend; smaak der inwendige kern zacht olieachtig.

B. Der vruchten: suiker en appelzuur; der zaden: slijm, inwendig vette olie, de schil misschien een weinig blaauwzuur.

W. Der vruchten met appelen overeenkomend, maar iets meer zamentrekkend. De zaden: involverend, verzachtend, zacht zamentrekkend.

G. Der vruchten vooral tot het daarstellen der te noemen ijzerpraeparaten: de zaden: bij ontsteking der oogten, der huid, bij aphthae, over het algemeen als involvens.

P. Het uitgeperste sap der vruchten: SUCCUS CYDONIORUM, en daaruit TINCTURA FERRI CYDONIATA en EXTRACTUM F. CYDONIATUM. Der zaden: MUCILAGO SEM. CYD. — De uit de vruchten bereide WIJN, STROOP enz. zijn voor de geneeskunst onbelangrijk.

CRATEGUS OXYACANTHA L. (en zonder twijfel ook de aanverwante C. OXYACANTHOIDES DC.) *gemeene Haagdoorn F. B. S. I, 2, p. 38, 3, p. 807.* — *Ic. Bat. 398 en 399, gaf vroeger FLORES, FOLIA et BACCA OXYACANTHE seu SPINÆ ALBÆ.*

II. Trib. Roseae DC.

II. ROSA L. Calyx urceolatus, 5-fidus, tubus carnosus, apice constrictus: faux annulo vel disco glanduloso coarctata, limbus marcescens, persistens vel deciduus. Petala 5, cum staminibus, viginti et pluribus, ante discum inserta. Ovaria plurima, calycis tubo inclusa. Styli emersi. Bacca spuria e calycis tubo facta.

B. (135) 1. R. GALLICA L. Aculeis truncorum hornotinatorum confertis inaequalibus, majoribus e basi dilatata compressa subulatis subfalcatis, minoribus setaceis, setis glanduliferis intermixtis numerosis, foliis ellipticis subrotundisve rigidiusculis coriaceis subsimpliciter serratis, stipulis lineari-oblongis, planis, auriculis ovato-lanceolatis acutis divergentibus, foliorum floralium conformibus, laciniis calycis pinnatifidis corolla brevioribus reflexis, denique deciduis, carpellis omnibus sessilibus, fructibus erectis subglobosis cartilagineis. — *Fransche Roos F. B. Sept. I, 2, p. 387.* — *Syn. R. austriaca Crantz. R. rubra Lam.* — *Gr. in Duitschl. en Frankr.: bij ons veel gekweekt h 3' Bl. in Jun. donkerrood. Vele varieteiten.* — *Ic. D. 303. H. XI. 30.*

G. D. De bloembladen van de nog niet geheel geopende bloemen: FLORES ROSARUM RUBRARUM.

E. Reuk zwak, smaak zamentrekkend.

B. Roode kleurstof, welke door alcali groen, door mineraalzuur donkerrood wordt, looistof, galnotenzuur, planteneiwit, vette en vlugtige olie, Phosphas Calcis, Potassae, Chlorur. Potassii enz. (CARTIER).

W. Zacht zamentrekkend, iets opwekkend.

G. Bij asthenische inflammatie der huid en van het slijmvlies der mond- en keelholte, slijntering, in *gorgelwater, species.*

P. ACETUM ROSARUM, CONSERVA en TINCTURA ACIDULA R. — Minder gebruikelijk: SYRUPUS, MEL, en SACCHARUM ROSATUM.

B. (136) 2. R. CENTIFOLIA L. Aculeis variis, aggregatis, majoribus subsetaceis, rectis, basi paullo dilatata, minoribus setosis, subinde glanduliferis; f. 3—7-jugis, foliis ovalibus aut ellipticis,

obtusis, inferius subpubescentibus petiolisque glandulose pilosis; stipulis lineari-oblongis, apicibus liberis ovato-lanceolatis, acutis, divergentibus, pedunculis longis, umbellato-corymbosis, bracteatis; segmentis calycinis pinnatifidis, flore brevioribus: tubo obovato, meduloso, glanduloso-setoso, carpellis in fundo calycini tubi sessilibus. — *Gewone Tuinroos.* *Gr.* in Persië, aan den Caucasus enz. $\frac{1}{2}$ 4'. *Bl.* zomers (Jun.), bl. meestal dubbel, zuiver rood. — Vele verscheidenheden. — *Ic.* D. 302. H. XI. 29.

G. D. De bloembladen: FLORES ROSARUM PALLIDARUM seu INCARNATARUM.

E. Reuk zeer liefelijk; verkwikkend. Smaak aanvankelijk zoet, dan bitterachtig, zamentrekkend.

B. Vluchtige olie ($\frac{1}{2}$ dr. uit 10 R flores volgens SPIELMANN) en looistof.

W. Zoo als van de voorgaande, maar minder zamentrekkend, en meer vluchtig-prikkelend.

G. Zoo als der voorg.; buitendien als riekmiddel.

P. Het gedestill. water: de vluchtige olie: AQUA en OLEUM ROSARUM; verder MEL ROSATUM, SYRUPUS ROSATUS (SOLUTIVUS) en UNGUENT. ROSATUM.

Volgens nieuwere berigten wordt de bruine Oostersche, uit Arabië komende, Rozenolie niet van *R. CENTIFOLIA* verzameld, maar naar de getuigenis van DIERBACH van *R. ABYSSINICA* BROWN, LECHENAULTIANA RED., ARBOREA P., MOSCHATA MILL. — De *R. CENTIF.* levert eene dikkere, meer boterachtige olie.

3. *R. ALBA* L., *witte Roos*, bij ons gekweekt. De bloembladen, onder den eenvoudigen naam van FLORES, dienden weleer somtijds tot het bereiden van UNG. ROSATUM.

4. *R. DAMASCENA* L. en andere kunnen tot soortgelijk doel gebruikt worden. (*Ic.* H. XI. 33).

5. *R. CANINA* L. *Hondsroos* *F. B. Sept.* I, 2. p. 389. — *Gr.* door geheel Europa. *Bl.* Jun. bleekrood, $\frac{1}{2}$ 4—6'. — *Ic.* H. XI. 32. Bat. 309, en waarschijnlijk ook *R. SEPIUM* THOUILL. *Hegge Roos* *F. B. Sept.* t. a. p., met de voorgaande groeiend. *G. D.* De rijpe vruchten: FRUCTUS CYNOBASTI, *Hagebottels*, van eenen zuurachtig-zoeten, iets zamentrekkenden smaak, invloerend en zacht pisdrijvend van werking, in afkooksel te voren gebruikelijk. — ROOS, PULPA en CONSERVA CYNOBASTI zijn thans als lekkernijen gebr. SEMINA CYNOBASTI werden met honig tegen ingewandswormen gebr. — Ook de eigenaardige, door den steek van *Cynips Rosae* L. gevormde uitwassen, op de tak-

ken, FUNGUS ROSE seu EDEGUAR, en de FLORES et CORTEX RADICIS ROSE CANINE seu SYLVESTRIS zijn thans ongebruikelijk.

III. Trib. Dryadeae.

III. RUBUS L. Calyx 5- fidus planiusculus persistens, Corolla 5- petala. Stamina indefinita. Ovaria plurima receptaculo hemisphaerico vel conico inserta; stylus sublateralis, stigma simplex. Carpella drupacea, in baccam spuriam, deciduam, supra convexam, subtus concavam, connata.

B. (137) 1. R. IDÆUS L. Caulibus erectis, ramosis, fruticosis, f. pinnatis, superioribus ternatis, petalis obovato-cuneatis, erectis, calyce patente. *Hof Braambes F. B. Sept. 1, 2. p. 389. Gr.* in bosschen op steenachtige plaatsen door bijkans geheel Europa; ook gekweekt. $\frac{1}{2}$ 2—5' — *Bl.* Mei, Jun. — *Ic. D.* 311. H. III. 8. Bat. 105.

G. D. De vruchten: FRUCTUS seu BACCÆ RUBI IDÆI, vroeger ook de bladen, FOLIA R. ID.

E. Reuk der vruchten aangenaam, geurig, smaak zuurachtig-zoet, verfrisschend.

B. Suiker, gom, citroen- en appelzuur, roode kleurstof, vluchtige olie, de asch: Carbonas, Phosphas, Murias Potassæ, Carbonas en Phosphas Calcis et Magnesiæ, Silicia, Oxydum Ferri (BLEI) — De bladen looistof.

W. Verkoelend, verfrisschend, zacht openmakend.

G. De vruchten in koortsen, ontstekings-ziekten als *adjuvans*.

P. SYRUPUS, AQUA (DESTILL.), ACETUM RUBI IDÆI. — Weinig gebr. zijn: GELATINA, ROOB en SPIRITUS R. ID.

2. R. FRUTICOSUS L. *Gemeene Braambes F. B. Sept. 1, 2. p. 391. Ic. H. III. 10, 11, 12; — en*

3. R. CÆSIUS L. *Blaauwe Braambes F. B. Sept. 1, 2. p. 389. — Ic. Bat. 288 H. III. 9, beide gemeen in Europa. De zacht zamentrekkende bladen, FOLIA RUBI FRUTICOSI, of F. R. BATI waren vroeger in gebr. De rijpe en onrijpe vruchten komen ook thans niet meer in den artsensij-voorraad, BACCÆ RUBI VULGARIS seu MORA RUBI, Braambessen.*

4. R. ARCTICUS L. *Gr.* in Lapland, Siberië enz.; de vruchten door LINNÆUS in zijne *Mat. med.* p. 130 als BACCÆ NORLANDICÆ geroemd in koortsen, enz.

(138) *FRAGARIA VESCA* L. *Gewone Aardbezie* *F. B. Sept.* I, 2. p. 393. — *Gr.* in bosschen en op onbebouwde oorden in gansch Europa. — *Bl.* Mei. Jun. Ƴ. — *Ic. H.* IV. 26. — Ook met vele verscheidenheden gekweekt. De aardbezieën (de sapryke vruchtbodems waarop de kleine carpella geplaatst zijn) *FRUCTUS seu BACCÆ FRAGARIÆ*, wier smaak en reuk genoegzaam bekend zijn, slijm, suiker, plantenzuur en aroma bevattend, zijn van verfrisschende, zacht voedende werking, en waren vroeger als diaetisch middel bij arthritis, longtering enz. gebruikelijk, vooral in Zweden eenen tijd lang een beroemd geneesmiddel tegen podagra, na dat LINNÆUS daardoor genezen was en eene Verh. over de aardbezieën geschreven had. Ook tegen den steen bevondt men dezelve werkzaam, maar BOERHAAVE geloofde, dat de eigenlijke kracht in de kleine zaden huisveste, waarvan hij 's morgens 1—2 dr. met witten wijn toediende. — De aardbezieën zijn ook thans nog eene aangename en heilzame verversching voor vele zieken. — De zacht zamentrekkende wortel, *RADIX FRAGARIÆ*, is even als de *FOLIA F.* vergeten. De laatste zijn als surrogaat voor thee aanbevolen. *P.* waren vroeger: *SYRUPUS*, *ROOB*, *AQUA*, *SPIRITUS*, *TINCTURA en ACETUM FRAGORUM*.

Ook de overige soorten van *FRAGARIA*, welke bij ons gekweekt worden, kunnen tot het zelfde doel dienen, hoezeer zij in aromagehalte eenigzins verschillen, als *F. GRANDIFLORA* EHRH., *Ananas Aardbezie*, — *Gr.* in Z. Amer. — *Ic. H.* IV. 29. *F. COLLINA* EHRH. in Zwitserl. en Duitschl. — *Ic. H.* IV. 30. — *F. ELATIOR* EHRH. in Duitschl. — *Ic. H.* IV. 27.

IV. *TORMENTILLA* L. Calyx 8-fidus, laciniis biserialibus, exterioribus 4 minoribus, patentioribus. Petala 4. Stamina 16 vel plura. Ovaria plurima, stylo laterali. Receptaculum convexum, exsuccum.

B. (139) *I. T. ERECTA* L. f. *ternatis*, *caulinis sessilibus*, *stipulis digitato-incisis*. *Gemeene Tormentil* *F. B. Sept.* I, 2. p. 397. — *Syn.* *T. officinalis* Sm. *Potentilla Tormentilla* Sibth. — *Gr.* op de heidevelden enz. door geheel Europa en N. Azië Ƴ. *Bl.* in Mei, Jul. geel. — *Ic. D.* 309. *H. H.* 48. *Bat.* 114.

G. D. De wortel (onderaardsche steng): *RAD. TORMENTILLÆ*.

E. Reuk versch zwak naar rozen, gedroogd onmerkelyk. Smaak zeer zamentrekkend.

B. Ac. tannic. 17,400, looistofapothema 18,050, hars 5,425, kleurstof 2,575, gomachtige extractstof 4,350, gom 28,200, in potasch opgeloste extractstof 7,700, houtvezels 15,000, water 6,450, sporen van vlugtige olie (MEISNER),

W. Tonisch-zamentrekkend.

G. In bloed- en slijmvloeyingen, diarrhee, roode loop, tegen koortsen, in POEDER, PILLEN, INFUS. en DECOCT.

P. EXTRACTUM TORMENTILLÆ; vroeger ook ESSENTIA en AQUA T.

POTENTILLA REPTANS L. *Kruipende Ganserik F. B. Sept. I, 2. p. 395, gemeen in Europa, gaf vroeger de zamentrekkende HERBA en RADIX PENTAPHYLLI. — Ic. Bat. 96.*

P. ARGENTEA L. *Zilverwitte Ganserik F. B. Sept. t. a. p. HERBA ARGENTINE.*

P. ANSERINA L. *Zilverschoon Ganserik F. B. Sept. I, 2. p. 393. HERBA ANSERINE seu ARGENTINE. — Ic. Bat. 313.*

P. RUPESTRIS L. RADIX QUINQUEFOLII FRAGIFERI.

V. GEUM L. Calyx 10-fidus, laciniis biserialibus, exterioribus 5 minoribus, patentioribus. Petala 5. Carpella stylo persistente hirsuto vel glabro terminata. Receptaculum siccum cylindricum.

B. (140) I. G. URBANUM L. Carpellis pilosis, arista biarticulata, glabra, articulo inferiore superiorem quater superante, superiore basi pubescente, floribus erectis, calyce fructifero recurvato, petalis obovatis, carpophoro nullo. — *Gewoon Nagelkruid F. B. Sept. I, 2. p. 397. — Gr. aan de hagen, op beschaduwde plaatsen, om de steden in Europa v. Bl. Jun. Aug. geel. — Ic. D. 310. H. IV. 33. Bat. 46.*

G. D. De wortel: RAD. CARYOPHYLLATÆ seu GEI URBANI.

E. Reuk aangenaam; geurig, smaak geurig, bitter-zamentrekkend.

B. Vlugtige kwalijk riekende olie 0,04, hars 4,0, Ac. tann. 10,0, niet in alcohol opl. acid. tann. 31,0, gom 15,8, plantenslijm 9,20, houtvezel 30,0 (TROMMSDORFF).

W. Opwekkend, bitter-zamentrekkend, koortsdrijvend.

G. Bij koortsen (door BUCHHAVE hoog geroemd), slijmvloeyingen, zwakte-aandoeningen der ingewanden, in POEDER, PILLEN, ELECTUAR. en in INFUS. met water of wijn.

P. EXTRACTUM en TINCTURA RADICIS CARYOPHYLLATÆ.

2. *C. RIVALE* L. *Knikkend Nagelkruid* F. B. Sept. t. a. p. op vochtige plaatsen groeiend, bloemen bleekrood. — *IC. H. IV. 34.* gaf vroeger de *RADIX CARYOPHYLLATÆ AQUATICÆ*.

B. AGRIMONIA EUPATORIA L. *Gemeene Agrimony* F. B. Sept. 1, 2. p. 369. — *Gr.* op drooge plaatsen, in weilanden enz. door geheel Europa. — *Bl.* Jun. Aug. geel. $\frac{1}{4}$. — *IC. H. II. 19. Bat. 37.* De bitterachtige iets zamentrekkende blader: *HERBA AGRIMONIÆ*, vluchtige olie en looistof houdend, waren weleer in Thee-Infusie bij bloedvloeiingen enz., en als gorgeldranken bij asthen. keelontsteking in gebr. De *CONSERVA*, *SYRUP.*, *TINCT.*, *AQ.* en *EXTR.* geheel in onbruik.

POTERIUM SANGUISORBA L. *Gewone Pimpernel* F. B. Sept. 1, 2. p. 679. — *Gr.* op graslanden enz. in Europa. — *IC. H. VIII. 23.* De bladen en wortel, *HERBA* en *RADIX PIMPINELLÆ HORTENSIS seu ITALICÆ MINORIS* waren tegen haemorrhagie enz. gebr. De versche, iets prikkelende, bladen zijn thans nog enkel tot kruiderkussens gebruikelijk.

SANGUISORBA OFFICINALIS L. *Gewoon Sorbenkruid* F. B. Sept. 1, 1. p. 143, gemeen in weilanden. — *IC. H. VII. 22.* Geeft de *RAD. PIMPINELLÆ ITALICÆ* van soortgelijke werking, alleen in de veeartsnijkunst gebruikt. — Men verwissele beiden niet met *RAD. PIMP. SAXIFRAGÆ* (zie *Umbelliferæ*).

ALCHEMILLA VULGARIS L. *Gelobde Leeuwenklaauw* F. B. Sept. 1, 1. p. 145, gemeene $\frac{1}{2}$ plant in Europa; *HERBA* en *RADIX ALCHEMILLÆ* zwak zamentrekkend thans geheel obsoleet; vroeger ook tegen den *morbus cerealis* geroemd.

IV. Trib. Spiraeaceae.

SPIRAEA FILIPENDULA L. *Knolwortelige Spiraea* F. B. Sept. 1, 2. p. 385 $\frac{1}{2}$. in Europa, de wortelknollen geven de *RAD. FILIPENDULÆ seu SAXIFRAGÆ RUBRÆ*, thans niet meer gebruikelijk.

SP. VLMARIA L. *Moeras Spiraea* F. B. Sept. t. a. p. de zamentrekkende wortel was de *RADIX BARBÆ CAPRINÆ*. De *INFUSIE* der bloemen was als zweetmiddel gebruikelijk, de *HERBA*, van zamentrekkende kracht, tegen diarrhee.

SP. TOMENTOSA L. In N. Amer. en Europa is als tonico-adstringens tegen dysenteria geprezen.

GILLENIA TRIFOLIATA MÖNCH. (*IC. D. 307*) en *G. STIPULARIS* NUTT., beide in N. Amer., dienen in hun Vaderland tot braakmiddelen.

V. Trib. Amygdalæe.

V. PRUNUS L. Drupa succosa, indehiscens. Putamen laeve vel sulcatum, foraminulis destitutum.

B. (141) 1. P. LAUROCERASUS L. f. sempervirentibus, coriaceis, oblongis, remote-serratis, glandulis 2—4 ad dorsi basin. Racemis erectis. Fructibus obcordato-globosis nigris. — *Laurierkers* V. G. p. 143 — *Syn.* Padus Laurocerasus Mill. Cerasus Laurocerasus DC. — *Gr.* in Persië, Syrië, aan de Zwarte Zee; in Z. Europa aangepl. bij ons ook in den vrijen grond meestal overblijvend. — *Bl.* Apr. Mei 12—25'. — *Ic. D.* 318. H. IV 41.

G. D. De verse bladen: FOLIA LAUROCERASI, welke in Junij en Julij, wanneer zij in volle kracht zijn, geplukt en zoo spoedig mogelijk tot het bereiden der Praep. gebruikt moeten worden.

E. Reuk bij kneusing sterk naar bittere amandelen, verdoovend; smaak bitter-geurig.

B. Blaauwzuur houdende vluchtige olie, bittere extractstof en looistof.

W. Bedarend, krampstillend; in grootere giften verdoovend, vergiftig.

G. Bij pijnlijke en krampachtige zenuwziekten, bij ontstekingen met zeer verhoogde gevoeligheid, in POEDER EN INFUSIE, menigvuldiger echter het

P. Gedestill. water, AQUA LAUROCERASI. — OLEUM LAUROCERASI is hoogst vergiftig.

(B. 142) 2. P. DOMESTICA L. Gemmis floriferis subbifloris, pedunculis pubescentibus, ramulis glabris, foliis ellipticis, fructibus oblongis. *Gewone Pruimen of Zwetzenboom, Donkerblauwe Pruim* F. B. Sept. I, 2. p. 381. — *Gr.* in Middel-Azie, Z. Europa, overal gekweekt en somtijds verwildert. — *Bl.* Apr. Mei 12—20'. — Vele verscheidenheden. — *Ic. D.* 319. H. IV, 43.

G. D. De rijpe vruchten, PRUNA sive FRUCTUS PRUNORUM, en derzelver pitten: NUCLEI PRUNORUM.

E. *Vruchten* zonder reuk, smaak sappig, zoet, zuurachtig geurig. De pitten naar bittere amandelen.

B. De *vruchten*: suiker, slijm, plantenzuren. De *pitten* blaauwzuur houdende vluchtige olie en vette olie. In den wortel des booms, even als in peren- en kersenboomen, vindt KONINCK *Phloridzine*.

W. Der vruchten: zacht voedend, verzachtend, openmakend.

G. Bij verstoppingen enz. Het DECOCT als *excipiens* voor geneesmiddelen van onaangename smaak.

P. PULPA PRUNORUM, in plaats van de duurere Pulpa Cassiae als *excipiens* van vaste geneesmiddelen tot ELECT. De vette olie der pitten komt als *huile de marmotte* in den handel. Uit de pitten kan een gedestilleerd water bereid worden zoo als uit die van Perziken.

B. (143) 3. *P. CERASUS* L. *excl. var. Umbellis aggregatis sparsisque sessilibus, squamis gemmarum floriferarum interioribus foliiferis, f. planis glabris nitidis subcoriaceis ellipticis, omnibus acuminatis, petiolis eglandulosis, radice stolonifera.* — *Zure Kersenboom.* — *Syn.* Cerasus acida fl. wett. — *Gr.* in Klein-Azië wild, door de Romeinen naar Europa overgebracht. — *Bl.* Apr. Mei ½ 8—30'. — *Ic. D.* 315, 316. *H. IV.* 42. *variat:*

a. Acida, pedunculo brevior, succo hyalino. — *Glaskersen.*

b. Austera, pedunculo longior, succo colorato. — *Morellen.*

G. D. De vruchten der Morellen CERASA ACIDA seu FRUCTUS CERASORUM ACIDORUM.

E. Smaak zuurachtig, iets zamentrekkend, naar het zoete overhellend. Geen reuk.

B. Suiker, zuren en roode kleurstof.

W. Verkoelend, verfrisschend, openmakend.

G. Bij koortsen en ontstekingen als *adjuvans.*

P. SYRUPUS CERASORUM.

(144) 4. *P. AVIUM* L. *Umbellis aggregatis sparsisque sessilibus, squamis gemmarum floriferarum aphyllis, f. ellipticis acuminatis subrugosis subtus pubescentibus, petiolis biglandulosis, radice non stolonifera.* — *Kriek Pruim F.B. Sept. I, 2. p. 381.* — *Syn.* Cerasus avium DC. *C. dulcis* Borkh. — *Gr.* in de Europeesche bosschen en hagen. *Bl.* Apr. Mei ½ 50—80'. — *Ic. D.* 314. fig. 1, 2. — *Bat.* 226.

Variat: β. *Juliana:* fructibus majoribus cordiformibus nigris, rubris et flavescens, carne molli non acida. — *Syn.* Cerasus Juliana DC. *Prod.*

γ. *Duracina,* fructibus majoribus, cordiformibus, carne duriuscula, fragili. — *C. Duracina* DC. *Prod.*

G. D. De vruchten der kleine en zwarte soort: CERASA NIGRA seu DULCIA, en derzelve pitten: NUCLEI CERASORUM.

E. Zonder reuk; smaak zeer zoet, somtijds een weinig bit-

ter. De *Pitten*: reuk en smaak eenigzins naar bittere amandelen.

B. De *vruchten*: Suiker, zuren en roode kleurstof. De *pitten*: vette en blaauwzuur houdende olie.

W. Der *vruchten*, verzachtend, zacht voedend. De *pitten* als bittere amandelen, iets zwakker.

G. De *kersen* als zacht, verkwikkend voedsel in koorts enz. De *pitten* als *adjuvans* tegen verhoogde sensibiliteit.

P. Uit de *pitten* der gekneusde kersen: het gedestill. water: *AQUA CERASORUM NIGRORUM*. De uit de stammen van deze en de voorgaande soort komende gom, *GUMMI CERASORUM*, gelijkt naar *G. Senegal*, maar wordt alleen in katoendrukkerijen gebruikt.

5. *PRUNUS SPINOSA L. Sleedoorn Pruim F. B. Sept. I, 2. p. 381.* In Europa en N. Amer. gemeen. *IC. D. 320. H. VI. 44. Bl. Apr. Mei.* De bloemen: *FLORES ACACIÆ seu ACACIÆ NOSTRATIS seu GERMANICÆ*, zwak naar bittere amandelen smakend en riekend, en blaauwzuur houdende olie, bittere extractstof en looistof bevattend, van ligt bedarende en eenigzins openmakende kracht, waren vroeger als bijvoegsel bij purgantia gebruikelijk. Ook de *AQUA FLOR. ACACIARUM*, en de *STRUPUS* en *CONSERVA* zijn thans obsoleet. De *CORTEX* en *RADIX A. NOSTR.* zijn tegen de koorts geprezen en bevatten bittere extractstof en looistof. Het ingedikte sap der onrijpe vruchten, *SUCCUS A.N.* is sterk adstringerend.

(145) 6. *P. PADUS L. Vogel Pruim F. B. Sept. I, 2. p. 379. Syn. Cerasus Padus DC. — Gr.* In Europa in bosschen en langs hagen en beekjes. — *Bl* In het voorjaar $\frac{1}{2}$. 15—30'. *IC. D. 317. H. IV. 40. Bat. 85.* De schors der jonge takken, *CORTEX PRUNI PADI*, van verdoovenden, eenigzins onaangename reuk naar bittere amandelen, en bitter zamentrekkenden smaak, looistof, bittere extractstof en blaauwzuur houdende olie bevattend, en eene bedarende, zacht zamentrekkende, pisdrijvende werking hebbend, wordt tegen chron. rheumatisme, jicht, en tusschenpoozende koorts in *POEDER* en *INF.* zeldzaam gebruikt. *P. AQUA P.P.* De vlugtige olie tegen krampen. — De bladen, van gelijke samenstelling en werking als *anthelminticum*. De *FLORES* en *BACCÆ PADI seu CERASI RACEMOSI* geheel obsoleet.

7. *P. COCOMILIA TEN.*, een in nieuwere tijden in Calabrië ontdekte boom, wiens schors daar tegen de koorts gebruikt wordt.

8. P. MAHALE L. Het geurige hout welcer in hydrophobie als LIGNUM ST. LUCIE gebr.

VIII. AMYGDALUS L. Drupa exsucca, maturitate irregulariter rumpens. Putamen 1-loculare 1-2-spermum.

B. (146) 1. A. COMMUNIS L. f. lanceolatis glanduloso-serratis, petiolo superne glanduloso, longitudine diametrum transversalem folii aequante vel superante, calycis tubo campanulato, putamine foraminulis pertuso. Gewoone Amandelboom. — Gr. in N. Afrika, Griekenland, Palestina, in Z. Europa gekweekt; ook hier te lande, doch zeldzaam. — Bl. Maart. Apr. † 12-20'. Vele verscheidenheden:

α. *A. communis dulcis*, zoete Amandel, met dikke harde schaal en zoete pitten. — Ic. D. 312. H. IV. 39.

β. *A. communis amara*, bittere Amandel, met dikke harde schaal en bittere pitten. — Syn. A. amara Hayne. — Ic. D. 313. H. IV. 39 f. 1.

γ. *A. communis fragilis*, Kraak-Amandel, met dunne ligtelijk breekbare schaal en zoete kern. — Syn. A. fragilis Borkh.

G. D. Van α. en γ. de pitten, AMYGDALÆ DULCES; van β: A. AMARÆ.

E. *Amygd. dulces*: weinig reuk, smaak aangenaam, zoet olieachtig. — *A. amarae*: reuk zeer eigendommelijk, smaak sterk bitter, verwarmend.

B. Vette, enkel uit Elaine bestaande, olie 50 p.C., met eiwit, gom en slijmsuiker; in de bittere amandelen *Amygdaline*, (blauwzuurhoudende bittere ether. olie, welke als zoodanig echter niet in de amandels voorhanden is, maar gedurende de destillatie uit Amygdalin gevormd wordt.)

W. *A. dulc.* Verzachtend, involverend, zacht voedend; *A. am.* tevens bedarend, zacht bedwelmend, in grootere giften vergiftig als blaauwzuur.

G. *A. d.* bij ontstekingen, vooral der piswerkhuizen, koortsen, diarrhee. — *A. am.* ook nog bij pijnlijke, krampziekten. EMULSIE.

P. De vette olie: OL. AMYGDALARUM. SYRUPUS AMYGDALARUM seu S. EMULSIVUS, seu LOÖCH ALBUM. FURFUR AMYGDALARUM. AQUA AMYGDALARUM AMARARUM CONCENTRATA (als A. Laurocerasi gebruikt) en FARINA A. A. PRÆPARATA. — OL. ÆTHEREUM A. AMAR. is een der hevigste narcot. vergiften.

2. A. NANA L. Een kleine heester in Z. Rusland en Hongarije, ook bij ons gekweekt, wordt in zijn vaderland tot het zelfde doel als de voorgaande gebruikt.

B. (147) PERSICA VULGARIS MILL. — *Syn.* Amygdalus Persica L. Gewone Persikboom; *Gr.* in Persië, in vele gematigde luchtstreken gekweekt. — *Bl.* Apr. † 15—20. — *Te.* H. IV 38. De bloemen en pitten, FLORES en NUCLEI PERSICORUM, zeldzaam FOLIA P. somtijds in aanwending. Reuk der bloemen naar bittere amandelen, smaak bitterachtig; pitten evenzoo; bladen zwakker. Bevatten blaauwzuurhoudende vluchtige olie, de pitten ook vette olie. Werking zoo als der bittere Amandelen, iets zwakker. Gebruik tegen ingewandswormen, rheumatisme, exanthem. chron., steen enz. P. SYRUPUS FLORUM PERSICORUM. AQUA (DESTILL.) FOLIORUM en NUCLEORUM PERSICÆ, met de Aq. Amygd. amar. overeenkomende. — Met alcohol gedigereerd geven de pitten de PERSICO (Liqueur). — De bittere sterk adstring. schors der takken is tegen de koorts geroemd.

Fam. XXX. GRANATEÆ DON.

Calycis tubus ovario adnatus, limbus 5—7-fidus, laciniis aestivatione valvatis. Petala 5—7. Stamina cum petalis faucibus calycis inserta, 20 et plura. Ovarium pluriloculare: loculis multiovatatis, superpositis, biserialibus; 3 inferioribus, 5 superioribus. Stylus unus; stigma capitatum. Bacca corticata, calyce persistente coronata. Semina arillo succulento inclusa, exalbuminosa. Embryo radícula recta, ad hilum versa, cotyledonibus convolutis. — (K. H. 261).

De Granateën zijn eene zeer kleine Familie, uit een enkel geslacht zamengesteld. Heesters of boomen met doornvormende takken, met gave, gladde, veelal tegenoverstaande, bladen, zonder steunblaadjes.

I. PUNICA L. Character generis idem ac familiae.

B. (148) I. P. GRANATUM L. caule arboreo, f. lanceolatis. Granatboom. — *Gr.* In N. Afrika, van daar waarschijnlijk naar Kl. Azië en Z. Europa overgebracht. — *Bl.* Jul.—Aug. † 6—9'. bl, helder rood-bruin. — *Te.* D. 301. H. X. 35.

G. D. De bloemen: FLORES GRANATI seu BALAUSTIORUM; de schillen der granaatappelen: CORTEX GRANATORUM seu MALICORII. De schors des wortels: CORTEX RADICIS GRANATI.

E. Bijkans zonder reuk; de wortel van onaangename reuk; smaak bitterachtig, sterk zamentrekkend.

B. Looistof en bittere extractstof. De wortelschors: vette scherpe olie 2,46, ac. tann. 21,92, zetmeel 26,09, houtvezel en eiwitstof 44,45 (WACKENRODER). — Was 0,8, hars 4,5, manna-suiker 1,8, niet kristall. suiker 2,7, gom 3,2, Inuline 1,0, plantenslijm 0,6, looistofzuur 10,4, galnotenzuur 4,0, extractstof 4,0, apothema 3,2, appelzuur 0,9, pectine 2,2, oxalas calcis 1,4, plantenzezels 51,6 (CENEDELLA).

W. Tonisch, zamentrekkend, prikkelend.

G. Bij plaatselijke atonie, vooral der mond- en keelholte, in POEDER en DECOCT. De wortelschors is in nieuwere tijden zeer tegen den lintworm geprezen.

Vervalsching der wortelschors: 1. met die van *Berberis vulgaris* (p. 13) wier decoct door lijmsolutie niet gepræcipiteerd wordt. 2. *Buxus sempervirens* L., is veel meer bitter en het decoct wordt insgelijks door lijmsolutie niet veranderd. (Verg. *Urticæ*).

Fam. COMBRETACEÆ R. BR. — (K. II. 257.)

TERMINALIA, een geslacht van O. Indische boomen schijnt de verschillende soorten van MYROBALANI te geven, die thans zeer zeldzaam voorkomen, en als zacht resolv. middel, maar ook tegen dysenterie, enz. gebr. werden. Men kende 5 soorten: M. BELLIRICÆ, M. INDICÆ seu NIGRÆ, beiden van TERM. BELLIRICA ROXB., M. CHEBULÆ van T. CHEBULA ROXB., M. CITRINÆ seu LUTÆ van T. CITRINA ROXB., M. EMBLYCÆ echter wordt van PHYLLANTHUS EMBLICA L. verzameld (Zie Euphorbiacæ). In hun vaderland dienen zij nog als zwarte verfstoffen.

Fam. LYTHRARIÆ JUSS. — (K. II. 269)

LYTHRUM SALICARIA L. *gemeene Partyke* F. B. Sept. I, 2. p. 369. — *Gr.* langs slooten door geheel Europa. — *Bl.* Zomers paarsch rood. — *lc.* II. III. 39 Bat. 296. — De bladen en bloemen: HERBA en FLORES SALICARIÆ seu LYSINACHIÆ PURPUREÆ, van slijmig-zamentrekkenden aard, tegen diarrhee, rooden loop gebr.; thans zeldzaam.

(149) LAWSONIA ALBA LAM. *Witte Alkanna heester*, 8—10' in O. Indië, Egypte en Arabie, jong zijnde zonder doornen (i. INERMIS L.), oud gedoornd (i. SPIROSA L.) — *lc.* Plenck. 296. De wortel kwam vroeger als RAD, ALKANNÆ VERÆ seu AT-

CANNÆ als zamentrekkend geneesmiddel, ook tot roodverwen gebr. — Niet te verwisselen met *Alcanna tinctoria* (zie BORAGINEÆ).

Fam. TAMARISCINEÆ DESV. — (K. II. 210)

TAMARIX GALLICA L. Gr. in Z. Europa, Arabië enz. h . gaf de CORTEX TAMARISCI GALLICI. Ic. Plenck. 240. Het afkooksel der bladen, wortels en takken was bij de Ouden beroemd. — Zij geeft in Arabië eene soort van *Manna*, welke EHRENBERG aan den berg Sinai van haar verzamelde.

T. GERMANICA L. Syn. Myricaria germanica DESV. Gr. in Duitschland, Frankrijk enz. h . gaf CORTEX TAMARISCI GERMANICI; zamentrekkend. Ic. Plenck 241.

Fam. XXXI. MYRTACEÆ R. BR.

Calycis tubus ovario adhaerens, limbus 5-fidus, rarius 4, 6-fidus. Petala tot, quot calycis lacinae, et iis alterna. Stamina cum petalis fauci calycis inserta, duplicia, quam petala, aut indefinita: filamenta nunc libera, nunc polyadelpa, aestivatione incurvata; antherae ovatae, rima duplici dehiscentes. Ovarium pluriloculare, placentis centralibus. Stylus 1, stigmati simplici. Semina exalbuminosa. Embryo rectus. cotyledonibus non convolutis; radícula ad hilum versa. — (K. II. 261).

De *Myrtaceën* zijn boomen of heesters, met gave, klierachtig-gestippelde, nervig-gerandde bladen, zonder steunblaadjes. Allen groeijen bijkans in de warme landen.

Eigenschappen. Geurige stoffen zijn in de *schors* en in de *bladen* en *bessen* met zamentrekkende beginsels verbonden, van welke beginsels dan het eene dan weder het andere de bovenhand heeft. De vluchtige olie, welke dikwijls in groote hoeveelheid voorhanden is, heeft meestal eenen scherpen, somtijds zelfs onaangenamen reuk. Deze, maar ook hun zamentrekkend beginsel maakt vele *Myrtaceën* tot belangrijke opwekkende of tonische geneesmiddelen.

I. CARYOPHYLLUS TOURNEF. Calyx cylindricus, adnatus limbo 4-fido. Petala 4, apicibus mitrae ad instar cohaerentia. Stamina libera, in 4 fasciculis posita, toro carnoso 4-angulari affixa. Ovarium 2-loculare, multiovulatum. Stylus filiformis,

stigma simplex. Bacca limbo calycino coronata, 1—2-ocularis
1—2-sperma.

B. (150) I. c. AROMATICUS L. f. oblongo-lanceolatis integerrimis, utrinque attenuatis, cymis trifurcato-ramosis, baccis elliptico-sphaericis. — *Kruidnagelenboom*. — *Syn.* Eugenia caryophyllata Thunb. Myrtus caryophyllus Spr. — *Gr.* in de Molukken, vooral op Makiau, van daar naar de Oost-Ind., Cayenne en W. Ind. overgebracht † middelm. hoog. — *Ic. D.* 299. H. X. 33.

G. D. De bloemknoppen: CARYOPHYLLI AROMATICI, zelden de bessen: ANTOPHYLLI. — Men onderscheidt *Amboina* of *O. Ind.* en *Cayenne* of *Fransche Kruidnagelen*; de eersten zijn de grootsten en besten.

B. Eene zware vluchtige olie 18 p.C., met hars, gom, extract-en looistof, volgens BONASTRE nog Caryophylline (eene soort van hars), en volgens LODIBERT nog eene scherpe vette olie.

W. Geurig, verwarmend, opwekkend.

G. Bij atonie en adynamie des darmkanaals, vooral als adjuvans van andere tonica.

P. De vlugt. olie: OLEUM CARYOPHYLLORUM; het gedestill. water: AQUA CARYOPHYLLORUM, en TINCTURA C. — Bestanddeel van vele zamengestelde geneesmiddelen: TINCTUR. AROMAT. BALSAMUM VILÆ HOFFM., SPEC. AROM. ENZ.

MYRCIA ACRIS DC. (*Syn.* Myrtus acris Sw., Myrt. Caryophyllata Jacq.) *Gr.* in O. Indië werd voor de moederplant van de in de geneeskunst niet gebruikelijke *Cassia* kaneel (*Cassia caryophyllata*) gehouden. Verkeerdelijk worden door sommigen ook de *Flores Cassiae* hiervan afgeleid (verg. Laurinae) — Eene thans in den handel voorkomende schors komt uit Amerika van *Persea caryophyllata* Mart.

B. MYRTUS PIMENTA L. (*Eugenia Pimenta* DC.) *Gr.* in W. Indie † 20—30', in O. Ind. gekweekt. — *Ic. D.* 298 H. X. 37. De vruchten zijn het PIPER JAMAICERSE seu SEMEN ANOMI, waaruit de vluchtige olie, OLEUM ANOMI bereid wordt. De schillen dier vruchten bevatten vlugt. olie 10 p.C., groene vette olie 8, looistofhoude extractstof, een weinig hars, gom, en suiker.

M. COMMUNIS L. *Gewone Myrte*, *Gr.* in Z. Europa; 3—6'. — *Ic. H. X.* 36. FOLIA EN BACCÆ MYRTI, tonisch-zamentrekkend, waren wel- eer in gebruik.

II. MELALEUCA L. Calyx subsemiglobosus, adhaerens, limbo

5-fido. Petala 5. Stamina in fasciculos 5 longiores, petalis oppositos, connata, Stylus filiformis, stigmatē obtuso. Capsula 3-locularis, polysperma, cum tubo calycino incrassato connata.

(151) 1. *M. LEUCADENDRON* L. f. *alternis*, lanceolatis, acuminatis, falcatis, 3—5- nerviis. — Flores laxē spicati, cum ramis juvenilibus glabri. — *Echte Cajeputboom*. — *Gr.* in de Molukken, zeldzamer in de overige O. Ind. † 50'. — *Ic. D. Suppl. III. 18. H. X. 9.*

G. D. De uit de bladen, takken en vruchten gedestill. vluchtige olie: OL. CAJEPUT *seu CAJEPUTI*, vooral op Banda en Bouru bereid.

E. Ligt blaauw-groen; reuk sterk campherachtig; smaak geurig naar campher, ten laatste verkoelend als Ol. menthae.

W. Vluchtig prikkelend-opwekkend; dan bedarend.

G. Hoofdzakelijk bij chron. zenuwziekten, met adynamie en kramp, vooral der ingewanden (1 tot 8 druppels op suiker enz.) in cholera.

B. (152) 2. *M. CAJEPUTI* ROXB. (*M. minor* Sm.), lager en meer heesterachtig, door behaarde kelken en takken onderscheiden, op dezelfde plaatsen wassend, geeft dezelfde olie. — *Ic. D. 300* (als *M. Leucad.*)

B. (153) *EUCALYPTUS RESINIFERA* WHITE. (*Metrosideros gum-mifera* Gaertn.) — *Gr.* in Nieuw-Holland †. — *Ic. D. Suppl. I. 11. H. X. 5.* zoude de N. Holl. Kino geven, ook wel *EXTRACTUM RATANHIE AMER.* genoemd (Vergel. Papilionaceae: *Pterocarpus* p 82).

(154) *E. LONGIFOLIA* LK., zeer aanverwant en door langere bloemstelen onderscheiden, wordt somtijds in plaats der voorgaande in de botanische tuinen gevonden.

AGATHOPHYLLUM AROMATICUM w. een boom op Madagaskar, wiens plaats in de natuurl. familien nog niet nauwkeurig bepaald is, gaf *CORTEX RAVENSURE.*

Fam. XXXII. CUCURBITACEÆ JUSS.

Flores plerumque unisexuales. Calyx superus 5- dentatus. Corolla 5- fida aut 5- partita, basi sua calyci adnata. Stamina 5, triadelpa, vel triadelpa antheris connatis, rarius libera. Antherae sursum et deorsum plicato-flexae. Stylus

1; *stigmata* 3—5, *biloba*. *Ovarium* 3—5-*loculare*; *placentis parietalibus, angulis exterioribus loculorum offixis*. *Fructus carnosus, loculis saepe evanidis* (*Pepo dictus*). *Embryo rectus, radícula ad hilum versa*. *Albumen nullam*. (K. I. 369).

De *Komkommerachtige gewassen* zijn rankende en klimmende kruiden, eenjarig of overblijvend; met afwisselende, gesteelde, veelal gelobde en ruwe bladen, een of twee-huizige, zelden tweeslachtige bloemen. Leven vooral in de warme gewesten.

Eigenschappen. Zij bevatten gewoonlijk slijmig-waterachtige, zoete of zuurachtige, bestanddeelen, welke niet zelden met bittere, purgerende stoffen verbonden zijn. Naar mate deze of geene dier stoffen de bovenhand heeft, verschillen de krachten dezer gewassen. Men kan in der daad velerlei overgangen aanwijzen van de zoete Meloen tot aan de *drastische* Kolokwinten. De *rijpe vruchten* der meeste Cucurbitaceën zijn bitter en *purgerend*; de *onrijpe* zijn niet zelden eetbaar. De *zaden* bezitten veel vette olie en eiwitstof; sommigen echter bezitten ook de bittere eigenschappen van het dezelve insluitende merg. De *bladen* en *wortels* der *overblijvenden* zijn gewoonlijk bitter, de *eenjarigen* zonder smaak en zetmeelhoudend.

I. CUCUMIS L. Calyx 5-*dentatus*. Corolla 5-*partita*. *Masc.* Stamina 5: filamenta triadelpa; antherae conniventes. Stigma abortivum. *Fem.* Filamenta 3 abortiva. Stylus brevis trifidus; *stigmata* bifida. *Ovarium* 3-*loculare, loculis bipartitis*, ovula in quoque loculo biseriata. *Bacca* corticata, clausa, indehiscens. *Semina* obovata, compressa, margine acuto.

(155) I. C. SATIVUS L. Caule hispido scandente, cirrhis simplicibus, f. cordatis quinquangulatis, angulis acutis, fructibus oblongis tuberculatis. *Gewone Komkommer*. — *Gr.* in O. Indie, Tartarije, in Europa gekweekt. — *Bl.* Jun.—Sept. ☉. — Vele verscheidenheden. — *Ic.* Plenck 693.

G. D. Het vruchtvleesch en de zaden: PULPA en SEMINA CUCUMERIS.

E. *Pulpa*: Reuk zwak, eigenaardig, smaak laf, waterachtig, zoet-zoutachtig. *Zaden* zonder reuk, smaak zoet olieachtig.

B. Het uitgeperste sap der vruchten bevat twee verschillende extractstoffen, suiker, eiwit, eene stikstofhoudende zelfstandigheid,

sporen van vlugtige olie en galnotenzuur, en vele zouten, Acetas, Malas, Phosphas, Murias, Sulphas Potassae, Calcis en Magnesia. De zaden vette olie en eiwit.

W. De vrucht: zacht voedend, verkoelend; openmakend. De zaden: involverend, verzachtend.

G. Het vruchtvleesch tot verkoelende PAPPEN, het uitgeperste sap *inwendig* tot verkoeling, bij hectische koorts en longtering, bloedspuwen, *uitwendig* tot pijnstilling, de zaden bij koorts en ontstekingen in EMULSIE.

B. (156) 2. c. MELO L. Caule hispido scandente, cirrhis simplicibus, f. cordatis quinquangulatis denticulatis, angulis rotundatis, fructibus globosis ovalibusque laevibus nodulosis reticulatisve. — *Meloen.* — *Gr.* in het Westel. Azië, in warme en gematigde luchtstreken gekweekt. — *Bl.* den ganschen zomer. ☉. — Vele verscheidenheden. — *Ic.* Plenck 697.

G. D. De zaden: SEMINA MELONUM. Van gelijke eigenschappen en aanwending als de voorgaande, en met hun bestanddeelen der SEMINA IV FRIGIDA MAJORA.

c. PEPO L. *Kalabas* (*Ic.* Plenck 694) en c. LAGENARIA L. (*Ic.* Plenck 695), beide veel gekweekt. De zaden (SEM. CUCURBITÆ) kunnen even als de voorgaande gebruikt worden.

B. (157) 3. c. COLOCYNTHIS L. Caule decumbente hispido-setoso, f. cordato-ovatis, multilobis, inferius albo-hirsutis, lobis obtusis; fructibus globosis, laevibus, epicarpio aurantiaco, medulla sicca alba. — *Gr.* in Syrie, Griek. Archipel, aan de Kaap, in Japan; vooral in Spanje gekweekt. ☉. — *Ic.* D. 268.

G. D. De vruchten: COLOCYNTHIDES seu POMA COLOCYNTHIDUM. — Zeer zelden de zaden: SEMINA COL.

E. Reuk zwak, onaangenaam, smaak walgelijk, zeer bitter, scherp.

B. Bittere purgerende harssige extractstof: Colocynthine 14 pC., zetmeel, eene zwak bittere extractstof, eene bittere vette olie, eene in aether onoplosbare hars en gom.

W. Drastisch-purgerend en pisdrijvend. In groote giften scherp-vergiftig.

G. Als drasticum, bij waterzucht, ingewandswormen, als prikkel voor de ingewanden, als afleidingsmiddel bij congestie naar de hersenen enz. (in POEDER als stimulan $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{4}$ gr., als purg.

5—8 gr.) in decoct (2 dr. met 2 $\mathfrak{w}$ tot 1 $\mathfrak{w}$ gekookt, 3 maal daags 1—2 l.), vooral echter de

P. Het vruchtmerg met *gummi tragacanthæ* gestampt en gepoederd, COLOCYNTHIS PRÆPARATA, en daarvan de TROSCHISCI ALHANDAL. — EXTRACTUM en TINCTURA COLOCYNTHIDIS.

(158) 4. c. CITRULLUS DC. *Watermeloen*. Hare zwarte zaden geven de SEMINA CITRULLI der Apotheken.

II. BRYONIA L. Calyx 5-dentatus. Corolla 5-partita. *Masc.* Stamina 5, triadelpa. *Fem.* Stylus trifidus. Bacca globosa, trilocularis; loculis 2-oligo-spermis.

B. (159) 1. B. ALBA L., f. cordatis 5-lobis dentatis callosasperis, floribus racemoso-corymbosis monoicis, calycibus feminis corollam æquantibus. — Baccae nigrae. — *Eenhuisige Heggerank* *F.B. Sept.* I, 2. p. 689. *V. G.* p. 146. — *Gr.* langs de hagen enz. door bijkans geheel Europa. — *Bl.* Mei—Jul. 4. — *D.* 71. *H.* VI. 23.

B. (160) 2. B. DIOICA L. f. cordatis 5-lobis dentatis callosasperis, floribus racemoso-corymbosis dioicis, calycibus foemineis corolla dimidio brevioribus. — Baccae rubrae. — *Tweehuisige Heggerank* *F.B. Sept.* I, 2. p. 691. *V. G.* p. 144. — *Gr.* en *Bl.* als de voorgaande. — *Ic.* D. 269, 270. *H.* IV. 24. *Bat.* 140. *V. G.* Tab. XXIV.

G. D. Van beiden de wortel: RADIX BRYONIAE. — Vroeger ook de bessen en zaden, BACCÆ, SEMINA.

E. Versch walgelijk van reuk, een scherp-bitter melksap bevattend, vooral in het voorjaar; gedroogd zonder reuk, walgelijk-bitter.

B. Bryonine (eene bittere kristall. stof) met iets suiker 1,9, hars met iets was 2,1, weekhars 1,3, slijmsuiker 10,0, gom 14,9, zetmeel 2,0, ac. pectic. 2,5, zetmeelachtige vezelstof 1,0, eiwit 6,2, slijm 0,27, extractstof 1,7, phosphor- en appezure zouten 1,5, vezel 15,25, water 20 (BRANDES.)

W. Drastisch purgerend en pisdrijvend, in grootere giften (1 scr) ook braakwekkend.

G. Als drasticum en diureticum, niet menigvuldig, in POEDER, INF. en DECOCT.; het versche sap met suiker; de versche wortel en het afkooksel *uitwendig* tegen zwellingen enz. — Ongebruikelijk zijn: EXTRACTUM en FÆCULA BRYONIAE.

III. ECBALLION RICH. Calyx 5- dentatus. Corolla 5- partita. *Masc.* Stamina 5- triadelpa. *Fem.* Stylus 3- fidus stig- mata 2- fida. Ovarium 3- locale, loculis multi-ovulatis. Bacca matura, a pedunculo soluta, semina succumque e foramine basi- lari, elastice se contrahens, cum impetu ejicit.

(161) 1. E. ELATERIUM RICH. Cirrhis nullis, fructibus his- pidis. — *Springkomkommer.* — *Syn.* Momordica Elaterium L. — *Ecb. agreste* Reichb. — *Gr* in Z. Europa. — *Bl.* Jul. Aug. ☉, volgens DC. 2. — *Ic.* D. 227. H. VIII. 45.

G. D. De vrucht: FRUCTUS CUCUMERIS ASININI. Vroeger ook HEREA en RADIX.

E. Weinig reuk, smaak aangenaam sterk bitter.

B. Elaterine (eene scherpe weekhars) en eene bittere extract- stof, zetmeel en kleefstof. Uit 40 vruchten zoude men maar 6 grein elaterine verkrijgen. MARQUART scheidde een alcaloïde: elaterine geheeten, af.

W. Drastisch-purgerend, zeer hevig.

G. Zoo als van de Kolokwinten, zeldzaam, alleen de

P. Het uit de geheele vrucht verkregen en door warmte in- gedikte sap: EXTRACTUM ELATERII sive ELATERIUM NIGRUM weleer zeer beroemd, en ook later nog, vooral tot ontlasting van water bij Ascites en Hydrothorax geroemd ($\frac{1}{4}$ tot 2 gr.). Zeldzaam het zetmeel uit het ontlaste vocht verzameld, aan de zon gedroogd en met hars vermengd: ELATERIUM ALBUM.

MOMORDICA BALSAMINA L. (*Ic.* BLACKW. *Herb.* 539), uit O. Indië. ☉. Uit de vruchten werd vroeger eene vette olie bereid, tegen ontvel- ling der tepels enz. gebruikelijk.

De somtijds voorkomende: SEMINA GIRAUMONT schijnen van eene plant uit deze Familie afkomstig te zijn.

Fam. CRASSULACEÆ DC. — (K. II. 239).

B. SEDUM ACRE L. *Scherpe Huislook* *F. B. Sept.* I, 1. p. 355. V. *G. p.* 142. — *Gr.* op drooge dorre plaatsen, muren, door geheel Europa. — *Bl.* Jun. geel. 2. — *Ic.* H. I. 15. Bat. 65.

G. D. De geheele plant voor den bloeitijd, HEREA SEDI ACRIIS seu MINORIS.

E. Zonder reuk; smaak aanvankelijk verkoelend, dan scherp, ten laatste brandend.

B. Eene eigenaardige, ligtelijk vervliegende, scherpe stoffe en zure appelzure kalk.

W. Zeer scherp, op de huid blaartrekkend; *inwendig* scherp prikkelend, braakwekkend, purgerend, pisdrijvend.

G. *Inwendig* tegen schenruijk, Epilepsie, het gedroogde kruid in POEDER, in INFUSIE met hier, vroeger ook tegen feb. intermittens, gruis enz. — *Uitwendig* het versche sap of gekneusde kruid tegen kanker, rottende zweeren enz.

Vervisseling met *s. SEXANGULARE L.* *Zeskantige Huislook F. B. Sept. t. a. p.* onderscheidt zich terstond door niet scherpen smaak enz.

s. TELEPHIUM L. *Knollig Huislook F. B. Sept. I, 1. p. 353. (Ic. H. VI. 13. Bat. 143,* langs dijken en bosschen in Europa $\frac{1}{2}$. Vroeger waren RADIX en HERBA TELEPHII *seu* CRASSULE officineel. Bevat slijm en Malas Calcis.

B. SEMPERVIVUM TECTORUM L. *Gemeen Dakenlook F. B. Sept. I, 2. p. 377. Huislook.* — In Europa op de daken enz. — *Ic. H. VI. 14.* De versche bladen onder den naam van HERBA SEMPERVIVI *seu* SEDI MAJORIS gebruikelijk, zwak zuur, Malas Calcis bevattend, verkoelend, en ligt zamentrekkend.

COTYLEDON UMBILICUS *L.* In Z. Europa. De bladen welcer als HERBA UMBILICI VENERIS gebruikt.

RHODIOLA ROSEA *L.* *Gr.* in Zwitserl., Engeland, Z. Europ. de wortel RADIX RHODIÆ, eenigzins naar rozen riekend en vlugtige olie bevattend, geheel obsoleet.

Fam. FICOIDEÆ JESS. — (K. II. 237.)

HESEBRYANTHEMUM CRYSTALLINUM *L.* *IJsplant. (Ic. Plenck 397.)* Het uitgeperste sap, SUCCUS M.C. bezit diuretische kracht, maar is nauwlijks gebruikelijk. — Op de Canar. Eil. tot Soda-bereiding.

M. RHODIFLORUM L. en *M. COPTICUM L.* in Egypte, leveren Soda.

Fam. CACTEÆ DC. — (K. II. 250.)

B. OPUNTIA COCHENILLIFERA DC. (CACTUS COCHENILLIFER L.), O. TUNA DC. en andere soorten, vooral in Mexico, belangrijk als voedsel van het Cochenille-Insect: COCCUS CACTI *L.* Konzenielje.

Fam. XXXIII. GROSSULARIÆ DC.

Calycis limbus superus, subplanus, aut campanulatus aut tubulosus, 4—5-fidus, regularis. Petala 4—5, calycis faucibus inserta, sepalis alterna, aequalia. Stamina libera, 4—5, inter-

petala inserta. Antherae longitudinaliter dehiscentes, 2-loculares. Ovarium 1-loculare, multiovulatum; placentis 2 parietalibus, oppositis. Stylus 4-5-fidus. Fructus baccatus, calyce marcescente coronatus. Semina apice interiore obtuso et latiore ad funiculum elongatum affixa, albuminosa; integumentum exterius gelatinosum, interius membranaceum, Embryo minutus, ab hilo remotus, in apice seminis acuto locatus, cotyledones hilum spectantes. — (K. II. 249).

De *Grossulariëen* vormen eene kleine Familie van, niet zelden doorndragende, heesters met afwisselende, gesteelde, veelal gelobde bladen; in de gematigde luchtstreken.

Eigenschappen. De vruchten zijn, onrijp, wrang zuur, rijp, zuurachtig, zoet. De bladen zamentrekkend, bij sommigen van een geurig beginsel voorzien.

I. RIBES L. Character generis idem ac Familiae.

B. (162) 1. R. RUBRUM L. Racemis glabriusculis, cernuis, defloratis pendulis, calyce glabro pelviformi margine denudato, laciniis petalisque spathulatis, bracteis ovatis pedicello brevioribus, foliis subquinelobis. — *Rodee Aalbes F. B. Sept. I, 1. p. 201.* — *Gr.* in de bosschen en hagen van bijkans geheel Europa; menigvuldig in tuinen gekweekt. — *Bl.* Apr. Mei. 4-6' 4. Verscheidenheden met roode en gele bessen. — *Ic. D. 297, H. III. 25.*

G. D. De bessen, BACCÆ RIBIUM seu RIBESIORUM RUBRORUM.

E. Reuk zwak zuur. Smaak aangenaam zuur, zwak zoet.

B. Slijmsuiker, citroen- en appelzuur, plantenslijm.

W. Verfrisschend, verkoelend, openmakend.

G. Tot verkoeling bij koorts, ontstekingen.

P. SYRUPUS en GELATINA RIBIUM seu RIBESIORUM.

B. (163) 2. R. NIGRUM L. Racemis pubescentibus pendulis, calyce pubescente glanduloso-punctato campanulato, laciniis limbi oblongis recurvatis, petalis oblongis, bracteis subulatis pedicello brevioribus, f. subquinelobis subtus glanduloso-punctatis. *Zwarte Aalbes F. B. Sept. I, 1. p. 203.* — *Gr.* op de meer vochtige plaatsen met de voorgaande. — *Ic. H. III. 26.*

G. D. De jonge takken, bladen en bessen, STIPTES, FOLIA ex BACCÆ RIBIS NIGRI, RIBIUM seu RIBESIORUM.

E. Takken en bladen eigenaardig riekend, de schillen der zoet-zure bessen even zoo.

B. In de bladen, takken en schillen eene eigenaardige vlugtige onaanpgaam riekende olie, in de bessen plantenslijm, suiker enz.

W. Zwak pisdrijvend.

G. Vroeger in rheumat. ziekten enz.

P. Uit de bessen: SYRUPUS en ROOB RIBESIORUM NIGR.

Fam. SAXIFRAGEÆ VENT. — (K. II. 242.)

SAXIFRAGA GRANULATA L. Knollige Steenbreek *F. B. Sept. I, 1. p. 337.* — *Gr.* in Europa tusschen het gras enz. *Ψ.* — *IC. H. III. 23.* — De kleine wortelknollen werden onder den naam van SEMEN SAXIFRAGE ALBÆ gebruikt, ook thans nog in Frankrijk, van zwakzamentrekkenden iets bitteren smaak. HERBA en FLORES SAXIFRAGE ALBÆ zijn geheel vergeten.

CHRYSOSPLENIUM ALTERNIFOLIUM L. Overhoeksch Goudveil *F. B. Sept. I, 1. p. 337,* op vochtige plaatsen in Europa enz. gaf de eenigzins scherpe HERBA SAXIFRAGE AUREÆ.

HEUCHERA AMERICANA L. In N. Amerika, is zeer zamentrekkend, en het poeder des wortels aldaar tegen zweren, wonden enz. onder den naam van ALUM-ROOT zeer gebruikelijk.

Fam. XXXIV. UMBELLIFERÆ JUSS.

Calycis tubus ovario adnatus, limbo 5-dentato, vel obsoleto. Petala 5, calyci inserta, ejusque sepalis alterna. Stamina 5, cum petalis inserta, iisdem alterna, caduca, aestivatione incurvata. Ovarium biloculare, loculis 1-ovulatis, ovulis pendulis; rarissime 1-loculare. Styli 2, singuli basi in discum epigynum, dimidium apicis ovarii occupantem, (stylopodium), dilatati. Fructus constans mericarpiis 2 (carpellis 2 cum dimidia calycis parte concretis) ex apice axis bifidi vel bipartiti pendulis, a basi ad apicem solutis, rarius concretis. Semen pericarpio adnatum, rarius liberum. Albumen magnum. Embryo minutus, in albuminis apice, pendulus; rudicula ad hilum versa. — (K. II. 122)

De talrijke Familie der *Schermbloemigen* is in alle opzigten zeer kennelijk. Zij zijn gewoonlijk eenjarige of overblijvende kruiden, met getakte, veelal holle, stengen, welke dikwijls in de lengte gestreept of gesleufd en van knoopen voorzien zijn. De afwisselende bladen staan op schedevormende stelen en zijn gewoonlijk bij herhaling verdeeld of zamengesteld, zonder steunblaadjes. De kleine, bij de meesten witte, tweeslachtige bloemen staan gewoonlijk in regelmatige schermen, van onderen veelal met eenen krans van schutblaadjes (involucrum) voorzien. — Zij leven vooral in de gematigde lichtstreken.

Eigenschappen De krachten dezer planten bieden bij eene oppervlakkige beschouwing zoo veel verschil aan, dat men dezelve als een krachtig bewijs tegen de overeenstemming in chemische en dynamische eigenschappen, onder de leden eener plantenfamilie, beschouwd heeft. In het algemeen beschouwd, bevatten zij eene *scherpe* of verdoovende stof, verbonden met slijm, suiker, vlugtige olie en harssen. Naar mate het eene of andere dezer beginselen in grootere hoeveelheid aanwezig is, verschillen de krachten zeer sterk, zoo dat men *scherpe*, *verdoovende* en *aromatische* schermbloemigen kent. Bij de twee eersten schijnen de *scherpe* en *verdoovende* beginsels meer door de geheele plant verspreid te zijn en een bestanddeel van het sap uit te maken, terwijl bij de *geurigen* de vlugtige olie in bijzondere vaten of bewaarplaatsen, als een afgescheiden vocht, schijnt bewaard te worden, vooral in de zaden, minder in de stengen en wortels. De verdoovende of scherpe stoffe bestaat bij eenigen uit een eigenaardig plantenloogzout, bij anderen heeft men zoodanige stof nog niet met zekerheid kunnen aanwijzen.

Het is opmerkelijk dat de *standplaats* zulk eenen grooten invloed op de krachten dezer gewassen uitoefent. De *vergiftigen* groeijen meer in Noordelijke landen, de *geurigen* in warme gewesten. In moerassige en waterstreken groeijen bijkans zonder uitzondering vergiftige en schadelijke soorten, terwijl de meesten der op drooge gronden voorkomende, geurig en onschadelijk zijn. — Bij dezelfde plant schijnt de kracht door zulke invloeden veranderd of althans gewijzigd te worden. — Als uitzonderingen hiervan kan men de op drooge gronden wassende *Conium* en *Aethusa* noemen, en sommige op vochtige weilanden naast de vergiftige *Oenanthe* voorkomende onschadelijke soorten.

Groot is het verschil in de krachten naar de verschillende

organen. De wortels bezitten gewoonlijk de eigenschappen des kruids, sommigen echter zijn geurig of, wanneer ze knollen vormen, suiker en zetmeel houdend, waardoor zij een nuttig voedsel opleveren. Met DIERBACH kan men de wortels der Umbelliferae in eetbare, aromatische, harssige, scherpe en giftige onderscheiden. De tweejarige wortels zijn veelal onschadelijk en velen eetbaar, terwijl de veeljarigen geurig of scherp zijn.

Het kruid bevat vooral de eigenaardige scherpe of verdoovende extractstof. Bij anderen is hetzelfde geurig.

De onrijpe vruchten bezitten meestal de eigenschappen van het kruid. Rijp zijnde, zijn zij gewoonlijk zeer geurig; dikwijls vindt men eenige overeenstemming tusschen de krachten van den wortel en het zaad, wat de gehalte van hars en vluchtige olie betreft. Soms echter zijn ook de vruchten verdoovend. In de vruchtschillen vindt men eigen bewaarplaatsen onder den vorm van bruine streepen (*vittae*), welke men bij eene dwarsche doorsnede gemakkelijk zien kan.

DE CANDOLLE heeft het verschil in de krachten dezer familie trachten te verklaren door de vooronderstelling, dat het weinig bewerkte sap scherp en verdoovend ware, door verdere bewerking echter daaruit aromatische stoffen en vluchtige olien daargesteld werden, waarop dan uitwendige omstandigheden, als luchtstreek en standplaats, grooten invloed uitoefenen. Ook moet men vooral in deze familie bij de vergelijking der krachten, alleen de analoge organen vergelijken.

I. ERYNGIUM L. Calycis margo 5-dentatus, dentes folioli. Petala erecta, conniventia, oblongo-obovata, emarginato-infracta in lacinulam longitudine petali. Fructus sectione transversa subteres, obovatus, squamatus tuberculatusve; mericarpiis ejugatis, evittatis. Carpophorum 2-partitum, totum mericarpiis adnatum (quasi nullum).

(164) 1. E. CAMPESTRE L. f. biternato-pinnatifidis reticulato-venosis spinoso-dentatis, radicalibus petiolatis, caulinis auriculato-amplexicaulibus, auriculis laciniato-dentatis, caule paniculato divaricato, calyce petalis longiore. *Veld Kruisdistel F. B. Sept. I, 1. p. 235. — Gr. in de weilanden langs dijken in Middel- en Z. Europa. — Bl. Jul. Aug. 2. — Ic. D. 295. H. II. 1. G. D.* De wortel, RADIX ERYNGII.

- E.* Bijkans zonder reuk; smaak zoetachtig-slijmig.
B. Slijm en slijmsuiker.
W. Afscheiding van slijm en pis bevorderend.
G. Tegen verstoppingen, anomale menstruatie, blennorrhoea der longen, in AFKOOKSEL. Zelden.
P. Behoort tot de RADICES V APERIENTES MINORES.

SANICULA EUROPEA L. *Europeesch Breukkruid F. B. Sept. I, 1. p. 235.* — *Ic.* Plenck 174. De bladen, HERBA DIAPENSIS seu SANICULA, iets zamentrekkend, waren weleer tegen wonden enz. gebruikelijk.

ASTRANTIA MAJOR L. *Gr.* op de Alpen. — *Ic.* D. 294. — H. I. 13. — *Ÿ.* — De wortel RADIX IMPERATORIE NIGRE, van eenigzins purgerende kracht; obsoleet, maar tot vervalsching van RAD. HELLEBORI NIGRI gebruikt.

HYDROCOOTILE VULGARIS L. *Gemeene Waternavel F. B. Sept. I, p. 235.* *Gr.* op vochtige plaatsen alom. — *Ic.* Bat. 62. — Scherp; als HERBA COTYLEDONIS AQUAT. gebr.

II. APIUM L. Calycis margo obsoletus. Petala subrotunda, integra. Stylopodium depressum. Fructus subrotundus, a latere contractus, didymus. Mericarpiis jugis 5, filiformibus, aequalibus; lateralibus marginantibus. Vallecule 1- vittatae. Carporum indivisum. Albumen gibbo-convexum, antice planiusculum.

(165) 1. GRAVEOLENS L. Caule sulcato ramoso, f. pinnatis, foliis caulinis cuneiformibus incis, umbellis subsessilibus. *Selderij Eppe F. B. Sept. I, 1. p. 241.* — *Gr.* in moerassen, langs de zeekusten enz. door geheel Europa. Veel gekweekt. — *Bl.* Jul.—Sept. ♂ — *Ic.* H. VII. 24. Bat. 268.

G. D. De wortel der gekweekte plant: RADIX APII DULCIS.

E. Reuk eigendommelijk, zwak geurig; smaak sterk geurig, zoetachtig.

B. Vluchtige olie, slijmsuiker en Manna-suiker; deze laatste vooral in het kruid, en van dezelfde werking als gewone Manna.

W. Pisdrijvend, antiscorbutisch.

G. Als voedsel; als diaceticum in waterzucht, steen enz.

P. De wortel behoort tot de RADICES V APERIENTES MAJORES; de zaden tot de SEMINA IV CALIDA MINORA. De wortel der in het wild groeiende plant, van scherp bitteren smaak en onaangename reuk, werd vroeger gebruikt. Ook de zaden: SEMEN APII.

III. PETROSELINUM HOFFM. Calycis margo obsoletus. Petala subrotunda, incurvata, integra, vix emarginata, in lacinulam inflexam coarctata. Stylopodium convexum, breviter conicum. Fructus ovatus, a latere contractus, subdidymus. Mericarpiis jugis 5, filiformibus, aequalibus; lateralibus marginantibus. Vallecule 1- vittatae. Carpophorum 2- partitum. Albumen gibboconvexum, antice planiusculum.

B. (166) 1. P. SATIVUM HOFFM. Caule erecto, angulato; f. lucidis tripinnatis, foliis inferioribus ovato-cuneatis trifidis dentatisque, superioribus ternatis, foliis lanceolatis integris trifidisque. *Pieterselie. Syn.* Apium Petroselinum L. *Gr.* in Z. Europa; bij ons veel gekweekt. — *Bl.* Jun. Jul. ♂. — *Ic. D.* 283. H. VII. 23.

G. D. De zaden, zelden de verse bladen en wortel: SEMEN, HERBA en RADIX PETROSELINI.

E. Zaden en kruid van sterken reuk, geurig; smaak soortgelijk, een weinig bitter, bij de zaden sterker. *Wortel:* reuk geurig-zoetachtig, smaak insgelijks, een weinig seherp.

B. De zaden: in 1000 d.: vluchtige olie en Stearoptenon 13,00, slijmig-geleiaardige in water en alc. opl. stof, 70,75, extractstof met Malas en Sulphas Potassae 50,00, dikvloeibare olieachtige stof met Chlorophyll 56,25, stearine 165,00, phyteumacolla met Malas, Murias, Sulphas Potassae 125,00, in alcohol. onopl. extractstof, gom, amilum met Malas, Phosphas en Sulphas Calcis, 30,00, vezels 485,00, inorg. stoffen 65,00, water 50,00 (Rump.); wortel en kruid bovendien slijm en slijmsuiker.

W. Semen en rad. pisdrijvend; kruid verdeelend, pijnstillend.

G. De twee eersten tegen hydrops; *Herba recens* tegen klierverhardingen, melkklonters enz. uitwendig, gekneusd als PAP of als WASSCHING.

Kan met *Aethusa Cynapium* L. verwisseld worden, welke vooral door de gehalveerde omwindseltjes onderscheiden wordt. Vergl. V. G. p. 38 enz. Tab. XXIII.

ANMI COPTICUM L. *Gr.* in Egypte, de zaden zijn door HUFELAND als een voortreffelijk carminativum excitans geprezen.

IV. CARUM L. Calycis margo obsoletus. Petala obovata, emarginata cum lacinula inflexa, regularia. Fructus a latere compressus, oblongus. Mericarpiis jugis 5, filiformibus, aequalibus.

libus; lateralibus marginantibus. Commissura plana. Valleculae I- vittatae. Carpophorum liberum, apice furcatum. Albumen tereti-convexum, antice planiusculum.

B. (167) I. C. CARVI L. f. bipinnatis, foliolis decussatis multifidis, vaginis foliorum inflatis, involucris nullis. *Gemeene Karwei F. B. Sept. I, 1. p. 239.* — *Syn. Ligusticum Carvi Roth. Gr. langs de akkers, op weilanden door geheel Europa.* — *Bl. Mei—Jun. ♂.* — *Ic. D. 276. H. VII. 19. Bat. 267.*

G. D. De zaden: SEMEN CARVI.

E. Reuk sterk geurig, sinaak geurig-verwarmend, zwak bitter.

B. Vluchtige olie.

W. Prikkelend en windbrekend voor de ingewanden.

G. Bij zwakke spijsvertering, blennorrhoe van het darmkanaal, enz. in POEDER EN INFUS.

P. De vluchtige olie: OLEUM CARVI; en AQUA en SPIRITUS C. — Vooral als bijvoegsel tot spijzen.

V. PIMPINELLA L. Calycis margo obsoletus. Petala obovata, emarginata cum lacinula inflexa. Fructus a latere contractus, ovatus, stylopodio pulvinato stylisque reflexis coronatus. Mericarpia jugis 5, filiformibus, aequalibus; lateralibus marginantibus. Valleculae multivittatae Carpophorum liberum, bifidum. Albumen gibbo-convexum, antice planiusculum.

(168) I. P. SAXIFRAGA L. f. pinnatis, foliolis ovatis, obtusis dentatis lobatis laciniatisve, caule tereti tenuiter striato superne subnudo, stylis sub anthesi ovario brevioribus, fructibus ovatis glabris. *Verschilblad. ge Bevernel F. B. Sept. I, 1. p. 237. 3. p. 782.* — *Var. foliolis dissectis caet. (P. hircina Leers. P. dissecta FR. N. ab ES.) et f. pubescentibus, radice coeruleo lactescente (P. nigra W.)* — *Gr. op drooge plaatsen enz. door geheel Europa.* — *Bl. Jul. Aug. ♀.* — *Ic. D. 273, 274. H. VII. 20.*

G. D. De wortel: RADIX PIMPINELLE ALBÆ seu MINORIS.

E. De versche wortel sterk en onaangenaam riekend; smaak zoet-geurig, scherp, verwarmend.

B. Vluchtige olie en scherpe weechhars, hars, vette olie, harsige en gomachtige extractstof, looistof, suiker, appel-, Benzoezuur enz.

W. Opwekkend voor de werktuigen der spijsvertering, huid, longen en nieren.

G. Tegen blennorrhœe der ingewanden, longen en nieren; tegen winden, tot opwekking der menstruatie, in POEDER (10—20 gr.), INFUS ($\frac{1}{2}$ onc. op 6 onc, om de 2 u. 1 l.), tot GORGE-DRANKEN, in- en uitw.

P. TINCTURA PIMPINELLÆ ALBÆ. Ook bestanddeel van zamengestelde geneesmiddelen.

(169) 2. *P. MAGNA L.* *Groote Bevernel F. B. Sept. t. a. p. Gr. en Bl.* als de voorgaande. — *Ic. H VII. 21.* Gaf de vroeger gebr. RAD. PIMPINELLÆ NIGRÆ seu ALBÆ MAJORIS, thans nog in de Veeartsenijkunst gebr., van iets zwakkere werking dan de voorgaande.

B. (170) 3. P. ANISUM L. f. infimis cordato-subrotundis inciso-serratis, mediis pinnatis, foliolis cuneatis lobatis dentatisve, summis trifidis indivisis, fructibus ovalis adpresse pubescentibus. — *Syn. Sison Anisum Spr.* — *Anisum vulgare Gaertn.* — *Gr.* in Egypte en op Chios in het wild; vooral in Z. Europa gekweekt. — *Bl. Jul. Aug. ☉.* — *Ic. D. 275. H. VII. 22.*

G. D. De zaden: SEMEN ANISI VULGARIS.

E. Reuk eigendommelijk, aangenaam geurig; smaak evenzoo, tevens eenigzins zoet.

B. Vluchtige olie, met vette olie, hars, slijmsuiker, gom, extractstof verbonden: verder appelz., zeezoutzure en phosphorzure kalk.

W. Opwekkend voor de spijsverteringsorganen, slijmvliezen, windbrekend, slijmafscheiding bevorderend.

G. Bij asthen. aandoeningen der ingewanden en slijmvliezen, als galactopœum enz. in POEDER, PILLEN, ELECTUAR., TROCHISC., INFUS.

P. De vluchtige olie: OLEUM ANISI. Verder: AQUA, SPIRITUS ANISI, CONFECTIO SEMINIS ANISI (met suiker), ELÆOSACCHARUM. — Bestanddeel van vele zamengestelde POEDERS, SPECIES; hiertoe ook de vlucht. olie b.v. in LIQUOR AMMONII ANISATUS, BALSAMUM SULPHURIS ANISATUM; een der SEMINA IV CALIDA MAJORA. — Veel tot spijzen.

SIMUM SISAARUM L. *Gr.* in O. Azië; in Europa gekweekt. 24. De wortel, RADIX SISAARUM, van pietersclie-reuk, en zochten zwak geuri-

gen smaak, meer als spijsz dan maagversterkend geneesmiddel in gebruik.

S. NINSI BURM., misschien eene verscheidenheid der voorgaande.—
 *Ic. D. 284. BURMAN Flor Ind. T. 29, geeft de vroeger vermaarde
 RADIX NINSI seu NINSING. (Vergel. Araliaceae: Panax).*

VI. OENANTHE L. *emen.* Calycis margo 5-dentatus. Petala obovata, emarginata cum lacinula inflexa. Fructus cylindraceus, subturbatus, vel oblongus, stylis erectis longis coronatus. Mericarpia jugis 5, convexiusculis, obtusis; lateralibus marginantibus paulo latioribus. Vallecule 1- vittatae. Carpophorum indistinctum. Albumen convexum vel subteres.

B. (171) I. O. PHELLANDRIUM LAM. Radice fusiformi, fibris filiformibus ad basin verticillatis, caule ramosissimo, ramis divaricatis, f. bi-tripinnatis, foliis divaricatis ovatis pinnatifido-incisis, submersis multifidis, laciniis capillaribus, umbellis oppositifoliis, fructibus ovato-oblongis.—*Water Torkruid F. B. Sept. I, 1. p. 241. V. G. p. 124. — Syn. Phellandrium aquaticum L. — Gr. in slooten en moerassen door geheel Europa. — Bl. zomers ♀ of ♂. — Ic. D. 281. H. I. 40. Bat. 83. V. G. Tab. XIX.*

G. D. De vruchten: SEMEN PHELLANDRII seu FOENICULI AQUATICI.

E. Sterk, onaangenaam geurig riekend; smaak scherp, onaangenaam aromatisch-bitter, lang aanhoudend.

B. Vluchtige olie ($1\frac{1}{2}$ p C.) met eene vette olie verbonden, hars, extractstof, gom.

W. Vluchtig prikkelend voor de ingewanden en slijmvliezen, vooral der longen.

G. Tegen slijm-longtering hoog geprezen, ook tegen slijmvloeiingen des darmkanaals, in POEDER, PILLEN, INFUS.

P. TINCTURA SEM. PHELLANDRII.

Verwisseling met de zaden van andere moeras schermplanten, door de botan. kenmerken spoedig te ontdekken.

VII. FOENICULUM HOFFM. Calycis margo tumidus, obsoletus. Petala subrotunda, integra, involuta; lacinula subquadrata retusa. Fructus sectione transversa subteres. Mericarpia jugis 5, prominulis, obtuse carinatis. Vallecule 1- raro 3- vittatae. Carpophorum bipartitum. Albumen subsemiteres. Involucrum nullum, et involucella nulla.

B. (172) 1. *F. OFFICINALE ALL.* Caule basi tereti, f. biternatis, foliis lineari-filiformibus glaucis pinnatifido-trifidis, umbellis 13—20- radiatis — *Syn.* Anethum Foeniculum L. Meum Foeniculum Spr. Ligusticum Foeniculum Roth. Foeniculum vulgare Roth. — *Gr.* op steenachtige plaatsen, in de wijnbergen van Z. Europa; overigens veel gekweekt en verwilderd. — *Bl.* Jul. Aug. 2. — *lc.* D. 277. H. VII 18.

(173) 2. *F. DULCE C. BAUH.* Caule basi subcompresso, f. radicalibus subdistichis, foliis capillaceis elongatis, umbellis 6—8- radiatis. — Met de voorgaande verward en verwisseld. — *Gr.* in Italië langs de Adriat. zee enz. — *Bl.* Jun. 2.

G. D. De vruchten: SEMEN FOENICULI, waarvan men s. f. VULGARIS van N° 1, en s. f. DULCIS, zoete of italiaansche Venkel, van N° 2, onderscheidt. — Vroeger ook RADIX en HERBA F.

E. Riekt sterk geurig, eenigzins naar anijs; smaak evenzoo, tevens zoetachtig.

B. Vluchtige olie; —? looistof.

W. Prikkelend voor de slijmvliezen, ingewanden, borsten, melk afscheiding opwekkend.

G. Tegen atonie, slijmvorming der maag en longen, tegen winden, tot bevordering der melkafscheiding, expectorat.; in POWDER, INFUS., ELECT., PILL., SPECIES tot Thee.

P. De vluchtige olie: OLEUM FOENICULI (1—6 gtt.); gedestill. water: AQUA FOENICULI; SYRUPUS en ELAEOSACCHARUM F. De SEMINA een bestanddeel van PULVIS GALACTOPOEUS ROSENSTEINII.

ATHAMANTIA CRETENSIS L., in midden- en Z. Europa. — *lc.* Plenck 184. De vruchten waren, als SEMEN DAUCI CRETICI in gebruik, als diuret.; emenag. enz.

MEUM ATHAMANTICUM JACQ. (Aethusa Meum L.) — *Gr.* op de Europeesche bergen. — *lc.* H. VII. 12. De wortel (RADIX MEI) was als een oplossend antihysterisch, pisdrijvend geneesmiddel bekend.

CRITHMUM MARITIMUM L. (*Syn.* Cachrys maritima Spr.) Dikbladige Zeevenkel *F. B. Sept.* I, 1. p. 243. — *Gr.* langs de Europeesche kusten. De bladen HERBA CRITHMI seu FOENICUL. MARINI, van geurig-bitter-zouten smaak, bezitten pisdrijvende krachten; — Geeft ook Soda.

VIII. LEVISTICUM KOCH. Calycis margo obsoletus. Petala incurvata, subrotunda, integra cum lacinula brevi. Fructus a dorso compressus, mericarpis versus marginem hiantibus utrinque bialatus. Mericarpia jugis 5, alatis; ala jugorum lateralium duplo latiore. Valliculae 1- vittatae, Carpophorum 2- partitum. Albumen antice planiusculum.

B. (174) 1. L. OFFICINALE KOCH. Caule tenuiter striato, f. lucidis subtripinnatis, foliis latis cuneiformibus trifidis, lacinis 2-3- dentatis. — *Groote Laves F. B. Sept. I, 1. p. 253.* — *Syn.* Ligusticum Levisticum L. Angelica Levisticum All. DC. — *Gr.* vooral op de bergen van Z. en O. Europa. — In tuinen gekweekt. — *Bl. Jun. Jul. 2.* — *Ic. D. 278. H. VII. 6.*

G. D. De wortel: RADIX LEVISTICI. — Vroeger ook SEMEN LEV. en de holle stengen: FISTULÆ.

E. Reuk doordringend geurig, onaangenaam; smaak aanvankelijk zoet, dan scherp geurig, niet aangenaam. De verse wortel bevat een geel harssig melksap.

B. Vluchtige olie, hars (3 soorten), slijmsuiker, eiwitstof, zetmeel, Acetas Potassae (B. TROMMSDORFF).

W. Prikkelend voor de ingewanden en de lymphat. vaten.

G. Bij blennorrhoe van het darmkanaal, der longen, tegen Hydrops, gestoorde menstruatie, in POEDER, INF. Meer in de Veeartsenijkunst.

P. EXTRACTUM LEVISTICI. — Vroeger: TINCT., AQUA en OLEUM.

(175) ANGELICA SYLVESTRIS L. *Bosch-Angelica F. B. Sept. I, 1. p. 257.* — *Gr.* op weilanden, langs slooten in Europa. — *Ic. H. VII. 9. Bat. 311.* De wortel, RAD. ANGELICÆ SYLVESTRIS, somtijds voor de voorgaande gebr. en weinig werkzaam. — Ook in de Veeartsenijkunst. SEMEN A. S. is geheel ongebr.

IX. ARCHANGELICA HOFFM. Calycis margo 5- dentatus. Petala elliptica, integra, acuminata, acumine incurvato. Fructus a dorso subcompressus, mericarpis margine hiantibus, (raphe subcentrali), utrinque 2- alatus. Mericarpia jugis crassiusculis carinatis, tribus dorsalibus elevatis, 2 lateralibus in alam duplo latiore dilatatis. Albumen pericarpio non adhaerens, nucleum liberum, vittis copiosis undique tectum constituens. Carpophorum 2- partitum.

B. (176) 1. A. OFFICINALIS HOFFM. Caule glabro tereti stri-

ato, f. bipinnatis, foliolis ovatis subcordatisve inaequaliter serratis, terminali trilobo, lateralibus subbilobis, petiolis superioribus saccato-inflatis, involucellis glaberrimis. — *Syn.* Angelica Archangelica L. — *Gr.* langs rivieren, beekjes enz. in de valleijen en op hooge bergen van N.- en middel-Europa. — *Bl.* Jul.—Aug. ♂. — *Œc. D.* 279, 280 H. VII. 8.

G. D. De wortel RADIX ANGELICÆ (SATIVÆ). Vroeger takken, kruid en zaden.

— *E.* Reuk zeer sterk, geurig. Smaak aanvankelijk zoet, dan bijtend, scherp, bitter.

B. Weinig vlugtige olie, bitter-scherpe weekhars 6,7, bittere extractstof 12,5, gom 33,5, Inuline 4, in Potaschloog oplosb. stof 7,3, houtvezel 30,0, water 6 (JOHN). — BUCHOIZ en BRANDES vonden van eene heele vlugtige olie 0,7, weekhars 6,02, extractstof 26,40, gom 31,75, zetmeel 5,40, apothema 0,66, eiwitstof 0,97, water 17,5.

W. Sterk vlugtig prikkelend voor de ingewanden, de slijmvliezen, zijnen prikkel zelfs op het vaat- en zenuwstelsel uitbreidend. Gelijktijdig eenigzins tonisch.

G. Bij adynamische aandoeningen, vooral met zwakte der ingewanden en longen verbonden, in POEDER (10—20 gr.), PILLEN en INF. (2 dr. — 1 onc op 4—6 onc., om de 1—2 u. 11.)

P. EXTRACTUM en TINCTURA ANGELICÆ. Vroeger RAMI CONDITI A. Overigens een bestanddeel van SPIRITUS A. COMPOSITUS, TINCT. PIMPINELLÆ COMP.

X. FERULA TOURNEF. Calycis margo brevis, 5-dentatus. Petala aequalia, ovata, integra, acuta, apice inflexo. Stylopodium convexum, stylus in fructu recurvatus. Fructus a dorso compressus, margine dilatato planiusculo circumdatus. Mericarpiorum juga 3 filiformia, tenuia, 2 lateralia obsoleta, in marginem dilatatum diffluentia. Vallecule 3-vittatae. Albumen planum. Carpophorum liberum.

B. (177) I. F. ASA FOETIDA L. Caule simplici, tereti, vaginis aphyllis tectus; f. radicalibus ternato-compositis, foliolis simpliciter aut duplicato pinnatifido-sinuatis, laciniis oblongis obtusis Umbellis plerumque nudis. — *Gr.* op de bergen van Persië 4 6—9'. — *Œc. D.* 293. KÄMPFER *Amoen. exot.* p. 536. Sinds dezen schrijver, die de pl. in Persië zag, heeft niemand berigt over haar gegeven.

B. (178) 2. F. PERSICA W. Caule tereti, glauco, f. ternatodecompositis, segmentis remotis, decursive pinnatifidis, laciniis lineari-lanceolatis, apice dilatatis, incis. Umbella primaria sessili. Involucrum et involucella o. — Gr. in Persie 2. 2'. — Ic. ANDREW Bot. Reposit. 558. Philos. Transact. T. 75. I. Tab. 3,4.

G. D. Van beide soorten het door insnijdingen uit den wortel vloeijende en gedroogde melksap: ASA FOETIDA sive GUMMI RESINA ASÆ FOETIDÆ. Duivelsdrek.

E. Riekt zeer doordringend, onaangenaam naar knuflook, smaak evenzoo, bitter-scherp.

B. Vluchtige olie, hars en gom; veel Carbonas en Sulphas Calcis; ook een weinig Phosphorus. (N. V. ES.) — Hars 48,85, vluchtige olie 4,6, gom 19,4 met sporen van potasch- en kalkzouten met zwavel-, phosph., azijn- en appelzuur; plantenslijm 6,4, extractstof met Acetas en Malas Potassae 1,4, Malas Calcis 0,4, Sulphas Calcis met sporen van Sulphas Potassae 6,2, Carbonas Calcis 3,5, oxydum ferri en alumina 0,4, water 6,0, vreemde bijmengsels, vezels 4,6 (BRANDES).

W. Vluchtig prikkelend, bedarend, ontspannend op het zenuwstelsel, vooral der ganglien; het lymphat. stelsel en de slijmvliezen prikkelend, hunne afscheidingen bevorderend.

G. Tegen klierverstopping, slijmophooping aller organen; krampen der ingewanden, en ademhalings-werktuigen, tegen Hysterie en Hypochondrie; in PILLEN, EMULSIE, zelden in POEDER. — *Uitwendig* tot verdeeling van zwellingen enz. — Was reeds bij de oudste Grieksche artsen, HIPPOCRATES ENZ. onder den naam van $\sigma\iota\lambda\phi\iota\upsilon\nu$ bekend.

P. TINCTURA ASÆ FOETIDÆ SIMPLEX en VOLATILIS. Een bestanddeel van EMPLASTRUM FOETIDUM, PILULÆ GUMMOSÆ.

Vroeger hield men F. ASA FOETIDA voor de eenige moederplant van deze *gummi-resina*, en meende, dat F. PERSICA de thans naauwlijks gebruikelijke GUMMI-RESINA SAGAPENUM gaf. Deze schijnt echter van eene nog niet goed gekende schermplant afkomstig te zijn. Bevat hars 50,29, vluchtige olie 3,73, gom 32,72, plantenslijm 4,48, Malas en Sulphas Calcis 0,85, Phosphas Calcis 0,27, vreemde bijvoegsels 4,3, water 4,6 (BRANDES).

B. (179) FERULA OPOPANAX SPR. (*Syn.* Pastinaca Opopanax L.,

Opopanax Chironium Koch.) *Gr.* in Z. Europa en K. Azië. 4. 6'. — *IC.* D. 292, geeft GUMMI-RESINA OPOPANAX, insgelijks van prikkelende werking, maar alleen als bestanddeel van eenige verouderde Praeparaten belangrijk. Opopanax bevat vluchtige olie 6 p.C., hars 42, gom 33, een weinig was, extractstof, appelzuur, zetmeel (PELLETIER).

XI. DOREMA DON. Calycis margo obsoletus. Petala . . . (incognita). Stylopodium convexum, medio impressum. Stylus . . . . . Fructus a dorso compressus, margine plano circumdatus. Mericarpiorum juga dorsalia 3 filiformia, tenuissima, lateralia 2 ad marginem. Valleculae 1-vittatae. Vittae 4 in commissura. Albumen planum. Carpophorum liberum, bipartitum.

(180) 1. D. ARMENIACUM DON. f. subduplicato-pinnatis, umbellis racemosis; umbellulis globosis, brevedunculatis, floribus sessilibus, lana involutis. — *Syn.* Peucedanum Ammoniacum FR. NEES AB ES. — *Gr.* in Armenië. 2; eene groote plant.

G. D. Het uit alle deelen der plant uit wonden vloeijende en verharde melksap: GUMMI seu G. RESINA AMMONIACUM.

E. Riekt sterk, onaangenaam; smaak aanvankelijk zoet, dan walgelijk bitterachtig, iets scherp-harssig. — Tusschen de hars vindt men de zaden der plant, welke met diegenen, welke FISCHER uit Persië aan TRFVIRANUS zondt, geheel overeenstemmen.

B. Vluchtige olie 4, hars 72, gom 22,4 Bassorine 1,6 (BUCHOLZ). Hars 70, gom 18,4, Bassorine 4,4, vluchtige olie en verlies 7,2 (BRACONNOT).

W. Eenigzins met Asa foetida overeenkomend, doch meer op de slijmvliezen en lymphat. vaten dan op het zenuwstelsel, derhalve meer resolvens dan antispasmodicum.

G. Zoo als Asa foet., vooral bij blennorrhoe, ophoping van slijm, verstoppingen van klieren, hydrops, in PILL.

P. LAC, TINCTURA, SYRUPUS, EMPLASTRUM en SAPO AMMONIACI.

Vroeger geloofde men, dat deze gomhars van FERULA ORIENTALIS L. of PERSICA W., of BUBON GUMMIFER L. of HERACLEUM GUMMIFERUM W. afkomstig was. — De thans bekende moederplant is echter nog niet naauwkeurig genoeg bekend, om er eene goede beschrijving van te kunnen geven.

PEUCEDANUM OFFICINALE L. Gemeene Varkensvenkel F. B. Sept. 1, 1. p. 256. — *Gr.* op weilanden enz. door bijkans Europa. 2+. — *IC.*

H. VII. 4. De wortel RADIX PEUCEDANI, bevat volgens SCHLATER een bijzonder kristalliseerbaar beginsel: *Peucedanine*; — was weleer tegen verhoogde sensibiliteit, asthma, obstructien, uitwendig tegen zweren enz. gebr., en in onze dagen op nieuw tegen scabies uitwendig, en als confortans tegen zwakke ingewanden inwendig aanbevolen.

PEUCEDANUM OREOSELINUM MÖNCH. (*Syn.* Athamanta Oreoselinum L.)
Gr. op drooge weilanden, heidevelden in Europa 2½. — *Ic.* H, VII.
 3. RADIX, HERBA en SEMEN OREOSELINI sive API MONTANI, als zacht prikkelend, zweet- en pisdrijvend geneesmiddel weleer gebr. De wortel zoude somtijds in plaats van R. PIMPINELLE voorkomen, maar hij is dikker, meer in de lengte rimpelig, en meer bitter en minder scherp van smaak.

P. CERVICARIA KOCH. (Athamanta L.) gaf vroeger de RADIX GENTIANÆ NIGRÆ seu CERVICARIÆ NIGRÆ.

THYSSELINUM PALUSTRE HOFFM. (*Syn.* Selinum palustre L.) *Moeras Melk-Eppe F. B. Sept.* I, 1. p. 245. — *Gr.* in moerassen, vochtige weilanden enz. in Europa ♂. De wortel in onze tijden op nieuw aanbevolen tegen epilepsie. Bevat vlugtige en vette olie, gele kleurstof, gom, slijmsuiker en een eigendommelijk zuur.

B. CUMINUM CYMINUM L. *Roomsche Komijn.* — *Gr.* in Egypte. Ethiopië; in Z. Europa gekweekt. ☉ — *Ic.* D. 288. H. VII. 18. De vruchten, SEMEN CUMINI seu CYMINI, waren als opwekkend en windbrekend middel in gebruik even als gewone komijn, maar sterker van werking, zelfs meer of minder walgelijk en verdoovend; thans bijkans obsoleet.

XII. IMPERATORIA L. Calycis margo obsoletus. Petala obovata, in lacinulam inflexam coarctata, emarginata vel subintegra. Fructus a dorso plano-vel lenticulari-compresso, margine dilatato complanato cinctus. Mericarpi jugis subaequidistantibus; 3 intermediis filiformibus; 2 lateralibus obsoletioribus margini dilatato contiguis vel in eundem abeuntibus. Semen antice planum. Valliculae 1—3- vittatae; vittae commissurales superficiales. Carpophorum 2- partitum.

B. (181) 1. J. OSTRUTHIUM L. f. biternatis, foliolis lato-ovatis duplicato-serratis, lateralibus bifidis, terminalibus trifidis, vaginis amplis. — *Syn.* Peucedanum Ostruthium Koch. — *Gr.* in Zwitserland op de Alpen, in Duitschl. op de Sudeten, Ertzgebirgte enz. 2½. — *Bl.* Jun. Jul. — *Ic.* D. 290. H. VII. 15.

G. D. De wortelstok: RADIX IMPERATORIÆ, seu OSTRUTHII seu IMPERATORIS. Meesterwortel.

E. Reuk sterk geurig, naar Rad. Angelicæ; smaak scherp geurig, bijtend, langdurend.

B. Vluchtige olie en scherpe hars; eene scherpe kristalliseerbare stof *Imperatorine*, met Piperine verwant, van 4 onc. eenige druppels (WACKENRODER). — Lugtdrooge wortel bevat: hars, imperatorine, vette en vluchtige olie 16,0, in water en alcohol opl., door tinct. gall. gepraecip. extract 5,6, in water opl. extract, gom en zouten 8,8, in kokend water opl. extr. en zetmeel 9,2, vezels 41,2, water en verlies 19,0 (KELLER).

W. Prikkelend, op de werktuigen der spijsvertering, de longen, en het lymphat. stelsel.

G. Bij asthen. aandoeningen zoowel chronische als koortsige enz. in POEDER, PILLEN, INF.; meer in de Veeartsenijkunst.

P. Verouderd, AQUA, OLEUM, EXTRACTUM en ESSENTIA IMPERATORIÆ.

B. (182) ANETHUM GRAVEOLENS L. *Dille Pastinake F. B. Sept. I, 1. p. 257. — Syn.* Pastinaca Anethum Spr. — *Gr.* in Egypte, Z. Europa; bij ons in tuinen. — *Bl.* Jun. Jul. ☉. — *Ic. D. Suppl. I. 8. H. VII. 17.* — De vruchten, SEMEN ANETHI, van sterk geurigen, eenigzins komijnachtigen reuk en verwarmenden smaak, in werking eenigzins aan Venkel gelijkend, worden in POEDER en INFUSIE tot bevordering der melkafscheiding, als maagopwekkend en windbrekend geneesmiddel gebr.; doch zeldzaam, even als de Praep. — OL. ANETHI, OL. ANETHI COCTUM, AQUA A.; de HERBA is obsleet.

PASTINACA SATIVA L. *Moes Pastinake F. B. Sept. I, 1. p. 255. — Ic. H. VII. 16.* De wortel, RAD. P. S. van zoeten onaangenaam geurigen smaak, vroeger tegen allerhande ziekten, tusschenpoozende koorts enz. gebr. thans naauwlijks als diaeteticum. SEMEN P. was een diureticum. Bevat zetmeel 1,76, eiwit 2,09, slijmsuiker 5,49, pectine en extract 3,57, plantenzevel 7,66, water 79,45 (CROHÉ).

XIII. GALBANUM DON. Calyx... Corolla... Fructus a dorso compressus. Mericarpia jugis filiformibus elevatis, obtusis, primariis 5, lateralibus marginantibus, secundariis 4, minus prominulis. Valleculae non vittatae; vittis 2 commissuralibus.

(183) I. G. OFFICINALE DON. Men kent van deze plant en-

kel het zaad, waarna Don het geslacht bepaald heeft, hetwelk van SILER door de *valleculae dorsi evittatae* verschilt. — *Gr.* in de Levant. 2.

G. D. Het gedroogde melksap: GALBANUM seu GUMMI RESINA GALBANUM.

E. Riekt onaangenaam balsamisch; smaak bitter-scherp-harsig, verwarmend.

<i>B.</i>	MEISNER.	PELLETIER.
hars	65,8	66,86
gom	27,6	19,28
plantenslijm	1,8	—
vlugtige olie	3,4	} 6,34
water	2,0	
sporen van malates	—	—
onoplosb. deelen	2,8	7,52

W. Zoo als de overige gomharsen verwarmend, de voedingsorganen opwekkend, vooral ook den uterus, tevens het vaat- en zenuwstelsel vlugtig prikkelend.

G. Bij verstoppingen der klieren, atonie van den uterus en de slijmvliezen, met algemeene zwakte, inwendig in PILLEN en EMULSIE, uitwendig in PLEISTERS, tegen oogziekten de TINCTURA.

P. De vlugtige olie: OLEUM GALBANI: verder: TINCTURA [GALBANI; EMPLASTRUM DE GALBANO; een bestanddeel van vele andere pleisters.

Vroeger hield men BUBON GALBANUM L. en B. GUMMIFERUM L. (*Ic. D.* 289), twee in Z. Afrika wassende pl. voor de moederplanten der galbanumhars. — Het was reeds aan LOBEL gelukt, een der tusschen de galbanumhars voorkomende zaden tot kieming te brengen. Men vindt deze plant, welke men voor de moederplant dier stoffe hield, beschreven en afgebeeld onder den naam FERULA GALBANIFERA, in zijne *Observat. Stirp.* p. 451. Later twijfelde men, waartoe men deze plant brengen moest, tot dat DE CANDOLLE en KOCH haar voor *Ferula nodiflora Jacq* herkenden. Hoezeer nu de zaden dezer plant tusschen het galbanum voorkomen, zijn zij toch volgens Don niet de zaden der echte galbanumplant.

XIV. DAUCUS L. Calycis margo 5-dentatus. Petala obovata, emarginata cum lacinula inflexa, exteriora radiantia, profunde 2-fida. Fructus a dorso lenticulari-compressus. Meri-

carpia jugis secundariis 4, aequalibus, alatis, ala in seriem simplicem aculeorum fissa vel ad basin usque partita. Valleculae sub jugis secundariis 1- vittatae. Albumen complanatum, postice convexiusculum.

B. (184) 1. D. CAROTA L. Caule hispido, f. 2—3- pinnatis, opacis, pinnulis pinnatifidis, laciniis lanceolatis, cuspidatis, involucri foliolis trifidis pinnatifidisque umbellulam subaequantibus, aculeis diametrum transversum fructus oblongo-ovalis aequantibus. *Gemeene Peen F. B. Sept. I, 1. p. 247.* — *Gr.* op de weilanden, langs de wegen, enz. door geheel Europa. Veel gekweekt en veredeld. — *Bl.* Jun. tot herfst ♂. — *Ic. D. 287. H. VII. 2. Bat. 93.*

G. D. De wortel der gekweekte plant: RADIX DAUCI SATIVI.

E. Reuk eigenaardig, zwak geurig; smaak zoet, iets slijmig, zeer weinig geurig.

B. Slijmsuiker en aromatieke vluchtige olie, witte vette olie, kristalliseerbare harssige roode kleurstof. (Caroline van WACKENRODER), appelzuur, zetmeel, pectinezuur in groote hoeveelheid (VAUQUELIN).

W. Voedend, involverend, verzachtend, oplossend. Het pectin met iets suiker en aroma in dezen gekweekten wortel aanwezig, schijnt een voortreffelijk voedsel uit te maken. — WACKENRODER schrijft aan de Carotine de wormdrijvende krachten der peen toe.

G. Tegen verstoppingen, ingewandswormen, steen, heeschheid, apthae; uitwendig tegen zweren, kanker, verbrandingen, de gekneusde versche wortel als PAP, het VERSCHE SAP en het AFKOOKSEL.

P. ROOE DAUCI.

De vruchten der wilde plant, SEMEN DAUCI SYLVESTRIS, veel vluchtige olie bevattend en van diuretische werking, zijn even als derzelve wortel, welke houtachtig is en eenen scherperen reuk en smaak heeft dan de gekweekte, buiten gebruik.

2. D. GUMMIFER LAM. (D. hispanicus Gouan.) aan de zeekusten van Z. Europa, wordt door sommigen voor de moederplant van EDELLIUM SICULUM gehouden, thans geheel ongebruikelijk en wel te onderscheiden van het echte EDELLIUM.

B. ANTHRISCUS CEREFOLIUM HOFFM. (*Syn.* Scandix Cerefolium L. Chacrophylum sativum Lam.) *Tuin Kervel F. B. Sept. I, 1. p. 249. Gr.* In Europa op akkers enz. veel gekweekt. ☉. — *Ic. H. VII. 14*

De geurige bladen: HERBA CEREFOLII seu CHEROPHYLLI zijn zacht opwekkend, pisdrijvend, somtijds bij verstoppingen gebr. ook *uitwendig* tot verdrijving der melk, oplossing van zogklonters enz.

A. SYLVESTRIS HOFFM. (*Syn.* Chaerophyllum sylvestre L.). *Wilde Kereel* F. B. Sept. t. a. p. — *Gr.* door geheel Europa. γ . — *Ic.* D. Suppl. I. 4. H. I. 33. De bladen, HERBA CHEROPHYLLI SYLVESTRIS seu CICUTARIÆ, voor ligt narcotisch gehouden, en vooral tegen kanker en syphyl. ziekten aanbevolen, en daarom zelfs in de nieuwe *Pharmacop. Boruss.* vermeld.

(185) MYRRHIS ODORATA SCOP. (*Syn.* Scandix odorata L. Chaerophyllum odoratum Lam.) *Gr.* In bergstreken van middelen Z. Europa γ . — *Ic.* Plenck 206. De bladen HERBA MYRRHIDIS seu CICUTARIÆ ODORATÆ seu CEREFOLII HISPANICI van sterk anijsachtigen reuk, in borstziekten gebruikt; gewoonl. SUCCUS EXPRESSUS. — De wortel en zaden geheel obsoleet.

XV. CONIUM L. Calycis margo obsoletus. Petala obcordata, subemarginata cum lacinula brevissima inflexa. Fructus a latere compressus, ovatus. Mericarpa jugis 5, prominulis, undulato-crenulatis, aequalibus; lateralibus marginantibus. Vallecule multistriatae, evittatae. Albumen sulco profundo angusto incisum.

B. (186) 1 C. MACULATUM L. Caule glaberrimo maculato, f. tripinnatis, foliis lanceolatis pinnatifidis, involucellis lanceolatis umbellulis brevioribus. *Gevlekte Scheerling* F. B. Sept. I, 1. p. 253. V. G. p. 134. — *Syn.* Cicuta maculata Lam. — *Gr.* langs de wegen, om steden, door geheel Europa, O. Azië; in Amer. verwilderd. — *Bl.* Jul.—Aug. ♂. — *Ic.* D. 282. H. I. 31. Bat. 104. V. G. Tab. XXII.

G. D. De bladen: HERBA CICUTÆ seu CONII.

E. Reuk walgelijk-verdoovend (naar katten-pis), vooral onder het kneusen, en bij het verwelken; smaak onaangenaam bitter-zout-scherp.

B. Eene verdoovende hoogst giftige loozzoutachtige stoffe van vlugtigen aard: Coniïne is het eigenlijke principium activum, overigens heeft de plant bijkans dezelfde samenstelling als witte kool; het sap namelijk bestaat, volgens SCHRADER uit: groen zetmeel 0,80, planten-eiwit 0,31, hars 0,15, gomachtig extract 3,52, extractstof 2,73, en vele zouten.

W. Scherp-vergiftig; de vegetative organen, in kleine giften, opwekkend, het zenuwstelsel bedarend, verdoovend.

G. Bij klier-verstoppen en verhardingen, kramp- en pijnlijke ziekten, kanker: het FOEDER in- en uitwendig (eenige grein) de *Herba* in CATAPLASMATA en INFUS. ($\frac{1}{2}$ onc op 1 ℥) tot waschingen, beddingen.

P. Het ingedikte sap: SUCCUS INSPISSATUS seu EXTRACTUM CUCUTÆ seu CONII (1—10 gr. dagelijks). — EMPLASTRUM, OLEUM (de Infusie met olie), zeldzaam TINCTURA. — De SEMINA zijn obsoleet.

Verwisseling kan met andere wilde Schermbloemigen, als *Anthriscus sylvestris*, ligtelijk plaats grijpen, kan echter met een botanisch oog gemakkelijk onderkend worden, wanneer men acht geeft op de bruin-gevlakte stengen, de gekartelde vruchtribjes, enz. — Men verwerpe steeds alle Herb. Conii, die ook maar eenigzins *behaard* en geheel zonder reuk is, zijnde dezelve dan zonder twijfel vervalscht. Men verwarre deze plant niet met CUCUTA VIROSA L. of *vergiftige Waterscheerling* *F. B. Sept. I, p. 243*, wegens de overeenkomst der benaming. Deze Cicuta was vroeger insgelijks gebruikelijk, en werd voor krachtiger gehouden dan Conium. — *Ic. D. 285. H. I. 37. V. G. Tab. XXI.* De bladen HERBA CUCUTÆ AQUATICÆ. *Vergel. V. G. p. 128.*

XVI. CORIANDRUM L. Calycis margo 5-dentatus. Petala obovata, emarginata cum lacinula inflexa. Fructus globosus. Mericarpia jugis primariis 5, depressis, flexuosis, lateralibus ante marginem accessorium positis; secundariis 4 magis prominulis carinatis. Vallecule evittatae. Albumen excavatum, membrana soluta tectum.

B. (187) 1. c. SATIVUM L. Caule tereti, f. decompositis lucidis, foliolis linearibus obtusiusculis. — *Gewone Kervel.* — *Gr.* in Z. Europa, in den Orient, enz. tusschen het koorn. Bij ons gekweekt. — *Bl. Jun.—Aug. ☉.* — *Ic. D. 286. H. VII. 13.*

G. D. De vruchten: SEMEN CORIANDRI.

E. De plant stinkend naar weegluzen. — De rijpe vruchten aangenaam geurig; smaak zoetachtig-geurig, iets scherp.

B. Vlugtige olie 4,70, coriander-stearine 60,00, coriander-elaine 70,00, gekleurde extractstof met Malas Potassae 40,00, stikstof bevattende slijm met een plantenzuur zout, met kalkbasis en een spoor van Ac. tannicum 75,00, houtvezel 652,00, water 97,00, — op 1000 deelen luchtdrooge Sem. Cor. (TROMMSDORFF).

W. De ingewanden opwekkend, windbrekend. Het versche kruid zoude duizeligheid en geestverwarring veroorzaken.

G. Bij zwakke spijsvertering, slijmophooping, tegen koorts, enz, in POEDER. INFUS. zelden; menigvuldig als geurig bijvoegsel bij geneesmiddelen, als: senna, jalappe en spijzen.

P. Met suiker bereid: CONFECTIO SEM. CORIANDRI. OLEUM, AQUA c. zijn obsolete.

(188) c. BIEBERSTEINI LEDEB., met de voorgaande zeer verwant, schijnt geheel dezelfde krachten te bezitten en op gelijke wijze gebruikt te kunnen worden. — *Gr.* in Z. Rusland.

Vroeger waren nog sommige andere Umbelliferae gebruikelijk: SESELI TORTUOSUM L. gaf SEMEN SESELEOS; HELOSADIUM AMMI KOCH: SEM. AMMEOS VERI; AEGOPODIUM PODAGRARIA L. de HBA PODAGRARIÆ; SILAUS PRATENSIS K. de HBA en SEM. SILAI; OENANTHE FISTULOSA L. de HBA OEN. AQUATICE; MEUM MUTELLINÆ K. de RAD. MUTELLINÆ; SMYRNIUM OLUS ATRUM L. de RAD. en SEM. SMYRNII; TORDYLIUM OFFICINALE L. RAD. en SEM. TORDYLLI; ATHAMANTA MACEDONICA K. SEMEN PETROSELLINI MACEDONICI, SCANDIUM PECTEN L. HBA PECTINIS; AMMI MAJUS: SEMEN A. VULGARIS; SIUM LATIFOLIUM L. RAD. en HBA SII PALUSTRIS; S. NODIFLORUM L. HERBA S. N.; HERACLEUM SPHONDYLIIUM L. RAD. en HBA BRANCE UR-SINE GERMANICÆ.

Fam. ARALIACEÆ JUSS. — (K. II. 128)

PANAX QUINQUEFOLIUM L. *Gr.* in N. Amerika en N. Azië, vooral in N. China. Ψ . De penvormige bijkans onverdeelde wortel geeft de RADIX GISENG, in China als versterkend geneesmiddel vermaard, en ook naar Eurapa overgebracht, doch daar en in N. Amer. weinig of geheel niet gebruikt, daar de lofspraken dar Chinezen niet bevestigd werden. Sommigen gelooven, dat met dezelve synonym is de NINSING-WORTEL (Vergel. Sium p. 113.) — *IC.* BIGELOW *med. Bot* II. 29. Volgens VON SIEBOLD wordt deze wortel van twee soorten van PANAX verzameld, welke als verscheidenheden der bovenvermelde kunnen beschouwd worden. Volgens hem is dezelve nog steeds in hetzelfde aanzien. Hij zag in Japan een doosje met 10 wortels, hetwelk voor f 600 verkocht was. — De N. Amerikanen drijven eenen zeer winstgevenden handel met dezen bij hun te lande groeienden wortel, naar China.

HEDERA HELIX L. *Gemeene Klimop* *F. B. Sept.* I, 1. p. 205. — *Gr.* langs muren en oude boomen klimmende, door geheel Europa. $\S$. *IC.* H. IV. 14. Men gebruikt thans zeer zelden de bladen, het hout, de bessen en de, in warmer landen uit den stam vloeijende

hars, FOLIA, LIGNUM, BACCÆ EN RESINA HEDERÆ. De bladen, van zwak balsam. reuk en scherpen smaak, even als het hout (in ronde kogeltjes gedraaid) worden tot het verbinden van fistels gebr.; ook tot zuivering van oude zweren. De bessen zijn zweet-, braakwekkend en purgatief. De hars bestaat volgens PELLETIER uit: hars 23, gom 7, een weinig appelzuur, en houtvezel 60 pC.; was tegen slijmziekten en opgestopte menstrua gebr.

ARALIA NUDICAULIS L. Gr. in bosschen van N. Amerika, waar de wortelspruiten voor Sassaparille gebruikt worden, onder welke ook bij ons de Aralia wortel zoude voorkomen. — Ic. RAFINESQUE Med. Bot. I, 8. D. Suppl. IV. 16. — Van A. SPINOSA, een doordragende Amer. boom, worden de bladen, schors en bessen tegen Syphylis enz. in N. Amer. gebr.

Fam. CORNEÆ DC. — (K. II. 121).

CORNUS FLORIDA L. Gr. in N. Amerika $\frac{1}{2}$. — Ic. Botan. Mag. 526. De schors van dezen heester, waarin men een naar Chinine gelijkend loogzout *Cornine* vond, is tegen koorts aldaar aanbevolen.

C. MASCULA L. Ic. Plenck 64. Kornoeljeboom, in Z. Europa wild, bij ons in tuinen. De vruchten, FRUCTUS CORNI, zijn thans obsolete.

Fam. LORANTHACEÆ DON. — (K. II. 120).

(189) VISCUM ALBUM L. Wit Vogellijm F. B. Sept. I, 2, p. 703. — Een parasiet-heester op velerlei boomen in Europa. 2'. — Bl. Maart, Apr. — Ic. D. 267. H. IV. 24.

G. D. De jongere met groen-gele schors bekleedde takken met de bladen, VISCUM ALBUM, LIGNUM VISCI QUERCINI seu ST. CRUCIS.

E. Reuk der versche schors en bladen, gekneusd, onaangenaam; smaak zoet-bitter. Het hout zonder reuk en smaak.

B. Slijm, bittere extractstof, een vlugtig beginsel.

W. Zacht krampstillend.

G. Tegen epilepsie, chron. kramp-ziekten, slijmvloeiingen, longziekten, in POEDER, INF. en DECOCT. zelden. — De bessen geven den bekenden vogellijm.

Dat de oudere geneeskundigen onder *Viscum quernum* dit gewas, en niet den aanverwanten parasiet-heester van de eiken van Z. Europa, *Loranthus europæus* L., verstonden, heeft ZUCCARINI tegen REICHENBACH aangetoond.

Fam. XXXV. CAPRIFOLIACEÆ JUSS. excl. sect. 2 et 4.

Calyx superus, limbus 2—5- fidus vel subinteger. Corolla monopetala, ovario imposita, limbus 4—5- fidus. Stamina corollae inserta, libera, laciniis numero aequalia et alterna, vel dupla vel 4 didynama. Ovarium 3—5- locale; loculis 1-pluri-ovulatis, ovulis pendulis. Fructus baccatus, saepe 1-locularis. Embryo in centro albuminis, radícula ad hilum versa. (Fructus interdum ex ovarii 2 connatis formatus, calycibus 2 coronatus). — (K. II. 116).

De Caprifoliaceën zijn heesters uit de gematigde luchtstreken, met tegenoverstaande bladen, bijkans zonder steunblaadjes, door de structuur der bloemen eenigzins van de overige Caliciflorae afwijkend.

Eigenschappen. De bladen schijnen veelal zamentrekkend te zijn, sommige bessen even als de *schorssen* purgerend, sommigen eetbaar; de bloemen van eenigen zijn zweeidrijvend. Ook de wortel bezit hij enkelen purgerende krachten.

I. *SAMBUCUS* L. Calyx sub anthesi semi-superus, limbo 5- dentato. Corolla rotata, limbo 5- fido, denique reflexo. Stamina 5. Stylus o. Stigmata 3, sessilia. Bacca 3—5- sperma.

B. (190) I. s. *NIGRA* L. Caule fruticoso subarboreo, stipulis verruciformibus vel nullis, corymbi ramis primariis quinatis. *Zwarte Vlier* F. B. Sept. I, 1. p. 259. — *Gr.* op woeste plaatsen, langs hagen, slooten enz. door gansch Europa en een gedeelte van Azië. — *Bl.* Jun. † (heester of boom). — *Ic. D.* 266. H. IV. 16.

G. D. De bloemen en vruchten; *FLORES EN BACCAE SAMBUCI seu GRANA ACTES.* — Ook *FOLIA EN CORTEX INTERIOR.*

E. Reuk der bloemen eigendommelijk, sterk balsamiek, eenigzins onaangenaam en verdoovend; smaak slijmig-bitter, zwak aromatisch. De bessen bevatten een donker-paarsch sap, hebben eenen eigendommelijken, onaangenaamen reuk, en zoetachtig-zuren tevens iets bitteren smaak. De binnenbast heeft eenen onaangenaamen reuk en smaak; ook de bladen, doch zwakker.

B. Bloemen vlugtige gekristalliseerde olie, met hars, looistof, stikstofhoudende extractstof, sporen van zwavel, kleefstof, eiwit-

stof, appelzure, zeezoutzure en zwavelzure zouten (ELIASON); *bessen*: slijmsuiker en kleurstof.

W. De *bloemen gedroogd*: diaphoretisch, zacht opwekkend, *versch* ook zwak verdoovend en purgerend; der *bessen* zweet- en pisdrijvend, even als de oliehoudende zaden zacht purgerend. *Schors* en *bladen* purgerend, pisdrijvend, braakwekkend. In groote giften zoude de *schors* zelfs vergiftig kunnen worden.

G. *Bloemen* als een zacht zweetmiddel bij acute en chronische ziekten, in INFUSIE, *uitwendig* tegen koude zwellingen, roosachtige en catarrhale ontstekingen als zacht prikkelend en verdeelend geneesmiddel in PAPPEN en DROOG; de *bessen* bij Hydrops, Catarrhus, Rheumat., in de Praep.—De *schors*, thans zeldzaam gebr. even als de *bladen* vooral tegen Hydrops.

P. Der *Flores*, de gedestill.: AQUA SAMBUCI, zeldzaam ACETUM s. Der *bessen*, ROOB SAMBUCI. — De bloemen een bestanddeel van SPECIES enz.

(191) 2. s. EBULUS L. Caule herbaceo verruculoso, stipulis foliaceis ovatis serratis, corymbi ramis primariis ternatis. *Lage Vlier F. B. Sept. I, 1. p. 259.* — *Gr.* als de voorgaande. 2. — *Ic. D. 265. H. IV. 15.* De *bessen*, BACCÆ EBULI of eigenlijk de daaruit bereide ROOB EBULI, sterker van werking als R. SAMBUCI, wordt nog zeldzaam als zweet- en pisdrijvend geneesmiddel gebruikt, terwijl RADIX, CORTEX INTERIOR, FOLIA en FLORES EBULI geheel obsoleet zijn. De sterk purgerende werking der *bessen*, vooral der zaden, der bloemen en bladen kan zelfs tot vergiftiging aanleiding geven (ROB. CHRISTISON).

VIBURNUM OPULUS L. *Gewone Sneeuwbal F. B. Sept. I, 1. p. 259* gaf vroeger: CORTEX, FLOR. en BACCÆ SAMBUCI AQUATICI.

LONICERA PERICLYMENUM L. *Bosch Kamperfoelie F. B. Sept. I, 1. p. 194.* — *Ic. Bat. 23.* — *Gr.* in Europa. *Schors*, bladen, bloemen en *bessen* waren vroeger gebr.

DIERVILLA CANADENSIS W. gaf STIPITES DIERVILLE.

SYMPHORIA GLOMERATA PURSH. gaf STIP. en RAD. SYMPHORICARPI.

Fam. XXXVI. RUBIACEÆ JUSS.

Calyx adnatus, limbo saepissime 4—5-partito persistente; quandoque obsoleto. Corolla decidua, epi-seu subperi-gyna, monopetala, 4—5, rarissime 3-fida, lobis aequalibus, aestivatione

valvatis seu imbricato-contortis. Stamina epipetala, petalis alterna, numero aequalia, libera. Antherae incumbentes biloculares, loculis parallelis rima longitudinali dehiscentibus. Germen ex ovariiis saepe 2, nunc 4—6, concretis, 1- multi-ovulatis, compositum, indeque 2—6- loculare, raro 1- loculare, 1- ovulatum. Placentae centrales. Ovula erecta seu in angulo loculorum centrali affixa. Stylus 1 aut 2. Pericarpium saepe indehiscens. Semina, ubi definita, erecta seu peltata. Albumen durum corneum. Embryo inclusus saepe erectus, radícula ad hilum posita. — (K. H. 112).

De *Rubiaceën* vormen 'eene zeer talrijke Familie, welke tegenwoordig in meerdere familien gesplitst wordt. Indien wij de afdeeling der *Stellatae* (aan de koude en gematigde gewesten eigen) uitzonderen, behooren bijkans allen in de heete luchtstreken te huis. — Zij zijn kruiden, heesters of boomen met tegenoverstaande of kransvormende, onverdeelde en gaafrandige bladen, allen, behalve de kransvormende, met steunblaadjes voorzien, welke somtijds in eene, de bladstelen verbindende, scheede, zamengegroeid zijn. De gewoonlijk tweeslachtige bloemen staan dikwijls in driegaffelige bijschermen, pluimen of hoofdjes.

Eigenschappen. Het is bijkans onmogelijk over de samenstelling en krachten iets in het algemeen te bepalen, daar van de 130 geslachten dezer Familie, naauwlijks 10 ten opzichte van kracht en samenstelling eenigzins bekend zijn. Van deze echter verzamelt de mensch aller voortreffelijkste geneesmiddelen. — De krachten der onderscheidene afdeelingen loopen schijnbaar zeer uit een, zoo dat het doelmatig zijn zal, dezelve afzonderlijk te beschouwen, zoo lang als de tusschenleden, ter verklaring van dit verschil, ontbreken en de overgangen nog onbekend zijn.

De *Stellatae* bevatten in hunnen wortel niet zelden eene roode of gele zamentrekkende kleurstof, welke echter ook bij de andere afdeelingen somtijds aangetroffen wordt, b. v. de *Psychotriacae*, *Cinchonae*. De overige deelen der *Stellatae* zijn veelal zamentrekkend en zwak bitter. — Bij *Nauclea* schijnt het zamentrekkende beginsel het sterkst ontwikkeld te zijn.

Vele der boomachtige *Rubiaceën*, vooral de *Cinchonae* bevatten in de schors eene eigendommelijke bittere stoffe, onder den vorm van loozouten. De zaden der *Psychotriacae* (*Coffeaceae*)

bevatten een eigenaardig hoornachtig eiwit, hetwelk bitter en zamentrekkend is, door roosten echter bijzonder aromatisch wordt. Bij enkelen wordt dit bittere beginsel tevens braakwekkend. — Aan de wortels van vele andere Rubiaceën is een braakwekkend beginsel niet geheel vreemd, de soorten van *Galium* en vele planten der *Spermacoëen* bezitten deze eigenschap in geringe mate, welke in de *Ipecacoanha* zoo duidelijk te voorschijn komt.

I. Trib. Stellatae.

I. RUBIA L. Calycis margo obsoletus. Corolla rotata vel plana, 4—3-fida. Fructus subrotundus, didymus, baccatus, succosus.

B. (192) 1. R. TINCTORUM L. Caulibus annuis, f. quaternis sensive subpetiolatis lanceolatis reticulato-venosis margine retrorsum aculeato-scabris, pedunculis axillaribus trichotomis, corollae laciniis acuminato-appendiculatis. — *Gr.* in den Orient; in Europa (bij ons in Zeeland enz.) gekweekt. — *Bl.* Jun. Jul. geel 2⁺. — *Ic. D.* 255, H. XI. 4.

(193) 2. R. PEREGRINA L. f. cum caule perennantibus quaternis sensive sessilibus lanceolatis ellipticisve aveniis margine retrorsum aculeato-scabris, pedunculis axillaribus trichotomis, corollae laciniis cuspidato-appendiculatis — *Gr.* in Z. Europa enz. *Bl.* Mei—Jun. 2⁺. — *Ic. Engl. Bot.* 851.

G. D. Van beiden de onderaardsche stok; RADIX RUBIÆ TINCTORUM, *Meekrap*.

E. Reuk eigenaardig, dof; smaak zwak zoet, dan iets zamentrekkend-bitter, iets prikkelend.

B. Xanthine, Alizarine, scherpe extractstof, suiker, met riekende hars, en eene soort van was. (KUHLMANN en ZENNECK). RUNGE vindt 3 kleurstoffen: Kraprood, Krappurper, Kraporanje. JOHN vindt: roodbruin wasaardig vet 1,0, roode hars 3,0, kraprood 20,0, apothema 5,0, bruinachtige gom 8,0, houtvezel 43,5, wijnsteen en wijnsteenzuren kalk 8,0, Sulphas Potassae en Chlor-Kalium 2,0, Phosphas Calcis en Magnesiae 7,5, Silica 1,5, ijzer-oxid 0,5. — Volgens BERZELIUS tevens nog pectine.

W. Tonisch-oplossend, de beenderen der daarmede gevoedde dieren rood kleurend.

G. Bij atonische obstructien, onderdrukte menstruatie, been-

ziekten, scrophulosis, steen, vooral echter uitwendig als tonicum, in POEDER en DECOCT. — Zeer gebruikelijk als verwstof.

P. EXTRACTUM RUBLE TINCTORUM. Vroeger een bestanddeel der RADICES V APERIENTES MINORES.

GALIUM VERUM L. *Geel Walstroo* (Ic. Bat. 33). F. B. Sept. I, 1 p. 135.

G. MOLLEGO L. *Wit Walstroo* (Ic. Bat. 191) F. B. Sept. I, t. a. p. en G. APARINE L., *stekelig Walstroo* F. B. Sept. I, 1. p. 137, allen gewone inlandsche planten, waren vroeger gebruikelijk, de twee eersten tegen Epilepsie enz., de laatste tegen klier- en leverziekten. De eerste heette SUMMIT G. LUTEI, de tweede SUMM. G. ALBI. In onze tijden vonden sommigen hunne geneeskracht bevestigd. — De wortel der eerste kleurt insgelijks de beenderen rood, als Rubia.

ASPERULA ODORATA L. *Welriekend Ruwkruid* F. B. Sept. I, 1. p. 133. — Gr. in de bosschen van bijkans geheel Europa. — Bl. Mei—Jun. 2. — Ic. Plenck 53. De bloeiende en bebladerde stengen, HERBA HEPATICE STELLATE seu MATRISYLVE, van aangename reuk, en bitterachtig-zamentrekkenden geurigen smaak, bevatten vlugtige olie, bittere en looistof en hebben eene zacht openmakende pisdrijvende werking. Ongebr.; alleen nog als huismiddel tegen ligte borstaandoeningen en in INFUSIE, — Ook tot kruiden wijn.

OPHIORRHIZA MUNGOS L. Gr. in O. Ind. De wortel, RAD. MUNGOS seu SERPENTUM, was weleer tegen slangenbeet, koorts enz. in gebruik.

Trib. II. Cinchoneae.

II. CINCHONA L. Calycis tubus adnatus, turbinatus, limbo 5-dentato persistente. Corolla infundibuliformis aut subrotata, limbo 5-partito explanato. Stamina 5 inclusa. Stylus filiformis, stigmatibus 2-fido. Capsula 2-locularis, 2-valvis, polysperma. Semina alata. — Corollae specierum officinalium extus hirsutae aut tomentosae.

Van de tot dit geslacht behoorende boomen, welke de bergen van Z. Amer., vooral van Peru versieren, verkrijgt men de bekende heilzame kina-schors, *Cortex Peruvianus* seu *C. Chinae*, waarvan velerlei soorten in den handel voorkomen. Het is moeilijk, somtijds zelfs geheel onmogelijk, te bepalen, van welke bijzondere soort van Cinchona deze of geene schors vergaderd wordt. Voor zoo verre dit mogelijk is, zullen wij dit bij iedere

soort opgeven. Waarschijnlijk echter zijn nog sommige soorten van dit geslacht aan de Plantenkundigen onbekend.

(194) 1. *C. CONDAMINEA* HUMB. et BONPL. f. oblongo-lanceolatis utrinque attenuatis, glabris, nitidis, subtus axillis venarum scrobiculatis, paniculis laxis trichotomis axillaribus; corollae limbo intus sericeo-hirsuto, laciniis ovatis, acutis; capsulis ovatis. — *Syn.* *C. officinalis* L. — *Gr.* in de bosschen op de bergen van Peru; op de Andes bij LOXA, Uritusinga enz. h 18'. — *Ic. D.* 260. H. VII. 37. — *Bl.* bleekrood.

G. D. Volgens GOEBEL wordt de echte LOXA-KINA (CORTEX CHINÆ DE LOXA VERUS G.) van dezen boom verzameld, welke echter thans zeldzaam voorkomt. RICHARD gelooft, dat hij enkel de QUINA FINA, alleen bij het Spaansche hof gebruikt, levere.

E. Reuk, zoo als bij alle kinasoorten eigendommelijk; smaak zwak zuur, dan sterk zamentrekkend bitter. 1 ℥ Loxa bevat volgens GOEBEL 16 gr. Chinine, 20 gr. Cinchonine.

(195) 2. *C. SCROBICULATA* HUMB. et B. f. elliptico-oblongis, utrinque acutis, glabris, superius nitidis, inferius venarum axillis scrobiculatis, paniculis condensatis; corollae limbo extus hirsuto, laciniis ovatis, obtusis, ciliatis, capsulis ovato-oblongis. — *Gr.* insgelijks op de Andes, vooral in de Prov. Jaen de Bracamoros, daar geheele wouden vormend. 30'. — *Ic. D. Suppl. I.* 1.

(196) 3. *C. PURPUREA* RUIZ et PAV. f. lato-ovatis, brevicauminatis, basi subcuneatis, superius glabris, inferius ad venas puberulis, paniculae magnae subcondensatae ramis decussatis. Corollae limbo intus hirsuto, capsulis cylindricis, demum ovato-oblongis. — *Gr.* met de voorg. — *Ic. Flor. Peruv. II. Tab. 193.*

G. D. Deze beide boomen leveren waarschijnlijk de gewone grijze Loxa-Kina, CORTEX CHINÆ DE LOXA ORDINARIA. (Met No. 2 wordt in Peru een groote handel gedreven, en heet daar Cascarilla fina).

E. GOEBEL verkreeg uit 1 ℥ 9 gr. Chinine en 12 gr. Cinchonine.

Volgens ZENKER vindt men de volgende Cryptogamen op dezelve: *Lecidea rubrica* Z., *L. leucoxantha* Z., *Lecanora punicea* Ach., *L. russula* Z., *L. atra* Ach., *L. melanoxantha* Z., *Variolaria depressa* Z., *Ferrucaria pustulata* Z., *Chiodecton sphaerale* Ach., *Parmelia Goebelii* Z., *P. melanoleuca* Z., *P. appressa* Z., *Sticta aurata* Ach., *Usnea florida* Ach., *Collema*

diaphanum Ach. — De zes laatsten vond ik zeer dikwijls. — Eene roode zwamsort, *Hypochnus rubrocinctus* Fr. — (Vergl. GOEBEL Waarenkunde III, IV, V, Tab. 5. pag. 34.

(197) 4. c. GLANDULIFERA R. et PAV. f. ovato-lanceolatis, margine undulatis subrevolutis, superius glaberrimis ad nervorum ortum glanduliferis, inferius puberulis, paniculis cymosis, calycis dentibus subulatis rubescentibus; corolla calyce triplo longiore, limbo intus piloso, capsulis oblongis minutis. — *Syn.* C. Mutisii Lamb. — *Gr.* op de Andes. — *Ic.* Flor. Peruv. III, Tab. 224.

G. D. Volgens FEE, VIREY en GOEBEL geeft deze de *Huanuco* of *Yanuco* of *Guanuco-Kina*, welke volgens NEES v. ESENB. eerder van de jonge takken der c. SCROBICULATA en PURPUREA zoude afkomstig zijn. — Is in de Apoth. dikwijls met de zoo even vermelde Loxa-Kina vermengd.

E. Bevat van allen de meeste Cinchonine; volgens GOEBEL in 1 ℥ 168 gr.: volgens v. SANTEN 106—210 gr.; volgens MICHAËLIS bevat zij ook Chinine.

Zij komt uit de Prov. *Huanuco*, over Lima, en heet derhalve somtijds *Lima-Kina*.

Van de daarop groeiende korstmossen noemt ZENKER: *Asterisca Cinchonae* Spr., *Graphis haematites* Fée, *G. subbifida* Z., *Gr. elongata* Z., *Porophora rufescens* Z., *Verrucaria myriococca* F., *V. socialis* Z., *V. parasema* Ach., *Ocellularia thelotrematoides* Z.

B. (198) 5. c. LANCEIFOLIA MUT. f. obovato-lanceolatis, utrinque laevibus, glabris, cymis trifurcato-ramosis subcondensatis, ad ramorum apices axillaribus, limbo corollino intus hirsuto, laciniis oblongo-lanceolatis, acutis. Capsulis oblongis. — *Syn.* C. nitida. RS., C. officinalis Ruiz. C. lanceolata RS., Ruiz, et P., C. angustifolia Ruiz. — *Gr.* als de voorg. 30'. — *Ic.* D. 261. H. VII. 38.

G. D. Volgens MUTIS en de nieuwe *Pruiss. Pharm.* geeft zij de *Konings-Kina*: CORTEX CHINÆ REGIUS seu LUTEUS, CHINA DE CALISAYA. HAYNE meent, dat hiervan CARTHAGENA DURA, FIBROSA, JAEN, afkomstig zijn, GUILLEMIN zegt, CHINA DE LIMA.

E. Bevat volgens v. SANTEN 130—50 gr. (Sulphas) Chinine; volgens GOEBEL de dunne pijpen 60, de dikke 84, de platte geschilde schors 95 gr. Chinine.

Volgens ZENKER groeijen op dezelve: *Graphis subcurva* Z., *G. fulminatrix* Z., *G. atrosanguinea* Z., *Lecidea brunneo-atra* Z., *L. olivaceo-rufa* Z., volgens FR. NEES v. ES. ook: *Parmelia melanoleuca* Z. *Lecanora punicea* Ach. *L. atra* Ach. *L. russula* Z. Ik vond niet zelden ook *Usnea*-soorten.

B. (199) 6. c. PUBESCENS VAHL. f. rotundato-ovatis, raro subcordatis, coriaceis, superius puberulis aut subglabris, inferius tomentosis, paniculis magnis, ramis decussatis, subcondensatis, limbo corollino intus hirsuto, laciniis ovato-oblongis, acutis, capsulis ovato-oblongis. — *Syn.* C. officinalis L. Syst. veg. ed. 12. — DC. onderscheidt 4 variet. α *cordata* DC. (C. cordifolia Mut. C. rugosa Pav.) f. latis, subcordatis. — β *ovata* DC. (C. ovata R. et P.) f. latis, inferius tomentosis, sup. hirsutis. — γ *hirsuta* DC. (C. hirsuta R. P.) f. subovalibus, sup. glabris, inf. piloso-pubescentibus. — δ . *heterophylla* Pav. DC. f. sup. glabris, inferius ad nervos puberulis, paniculis laxis. — *Gr.* in Nieuw-Granada, de Andes. — *Ic.* D. 262. var. β . — II. VII. 40 var. β .

G. D. Volgens VON BERGEN en GOEBEL geeft deze soort met hare verscheidenheden de gele *Carthagena* en *Jaen-Kina* en misschien komt van hare stammen en dikkere takken de harde en houtachtige gele kina, CHINA FLAVA DURA EN FIBROSA, terwijl de dunne takken de bleeke *Jaen-Kina* (*Cascarilla pallida* der inlanders) opleveren.

De schors der c. CORDIFOLIA heet in *Bogota* QUINA AMARILLA, van c. OVATA bij de inlanders CASCARILLO DE PATA DE GALLARETA, van c. HIRSUTA wordt door RUIZ genoemd CASCARILLO FINO DELGADO.

E. De harde gele kina van *Carthagena* en van *St. Fée* bevat volgens GOEBEL, in 1 $\mathfrak{R}$ 56 gr. Chinine en 43 Cinchonine, volgens VON SANTEN maar 36 gr. Cinchonine, en 5 gr. Chinine. — De Chin. flav. fibrosa de *Carthagena* 1 $\mathfrak{R}$ 54 gr. Chinine en geene Cinchonine.

ZENKER vindt op de gele kinasoorten voornamelijk de volgende korstmossen: *Ocellularia urceolaris* Spr., *Graphis conferta* Z., *G. cooperta* Z., *Verrucaria exasperata* Z., *V. nitida* Ach., *Trypethelium clandestinum* F., *Lecidea grisea* Z., *L. sanguineo-macularis* Z. — Van zwammen: *Rhizomorpha Cinchonae* Z. en *Hypochnus nigro-cinctus* Ehrenb.

De in nieuwere tijden in den handel gekomene *China rubiginosa* VON BERGEN, welke aan deze gele Kina-soorten zeer na-dert, bevat volgens FRANK (1 w) 240 gr. Cinchonine, weinig Chinine.

HUAMALIES-KINA bevat volgens GOEBEL (1 w) 28 gr. Chinine, volgens HORNEMANN 132 Cinchonine en 4 gr. Chinine. Het schijnt dat hier twee soorten verward zijn.

B. (200) 7. c. *MAGNIFOLIA* RUIZ et PAV. f. *lato-ovatis brevicauminatis*, superius glabris, inferius ad nervos hirsutis, paniculae ramis decussatis, subcondensatis, limbo corollino intus hirsuto, laciniis longis, lanceolatis, acutis, capsulis cylindricis longis. — *Syn.* *oblongifolia* Mut. *C. grandifolia* Poir. 80—100' — *Ic. D.* 263. *H. VII.* 44.

(201) 8. c. *MACROCARPA* VAHL. f. *ellipticis, obtusiusculis, coriaceis, superius glaberrimis, inferius pubescentibus, limbo corollino intus pubescenti-hirsuto, laciniis ovato-lanceolatis acutis, capsulis cylindricis longis.* — *Syn.* *C. ovalifolia* Mut. — *Ic. H. VII.* 42.

(202) 9. c. *HUMBOLDTIANA* R. S. f. *ut in praecedente, corollae limbo intus glabro, capsulis ovatis.* — *Syn.* *C. ovalifolia* Humb. et Bonpl.

E. *Aan alle Kinasoorten toekomende:* reuk eigendommelijk, runachtig, soms zwak geurig; smaak aanvankelijk meestal zuurachtig-zamentrekkend, dan meer of minder sterk bitter, bij sommigen zelfs eenigzins aromatisch.

B. Eene geelbruine Kina-soort: ac. tannic 7,35, hars 0,5, bitter extract 6,87, kina-zure potasch en kalk 2,5, apothema 1,25, gom 27, houtvezel 73,75 (BERZELIUS). In het algemeen bevatten deze schorsen: Kina-zuur, Kinarood, looistof, Kinazuren kalk, en de twee loozouten Cinchonine en Chinine, met Kina-zuur verbonden, welke of gelijktijdig of alleen in de onderscheidene basten voorkomen; waarna men de basten op de volgende wijze kan verdeelen:

A. *Kina*, waarin *Cinchonine* voorheerschende is.

1. *CORTEX PERUVIANUS*, of *c. CHINÆ FUSCUS* of *CHINA CORONA* of *LOXA ORDINARIA.* — GOEBEL I, p: 34. Tab. 5.

2. *CORTEX PERUVIANUS seu c. FUSCUS VERUS seu CHINA LOXA* of *CASCARILLA FINA; echte LOXA.* — GOEB, I, p. 4 l. T. 6 fig. 1—5. (niet meer in den handel).

3. CHINA HUANUCO of YANUCO of CH. LIMA. — GOEBEL I, p. 46. Tab. 6. fig. 6—8. Tab. 7. fig. 1—4.
4. CHINA TENN of TENA of CH. JAEN PALLIDA. — GOEB. I, p. 65. Tab. 10. fig. 6—9.
5. CHINA PSEUDO-LOXA seu TEN FUSCA of CH. JAEN. GOEB. I, p. 67. T. 13. fig. 1—4.
6. CHINA HUAMALIES seu ABOMALIES GOEB. I, p. 62. T. 10 f. 1—5. B. *Kina*, waarin meer *Chinine* dan *Cinchonine* is.
7. CORTEX CHINÆ REGIUS seu LUTEUS (niet flavus). GOEB. I, p. 49. T. 7, fig. 5, 6. Tab. 8. fig. 1—6. C. *Kina*, waarin de beide loogzouten bijkans in gelijke hoeveelheid aanwezig zijn.
8. CHINA FLAVA DURA of CH. DE CARTHAGENA of QUINA NARANJADA DE ST. FÉE. GOEB. I, p. 56. Tab. 9. fig. 1—4.
9. CHINA FLAVA FIBROSA of CH. DE CARTHAGENA FIBROSA. GOEB. I, p. 59. Tab. 9. fig. 5—8.
10. CHINA RUBIGINOSA.
11. CHINA RUBRA seu CORTEX CHINÆ RUBER. GOEB. I, p. 69. Tab. 11. fig. 1—5.

In de geneeskunst en Apotheken onderscheidt men gewoonlijk alleen CORTEX PERUVIANUS FUSCUS (vergl. soort 1), c. REGIUS (7), c. RUBER (11). De overigen dienen bijkans alleen tot het daarstellen der *Kina*-loogzouten.

W. De *Kina* is een der krachtigste tonica, waardoor tevens de werkdadigheid van het geheele organisme krachtdadig en duurzaam opgewekt wordt, zoo dat alle stelsels des ligchaams, de zenuwen niet uitgesloten, de werking dier stoffen ondervinden. De loogzouten, welke men als het koortsdrijvende beginsel der *Kina* beschouwen kan, zijn echter niet de eenige werkzame beginselen, waartoe de zamentrekkende en harssige stoffen niet minder behooren.

G. Bij allerlei chron. ziekten met atonie der vaste deelen; adynamie des zenuwstelsels; ook bij heete ziekten, doch veel zeldzamer; zeer gebr. tegen febris intermittens. — Gewoonlijk gebr. men *C. fuscus*; *C. regius* is sterker koortsdrijvend en werkt sterker op het zenuwstelsel; *C. ruber* is meer zamentrekkend en past hij atonische toestanden. PULV., INF., DECOCT.

P. EXTRACTUM CORTICIS PERUVIANI, waarvan men onderscheidt EXTR. CHINÆ FRIGIDE PARATUM en EXTRACTUM CHINÆ SPIRITUOSUM; — TINCTURA, VINUM en SYRUPUS *C. PERUV.* — CHINIUM of

CHININUM of QUINIUM (*Chinine* of *Quinine*), *Sulphas*, *Murius Chini*; CINCHONINE, waarvan ook *Sulphas* enz.

Vervalsching. Er komen vele soorten van valsche Kina-basten in den handel voor, welke geene Cinchonine en Chinine bevatten, van andere boomen dan van *Cinchona* afkomstig zijn, eenen anderen reuk dan de echte en veelal eenen walgelijk bitteren smaak hebben. — De voornaamsten (want hun aantal vermeerdert met iederen dag), zijn:

1. *China nova brasiliensis*, *Ch. de Rio-Janero*, *Cascarilla falsa* door BATKA geheeten, afkomstig van BUENA HEXANDRA POHL, in de berg-bosschen van Brasilië; tot de Rubiaceae behoorend. — *Ic. D. Suppl. I. 3.* Bevat het eigenaardige Chinova-zuur en Chinovabitter.

2. *China jamaicensis seu martinicensis seu St. Luciae seu Piton*, van EXOSTEMMA FLORIBUNDUM W.; van dezelfde Familie. — *Gr. in W. Indië.* — *Ic. D. suppl. I. 2. H. VII. 45.*

3. *China Caribaea*, van EXOSTEMMA CARIBÆUM W. op Jamaica en de Caraïbische eil. — *Ic. H. VII. 44.*

4. *China Pitoija seu C. bicolorata seu Tecamez*, waarschijnlijk van PORTLANDIA HEXANDRA JACQ. (*Coutarea speciosa* AUBL.), tot de Rubiaceae behoorende; in Guyana en Z. Amer. — Eene *China de Carthagera*, van dezen boom afgeleid, zoude volgens PELLETIER en CAVENTOU bijkans dezelfde bestanddeelen als de echte kina basten bevatten, ook Chinine en Cinchonine.

5. *China surinamensis* of *C. nova*, uit Suriname van eene nog onbekende plant.

6. *China alba*, misschien van eene soort van CINCHONA.

7. *Quina do Campo*, misschien van STRYCHNOS PSEUDO-CHINA ST. HIL. — Vergl. over allen GOEBEL t. a. p. I.

8. *Quina da Piauhy* komt van EXOSTEMMA SOUZANUM MART. uit Brasilië.

Trib. III. Psychotriacæ.

III. COFFEA L. Calycis tubus adnatus, turbinatus, limbo brevi, 5-dentato. Corolla infundibuliformis, limbo explanato, tubo longiore. Stamina faucibus nudae inserta. Stylus bifidus. Bacca umbilicata, 2-sperma.

(203) 1. C. ARABICA L. f. ovato-oblongis acuminatis, glabris, nitidis, undulatis, floribus sessilibus, in axillis aggregatis,

staminibus exsertis, baccis ovatis. — *Gr.* in gelukkig Arabië, Aethiopië, Nubië, van daar door de zorg van WITSEN naar Java overgebracht, dan in O. en W. Indië, Z. Amer. verspreid en veel gekweekt. h 15—20'. — *Ic. D.* 257. H. IX, 32.

G. D. De zaden, SEMINA COFFEE ARABICÆ.

E. Reuk zwak, eigendommelijk, door roosting sterk geurig. Smaak iets zamentrekkend, zwak bitter, geurig.

B. Looistof, groene kleurstof, en Coffeine (in 4 g Mokka-Koffie $2\frac{1}{3}$ dr. volgens STICHEL), hars, gom, vet, eiwit.

W. Tonisch en vlugtig-prikkelend op de ingewanden en het geheele zenuwstelsel, de werking der hersenen verhoogend, in grootere giften ook het vaatstelsel opwekkend, de secretien, vooral der nieren, bevorderend.

G. Tegen zwakte der ingewanden en van het zenuwstelsel, tegen narcot. vergiftiging, tusschenpoozende koorts enz.

P. TINCTURA COFFEE.

In sommige landen worden ook andere soorten met hetzelfde doel verbouwd, als de *C. RACEMOSA* R. *et P.* in Peru, *C. ZANGUEBARIÆ* LOUR. op Mozambique.

(204) *CHIOCOCCA RACEMOSA* L. *Gr.* in Z. Amer. en W. Ind. *Ic. D. Suppl. I.* 20.

(205) *C. DENSIFOLIA* MART. *Gr.* in Brasilië.

(206) *C. ANGHIFUGA* MART. *Gr.* als de voorg. — *Ic. D. Suppl. I.* 21. — De wortels dezer drie heesters van zweet- en pisdrijvende, in groote giften van drastisch-purg. werking, RADIX CAINCE genoemd, in Amer. gebruikelijk, zijn ook bij ons tegen waterzucht enz. aanbevolen. Volgens DC. geeft *C. racem.* dezen wortel niet. — Bevat appelzure Emetine, met eene bitter-scherpe extractstof, looistof, twee harssen, Caoutschouk, Bassorine, slijmsuiker zetmeel, benzoezuur (?) (BRANDES en V. SANTEN); CAVENTOU vindt later CAINAINUM en CAINCA-zuur.

IV. CEPHÆLIS SW. Flores capitati involucrati. Calycis tubus adnatus, obovatus, limbo brevissimo, 5- dentato. Corolla infundibuliformis, 5- fida. Stamina inclusã, filamentis brevissimis. Stigma 2- fidum; bacca oblongo-obovata, calycis limbo coronata, 2- locularis, 2- sperma.

B. (207) *I. C. IPECACUANHA* RICH. Caule adscendenti nodoso, superius pubescenti, f. oblongo-obovatis, acutiusculis, inferius pu-

bescensibus, stipulis setaceo-multifidis, capitulis longe pedunculatis, axillaribus, demum nutantibus, involucri 4-phylli foliolis cordatis obtusis flores aequantibus. *Syn.* Ceph. emetica P. — *Gr.* in de aloude vochtige bosschen van Brasilië en heet daar *Pojas*. Ψ (halfheester.) — *Ic.* D. 258. H. VIII. 20.

G. D. De wortel: RADIX IPECACUANHÆ seu HYPECACUANHÆ VERÆ, seu I. FUSCÆ seu ANNULATÆ, welke door de *Coroados en Puris-Indianen* vooral in Jan.—Maart ingezameld wordt.

E. Reuk zwak, dof, gepoederd onaangenaam prikkelend, smaak walgelijk, bijtend-bitter.

B. De wortelschors: Emetine 14—16 p.C., met een weinig vette en vlugtige olie, was 2, gom 10, zetmeel 12, houtvezel 20, sporen van een zuur (PELLETIER); het houtgedeelte bevat: sporen van vette en vlugtige olie, emetine 1,15, extractstof 2,45, gom 5, zetmeel 20, vezel 66,6.

W. In kleine giften ($\frac{1}{16}$ — $\frac{1}{4}$ gr.) antispasmodisch, in grootere giften braakwekkend, huiduitwazeming en long-excretie bevorderend.

G. Menigvuldig bij krampachtige aandoeningen der ingewands- en borst-organen, als expectorans; een der meest gewone emetica in POEDER (5—10 gr. p. d.) in INF. (2 dr. op 2— $\frac{1}{4}$ onc., alle 10 min. 1 l. tot werking volgt).

P. SYRUPUS, VINUM en TROCHISCI IPECACUANHÆ; EXTRACT IPEC. PH. GALL (de emetine), zes maal sterker van werking dan de wortel. — Bestanddeel van PULVIS IPEC. COMPOSITUS seu P. DOWERI:

(208) PSYCHOTRIA EMETICA MUT. *Gr.* in Nieuw-Granada aan de Magdalena-rivier. Ψ halfheester. — *Ic.* D. 259. H. VIII. 19, is de moederplant der thans nauwlijks in den handel voorkomende RADIX IPECACUANHÆ NIGRÆ seu STRIATÆ, welke veel minder Emetine bevat, 9 p.C.

Trib. IV. Spermaceæ.

(209) RICHARDSONIA SCABRA MART. — *Syn.* Richardia scabra L. *Gr.* op de velden in Brasilië Ψ . — *Ic.* D. 256. H. VIII. 21, geeft de RADIX IPECACUANHÆ ALBÆ, seu FARINOSÆ seu AMYLACÆ seu UNDULATÆ, nog minder werkzaam dan de voorgaande, en zeer zelden gebruikt. Op 100 deelen 6 deelen emetine (PELLETIER).

R. EMETICA MART. geeft eene soortgelijke IPEC., de J. van ST. PAUL geheeten wordt; niet gebr.

Trib. V. Cephalanthæe.

V. NAUCLEA HUNT. Calycis tubus adnatus, cylindricus, limbo 5- dentato persistente. Corolla infundibuliformis, tubo elongato, fauce nuda, limbo 5- fido. Stamina subinclusa. Stylus filiformis, exsertus, stigmatē clavato. Capsula 2- locularis, apice 2- valvis, polysperma. Semina alata. Placenta dissepimento adnata.

(210) 1. N. GAMBIR HUNT. Ramis teretibus, f. ovato-lanceolatis, acutis, utrinque glabris, brevi-petiolatis; floribus capitato-aggregatis, pedunculis axillaribus medio bracteiferis, inferioribus sterilibus spinescentibus. — *Syn.* Uncaria Gambir Roxb. *Gr.* op de O. I. eilanden; klimmende heester. — *Ic. D. Suppl. I. 7. H. X. 3.*

G. D. Het door het uitkoken der bladen en jonge takken verkregen extract: CATECHU seu SUCCUS CATECHU seu TERRA JAPONICA. Vergel. Acacia Catechu p. 82 en Areca Catechu (Fam. Palmae).

B. IJzer groenkl. looistof 36—40 pC, eene harssige in koud water onoplosbare looistof, eene naar Kina-rood gelijkende stof en gom (FR. NEES V. ESENE.)

Fam. XXXVII. VALERIANEÆ DC.

Calyx superus, limbus involutus et denique in pappum expansus, aut dentatus, aut obsoletus. Corolla monopetala, ovario imposita: limbus 3—5- fidus, subinaequalis, vel etiam irregularis; tubus basi saepe gibbus, vel calcaratus. Stamina tubo corollae inserta, libera, 4 vel pauciora. Ovarium 1- loculare, , aut 2—3- loculare loculo 1 fertili, ovulo solitario pendulo. Semen exalbuminosum. Embryo rectus, radiculam hilum spectante. — (K. II. 110).

De *Valerianeën* zijn kruiden met tegenoverstaande, gave of gelobde bladen, met twee- of eenslachtige,* in eindelingsche bij-schermen geplaatste, bloemen. Bevatten weinige geslachten, vooral uit de gematigde gewesten.

Eigenschappen. De onderaardsche wortelstok van allen schijnt geurig, aromatisch, bitter te zijn, en vlugtige olie met scherpe stoffen en slijm te bevatten. Daarom oefenen zij meest allen

eene prikkelende werking op het zenuwstelsel en eenige afscheidende organen uit; sommigen zijn tevens wormdrijvend.

I. VALERIANA L. Calycis limbus per anthesin involutus, postea, fructum coronans, in pappum plumosum expansus. Corolla infundibuliformis, basi gibba: limbo 5-fido.

B. (211) I. v. OFFICINALIS L. f. omnibus pinnatis 7—10-jugis, foliis lanceolatis dentato-serratis integerrimisve, fructibus glabris, caule sulcato, radice non stolonifera. *Genezende Valeriaan F. B. Sept. I, 1. p. 33.* — Variat:

α. *altissima*, foliis foliorum inferiorum elliptico-lanceolatis, profunde dentato-serratis, caule elato.

β. *media*, foliis lanceolatis, inferioribus dentato-serratis, superioribus integerrimis.

γ. *angustifolia*, foliis lineari-lanceolatis linearibusve integerrimis vel infimis paucidentatis. — *Gr.* in geheel Europa; α op vette gronden, β in bosschen, γ op heuvels en bergen. — *Bl. Jun.*—*Aug.* 4. — *Ic. D. 254. H. III. 32. Bat. 22.*

G. D. De wortel, bij voorkeur van *var. γ.*: RADIX VALERIANÆ, seu v. SYLVESTRIS seu v. MINORIS, in den herfst te verzamelen. Men prijst vooral de in Engeland verzamelde.

E. Reuk onaangenaam, doordringend, naar kattenpis; smaak aanvankelijk zoet, weldra bitter scherp, geurig.

B. Vluchtige gele olie en valeriazuur 1,041, bittere extract-stof 12,500, gom 9,375, zetmeel 1,563, vezels 69,271, hars 6,250 (TROMMSDORFF).

W. Vluchtig-opwekkend, ontspannend, dan op het zenuw- en vaatstelsel bedarend, zacht toongevend voor de ingewanden; in grootere giften zelfs verdooving en duizeling verwekkend.

G. Bij chron. ziekten, kramp, hysteric, ingewandswormen, — bij asth. koortsen met verhoogde sensibiliteit enz. in INFUS (1 dr. — 1 onc op 6 onc.); zeldzamer in POEDER, (10—20 gr.), PILLEN, ELECTUAR.

P. EXTRACTUM, OLEUM (ÆTHER.), TINCT. v. SIMPLEX, ÆTHEREA, AMMONIATA enz.; zeldzaam AQUA VALERIANÆ.

2. v. PHU L. *Gr.* in de bergstreken van Zwitserland, Duitschland enz. 4. groeter dan de voorgaande. — *Ic. H. III. 33* gaf de thans bijkans niet meer gebr. RAD. VAL. MAJORIS, van soortgelijke werking.

3. v. BIOICA L. *Tweehuisige Valeriaan F. B. Sept. I, 1. p. 33.* —

Gr. in gansch Europa; gaf vroeger RAD. VAL. PALUSTRIS seu MINORIS, van veel zwakkere werking.

Vervalsching. De echte Rad. Val. wordt verwisseld: 1. met den wortel der voorgaande, welke echter door den kruipenden, geleeden, rolronden wortelstam, en veel zwakkeren reuk kenbaar is. — 2. met den wortel van soorten van *Ranunculus* (vergel. p. 3), welke geheel zonder reuk zijn. — 3. met die van *Geum urbanum* (verg. p. 89) door den reuk te onderkennen. 4. van *Cynanchum Vincetoxicum L.* (verg. Asclepiadeae) welke wit en van geheel verschillenden reuk is. Zonder twijfel worden echter van de aanverwante soorten van Valeriana, als *V. montana L.*, *tuberosa L.* en op de Alpen de wortels in stede der V. off. verzameld, eene minder nadeelige vervalsching, dewijl deze wortels dezelfde eigenschappen, alleen in zwakkere mate, schijnen te bezitten.

(212) 4. VALERIANA CELTICA JACQ. *Gr.* op de hoogste Alpen van Duitschl., Zwits., Italië, Frankr. — *Ic. D. suppl. III. 11. H. IX. 28.* geeft den weleer zeer vermaarden wortel, NARDUS seu SPICA CELTICA, bij ons in onbruik, maar in den Orient nog zeer gezocht.

(213) 5. VALERIANA JATAMANSI JONES (*Syn. Patrinia Jatamansi* Don. *Nardostachys Jatamansi* DC.) *Gr.* in O. Indië op de bergen van Nepal. — *Ic. D. suppl. III. 12. H. IX. 27.* geeft de thans ongebruikelijke NARDUS seu SPICA INDICA seu SPICA NARDI: (Vergel. ook Gramineae). — Volgens MATTHIOLUS was de kostbare zalf, waarmede MARIA MAGDALENA JEZUS zalfde. (JOANNES XII: 13, LUCAS VII: 38), eene Nardus-zalf, uit dezen wortel bereid. Deze zalf is thans nog in den Orient, vooral in Arabie, hooggeschat en heet *Sulbul*.

FEDIA OLITORIA VAHL, eetbare Veldsalade *F. B. Sept. I, 1 p. 35.* — *Ic. Bat. 236.* en eenige aanverwante soorten, *Gr.* in Europa, waren onder den naam van HERA VALERIANELLE officieel. Door koking ontwikkelen zij Valeriaan-reuk.

Fam. DIPSACEÆ VAILL. — (K. II. 109).

SCABIOSA ARVENSIS L. Akker Sekurftkruid *F. B. Sept. I, 1. p. 131.* *Ic. H. V. 38. Bat. 121.* — *Gr.* op akkers enz. in Europa. *℥.* De

Bladen, HEREA SCABIOSÆ, van bitterachtig zamentrekkenden smaak, waren tegen uitslagziekten, zweren, als bloedzuiverend geneesmiddel gebr.

SCABIOSA SUCCISA L. *Moeras Schurftkruid F. B. Sept. I, 1. p. 131.* — *Syn. Succisa pratensis Mönch.* — *Gr.* op weil. in Europa 2^l. — *Ic. D. 253 H. V. 37. Bat. 221.* De sterk bittere, zwak zamentrekkende wortel, wegens zijnen vorm, RAD. SUCCISÆ seu MORSUS DIABOLI, *Duivelsbeet*, genoemd, in afkooksel tegen velerlei ziekten, zweren, pest, syphilis, fluor albus enz. gebr.

DIPSACUS FULLONUM L. en D. SYLVESTRIS W. *Wilde Kardebol F. B. Sept. I, 1. p. 129 (Ic. Bat. 187).* De bittere wortel als RAD. CARDUI VENERIS seu DIPSACI gebr.

Fam. XXXVIII. COMPOSITÆ ADANS. (SYNANTHEREÆ RICH.)

Flores (*flosculi*) in capitulum (calathium CASSINIO, flos compositus LINNÆO dictum) congesti, sessiles, involucro polyphylo (periclinio CASS., calyce communi L.) cincti receptaculo communi (clinanthio CASS.) impositi, vel (rarius) singuli involucro inclusi et in capitulum commune collecti. Calycis tubus ovario adnatus, limbo scarioso (pappo) elongato, variè fisso aut brevi et integro aut obsolete. Corolla calycis tubo imposita, monopetala, limbo aut regulari 5-fido, laciniis aestivatione valvatis, aut irregulari aut in ligulam fisso. Stamina 5, corollae tubo adnata, ejusque lobis alterna, filamentis medio articulatis, antheris linearibus in tubum coalitis, introrsum dehiscentibus, apice semper appendicem terminalem, basi plerumque appendices duas gerentibus. Ovarium uniovulatum, ovulo erecto. Stylus 1, stigmata 2. Fovea nectarifera styli basin cingens. Fructus: achenium. Albumen o. Embryo rectus, radícula infera ad hilum versa. — (K. II. 101.)

De Zaaanhelmigen of Zamengestelden zijn eene der grootste families van het plantenrijk, waarvan in alle luchtstreken talrijke vertegenwoordigers aangelroffen worden, gewoonlijk kruiden zeldzamer heesters; met afwisselende, zeer zelden tegenoverstaande, gave of gelobde, bladen zonder steunblaadjes. De kleine, twee- of een-slachtige, somtijds geheel onzijdige, bloemen staan dicht bij elkander in bloemhoofdjes, als tot eene bloem vereenigd, waarin de om den rand staande, dikwijls in vorm en kleur, van de in het midden geplaatste zeer verschillen.

Eigenschappen. Als algemeen in deze familie verspreide stoffen kan men de *Inuline* en het door RUNGE ontdekte *groenzuur* beschouwen. Daarbij vindt men, doch in zeer verschillende hoeveelheden, *looïstof* (meestal ijzer-groen kleurende), *hars*, *vlugtige olieën*, in welk opzigt zij eenigzins de *Labiatae* naderen: doch bevatten de Compositae in evenredigheid steeds eene grootere hoeveelheid niet vlugtige stoffen. De *wortel*, *steng* en *bladen* zijn veelal meer of minder bitter, somtijds aromatisch; de wortels somtijds iets zamentrekkend, slijmhoudend, van velen eetbaar. De *bloemen* hebben meestal de eigenschappen van het kruid. De zaden zijn dikwijls rijk aan olie.— Bij sommigen vindt men zelfs verdoovend-vergiftige eigenschappen.

De eigenschappen der Compositae zijn echter in de onderscheidene te vermelden onderafdeelingen zeer gewijzigd, hetgeen wij bij ieder derzelve nader zullen vermelden.

Trib. I. *Cichoraceae* Juss. Flores omnes hermaphroditi, unifornes, corollis ligulatis. Crura styli filiformia, revoluta puberula.

Zij bevatten een *bitter harssig melksap* met *caoutchouc*, waarbij somtijds een *vlugtig, verdoovend* beginsel gevonden wordt, zoo dat hier met onschadelijke en nuttige gewassen, vergiftige in hetzelfde geslacht vereenigd, worden aangetroffen. De meesten zijn echter zuiver bitter.

I. LACTUCA L. Involuerum imbricatum. Flores bi-triseriales, Achenium plano-compressum, in rostrum filiforme acuminatum. Pappus pilosus basi margine prominulo aut setulifero cinctus. Receptaculum nudum.

B. (214) 1. L. VIROSA L. f. carina aculeatis ovali-oblongis obtusis sagittatis mucronato-denticulatis integris sinuatisve, superioribus acuminatis, panicula patente, acheniis utrinque quinquestriatis latiuscule marginatis apice glabris, rostro albo achenium aequante. — *Gr.* langs wegen, hagen, bosschen in Middel- en Z. Europa. — *Bl.* Jul—Aug. ♂. — *lc* D. 250. H. I. 47.

G. D. De versche bladen en bloeiende takken, HERBA LACTUCE VIROSE. Vroeger ook de zaden.

E. Bevat veel wit melksap; reuk, vooral bij kneuzing, onaangenaam, verdoovend; smaak bitter, scherp.

B. In het ingedroogde sap verdoovend bittere extractstof, gom, eiwit, latuwzuur en latuwzure zouten 57 pC., hars 7, Caoutschouc 22 en was 8 (KLINCK). Volgens BUCHNER een eigenaardig geneeskrachtig beginsel, *Lactucine*.

W. Bedarend, krampstillend, in grootere giften verdoovend-vergiftig

G. Bij krampziekten, obstructien van het poortaderstelsel, waterzucht enz., alléén het

P. EXTRACTUM LACTUCÆ VIROSÆ (1—10 gr.).

Verwisseling kan zeer ligtelijk plaats hebben met de algemeen voorkomende *Lactuca Scariola L. Wilde Latuw F. B. Sept. I, 2. p. 557. V. G. p. 121 (Syn. L. sylvestris DC.)*, onderscheiden door *f. verticalia acuta sagittata pinnatifido-runcinata rarius integra, achenia apice setuloso-puberula. — Ic. D. 251 H. I. 46. V. G. Tab. XVIII.*—Zij heeft iets zwakkere kracht dan de voorgaande, maar wordt menigvuldiger gebruikt onder den naam van HERBA LACTUCÆ SCARIOLE seu SYLVESTRIS.

(215) 2. L. SATIVA L. f. carina aculeatis, laevibusve basi cordato-sagittata amplexicaulibus denticulatis integris vel runcinato-pinnatifidis, panicula dilatata corymbosa fastigiata, acheniis utrinque quinquetriatis, rostro albo achenium aequante vel longiore. — *Tuinsalade*. — Sints de oudste tijden gekweekt. *Bl. Jul. Aug. ☉* — Vele verscheidenheden. — *Ic. H. VII. 30.*

G. D. De bladen en bloeiende toppen: HERBA LACTUCÆ seu L. SATIVÆ; vroeger ook SEMEN.

E. Melksap bevattend; reuk onder het kneusen verdoovend; smaak zoutachtig iets bitter.

B. Narcotisch-bittere extractstof; twee harsen enz. BERZELIUS merkt op, dat er een vlugtig, nog geheel onbekend, beginsel in bevat is.

W. Van het melksap, bedarend, pijnstillend, in grootere giften slaapwekkend, zonder tevens te prikkelen.

G. Van het melksap, bij krampen en pijnlijke ziekten, alléén de

P. Het ingedikte uit kleine wondjes verzamelde melksap: LACTUCARIUM seu THRIDACIUM; zeldzamer het extract: EXTRACTUM seu SUCCUS LACTUCÆ SATIVÆ.

SCORZONERA HISPANICA L. Gewoone Scorsonere, veel bij ons gekweekt, in Z. Europa wild. — *Ic. D. 252.* De slijmig-zoete, iets bittere wortel is een heilzaam voedsel voor vele zieken; vroeger als RAD. SCORZ. HISP. gebr., aan welke men te voren ongelooflijke geneeskrachten toeschreef. Zij bevat versch: zetmeel 9,0, hars 3,0, extract 10,0, houtvezel 46,0, water 32,0 (JUCH).

TRAGOPOGON PRATENSIS L., beemd Boksaard *F. B. Sept. I, 2. p. 555.* — *Ic. Bat. 342* gaf vroeger RAD. TRAGOPOGI seu BARBE HIRCI.

II. TARAXACUM JUSS. Involuerum imbricatum, subcalyculatum. Flores multiseriales. Achenium subcompressum, superne squamoso-muricatum, abrupte in rostrum filiforme contractum. Pappus pilosus. Receptaculum nudum.

B. (216) I. T. OFFICINALE WIGG. Acheniis lineari-obovatis striatis apice squamoso-muricatis, striis exteriorum a basi tuberculato-rugosis, interiorum laevibus, foliis oblongo-vel lineari-lanceolatis pinnatifido-runcinatis vel integris dentatis vel integerrimis. — Gemeene Paardebloem *F. B. Sept. I, 2. p. 559.* — *Syn. Leontodon Taraxacum L. Tar. dens leonis Desf.* — Varieert zeer sterk, b. v.

β. *corniculatum*, involucri foliolis omnibus linearibus vel exterioribus lanceolatis, f. glaucescentibus. — *Syn. L. corniculatum Horn.*

γ. *paludosum, moerassig F. B. Sept. I, 3. p. 843*, involucri foliolis exterioribus ovatis, acuminatis, adpressis. — *Syn. Tarax. palustre DC.*

δ. *alpinum*, involucri foliolis exterioribus ovatis, patentibus. *Syn. L. alpinus Hopp.*

Bl. geheele jaar 4. — Ic. D. 249. H. II. 4. Bat. 168.

G. D. De wortel en versche bladen: HERBA en RADIX TARAXACI seu DENTIS LEONIS.

E. De wortel en bladen rijk aan melksap; wortel van weinig reuk, smaak zoetachtig, naderhand sterk bitter; de bladen insgelijks, maar bovendien zoutachtig.

B. Het melksap des wortels bevat veel Caoutchouc, verder hars, suiker, slijm, bittere extractstof in mindere hoeveelheid, vrij zuur, potasch en kalk met zwavelzuur, phosphorzuur, chlorium en een plantenzuur (JOHN).

W. Oplossend, zacht tonisch, vooral op de buiks-ingewanden.

G. Bij verstoppingen, leververhardingen, waterzucht, koortsen, vooral de wortel in DECOCT, het UITGEPERSTE SAP van den verschen wortel en de bladen in het voorjaar. Gewoonlijk echter de

P. EXTRACTUM en MELLAGO TARAXACI.

III. CICHORIUM L. Involucrum duplex, exterius 5-phyllum, interius 8-phyllum, foliolis basi coalitis. Pappus coroniformis multi-paleaceus achenio brevior. Receptaculum nudum vel subfavosum. — Flores coerulei.

B. (217) I. C. INTYBUS L. Capitulis geminis pluribusve congestis sessilibus pedunculatisque, foliis floralibus e basi latiore subamplexicauli lanceolatis, pappo acheniis multoties brevior. — *Gewone Cichorei F. B. Sept. I, 2. p. 573.* Variëert met witte en bleekroode bloemen. — *Gr.* door gansch Europa op onbebouwde oorden; veel gekweekt. — *Bl.* Jul.—Sept. 24. — *Ic.* D. 248. H. II. 24.

G. D. De wortel der wilde plant, RADIX CICHOREI (SYLVESTRIS). Vroeger ook HERBA, FLORES, SEMEN C.

E. Melksaphoudend, weinig reuk, sterk bitter van smaak.

B. Bittere extractstof 25, hars 3, iets suiker en sal ammoniacum, in 100 d. (JOHN). — *PLANCHE* vindt nog nitrum en zwavelz., en zoutzure potasch.

W. Tonisch-oplossend.

G. Tegen obstructie, gaelzucht, hypochondrie, in AFKOOKSEL en SPECIES.

P. EXTRACTUM CICHOREI; verouderd: CONFECTIO, AQUA en CONSERVA CICHOREI; in verbinding met rhabarber SYRUPUS CICHOREI CUM RHEO.

HERACIUM PILOSELLA L. *Langharig Havikskruid F. B. Sept. I, 2. p. 563.* — *Ic.* Bat. 29. *Gr.* in Europa algemeen; vroeger: RADIX en HERBA PILOSELLE seu AURICULE MURIS.

H. MURORUM L. *Muur Hav. F. B. Sept. I, 2. p. 565.* — *Ic.* Bat. 128. gemeen in Europ.; vroeger: HERBA PULMONARIE GALLICE seu AURICULE MURIS MAJORIS.

SONCHUS OLERACEUS L. en S. ASPER VILL., *moes- en stekelige Melkdistel F. B. Sept. I, 2. p. 557.* — *Ic.* Bat. 235, vroeger als HERBA S. OLERACI et ASPERI.

HYPOCHERIS MACULATA L. *Gevlekt Biggskruid F. B. Sept. I, 2. p. 571.* — *Ic.* H. VI. 43. als HERBA en FLORES COSTE gebr.

Trib. II. Cynarocephalæ Juss. Flores omnes tubulosi vel radiati ligulati. Stylus apice articulatus.

Deze onderafdeeling bevat gewoonlijk *bittere extractstof*, meer of minder met *zamentrekkende* beginsels verbonden, daarentegen weinig vlugtige beginsels. Bij sommigen is de bittere stoffe door *stijm* als het ware verdrongen. De *zaden* zijn veelal *olie bevattend* en *bitter*, sommigen *drastisch* enz.

IV. SILYBUM VAILL. Involucrum imbricatum. Flores hermaphroditi, omnes tubulosi. Filamenta monadelphæ. Pappus pilosus, denticulatus, basi annulo conjunctus, deciduus. Receptaculum setoso-paleaceum.

(218) 1. s. MARIANUM GÆRTN. f. amplexicaulibus hastatopinnatifidis albo-maculatis glabris. *Gevlekte Distel F. B. Sept. I, 2. p. 577.* — *Syn. Carduus marianus L. — Gr. vooral in Z. en M. Europa. — Bl. Jul.—Aug. J. — Ic. D. 221. H. VII. 38.*

G. D. De zaden: SEMEN CARDUI MARIE, vroeger ook RAD. en HBA.

E. Zaden: olieachtig bitter; de *bladen* bitter.

G. De *zaden* waren als verzachtend geneesm. in borstziekten, de *bladen* vooral tegen de waterzucht gebr.

CIRSIUM ARVENSE LAM. *Akker Vederdistel F. B. Sept. I, 2. p. 581. Syn. Scirratula arvensis L. — Gr. in Europa J. — Ic. Bat. 343.* Door den steek van een insect wordt een uitwas aan de takkenderzelve gevormd, tegen Haemorrh. gebr. — De bladen en bloemen als HBA CARDUI HEMORRHOIDALIS.

C. ERIPHORUM L. gaf weloef HBA CARDUI ERIOCEPHALI.

ONOPORDON ACANTHIUM L. *Witte Wegdistel F. B. Sept. I, 2. p. 575. — Ic. Bat. 99; gaf RAD., HBA, SEM. ACANTHII, SPINE ALER seu CARDUI TOMENTOSI.*

V. LAPPÀ TOURNEF. Involucrum imbricatum, foliis mucrone uncinato. Flores hermaphroditi, omnes tubulosi. Filamenta libera. Pappus pilosus, brevis, multiserialis.

B. (219) 1. L. MAJOR GAERTN. Involucris glabriusculis, foliis

omnibus subulatis uncinatisque, intèrioribus concoloribus, capitulis subcorymbosis. *Gemeene Klis F.B. Sept. I, 2. p. 575.* — *Syn. Arctium Lappa L. ex part. W. Arct. majus Schk.* — *Gr. in Europ, N. Amer.* — *Bl. Jul. Aug. ♂.* — *Ic. D. 225. H. II. 35. Bat. 254.*

B. (220) 2. L. MINOR DC. Involucris arachnoideo-subvillosis, foliolis omnibus subulatis uncinatisque, interioribus subcoloratis, capitulis racemosis. — *Syn. Arct. Lappa α L.* — A. minus Schk. — *Gr. met de voorg.; Bl. iets vroeger.* — *Ic. D. 226.*

(221) 3. L. TOMENTOSA LAM. Involucris arachnoideo-lanatis, foliolis interioribus lanceolatis cum mucronulo recto obtusis coloratis subradiantibus, capitulis corymbosis. *Donsachtige Klis F. B. Sept. I, 2. p. 575.* — *Syn. Arct. Bardana W. A. tomentosum Schk.* — *Gr. en Bl. met de voorg.* — *Ic. D. 224. H. II. 36.*

G. D. De wortel: RADIX BARDANÆ seu LAPPÆ MAJORIS; vroeger ook de bladen: HERBA E., SEMEN B.

E. Reuk versch onaangenaam scherp, gedroogd zwak, iets dof. Smaak zoetachtig-slijmig, iets bitter.

B. Suiker, slijm, bittere extractstof en weinig looistof.

W. Oplossend, involverend, zweet- en pisdrijvend.

G. Tegen verstoppingen, chron. rheumat., arthrit., uitwendig tegen schrophul. zweeren, chron. huidziekten; in INFUS. en DECOCT.

P. Uit den wortel EXTRACTUM BARDANÆ; uit de bladen UNGUENTUM B. ongebruikelijk.

(222) CARLINA ACAULIS L. — *Gr. op heuvels, bergen in Z. en O. Europa.* — *Bl. Jun.—Sept. ♀.* — *Ic. D. 222. H. X. 45.* De wortel: RADIX CARLINÆ seu CARDOPATIÆ, van arom. harssigen reuk, gepoederd niesen verwekkend, von zoetachtig bijtend-geurigen smaak, bevat vlugt. zeer zure, brandend-geurig smakende olie en hars en oefent eene vlugtig prikkelende werking op het vaat- en zenuwstelsel, eene tonische op de ingew. uit, en bevordert de afscheidingen der huid en slijmvliezen. In INFUS. en POEDER, zeer zelden, meer in de Vecartsenijkunst.

C. VULGARIS L. *Gemeene Driedistel F.B. Sept. I, 2. p. 573* gaf vroeger HERBA EN RAD. CARLINÆ seu HIERACANTHÆ.

CARTHAMUS TINCTORIUS L. *Gr. in Egypte en O. Indië wild, in Z.*

Europa als verwstof gekweekt ☉. — *Ic. D.* 288. De bloempjes, FLORES CARTHAMI bevatten gele extractstof 31, en roodeharssige kleurstof 0,5, vroeger als purgeermiddel gebr.; thans tot vervalsching van saffraan (zie Crocus). De zaadjes, SEMEN c. zijn insgelijks purgerend.

C. GORYMBOSUS L. gaf vroeger RAD. CHAMELEONTIS NIGRI.

SERRATULA TINCTORIA L. *Verwers-Zaadblad F. B. Sept. I, 2. p.*

583. Gaf weleer RAD. en HERBA SERRATULÆ.

ECHINOPS SPHEROCEPHALUS L. de HERBA ECHINOPIS.

VI. CENTAUREA L. Involucrum imbricatum. Flores marginales neutri, tubus sensim in limbum infundibuliformem ampliat; disci hermaphroditi, limbus basi tubo latior vel ventricosus, Achenium compressum. Pappus pluriserialis, radiis setiformibus vel linearibus, serie penultima longiore, intima brevior connivente; rarius nullus: Receptaculum setoso-paleaceum.

B. (223) 1. C. BENEDICTA L. Caule a basi ramoso, foliisque viscoso-hirsutis, f. oblongis, sinuatis, spinoso-dentatis, involucri foliolis viscoso-arachnoideis, in spinas pinnatifidas desinentibus. — *Syn.* Cnicus benedictus Tournef. — *Gr.* in K. Azië, Z. Europ., Spanje; overigens gebouwd. — *Bl.* Jun. Jul. ☉. — *Ic. D.* 223. H. VII. 34.

G. D. De bladen: HERBA CARDUI BENEDICTI, vroeger ook de zaden, SEMEN c. B.

E. Reuk versch niet aangenaam, gedroogd veel zwakker. Smaak sterk en duurzaam bitter.

B. Bittere extractstof 15 pC., gom, chlorophyll, veel zwavelz. en zoutzure Potasch en zwavelz. kalk (SOETMANN). — In de drooge HERBA: vette olie, hars, eene *eigenaardige bittere stof*, extractstof, suiker, salpeter (MORIN).

W. Tonisch-oplossend, vooral op de spijsverterings-werktuigen, in grooter giften ligtelijk braking verwekkend.

G. Bij velerlei aton. obstructien en daaruit ontstaande ziekten, in INFUS., DECOCT., zelden in POEDER. Vroeger zeer algemeen. Het is bekend, dat *Adm. WASSNER* aan het overmatig gebruik des afkooksels, door scheuring der maag stierf.

(224) 2. C. CALCITRAPA L. *Sterredistel Centaurie F. B. Sept. I, 2. p. 619 — Ic. Bat. 88. — Gr.* in bijkans geheel Europa ☉. De bladen en bloemhoofdjes, HERBA CALCITRAPÆ seu CARDUI STELLATI, worden in Frankr. tegen koorts, in INFUS., gebr., — bitter.

(225) 3. C. CYANUS L. *Koornbloem Centaurie F. B. Sept.* I, 2. p. 619. — *Ic. Bat. 325. H. VII. 32. — Gr.* op de koornvelden door gansch Europa. De groote blaauwe straalbloemen, FLORES CYANI, van zoetachtig zwak prikkelenden smaak, werden vroeger voor diuretisch gehouden, en het gedestill. water, AQUA CYANI, tegen oogziekten gebr. — Wegens de blaauwe kleur komen de FLORES nog bij riekpoeders.

4. C. JACEA L. *Drooge Centaurie F. B. Sept.* I, 2. p. 617. — *Ic. Bat. 59. gaf vroeger HERA JACEÆ NIGRE seu CARTHAMI SYLVESTRIS.*

5. C. MONTANA L. De FLORES CYANI MAJORIS.

6. C. CENTAURIUM L. de RAD. CENTAURII MAJORIS.

Trib. III. Corymbiferae Juss. Flores omnes tubulosi vel radii ligulati. Stylus apice non articulatus.

In deze afdeeling zijn de *aromatisch-vlugtige* bestanddeelen voortschrijdend, met *bittere extractstof* en *ijzergroen kleurende looistof* verbonden. Het aroma is gewoonlijk harssig. De zaden bevatten *vette*, sommigen *vlugtige olieën*.

VII. TUSSILAGO L. *excl. sp.* Involucrum simplex, subcylindricum. Capitulum monoclinum, heterogamum. Flores feminei marginales pluriseriales, ligulati, integri; disci hermaphroditi, tubulosi 5-dentati. Stigmata linearia, a basi puberulo-scabra. Receptaculum nudum.

B. (226) 1. T. FARFARA L. Scapo 1-floro, subnudo, bracteato, f. cordatis angulatis, dentatis, subtus pubescentibus. *Donsachtig Hoefblad F. B. Sept.* I, 2. p. 607. — *Gr.* langs slooten en op vochtige akkers, vooral op kleigronden in geheel Europa. — *Bl. Maart, Apr. geel. 2.* Later verschijnen de bladen. *Ic. D. 237. H. II. 16. Bat. 40.*

G. D. De bladen en bloemen: HERBA en FLORES FARFARÆ seu TUSSILAGINIS; vroeger ook de wortel.

E. Zonder reuk, smaak slijmig, iets bitter zamentrekkend.

B. Slijm, looistof en bittere extractstof.

W. Verzachtend, de slijmafscheiding bevorderend.

G. Tegen borstziekten, in INF. ENDECOCT. *uitwendig* als weekmakend middel op abscessen, in CATAPLASM., NATTE OMSLAGEN enz.

P. AQUA, SYRUPUS, CONSERVA, allen verouderd. — De bladen een bestanddeel van vele SPECIES PECTORALES.

(227) PETASITES OFFICINALIS MÖNCH. *Groot Hoefblad F.*

B. Sept. I, 2. p. 609. — Syn. Tussilago Petasites L. en T. hybrida L. — Gr. op moerassige weil., langs slooten enz. door geheel Europa. Bl. Maart, Apr. 4. — Ic. Bat. 199. D. 238. H. II. 17, 18. De wortel, RAD. PETASITIDIS, geurig van reuk, en geurig-bitter, zwak zamentrekkend van smaak, was als een openmakend, zweedrijvend geneesmiddel tegen borstaandoeningen, jicht, epilepsie, enz. in gebruik.

ERIGERON CANADENSIS L. *Canadasche Fijnstraal F. B. Sept. I, 2. p. 595. — Ic. Bat. 70. De scherpe HERBA en FLORES vroeger gebr., thans geheel obsoleteet.*

E. UPATORIUM CANNABINUM L. *Hennepl. Leverkruid F. B. Sept. I, 2. p. 583. — Ic. Bat. 78. H. VIII. 44. gaf vroeger HERBA en RAD. CANNABINÆ AQUATICÆ seu ST. CUNIGUNDÆ, braakwekkend en purgerend volgens BOERHAAVE.*

E. PERFOLIATUM W. in N. Amer. gebr.

E. AYAPANA KUNTH uit Brasilië, tegen de Cholera gebr.

SOLIDAGO VIRGAUREA L. *Gemeene Guldenroede F. B. Sept. I, 2. p. 603. — Gr. op schaduwachtige oorden in Europa, Azië en N. Amer. — Bl. Jul.—Sept. 2. — Ic. Bat. 344. H. VIII. 12. De bladen en bloeiende toppen HERBA en SUMMITATES VIRGÆ AURÆ seu CONSOLIDÆ SARRACENICÆ, bitter en scherp geurig, waren als diureticum in gebruik. — De scherpe wortel wordt met Arnica verwisseld.*

VIII. INULA L. Involucrum imbricatum. Flores radii foeminei, ligulati, concolores, disci hermaphroditi, tubulosi. Antherae caudatae. Achenium erostre. Pappus pilosus, conformis. Receptaculum nudum.

B. (228) I. J. HELENIUM L. f. inaequaliter dentato-serratis subtus tomentosus, radicalibus petiolatis elliptico-oblongis, caulinis cordato-ovatis acuminatis amplexicaulibus, involucri foliolis exterioribus lineari-spatulatis, acheniis glabris Bittere Alant F. B. Sept. I, 2. p. 603. — Gr. in Engl, Frankr., Duitchl.; ook gekweekt. — Bl. Jul. Aug. 2. — Ic. D. 240. H. VI. 45.

G. D. De wortel: RADIX ENULÆ seu HELENI.

E. Reuk versch kampherachtig, gedroogd geurig; smaak scherp, bitter-aromatisch.

B. Eene kristallis. vlugtige olie of Inuline, 66,00, zeepstof 56,

gom 164, hars 11, Alantkampfer 1,25, extractstof 52, vezels 125, water 24 (SCHOLZ). Ook zouten.

W. Tonisch, vlugtig prikkelend, vooral op de ingewanden en slijmvliezen.

G. Tegen atonische aandoeningen der slijmvliezen van de ademhalings- en spijsverterings-organen in POEDER, INFUSIE en DECOCT. *Uitwendig* tegen huidziekten.

P. EXTRACTUM HEL. seu ENULE; zeldzaam TINCTURA en UNGUENTUM ENULE. Een bestanddeel van ELIXIR PECTORALE WEDELII, enz.

2. *J. GERMANICA* L. gaf vroeger de bladen als HERBA J. GERM. seu PATINÆ.

3. *J. PULICARIA* L. *Kleinbloemige Alant* *F. B. Sept. I, 2. p. 605*, de HERBA PULICARIE seu CONYZE PULICARIE, walgelijk riekend.

4. *J. DYSENTERICA* L. *Rooloops Alant* *F. B. Sept. t. a. p. — Ic. Bat. 149*, en *J. BRITANNICA* L., *Lancetbladige Alant* *F. B. Sept. t. a. p.* De wortel der eerste en bloemen der tweede worden met die van ARNICA verwisseld.

GNAPHALIUM ARENARIUM L., *Zand Roerkruid* *F. B. Sept. I, 2. p. 589*, de bloemen als HERBA STOECNADIS CITRINE geb.

G. DIOICUM L. *Tweehuizige Roerkruid* *F. B. Sept. I, 2. p. 591*. De bladen en bloemen als HERBA en FLORES GNAPHALII, PEDIS CATI seu HISPIDULE gebruikt.

IX. ARTEMISIA L. Involucrum imbricatum, ovatum vel globosum. Flores disci hermaphroditi, 5-dentati, radii uniseriales, filiformes, subdenticulati, aut omnes hermaphroditi. Corollae teretes. Achenium obovatum, exalatum, disco epigyno minuto. Receptaculum nudum vel villosum. — Flores omnium lutei vel apice rubelli.

B. (229) 1. A. ABSINTHIUM L. Caulibus erectis paniculatis, foliis incanis, radicalibus tri-, caulinis bipinnati-fidis pinnatifidisque, lacinulis lanceolatis obtusis, floralibus indivisis, petiolis exauriculatis, capitulis subglobosis nutantibus, involucri foliolis incanis, interioribus obtusissimis margine scariosis, exterioribus linearibus apice tantum scariosis, interiora aequantibus, receptaculo hirsuto. *Bittere Alsem* *F. B. Sept. I, 2. p. 587*. — *Syn.* Absinthium vulgare Lam. — *Cr.* op onbebouwde oorden in M. en Z. Europa. — *Bl.* Aug.—Oct. 24. — *Ic.* D. 235. H. II. 11.

G. D. De bladen en bloeiende toppen; HERBA en SUMMITATES ABSINTHII.

E. Reuk eigendommelijk, sterk, onaangenaam aromatisch; smaak doordringend verwarmend bitter.

R. Vluchtige olie 0,150, zeer bittere hars 0,233, groene hars 0,500, eiwit 1,250, zetmeel 0,133, stikstof bevattende stoffe 4,333, houtvezels 10,833, vele zouten (BRACONNOT). CAVENTOU heeft het bittere beginsel zuiver afgescheiden.

W. Bitter-tonisch, vluchtig opwekkend, vooral op de ingewanden.

G. Tegen atonie der ingewanden, febris interm., ingewandswormen, algemeene zwakte, in INF. en DECOCT, zelden in POEDER.

P. EXTRACTUM, OLEUM AETHER., TINCTUR. SIMPL. en COMP.; zeldzaam AQUA, CONSERVA en OLEUM COCTUM ABSINTHII. SAL ABSINTHII is obsoleet en niets anders als onzuivere *Carbonas Potassae*.

(230) 2. *A. VULGARIS* L. Caulibus erectis paniculatis, f. subtus albo-tomentosis pinnatifidis, pinnis lanceolatis acuminatis incis serratis integrisque, caulinis basi auriculatis summis lineari-lanceolatis acuminatis, capitulis ovatis oblongisve cernuis erectisque subsessilibus tomentosis. — *Gemeene Aisem F. B. Sept. I. 2. p. 587.* — *Gr.* langs wegen enz. door geheel Europa, N. Amer. — *Bl.* zomers 2. — *Ic. D. 234. H. II. 12. Bat. 334.*

G. D. De wortel, RADIX ARTEMISIAE, seu *A. RUBRAE* seu *ALBAE*, zelden HERBA en SUMMITATES *A.*

E. Radix: reuk eigendommelijk, onaangenaam scherp, smaak zoetig, onaangenaam, nauwlijks scherp. Herba: weinig reuk, zwak geurig, smaak ligt bitter.

B. Des wortels: vluchtige olie, scherpe weekhars 1 pC., halfhars, looistof, eiwit (JENIKE).

W. Krampstillend, zweetdrijvend, bijzonder ook op den uterus.

G. De wortel in nieuwere tijden vooral tegen epilepsie, vroeger veel tegen hysterie, tot bevordering der menstruatie, in POEDER, 30—45 gr. p. d. klimmend. Herba: in INFUS. tegen krampen enz. der baarmoeder: de haren der bladen tot MOXA.

P. Allen verouderd, AQUA, OLEUM, ESSENTIA, EXTRACTUM, SYRUPUS, SAL ARTEMISIAE.

(231) 3. *A. GLOMERATA* SIEBER. Ramis arachnoideo-tomentosis, f. palmato-tripartitis, glabris (aut griseo-villosis), laciniis linearibus rigidis abbreviatis, ramis angulatis glabris, capitulis

sessilibus remotis globulosis, pulverulento-tomentosis. — *Gr.* in Palestina $\dagger$. — *Ic. D.* 231.

B. (232) 4. A. CONTRA L. Ramis arachnoideo-tomentosis, f. palmato-pinnatifidis, laciniis linearibus obliuisculis, tomentosis, capitulis sessilibus erectis, ovatis, in spicas foliosas paniculatas collectis, involucri glabris glandulosis. — *Gr.* in Persië $\dagger$. — *Ic. D.* 230.

G. D. Van beiden de bloemhoofdjes: SEMEN SANTONICI, seu CINÆ, seu CONTRA seu SEMEN CONTRA VERMES, waarvan in den handel voorkomen: 1. *S. C. levanticum, aleppicum s. alexandrinum*, 2. *S. C. africanum, barbaricum, orientale seu indicum*, welke laatste van *A. glomerata*, de eerste van *A. Contra* afgeleid wordt.

E. Reuk sterk onaangenaam geurig, smaak scherp, harssig; walgelijk, bitter.

B. Vlugtige olie 0,8, harde hars 11,0, bitter extract met Malas Calcis 21,0, gom en in alcohol onopl. extract 36,0, eene door potasch uit de plantenvezels afgescheiden stoffe 20,0, vezels 12,0 (TROMMSDORFF). — Sem. Cin. levant.: Cerin 0,35, bruine bittere harssige stof 4,45, weeke groene hars 6,05, bittere extractstof met opl. zouten Sulphas, Malas Potassae, Calcis, Chlorur. Potassii 20,25, gomachtige extractstof 15,50, apothema 8,60, Malas Calcis 2,00, plantenvezels 35,45, vreemde bijmengsels 6,70 (WACKENRODER). — De *O. Ind.* Sem. Cin. bevat volgens deszelfs analyse meer hars, bitter extract. — Later hebben KÄHLER en ALMS, het eigendommelijke, werkzame, kristall. beginsel, *Santonine*, uitgetrokken.

W. Anthelmintisch, prikkelend voor de ingewanden.

G. Tegen ingewandswormen, atonie en krampen der ingewanden, in POEDER (6—10—15 gr. voor kinderen.), ELECTUAR., zelden INFUS. ($\frac{1}{2}$ onc op 4 onc. om 2 u. 1 l.).

P. EXTRACTUM RESINOSUM, TINCTURA, CONFECTIO s. c.; bestanddeel van vele anthelm. bereidingen, PULVIS, ELECTUAR., TROCHISCI ANTHELMINT, seu CONTRA VERMES.

Men heeft lang over de moederplant van s. c. getwijfeld, doch naar de nauwkeurige nasporingen van FR. NEES v. ESENH., beschouwt men thans de twee genoemde voor dezelve. *Prof. DELLE CHIAJE* houdt echter de moederpl. nog voor eene afzonderlijke soort, door KUNZE *A. Chiajeana* genoemd. — Vroeger

hield men beurtelings *A. Santonica* L., *A. nutans* W. in de Tarterei, (B.) *A. judaica* L. in Palestina, Egypte enz. (Ic. D. 229.) *A. palmata* Lam. in Z. Frankr., Spanje, *A. odoratissima* Desf. in Numidie, *A. caeruleascens* L. (F. B. Sept. I, 2. p. 586) aan de Middell. zee voor de moederpl. van deze zaden Zij schijnen overigens allen soortgelijke krachten te bezitten. MICHEL leidt *S. Cinae* van 4 soorten af: *A. Santonica*, *A. inculta* Del., *A. glomerata*, en eene nieuwe soort.

Vervalsching, met de bloemhoofdjes van *A. Abrotanum* L., *A. campestris* L., *Tanacetum vulgare* L. kunnen door de bot. kenmerken herkend worden.

(233) 5. A. PONTICA L. Gr. in Z. Europa. 2. — Ic. D. 232. H. II. 10. de HERBA seu SUMMITATES ABSINTHII PONTICI seu ROMANI bezitten soortgelijke, maar zwakkere krachten als A. ABSINTHIUM L.; en zijn bij ons obsoleet.

B. (234) 6. A. ABROTANUM L. Gr. in China, K. Azië, Z. Europa ꝑ. — Ic. D. 233. HERBA seu SUMMITATES ABROTANI seu A. MARIS, bezitten eene met die van Abs. eenigzins overeenkomende werking, edoch zwakker.

(235) 7. A. DRACUNCULUS L. Gr. in Z. Europa; bij ons in tuinen gekweekt. HERBA seu SUMMITATES DRACUNCULI zijn nauwelijks in geneesk. gebruik.

X. TANACETUM L. Involucrum imbricatum, hemisphaericum. Flores disci hermaphroditi, tubulosi, 5-dentati, teretes; peripherici filiformes, tridentati; vel omnes hermaphroditi. Achenium angulato-striatum, disco epigyno latitudine achenii. Pappus subnullus vel minutus, coroniformis. Receptaculum nudum. — Fl. lutei.

B. (236) 1. T. VULGARE L. f. bipinnatifidis, laciniis serratis. — Gemeene Reinwaren F. B. Sept. I, 2. p. 585. — Gr. in gansch Europa op onbebouwde plaatsen, in K. Azië. — Bl. Jul. Sept. 2. — Ic. D. 236. II. 6. Bat. 185.

G. D. De bladen en bloemen: HERBA en FLORES TANACETI, vroeger ook SEMEN T.

E. Reuk sterk balsamiek, onaangenaam, kampherachtig; smaak zeer bitter, walgelijk, geurig.

B. Vlugtige olie, vooral in de FLORES (uit het versche kruid $\frac{1}{\text{viii}}$, uit de bloemen $\frac{1}{\text{xxxv}}$), bittere extractiefstof en looistof, gom,

was, weekhars, appezure zouten (FROMHERZ). — PESCHIER wilde een alcal. beginsel gevonden hebben.

W. Tonisch, vlugtig-opwekkend, wormdrijvend, de zaden vlugtiger, de HERBA meer tonisch.

G. Tegen ingewandswormen, aton. en krampachtige aandoe-ningen der ingewanden, gewoonlijk de FLORES, zelden HERBA in POWDER (1. scr. 2 dr, in electuar. 2 maal daags) en INFUS; de HERBA meer *uitwendig* tot opwekkende omslagen, ook als an- thelm. in ZALVEN gebruikt.

P. OLEUM (AETH.) en EXTRACTUM TANACETI; vroeger ook AQUA en ESSENTIA.

2. TANACETUM BALSAMITA L. (*Syn.* Bals. vulgaris W. of B. suave-olens P.) *Gr.* in Z. Europa $\frac{1}{4}$. — *IC.* H. II. 5. — HERBA EN SUMMITATES seu FLORES BALSAMITE, TANACETI HORTENSIS seu COSTI HORTORUM, WAS VROEGER ALS PIJNSTILLEND MIDDTEL beroemd.

SANTOLINA CHAMÆCYPARISSIAS L. *Gr.* in Z. Europa enz. $\frac{1}{2}$. gaf wel- cket: HERBA seu SUMMITATES SANTOLINE seu ABROTANI FEMINE, zeer geurig.

8. FRAGRANTISSIMA FORSK. als een krachtig resolvens extein. aanbevolen. CHRYSOCOMA LINOSTRIS L. gaf HERBA HELIOCHRYSI.

(237) SPILANTHES OLERACEUS L. *Gr.* in Z. Amer., O. Ind. ©. — *IC.* JACQUIN *Hort. Schoen.* 135. De bladen en vooral de bloemhoofdjes zijn zeer scherp, en verwekken sterken speeksel- vloed. Bevat scherpe vlugtige olie, gom, extractstof, gele kleur- stof enz. Tot het bereiden der PARATINGTUUR gebr. — Kan lig- telijk den vroeger gebr. s. ACHELLA L. vervangen, die weleer hoog geroemd werd tegen Hydrops enz. — *Gr.* in Ceylon, O. Ind. enz. — *IC.* van beiden in *Ann. der Pharm.* XVII. 2. p. 192.

XI. ACHILLEA L. Involucrum ovatum, vel oblongum im- bricatum. Flores disci hermaphroditi, tubulosi, corolla 5- den- tata, tubo plano compresso, bialata; flores peripherici feminei, ligulati, ligula brevi subrotunda. Achenium compressum, apice nudum vel margine prominulo terminatum. Receptaculum pale- aceum.

B. (238) 1. A. MILLEFOLIUM L. f. lanato-villosis vel subgla- bris, caulinis circumscriptione lanceolatis sublinearibusque bipin-

natifidis, pinnulis bi-trifidis pinnatove quinquefidis, lacinulis linearibus ovatisque acuminatis mucronatis, rachi integra vel in apice folii subdentata, dentibus integris, corymbo decomposito, ligulis involucre dimidio brevioribus. *Gewoon Duizendblad F. B. Sept. I, 2. p. 617.* — *Gr.* in gansch Europa langs wegen, op akkers enz., in Asië en N. Amer. — *Bl.* Jun. Aug. wit ook bleekrood. Ψ . — *Ic. D. 246. H. IX. 45. Bat. 224.*

G. D. De bladen en bloeiende toppen HERBA EN FLORES seu SUMMITATES MILLEFOLII.

E. Hba: reuk zwak aromatisch, smaak bitter, iets zamen-trekkend. *Flores:* reuk sterk, smaak geurig-bitter, iets zamen-trekkend.]

B. Zeer weinig vlugtige olie, bittere extractstof, met zout-zure, phosphorz, salpeterz. potasch 17 pC. en looistof $2\frac{1}{2}$ gom, iets hars, zwavel (BLEY).

W. Tonisch, iets oplossend op de ingewanden enz.

G. Bij aton. aandoeningen der ingewanden, slijmvloeiingen, bloedvloeiingen, INFUS., DECOCT; ook het versche UITGEPERSTE SAP in het voorjaar.

P. EXTRACTUM MILLEFOLII; zelden: TINCTURA, AQUA EN OLEUM M.

(239) 2. A. PTARMICA L. *Lijnvormig Duizendblad F. B. Sept. I, 2. p. 615.* — *Gr.* op vochtige plaatsen in Europa, Azië, N. Amer. — *Ic. Bat. 180. D. 247. H. IX. 44.* De onderaard-sche wortelstok, RAD. PTARMICÆ, van scherp bijtenden smaak, naauwlijks gebruikelijk, tegen epilepsie geprezen.

3. A. NOBILIS L. *edel Duizendblad F. B. Sept. I. 2. p. 617.* — *Gr.* in M. en Z. Europa nadert in eigenschappen A. MILLEFOLIUM en schijnt nog krachtiger van werking te zijn, bij ons ongebr.

4. A. AGERATUM L. *Gaf vroeger SUMMITATES AGERATI seu EUPATORIS MESCÆ.*

XII. ANTHEMIS L. Involucrum hemisphaericum, vel planiuseculum, imbricatum. Flores disci hermaphroditi, tubulosi, corolla ecalcarata, tubo plano compresso bialato, limbo 5-dentato, lobes peripherici foeminei, quandoque steriles, ligulati, ligula oblonga. Achenium exalatum vel anguste alatum subconforme, pappo destitutum, margine plus minusve prominulo terminatum. Receptaculum paleaceum. — Ligulae albae (excepta A. tinctoria).

B. (240) 1. A. NOBILIS L. f. pubescentibus vel subglabris pinnatis, pinnis multifidis, laciniis linearibus breviter mucronulatis, receptaculo elongato-conico, paleis oblongis muticis margine apiceque scariosis, acheniis subtrigonis laevibus margine obsolete terminatis, caule ramoso polycephalo. — *Gr.* op drooge plaatsen in Z. Europa, bij ons gekweekt. — *Bl.* Jun. Jul. bl. veelal dubbeld. 2. — *Ic.* D. 245. H. X. 47.

G. D. De bloemhoofdjes: FLORES CHAMOMILLE ROMANÆ.

E. Reuk sterk, aangenaam geurig, smaak tevens sterk bitter.

B. Was 1,50, bladgroen en vet 3,63, hars 5,25, bittere in ether opl. stof 4,00, in alcohol opl. extract 3,12, alleen in water opl. extract 5,50, zeezoutzuur extract met Phosphas Magnesiae 5,75, Sulphas, Tartaras Potassae, Malas Calcis, Chlorur. Potassii 1,88, eiwit 1,50, gom 0,75, plantenvezel 62,00, sporen van vlugtige olie en looistof (Wyss).

W. Tonisch, opwekkend, prikkelend, doch naauwlijks krampstillend als de gewone kamillen.

G. Dikwijls, doch zeer ten onregte in plaats de gewone *Fl. Chamom.*; doelmatiger als tonicum, stomachicum in INFUS ($\frac{1}{2}$ onc op 6—8 onc).

P. EXTRACTUM en OLEUM CH. R., zeldzaam. De Ph. lond. heeft OLEUM ETHER., EXTRACT. en DECOCT. ANTHEMIDIS NOBILIS.

2. A. TINCTORIA L. *Verv. Kamille F. B. Sept. I, 2. p. 615.* — *Ic.* Bat. 180 gaf vroeger FLORES EUPHRAISI VULGARIS.

3. A. COTULA L. Gaf vroeger FLORES COTULÆ FOETIDÆ, zie p. 161.

XIII. ANACYCLUS L. *excl. sp.* Achenia utrinque alata, obcordata, alis dilatatis apice in lobum productis; centralia angustius alata. Reliqua ut Anthemidis.

(241) 1. A. OFFICINALIS HAYNE. Caulibus erectis vel adscendentibus submonocephalis, paleis obovatis basin versus attenuatis, acheniorum alis cartilagineis opacis, floribus disci aequaliter 5-dentatis. — In Thuringen veel gekweekt. — *Bl.* Jul. ☉. — *Ic.* H. IX. 46.

G. D. RADIX PYRETHRI. — Deze is de gewoonlijk in den handel voorkomende soort, ook RAD. P. COMMUNIS seu GERMANICI genoemd.

E. Weinig reuk, smaak zeer scherp, langdurend, speekselafscheiding opwekkend.

B. Scherpe weekhars 1,7, bittere extractstof 1,17, gom 20, inuline 40, houtvezel 25, water 1,6, iets vluchtige olie en sporen van campher (JOHN). PARISËT meende eene *seigenaardige* stoffe, Pyrethrine, gevonden te hebben, welke echter volgens KOENE een mengsel uit 3 andere is. Deze vindt: eene bruine harssige in kaustische Potaschloog onopl. stof (het eigenl. scherpe beginsel) 0,95, donkerbruine in deze loog oplosbare olie 1,6, gele insgelijks opl. olie 0,35, gom 9,4, inulin 57,7, velerlei zouten en oxyden 7,60, vezel 19,8, sporen van ac. tannic.

W. Sterk prikkelend, plaatselijk op de huid blaartrekkend.

G. Bij aton. onderbuiks ziekten, feb. interm., verlammingen vooral der tong in POEDER (10 gr. — 2 scr.) en INF. (I dr. op 6 onc) *uitwendig* tot GARGARISM. bij asthen. keelontsteking, tegen tandpijn.

P. TINCTURA PYRETHRI; EXTRACTUM en SPIRITUS.

B. (242) 2. *A.* PYRETHRUM LK. Alis acheniorum membranaceis, pellucidis, paleis interioribus subito in petiolum contractis, spathulatis, caulibus lateralibus elongatis, prostratis pleiocephalis. *Syn.* Anthemis Pyrethrum L. — *Gr.* in Z. Europa, Orient, N. Afr. — *Ic.* D. 244.

G. D. RADIX PYRETHRI (VERI seu ROMANI). Het overige als bij de voorgaande; zeldzaam voorkomend.

Aanmerking. Vroeger werd deze plantsoort voor de eenige moederplant der *R. Pyr.* gehouden, en *A. off.* was van *A. pyr.* niet onderscheiden, tot dat HAYNE denzelven als eene afzonderlijke soort deed kennen.

B. (243) PYRETHRUM PARTHENIUM SM. (*Matricaria Parth.* L.) *Gr.* Id Z. Duitschl. — *Ic.* D. 242. H. VI. 20 geeft HERBA MATRICARIÆ CUM FLORIBUS, in werking de kamille naderend maar lang niet evenarend.

GUIZOTIA OLEIFERA DC. (*Polymnia abyssinica* L. fil.) — *Gr.* in O. Indië, Abyss. wordt thans in alle warme landen wegens de olierijke zaden gekweekt. TEEL- of TILZAAD of RANTILLA genoemd.

XIV. MATRICARIA L. Involucrum planiusculum vel hemisphaericum, imbricatum. Flores disci hermaphroditi, tubulosi, corolla ecalcarata, limbo 5-dentato; peripherici feminei ligulati, tubo compresso. Achenia conformia exalata, pappo destituta, mar-

gine obsolete vel plus minusve prominulo vel in coronam producto, terminata. Receptaculum nudum subeylindrico-conicum.

B. (244) *I. M. CHAMOMILLA L.* Foliolis involucri obtusis. — *Kamille Moederkruid F. B. Sept. I, 2. p. 613.* — *Gr.* door bijkans geheel Europa op koornvelden enz. — *Bl. Jun.—Aug. ☉.* *Ic. D. 241. H. I. 3. Bat. 290.*

G. D. De geheele bloemhoofdjes: FLORES CHAMOMILLÆ VULGARIS.

E. Reuk eigendommelijk sterk balsamisch, smaak onaangenaam, bitter geurig.

B. Vlugtige olie en bittere extractstof.

W. Vlugtig-opwekkend, krampstillend zweeddrijvend, zacht bitter-tonisch, vooral op de ingewanden — In te groote giften verwekt zij misselijkheid, braking, diarrhee.

G. Bij asthen. en kramp-ziekten vooral der ingewanden, van den uterus, in feb. contin. en intermitt. in INFUS. (2—4 dr. op 1 ℥) en POEDER ($\frac{1}{2}$ scr. — $\frac{1}{2}$ dr.); *uitwendig* in PAPPEN, OMSLAGEN, BADEN ($\frac{1}{2}$ —1 onc. op 1 ℥).

P. EXTRACTUM en AQUA F. C.: ook OLEUM AETHER., zelden: OLEUM COCTUM en SYRUPUS CHAM. — Een bestanddeel van SPECIES RESOLVENTES, AD FOMENTUM, EMOLLIENTES, SP. AD ENEMA ENZ.

Vervalsching, kan ligtelijk, dikwijls niet opzettelijk, plaats vinden:

1. met *Pyrethrum inodorum W.* (*Chrysanthemum L.*) reuke-looze *Vuurwortel F. B. Sept. I. 2. p. 611*, en *P. Parthenium W.*, breedbladige *Vuurwortel F. B. Sept. t. a. p.* welke met een botanisch oog ligtelijk onderscheiden worden door een *niet hol* receptaculum, dat bij de eerste soort bol, maar niet kegelvormig, is; de bloemen zonder reuk.

2. *Anthemis arvensis L.*, *Wilde Kamille F. B. Sept. I, 2. p. 613*, en *A. Cotula L.* *Stinkende Kamille F. B. Sept. I, 2. p. 615.* — *Ic. Bat. 284*; door een *receptaculum convexum, paleaceum* te herkennen. Alle deelen der *A. arv.* zijn grijs behaard, de bloemen zwak, maar onaangenaam riekend. *A. Cotula L.* is slinkend van reuk, scherp van smaak, de onderste bladen drievoudig-vindeelig met lancetv. insnijdingen, vruchtbodem *stoppelig, niet hol.*

3. *Chrysanthemum leucanthemum L.* *Witte Gaurebloem F. B. Sept. I, 2. p. 611.* — *Ic. Bat. 50.* heeft *grootte, platte* recep-

lacula, zonder paleae. Deze pl. zelf was vroeger als FLORES BELLIDIS MAJORIS gebr.

DORONICUM PARDALIANCHES L. Gr. in Z. Europa, gaf vroeger RAD. DORONICI.

TACETES ERECTA L. In onze tuinen gekweekt, gaf vroeger de FLOR. AFRICANI.

BELLIS PERENNIS L. Madelief F. B. Sept. I, 2. p. 611. de FLORES BELLIDIS MINORIS.

XV. ARNICA L. Involucrum cylindricum, foliola aequalia biserialia. Flores disci hermaphroditi, tubulosi, limbo 5-dentato, stigmatibus superne incrassatis, apice conico pubescente terminatis; peripherici foeminei, ligulati stamina infertilia gerentes. Achenium erostratum, exalatum, striatum. Pappus pilosus, receptaculum nudum.

B. (245) I. A. MONTANA L. f. radicalibus oblongo-oboovatis subintegerrimis 5-nerviis, caule paucifloro, pedunculis involucrisque villosis vel glanduloso-pubescentibus. Gewoon Wolvelei F. B. Sept. I, 2. p. 607. — Gr. vooral op heuvels, bergen van M. en N. Europa. — Bl. Jun.—Aug. Bl. goudgeel ¼. — Ic. D. 239. H. VI. 47.

G. D. De van het omwindsel ontdane bloempjes, de bladen en de wortel: FLORES, HERBA en RADIX ARNICÆ seu DORONICI GERMANICI

E. Flores: reuk versch onaangenaam geurig, gedroogd zwakker, bij het wrijven ligtelijk niezen verwekkend; smaak zoetachtig-bitter, scherp-geurig; rad. reuk eigendommelijk, walgelig arom., vooral bij het poederen prikkelend, smaak scherp-geurig-bitter, lang durend. Hba: als de wortel, zwakker.

B. Des wortels: vluchtige olie 1,5, scherpe hars 6,0, zeepstof 32,0, slijm 9,0, vezels 51,2. In 100 d. (PFAFF) WEBER trok uit de bloemen eene hars 7,5 p.C., extractstof 15 p.C., eene bruine hars 17,5 p.C., en iets blaauwe eth. olie.

W. Vlugtig prikkelend op het vaat- en zenuwstelsel, voornamelijk der borst- en buikholte; de wortel minder prikkelend, meer tonisch-adstringerend.

G. Bij asthen. koortsen, in slijmvloeijingen, haemorrhagie, hydrops, verlammingen, rheumat. enz. in POED. (5—20 gr.); meer in INF. (1—3 dr. op 6 one), DECOCT.

P. EXTRACTUM (RADICIS) ARNICÆ; OLEUM AETH. zelden. — Bij SPECIES RESOLV., PECTOR.

Aanmerking In de bloemen leeft een bijzonder insekt: *Musca Arnicae* L., aan hetwelk sommigen verkeerdelijk eene bijzondere kracht hebben toegeschreven. Zie *Ic. D. t. a. p.*

Vervalsching met velerlei pl., meestal bij naauwkeurige kennis dezer pl. ligtelijk te ontdekken; in het algemeen terstond door het gebrek van den eigendommelijken reuk.

a. De wortel, 1. met *Solidago Virgaurea* L. De wortel is grooter, bleeker, schubbig, inwendig gelijkmatig wit, gedroogd bijkans zonder reuk.

2. *Inula dysenterica* L. De wortel geheel met dikke vezels bezet; — droog: grijs, bijkans zonder reuk en smaak.

3. *Hieracium umbellatum* L. De wortel rondachtig-verdikt, zeer kort, zonder reuk en smaak.

b. De bloemen, 1. *I. dysenterica* en *I. Britannica* L., de bloempjes zijn smaller, korter, bleeker; verwekken geen niezen.

2. *Doronicum Pardalianches* L. Bleeker, zonder zaadkroon (*pappus*).

SENECIO VULGARIS L. Gemeen Kruiskruid *F. B. Sept. I, 2. p. 579.*
Gr. in gansch Europa. — *Ic. Bat. 200.* — Gaf vroeger HERBA CUM FLORIBUS SENECTIONIS.

XVI. CALENDULA L. Involuerum hemisphaericum, foliis aequalibus, triserialibus. Flores radii ligulati, foeminei, fertiles, stylo in stigmata duo fisso; disci hermaphroditi, steriles, stylo stigmatate indiviso capitato terminato. Achenia difformia, curvata, varie muricata vel dentata.

(246) I. c. OFFICINALIS L. Fructibus cymboideis muricatis, exterioribus rotundatis, laeviusculis, f. amplexicaulibus oblongis subdentatis. Goudsbloem. — Gr. in Z. Europa; veel in onze tuinen. — Bl. den geheelen zomer en herfst ☉. geel. — *Ic. H. IX. 47.*

G. D. Kruid en gansche bloemhoofdjes, HERBA en FLORES CALENDULÆ.

E. *Versch*: reuk onaangenaam, iets harssig; smaak bitter-achtig, zwak zoutachtig; gedroogd zwakker.

B. Bittere extractstof 19,13, eigendommelĳke geleiaardige stof (*Calenduline*) 3,5 sporen van vlugtige olie, gommige stik-

stofhoudende stof 2,0, eigenaardige zetmeelsoort 1,25, Murias Potassae 0,66, Malas Potassae 5,45, Malas Calcis 1,47, Ac. malicum met extractstof verbonden 7, eiwit 0,62, groengele weekhars 3,44, vezels 62,5 (GEIGER).

W. Scherp-prikkelend, tonisch.

G. Vroeger menigvuldig ook als praeservatief tegen velerlei ziekten; in latere tijden tegen kanker geprezen: INF., DECOCT., SUCC. EXPR.

P. EXTRACTUM CALENDULÆ (in pill. van 2 gr., 6—16 pill. 2 maal daags). — Vroeger ook AQUA, ACETUM, SYRUPUS, CONSERVA, UNGUENT.

Fam. LOBELIACEÆ JUSS. — (K. II. 95).

1. *LOBELIA SYPHILITICA* L. *Gr.* in N. Amerika ♀. — *Ic.* D. 207. H. XIII. 9. — De melksap houdende wortel RAD. LOBELIÆ, van scherp-pen smaak en zweetdrijvend, braakwekkend en purgatief, wordt in Am. als antisypil. gebruikt.

2. *L. INFLATA* L. *Gr.* in N. Amer. ⊙. — *Ic.* D. 206. De bladen of geheele plant, HERBA L. I., in Amer. onder den naam van *Indian-Tabacco* als diaphor., emet, en expector. in groot aanzien.

3. *L. CAOUTCHOUC* HUMB., een boom in N. Granada. — *Ic. Berl. Jahrb.* 1824. I. tab I.; het melksap geeft eene soort van RESINA ELASTICA. (Vergl. SIPHONIA ELASTICA P.) Ook eenige aanverwante soorten schijnen daartoe te dienen.

Fam. VACCINIÆ DC. — (K. II. 92.)

OXYCOCOS PALUSTRIS P. *Roode Veenbes* F. B. *Sept.* I, 1. p. 317. *Gr.* op veenstreken in N. Am. en Europ.; de bessen, BACCÆ OXYCOCOS in sommige landen even als de volgende gebr.

1. *VACCINIUM VITIS IDÆA* L. *Roode boschbessen* F. B. *Sept.* I, 1. p. 333, †. in N. Amer. en Europ. — *Ic.* D. 220. H. IV. 19. — De bladen, HERBA VITIS IDÆÆ, zouden soortgelijke krachten als *Arbutus ursi* hebben, doch bevond men dat geenszins bevestigd. Zij dienen niet zelden tot vervalsching derzelve. — De zuurachtigzamentrekkende bessen, BACCÆ V. I. waren vroeger als een aangenaam, verkoelend middel gebr. — ROOR, GELATINA, CONDITUM, SYRUPUS.

2. *V. MYRTILLUS* L. *Blaauwe Boschbessen* F. B. *Sept.* I, 1. p. 333, † door bijkans geheel Europa. — *Ic.* D. 219. H. II. 6. De BACCÆ

MYRTILLORUM, zijn weleer tegen diarrhee, bloedvloeijingen aangeprezen.

Fam. XXXIX. ERICINEÆ DC.

Calyx 4—5- *fidus vel-partitus, persistens*. Corolla *monopetala, 4—5- fida vel-partita, hypogyna, aestivatione imbricata*. Stamina *corollae laciniis alterna, aut dupla, ante corollam disco hypogyno inserta, libera, nec corollae adnata*. Ovarium *disco hypogyno insertum liberum, multiloculare, loculis 1- multiovulatis, placentis centralibus*. Stylus 1. Stigma 1. Fructus *capsularis vel baccatus*. Semina *aptera, albuminosa*. Embryo *centralis, radícula ad hilum versa*. — (K. II. 86).

De Heidegewassen zijn heestertjes of kleine boomen in de koude en gematigde luchtstreken, met altijd groene, gave, dikwijls zeer smalle, kleine, afwisselende, tegenoverstaande of kransvormende bladen zonder steunblaadjes.

Eigenschappen. De tot de I Trib. behoorende gewassen zijn zamentrekkend-bitter, en tevens narcotisch-scherp, waardoor sommigen zelf tot de giftgewassen behooren. Van de II Trib. zijn velen als zamentrekkend-bitter bekend. De vruchten zijn, indien zij sappig zijn, zuur-zamentrekkend, dikwijls eetbaar.

Trib. I. RHODORACEÆ DC. Fructus capsularis; dissepimenta duplicata.

I. RHODODENDRON L. Calyx 5- partitus. Corolla infundibuliformis vel rotata. Stamina 10. Antherae apice poris 2 dehiscentes. Capsula quadrivalvis, marginibus valvularum inflexis quadrilocularis.

(247) I. RH. CHRYSANTHUM L. f. oblongis, superius atro-vidibus nitidis, inferius reticulato-venosis flavis aut flavo-fuscis, integerrimis, marginibus revolutis, glabris, floribus (fulvis) umbellato-terminalibus. — Gr. in O. Siberië op rotsen. † 1—2'. Ic. D. 216. H. X. 27.

G. D. De bladen der jongste takken, FOLIA seu HERBA RHODODENDRI CHRYSANTHI.

E. Reuk onaangenaam, eenigzins naar rhabarber, smaak zamentrekkend, walgelijk bitter.

- B.* Looistof en bittere extractstof, een spoor van vluchtige olie.
W. Zweet- en pisdrijvend.
G. Tegen rheumatismus, arthritis, steen, in POEDER en INFUSIE.
P. TINCTURA RHOD. CHRYSANTHI.

2. RH. FERRUGINEUM L. *Gr.* op de Alpen van Europa en M. Azie.
 f 2—2½. — *Ic. D. 217. H. X. 25.* De bladen FOLIA seu HERBA RHODODENDRI FERRUGINEI somtijds voor de voorgaande gebr., van veel zwakkere werking. — Tot hetzelfde doel en met deze vermengd:
 3. RH. HIRSUTUM L. *Gr.* als de voorg. *Ic. H. X. 26.*

II. LEDUM L. Calyx 5-dentatus minutus. Corolla 5-petala, patens. Stamina toro inserta, antherae ovals, erectae, apice poris 2 dehiscentes. Germen subrotundum cum toro connatum. Stylus filiformis, stigmatē capitato. Capsula 5-locularis, a basi valvis 5 dehiscens, dissepimentis duplicatis e valvarum marginibus inflexis. Semina scobiformia marginata placentis 5 ab apice columnae centralis pendulis affixa.

(248) I. L. PALUSTRE L. f. linearibus margine revolutis subtus ramisque ferrugineo-tomentosis. — *Gr.* op veenstreken in Europa, Azië en N. Amer. ½ 1—3'. — *Ic. D. 218. H. III. 21.*
G. D. De bladen en jonge takken: FOLIA seu HERBA ROSMARINI SYLVESTRIS seu LEDI PALUSTRIS.

E. Sterk balsamisch, terpentijnaardig van reuk, bitter geurig, kampherachtig van smaak.

B. Vluchtige olie 1,5 p C., looistof 7, slijmsuiker 15, chlorophyll, bruine kleurstof en goïn (MEISNER).

W. Scherp-verdoovend, zweetdrijvend.

G. Tegen kramphoest, diarrhee, chron. huidziekten, in INFUS., bij Angina tot GARGARISMA. — Door branders om het bier zeer koppig te maken.

Trib. II. ERICACEÆ DC. Baccae aut capsulae. Dissepimenta in his simplicia, valvulis vel suturis opposita.

II. ARCTOSTAPHYLOS ADANS. Calyx 5-fidus. Corolla subovata, limbo 5-fido. Stamina 10. Antherae apice poris 2 dehiscentes. Drupa pentapyrena, pyrenis monospermis.

B. (249) I. OFFICINALIS WIMM. et GRAB. Caulibus procum-

bentibus, f. perennantibus coriaceis nitidis obovatis integerrimis. — *Syn.* *Arbutus uva ursi* L. — *Gr.* in N. Amer., Europa, in bosschen, heidevelden enz. — *Bl.* Mei—Jun. $\frac{1}{2}$ 1—1 $\frac{1}{2}$. — *Ic.* D. 215. H. IV. 20.

G. D. De bladen: FOLIA seu HERBA UVÆ URSI.

E. Weinig reuk, smaak zamentrekkend, bitter.

B. Looistof 36,400, galnotenzuur 1,200, bittere extractstof 3,313, hars 4,400, apothema 0,862, gom 15,700, extractstof door potaschloog 17,600, houtvezels 9,600, water 6,000 (MEISNER).

W. Tonisch-oplossend, opwekkend voor de urien-werktuigen.

G. Tegen catharrus der blaas, nieren, steen; atonie der organen, in INFUS., DECOCT, zelden POEDER.

Vervalsching met de bladen van *Vaccinium vitis idaea*, die van onderen gestippeld zijn, terwijl die van *Arbutus* aderig zijn. Met *Buxus sempervirens* L., wiens bladen niet aderig zijn en eenen onaangenamen reuk hebben.

Fam. XL. PYROLACEÆ LINDE.

Discus hypogynus nullus. Semina minutissima arillo tubuloso reticulato inclusa, globosa, arillo multo minora. Reliqua ut in *Ericineis*. — Vroeger met de heidegewassen vereenigd.

(250) 1. CHIMOPHILA UMBELLATA NUTT. — *Syn.* *Pyrola umbellata* L. — *Ic.* GMELIN Bad. II. T. 2. *Gr.* in N. Amer., N. Azië en Europa. $\frac{1}{2}$ 2—6'. De bladen, HERBA PYROLÆ UMBELLATÆ, van aanvankelijk zoeten, dan bitter-zamentrekkenden smaak en diuret. kracht, vooral in N. Amer., zelden in Europa zoo als *Fol. Uvae ursi* gebr., ook uitwendig tegen zweren, carcinoma, in POEDER, INF., DECOCT. — EXTRACTUM, TINCTURA P. UMB.

2. CHIMOPHILA MACULATA PERSH. in N. Amer. van gelijke kracht en aanwending.

PYROLA ROTUNDIFOLIA L. *Rondbladig Wintergroen* F. B. Sept. I, 1. p. 335. *Ic.* Bat. 188. — P. MINOR L. *Kortstijlig Wintergroen* F. B. Sept. t. a. p. — P. MEDIA SW. *Ic.* H. IV. 21—23. Vroeger tegen diarrhee, uitwendig tegen wonden enz. als FOLIA seu HERBA PYROLÆ seu PYROLÆ MAJORIS gebr.

Fam. XLI. STYRACEÆ A. RICH.

Calyx 1-phyllus 4—5 divisus, rarissime integer. Discus tori nullus. Corolla calycis fauci inserta, monopetala, limbo 4—5-fido, laciniis calycis lobis alternis, aestivatione saepe valvatis, aut 8—10-fido. Stamina corollae tubo adnata, 2—4-serialia, lobis calycinis numero dupla, tripla aut quadrupla aut fere indefinita, rarissime corollae laciniis aequalia et opposita. Antherae 2-loculares, loculis rima longitudinali laterali dehiscentibus. Ovarium ex carpellis 3—5, saepius 4 connatis formatum 3—5-loculare. Stylus cylindraceus rectus, stigmatē 3—5-lobo. Pericarpium drupaceum, calyce cinctum aut coronatum, putamine duro 3—5-loculari, raro 1-loculari (abortu). Dissepimenta tenuia. Semina in loculis solitaria angulo centrali affixa. Albumen carnosum. Embryo centralis, cotyledonibus brevissimis. — (K. II. 90).

De *Styraceën* zijn boomen of heesters met eenvoudige, gaaf-randige, gesteelde bladen zonder steunblaadjes, met meestal oksel-standige, gewoonlijk tweeslachtige, bloemen.

Eigenschappen. Zij bevatten veel hars.

I. STYRAX L. Calyx liber, campanulatus, 5-dentatus, persistens. Corolla 5 (aut 3—7)-fida, stamina ejus tubi basi inserta. Capsula coriacea 1-locularis, irregulariter dehiscens, 1- (raro 2—3) sperma.

B. (251) I. S. OFFICINALIS L. f. ovatis, obtusis, inferius hirsutis, racemis simplicibus, terminalibus. — *Gr.* in Syrië, Palestina enz. † boom of groote heester. — *Ic. D. 210. H. XI. 23.*

G. D. De uit den stam verkregen hars: STYRAX, STORAX.

E. Reuk balsamisch, geurig, smaak prikkelend, bitter.

B. Vluchtige olie, hars, Ac. bezoicum.

W. Prikkelend, opwekkend.

G. Vroeger vooral aton. borstziekten; thans nog uitwendig tegen Rheumat., koude zwellingen in BEROOKINGEN tegen ulcera atonica; tot velerlei zalven, pleisters.

P. UNGUENTUM DE STYRACE.

II. BENZOIN HAYNE. Fructus lignosus, 1-spermus, indehiscens. Reliqua ut in *Styrace*.

B. (252) 1. B. OFFICINALE H. f. elliptico-oblongis, acuminatis, crenulatis, inferius ramisque junioribus albo-tomentosis. Racemis compositis, axillaribus, erectis, folia vix aequantibus. — *Syn.* Lithocarpus Benzoin Blume. Styrax Benzoin Dryand. — *Gr.* op Sumatra, Java. h matig hoog. — *Ic. D.* 210. H. XI. 24.

G. D. De door insnijdingen uit de schors en het hout verkregen hars: BENZOË, RESINA seu GUMMI BENZOËS vel ASA DULCIS.

E. Riekt, vooral bij verwarming aangenaam; smaakt aanvankelijk zoet, dan scherp prikkelend.

B. Gele in aether oplosbare hars 80 p.C., bruine in aether niet oplosbare hars 0,25, Benzoëzuur 20, zeer weinig vluchtige olie en extractstof (STOLZE).

W. Prikkelend balsamisch, opwekkend, vooral op het vaatstelsel en de slijmvliezen der longen.

G. Vroeger in blennorrhoeë der longen en ingewanden in SUBSTANTIE (5—20 gr), ook de FLORES B.; *uitwendig* tegen rheum. en arthr. ziekten, atonie der huid, tot BEROOKING, in PLEISTER, ZALVEN ERZ.

P. ACIDUM BENZOÏCUM, ook FLORES genoemd (5—10 gr.) TINCTURA BENZOËS, LAC VIRGINIS. Bestanddeel van riekpoeders, zamengestelde geneesmiddelen: PILULÆ BALSAMICÆ, SPECIES PRO SUFFITU.

Subclassis III. COROLLIFLORÆ DC.

Met eenbladigen vrijen kelk, eenbladige onder het vruchtbeginsel staande bloemkroon. Meeldraden op de bloemkroon gehecht. Vruchtbeginsel vrij.

Fam. XLII. OLEACEÆ LINDL.

Calyx dentatus vel divisus. Corolla regularis, hypogyna, monopetala, limbo 4-fido, aut 4-petala, petalis per paria filamento connexa, aestivatione valvata. Stamina 2, tubo inserta et petalis adnexa. Discus o. Ovarium 2-loculare; loculis 2-ovulatis, ovulis pendulis collateralibus. Fructus capsularis.

baccatus vel drupaceus. Semina albuminosa: embryo rectus, radícula ad hilum versa. — (K. II. 78).

De *Olijfachtigen* zijn eene kleine familie van heesters en boomen met tegenoverstaande, gewoonlijk onverdeelde, bladen en pluim- of trosvormende bloemen; in de gematigde luchtstreken.

Eigenschappen. De bladen en schorsen zijn meestal zamen-trekkend-bitter; de bloemen veelal welriekend.

I. OLEA L. Calyx 4- dentatus. Corollae limbus 4- fidus. Drupa 1—2- sperma, putamine osseo.

B. (253) 1. o. EUROPEA L. f. oppositis lanceolatis integerrimis discoloribus, racemis axillaribus compositis. — *Olijfboom.* — *Gr.* in Azië, Z. Europa, daar veelvuldig gekweekt. — *Bl.* Jun. †. De wilde heesterachtig, doorndragend. De gekweekte, boomachtig 8—9', zonder doornen. — *Ic.* D. 212. H. X. 10.

G. D. De vruchten, *olijven*; OLIVÆ, eigenlijk de uit het vruchthulsel verkregen olie: OLEUM OLIVARUM.

E. Olie: bleekgeel, bijkans zonder reuk, smaak zoet. — De slechtere soorten geelachtig-groen, van meer of minder onaangename reuk en smaak.

W. De *olie:* verzachtend, involverend, verslappend, de slijmsecretie bevorderend; zoo als alle vette olien.

G. Inwendig tot verzachting bij geprikkelde toestanden, krampen, tot inwikkeling van scherpe stoffen, enz. alleen of in EMULSIE; *uitwendig* tot verslapping en bedaring; ook tot vehiculum, tot LINIMENTA, UNGUENTA, EMPLASTRA.

De bladen en schors zijn ook in de geneeskunst geroemd; bevatten bittere extractstof, looistof en eene de Manna-stoffe gelijkende zelfstandigheid (PALLAS). Oude olijfboomen bevatten eene geurige hars, waaruit PELLETIER eene kristall. stof, *Olivine*, afscheidde.

2. OL. FRAGRANS THUNB. *Gr.* in China, Japan. — *Ic.* D. 213. De geurige bloemen in China gebr., om aan de Thee eenen liefelijken reuk te geven.

(254) SYRINGA VULGARIS L. *Gr.* oorspronkelijk in Persië, thans bij ons veel gekweekt. — *Ic.* D. 214. Het EXTRACT der

onrijpe zaaddoozen, van sterk zuiver bitteren smaak, is als tonicum en febrifugum in nieuwere tijden zeer aanbevolen. — Bevat: looistof, bassorine, Chlorophylle, suiker, Malas Calcis en salpeter. (ROBINET).

II. FRAXINUS L. Calyx 3—4- partitus aut nullus. Corolla 3—4- partita aut nulla. Ovarium biloculare dissepimento valvulis contrario, loculis 1- ovulatis. Nux plano-compressa. Flores polygamo-dioici.

B. (255) I. F. ORNUS L. f. subtrijugis, foliis petiolulatis lanceolatis ellipticisve acuminatis serratis, floribus completis. — *Syn.* Ornus europaea P. Fraxinus florifera DC. — *Gr.* in Z. Europa. — *Bl.* Mei. † 10—25'. — *Ic. D.* 374. H. XIII. 11.

G. D. Het uit de schors door insnijdingen vloeijende en aan de lucht gedroogde zoete sap: MANNA.

E. Reuk onaangenaam naar honig; smaak sterk zoet, dan iets prikkelend en walgelijk.

B. Mannasuiker, (*Mannite*), 60 p.C. in de fijne soorten, slijmsuiker, gom, eigendommelijke purgerende stof, van bitteren, walgelijken smaak.

W. Zacht purgerend, de afscheiding der slijmvliezen bevorderend.

G. Als zacht purgans bij kinderen, en bij ontstekingsachtige en koorts-ziekten, in OPLOSSING of SUBSTANTIE.

P. Gezuiverde Manna, MANNA DEPURATA seu TABULATA. — SYRUPUS MANNÆ.

2. F. EXCELSIOR L. *Gemeene Esch F. B. Sept.* I, 2. p. 703, een bekende Europ. en Aziat. woudboom. — *Bl.* April. — *Ic. D.* 373. H. XIII. 10. Zoude volgens sommigen in meer zuidelijke landen ook Manna geven. — CORTEX en FOLIA FRAXINI, zeer bitter-zamentrekend, zijn als Kina-Surrogaat aanbevolen.

Fam. ASCLEPIADEÆ R.BR. — (K. II. 73).

(256) I. CYNANCHUM VINCETOXICUM P. *Gifwerende Engbloem F. B. Sept.* I, 1. p. 213. — *Syn.* Asclepias Vincet. L. — *Gr.* door bijkans geheel Europa. *Bl.* zomers. †. — *Ic. D.* 208. H. VI. 30. — De wortel, RADIX VINCETOXICI seu HIRUNDINARIÆ, van bitter scherpen smaak, volgens FENEULLE eene braakwekkende

alcal. stof, hars, vluchtige en vette olie, slijm, zetmeel, appelzure en oxal-zure zouten bevattend, heeft diuret. en diaphoret. krachten en was weleer tegen Hydrops enz. in POEDER, INF., DECOCT. gebr. — *Uitwendig* tegen zweren. — EXTRACTUM, AQUA *en* TINCTURA VINC. geheel ongebr.

(257) 2. C. MONSPELIACUM L. *Gr.* in Z. Europa. — *Ic. H. XII. 42*, bevat een hevig purgerend melksap, hetwelk ingedroogd vroeger als SCAMMONIUM GALLICUM *seu* MONSPELIACUM gebruikelijk was, waarschijnlijk nog met andere stoffen vermengd. Het sap der gekweekte plant bevat: was 14, in aether opl. hars 29, in aeth. onopl. 2,5, chlormagnium met iets extractstof 26, gom 3,5, lijm met zouten 6, eiwit 19 — in 100 deelen (MARQUART).

(258) 3. C. ARGHEL DEL. (Solenostemma Arghel Hayne), een kleine heester uit Opper-Egypte en Nubie, met lancetvormige, aan beide einden versmalde, gladde, bijkans ongesteelde bladen. — *Ic. D. Suppl. I. 13. H. IX. 38*. Met deze zeer bittere en zamentrekkende bladen worden dikwijls de *Fol. Sennae* vervalscht. (Vergel. Cassia p. 76).

4. C. IPECACUANHA W. (Asclepias asthmica L.) op Ceylon, Mascar. eil.; de scherp-bittere, braakwekkende wortel aldaar als Ipecacuanha gebruikt.

1. ASCLEPIAS SYRIACA L. *Gr.* in N. Amer.; de wortelschors daar als pijnstillend middel gebr.

2. A. TUBEROSA L., in N. Amer.; de wortel als diaphoret., expectorans, febrifugum gebr.

3. A. CURASSAVICA L. in Z. Amer.; de wortel aldaar als *Ipecae.* gebr. Ook van SARCOSTEMMA GLAUCUM KUNTH.

(259) CALOTROPIS (ASCLEPIAS L.) GIGANTEA R. BR. in O. Indië: de wortel onder den naam MUDAR of ARKA, aldaar tegen Syphilis, waterzucht, huidziekten enz. zeer gebr.; ook in Europa aanbevoelen. PLAYFAIR zegt, dat zij een krachtig roborans en met opium een goed diaphor. zij; 3—5 gr. 2—3 maal daags. CUMINO zag er dikwijls misselijkheid door ontstaan. DUCAN meent daarin eene bijzondere stof, *Mudarine*, gevonden te hebben. — *Ic. Botan. Reg. 58*.

Fam. XLIII. APOCYNÆE R. BR.

Calyx 5-*pariitus, persistens*. Corolla *monopetala, hypogyna, regularis, 5-fida, aestivatione oblique contorta, decidua*. Stamina 5, *corollae inserta, laciniis alterna: filamenta libera*. Antherae *stigmati incumbentes*. Pollen *granulosus*. Ovaria *multi-ovulata, 2 vel 1 biloculara*. Stylus 2 aut 1. Stigma 1. Pericarpium *folliculare, capsulare, drupaceum vel baccatum*. Semina *albuminosa, embryo rectus, radícula ad hilum versa*. (K. II. 75).

De *Apocynen*, welke in gedaante en eigenschappen de voorgaanden zeer naderen, zijn kruiden, heesters of boomen, vooral in de heete gewesten, met gave, tegenoverstaande, zelden afwisselende, meestal parallel-geaderde, bladen, met, gewoonlijk in bishermen staande, of enkel in de oksels geplaatste, bloemen.

Eigenschappen. Bevatten waterig of melkachtig sap. De laatsten zijn door sommigen tot eene afzonderlijke familie, *Strychnen*, gerekend; zij bevatten de bekende vergiftige *Strychnine*, waarvan $\frac{1}{8}$ gr. eenen sterken hond doodt. — Allen zijn *scherp-giftig* en *purgerend*, of *scherp-narcotisch*. De hevigste vergiften vindt men in deze familie als het *Woorara*- en *Upas*-gif. — Alleen de *geurige* *Alyxia* vormt eene uitzondering, even als de *Cascarille* onder de *Euphorbiaceae*. *Hancornia speciosa* Gom. draagt in *Brasilië* eetbare vruchten en *Apocynum reticulatum* L. wordt als *groente* gebruikt. De vruchten van *Strychnos innocua* en *S. spinosa* Lam. zijn eetbaar.

I. Trib. Strychneae.

I. STRYCHNOS L. Calyx 5-*dentatus*. Corolla *infundibuliformis, limbo 5-fido*. Stamina *fauci inserta*. Stylus *filiformis, stigmati incrassato*. Bacca *succosa, pericarpio sicco, polysperma*.

B. (260) 1. s. NUX VOMICA L. f. *ovato-rotundatis glabris, integerrimis, 3—5-nerviis, cymis terminalibus, paniculatis, densis, baccis sphaericis laevibus, seminibus umbilicato-disciformibus*. Gr. in O. Indie, Coromandel. ♁ , stam kort, dik, — Ic. D. 209. H. II. 17.

G. D. De zaden, *NUCES VOMICÆ*, *kraansoogen*.

E. Bijkans zonder reuk, smaak sterk en walgelijk bitter.

B. Strychnine, Brucine, vette olie, was, gom.

W. Scherp-stimulerend-narcotisch, vooral op het ruggemerg en ganglienstelsel.

G. Tegen verlammingen, vooral der beenen, tegen krampen, epilepsie, koorts, ingewandswormen, hoest, roodeloop enz.; in *POEDER*, gewoonlijk echter de

P. *EXTRACTUM NUCIS VOMICÆ*, *E. N. V. SPIRITUOSUM*, *NITRAS STRYCHNII* ($\frac{1}{8}$ gr.). — *Obsoleet: ESSENTIA N. V.*

(261) 2. *s. IGNATII BERG.* *Syn.* *Ignatia amara L.* — *Gr.* op de Philipp. eil.; *Slinger-heester*. — *Ic.* *Philos. Transact. XXI. Tab. I. f. 4—6.* geeft de *FABÆ ST. IGNATII seu FABÆ FEBRIFUGÆ*, in smaak en bestanddeelen de *NUCES VOMICÆ* evenarend, in giftige eigenschappen overtreffend, in soortgelijke ziekten geprezen, thans obsoleet.

3. *s. COLUBRINA L.* *Gr.* op de Molukken en in Bengalen. — *Ic.* *Hort. Malab. VIII. 24.* De bittere, giftige wortel, *LIGNUM COLUBRINUM*, was vroeger tegen slangenbeet, koorts enz. gebr.

4. *s. PSEUDO-CHINA ST. HIL.*, een Brasil. boom; de zwak bittere niet giftige schors is aldaar als *QUINA DO CAMPO* tegen koorts gebr. Bevat geene Strychnine volgens *VAUQUELIN*.

5. *s. TIEUTE LESCHENAULT*, de *Tieutó* of *Upasboom* een slinger-heester op Java. — *Ic.* *Annal. du Museum XVI. Tab. 23*, de giftigste soort van het geheele geslacht, uit wier wortel eene soort van *Upas-gif*, *Upas Tieute* genoemd, tot vergiftiging der wapenen, bereid wordt.

II. Trib. Apocynæe verae.

(262) 1. *VINCA MINOR L.* *Kleine Maagdenpalm F. B. Sept. I, 1. p. 211.* — *Gr.* in bosschen van Europa, 2°. — *Ic.* *PLENCK 118.* De ligt zamentrekkend bittere bladen, *HERBA VINCÆ PERVINCÆ*, zijn zacht purgerend en zweetdrijvend en waren vroeger tegen bloedvloeijingen, vooral neusbloedingen, (waartegen een versch blad in den neus gestoken werd), fluor albus, onregelmatige menstruatie enz. gebr. In Polen tegen *plica polonica*. Thans nog het decoct tot gorgeldranken, zeldzaam.

2. *VINCA MAJOR L.* In Z. Europa, tot gelijk doel dienend.

1. *NERIUM OLEANDER* L. *Gr.* in Z. Europa 7—8', bij ons veel gekweekt. Scherp-giftig. Het *EXTRACT* der bittere bladen, *FOLIA OLEANDRI, seu NERII seu ROSAGINIS*, werd uitwendig tegen chron. huidziekten gebr.

2. *N. ANTIDYSENTERICUM* L. (*Wrightia antid. R.BR.*) Een O. Ind. boom. *IC.* Plenck 129. De schors: *CORTX PROFLUVII seu CONESSI*, sterk bitter zamentrekkend, was tegen roode loop en koorts in Oost-Ind. en Engeland gebr. GUIBOURT geloofde vroeger, dat van dezen boom de onder den naam van BÉ-LARÉ of *COSTUS AMARUS* uit Madagaskar komende bittere schors afkomstig zij. Terwijl anderen dezelve van *MUSSAENDA STADMANNI* afleiden, moet men bekennen, dat de afkomst nog zeer duister is.

3. *N. TINGTORIUM* ROTTLER (*Wrightia tinct. R.BR.*) de bladen geven in O. Ind. eene soort Indigo.

(263) *ALYXIA AROMATICA* REINW. (*A. stellata* Roxb.) een groote slingerheester op Java, Amboina. — *IC.* BRANDES *Archiv* IV. De schors (*Cortex A. a.*) van aangenaam geurigen reuk en arom. bitteren smaak, scherp-arom. weekhars, stearoptenon en bittere extractstof bevattend, is tegen chron. diarrheën en ligte zenuwziekten door BLUME in nieuwere tijden aangeprezen, en met goed gevolg gebr.

TADERNEMONTANA ELASTICA SPR. (*Urceola el.* Roxb.) op Sumatra, en *T. SQUARROSA* SM. (*Vahea gummifera* Lam.) op Madagaskar, geven eene soort van *RESINA ELASTICA*. (zie *Siphonia*).

APOCYNUM VENETUM L. In Z. Europa, vroeger de wortel, *RAD. TITHYMALI MARITIMI* officineel.

ECHITES SUBERECTA JACQ. in Brasilië, Jamaica, wordt voor de moederplant van het verschrikkelijke *woorara-gif* gehouden.

Fam. XLIV. GENTIANÆE JUSS.

Calyx monopetalus, divisus, persistens. Corolla monopetala, hypogyna, 4—8-fida, marcescens. Stamina corollae inserta, tot quot laciniae corollae et iis alterna. Ovarium 1. Styli 2, ex parte vel omnino connati, capsula polysperma, bivalvis, valvularum marginibus seminiferis; aut bilocularis, valvulis margine introflexis, dissepimentum constituentibus, placentis centralibus; aut bacca polysperma. Embryo rectus, in axi albuminis carnosi, radícula ad hilum versa. — (K. II. 70).

De *Gentianeën* zijn kruidachtige gewassen in de gematigde en

warme gewesten der aarde, met knoopdragende stengen, tegenoverstaande, gewoonlijk onverdeelde, gaafrandige, ongesteelde of gesteelde bladen zonder steunblaadjes, en tweeslachtige eindeling-sche of okselstandige bloemen.

Eigenschappen. De bladen, stengen, bij voorkeur echter de wortels, van vele Gentianeën zijn door hunne groote gehalte aan bitterstof gewigtig voor de geneeskunst. Alleen bij enkelen schijnt het vlugtige beginsel scherp-giftige eigenschappen aan te nemen, en b. v. in *Spigelia braakwekkend* te worden. — Vele wortels bevatten bij de bitterstof eene aanzienlijke hoeveelheid suiker.

I. GENTIANA L. Calyx 4—9- fidus aut partitus, aut dimidiato- spathaceus. Corollae tubus cylindricus aut campanulatus; limbo 5—9- fido. Styli 2 aut 1, stigmatibus 2. Discus hypogynus nullus. Capsula 1- locularis, placentae marginibus valvularum introflexis adnatae.

B. (264) 1. G. LUTEA L. fl. verticillatis, verticillis subcymosis, calycibus spathaceis, corollis sub -5- fidis rotatis, f. latis ovatis. — *Gr.* op de Alpen en Vooralpen in M. Europa. *Bl.* Jul. Aug. 2. — *Bl.* zuiver geel, eenkleurig of de slipjes met 3 rijen bruine stipjes. — *Ic.* D. 199. H. XIII. 28.

(265) 2. G. PURPUREA L. floribus verticillatis, sessilibus, calycibus spathaceis semilateralibus, corollis subsexfidis campanulatis inferne angustatis, f. lanceolatis. — *Gr.* op de Alpen van Zwitserl., de Pyrenëen, Noorwegen. — *Bl.* Aug. Sept. 2. Bloembuis geel, boord purper met of zonder donkere stippen. — *Ic.* D. 202. H. XIII. 31.

(266) 3. G. PUNCTATA L. floribus verticillatis, calycibus membranaceis subtruncatis, lobis tubo brevioribus inaequalibus, corollis subsexfidis subcampanulatis punctatissimis. — *Gr.* op de Oostenrijksche en Zwitsersche Alpen, Pyrenëen. — *Bl.* Jul.—Sept. 2. — *Bl.* bleek stroogeel, met donker purperkleurige stippen. — *Ic.* D. 200. H. XIII. 29.

(267) 4. G. PANNONICA SCOP. floribus verticillatis, calycis campanulati laciniis reflexis, corollis campanulatis sub -6- fidis punctatissimis laciniis tubo triplo brevioribus, f. inferioribus ellipticolongatis. — *Gr.* op Oostenrijk. en Beijersche Alpen, in Hongarijen. — *Bl.* Jul.—Sept. 2. *Bl.* donker-purper, uitwendig tot

boven den kelk en inwendig in de buis bleekgeel, geheel zwart-purpergestippeld. — *Ic. D.* 201. *H.* XIII. 30.

G. D. De wortel van alle vier, en misschien nog van eenige verwante soorten (*G. CAMPANULATA* JACQ., *G. HYBRIDA* SCHLEICH.)

RADIX GENTIANÆ LUTEÆ seu RUBRÆ seu MAJORIS. *Gentiaanwortel.* De wortels der onderscheidene soorten verschillen in kleur en vorm eenigzins; die van *G. LUTEA* is geler en geeft de eigenlijke *R. G. LUTEÆ*; de overigen zijn bruiner en leveren *RAD. G. RUBRÆ*.

E. Reuk des verschen wortels niet aangenaam, scherp; *ge-droogd*: geurig; smaak sterk zuiver bitter.

B. Een-eigendommelijk kristalliseerbaar loogzout, Gentianine, aether. olie, hars, vette olie, gom, slijmsuiker, bruin extract (*HENRY & CAVENTOU*).

W. Tonisch, de ingewanden opwekkend, dan algemeen versterkend.

G. Tegen aton. toestanden der ingewanden enz., in POEDER, INFUS., DECOCT.

P. EXTRACTUM, TINCTURA SIMPLEX et COMPOSITA. Een bestanddeel van ELIXIR'S, TINCTUREN enz.

Van *G. PNEUMONANTHE* L. *Klokjes Gentiaan F. B. Sept. I.*, 1. p. 215. van *G. AMARELLA* L. *bitteracht. G. F. B. Sept. t. a. p.* van *G. CRUCIATA* L. *kruisbl. G.* werden de geheele planten gebr., van *G. ACAULIS* L. de wortel (*RAD. GENTIANELLÆ*); ook van *G. ASCLEPIADEA* L.

II. ERYTHRÆA RICH. Calyx 5-fidus. Corolla infundibuliformis, limbo 5-fido. Antherae defloratae spiraliter contortae. Capsula marginibus valvularum inflexis bilocularis.

B. (268) 1. *E. CENTAURIUM* P. Caule simplici 4-angulati, f. ovali-oblongis subquinenerviis, corymbo terminali fasciculato, deflorato laxiusculo semper fastigiato, corollae laciniis ovalibus. *Gewoon Duizendguldenkruid F. B. Sept. I.*, 1. p. 213. — *Syn.* *Gentiana Centaurium* L., *Chironia Centaurium* Sm. — *Gr.* op weilanden enz., langs de zeekusten. — *Bl.* Jul. Aug. ☉ rood. *Ic. D.* 203. *H.* I. 29.

G. D. De bloeiende toppen of geheele plant, SUMMITATES seu HERBA CENTAURII MINORIS.

E. Zonder reuk. Smaak sterk en zuiver bitter.

B. Bittere extractstof.

W. Tonisch, maagversterkend, oplossend.

G. Tegen zwakte der ingewanden, tusschenpoozende koortsen, verstoppingen, in INFUS., DECOCT., POEDER, ook *uitwendig* tegen aton. zweren.

P. EXTRACTUM C.N.; VIOEGEL: ESSENTIA, CONSERVA, AQUA, SYRUPUS, SAL.

(269) 2. E. PULCHELLA FR. *Bevallig Duizendguldenkruid* F. B. Sept. I, 3. p. 779. Syn. Gentiana Centaurium β L. met de voorgaande groeiend, wordt zonder twijfel met haar ingezameld, met misschien nog andere verwante soorten, die allen dezelfde krachten schijnen te bezitten. — Ic. H. I. 30.

Vervalsching. Wordt met *Silene Armeria* L. *Getropte Silene* F. B. Sept. I, 1. p. 345, verwisseld, hetgeen ligtelijk, ook door het gebrek van den bitteren smaak, kan herkend worden.

III. MENYANTHES L. Calyx 5- partitus. Corolla infundibuliformis, limbo 5- partito, intus barbato. Ovarium annulo ciliato impositum. Stigma emarginatum. Capsula 1- locularis, bivalvis, polysperma, valvulis medio longitudinaliter placentiferis.

B. (270) 1. M. TRIFOLIATA L. f. ternatis. *Driebladige Ruigbloem* (of *Water Drieblad*) F. B. Sept. I, 1. p. 181. — Gr. in moerassen, slooten door hijkans geheel Europa en in N. Amer. Bl. Mei, Jun. 2. bl. bleekrood of wit. — Ic. D. 204. H. III. 14. Bat. 2.

G. D. De bladen: HERBA TRIFOLII FIBRINI.

E. Zonder reuk, smaak sterk en duurzaam bitter.

B. Bittere extractstof, met eene stikstofhoudende stof, Accias Potassae en vrij appelzuur; verder in 100 deelen 15,6 vezels, 0,49 zetmeel, 0,12 hars, 0,37 eiwit (TROMMSDORFF).

W. *Versch*: oplossend, eenigzins tonisch, gedroogd veel minder werkzaam.

G. Tegen verstoppingen. koortsen, enz. in INFUS., DECOCT., SUCCUS RECENS EXPR., zelden het POEDER.

P. EXTRACTUM en MELLAGO T. F. — TINCTURA is obsoleet.

(271) SPIGELIA ANTHELMIA L. Gr. in W. Indië, Z. Amer. ©. Ic. D. 205. De geheele plant met den wortel, HERBA SPIG. ANTHELMIA, van onaangenaam bitteren smaak, en wormdrijvende, in groolere giften, drastisch-purgerende en narcotische werking, in Amer. als anthelminth. gebruikelijk, in Europa obsoleet.

B. (272) SP. MARYLANDICA L. Gr. in N. Amer. 2. — Ic. PLENCK. 89. HERBA et RADIX SP. MAR. is in Amerika als anthelm.

gebr., verwekt ligtelijk braking en is ook als resolvens geprezen.

Fam. XLV. CONVULVULACEÆ JUSS.

Calyx 5- fidus, persistens. Corolla monopetala, hypogyna, regularis, decidua: limbo 5- lobo, plerumque longitudinaliter plicato. Stamina 5, fundo corollae inserta, lobis alterna. Ovarium liberum, disco hypogyno insertum, 2-4- locale, raro subuniloculare; ovulis definitis erectis. Stylus 1, interdum partitus. Capsula 2, 3- 4- valvis; valvulis a margine dissepimentorum solutis dehiscens aut transverse aut non dehiscens. Semina in basi angulorum centralium affixa, dissepimentis incompletis fundum ovarii tantum occupantibus, albumine parco mucilaginoso. Embryo curvatus, cotyledonibus corrugatis, radícula ad hilum versa aut nulla. — (K. II. 65).

De *Convolvulaceën* zijn meestal slinger-kruiden of heesters met afwisselende, eenvoudige of gelobde, bladen zonder steunblaadjes met veelal schoone, okselstandige of eindelingsche, regelmatige, tweeslachtige, bloemen; het talrijkst tusschen de keerkringen, naar de koudere gewesten in aantal verminderende.

Eigenschappen. Men kent dezelve van zeer weinigen, bijkans alleen van het geslacht *Convolvulus* L., wiens soorten echter allen in de wortels een scherp purgerend melksap bevatten; alleen bij enkelen zijn deze aangevuld met zetmeel en voedsaam.

I. CONVULVULUS L. Corolla infundibuliformi campanulata, angulato- 5- loba, 5- plicata. Stylus indivisus; stigmata 2 aut 1 capitatum aut 2-3- lobum. Capsula 2-4- locularis, loculis 2- spermis.

B. (273) 1. C. JALAPA L. Radice tuberosa, caule foliisque hirsuto, f. longe petiolatis, cordatis, repandis, rugulosis, inferius albo tomentoso-hirsutis, inferioribus 3-5- lobis, pedunculis 1-2- floris, folia aequantibus, corollae tubo elongato, limbo sinuato-lobato; calyce nudo, seminibus lanatis. — *Syn.* Ipomaea Jalapa Pursh. — *Gr.* in Mexico. 2. — *IC.* D. 197-198, H. XIII. 37.

G. D. De wortel: RADIX JALAPÆ of MECHOACANNÆ NIGRÆ.

E. Renk zwak, bij het poederen onaangenaam; smaak aanvankelijk zoet, dan walgelig, bitterachtig-scherp.

B. De wortel des handels: hars 7,8, weekhars 3,2, scherpe extractstof 17,9, gomachtige extractstof 14,5, kleurstof 8,2, niet kristall. suiker 1,9, gom met zouten vermengd 15,6, plantslijm 3,2, planteneiwit 3,9, zetmeel 6,0, vezel 8,2, appelzuur 0,5 (gedeeltelijk vrij, gedeeltelijk met basen verbonden), Chlorcalcium 0,5, Phosphas Magnesia 1,3, P. Calcis 0,4, Carbonas Calcis 3,0, water en verlies 9,4 (GERBER).

W. In kleine giften prikkelend, opwekkend voor de ingewanden, in grootere drastisch-purgerend, en snel werkend.

G. Bij obstructie met ophooping van slijm, ingewandswormen, hydrops enz. enz., in POEDER, PILLEN, ELECTUAR., zelden INFUS, DECOCT.

P. RESINA en TINCTURA RAD. JALAPPÆ. — EXTRACTUM is obsoleet.

(274) 2. c. PURGA WENDER. Radice tuberosa, caule foliisque glabris, f. cordatis, longe acuminatis, integerrimis, pedunculis 1—2-floris. Corollae tubo calyce obtuso quadruplo longiore, limbi explanati laciniis obtusis. — *Syn.* C. (Ipomaea) Schiedeana Zuccar. Ipomaea Purga Hayne. — *Gr.* in Mexico op de bergen om Xalapa door Dr. Schiede ontdekt. — *Bl.* schoonrood. — *Ic.* H. XII. 33, 44.

De pl. kan in Duitschland in de open lucht gekweekt worden.

G. D. Geeft insgelijks RAD. JALAPPÆ.

B. De gekweekte wortel: versch: hars 24,79, Mannite 2,18, bruin zuur 0,54, Acetas Potassae 1,09, water-extract 15,36, zetmeel 8,72, kleefstofachtige zelfstandigheid 11,99, inorg. stof en asch 1,09, vezel 43,28, water 891,36. (WINDMAN).

B. (275) 3. c. SCAMMONIA L. Radice rapiformi caule plantaque integra glabra, f. petiolatis, sagittatis, lobis acuminatis, sinuato-dentatis, pedunculis plerumque 3-floris, folio longioribus, corolla campanulata infundibuliformi, tubo abbreviato, calyce involu-crato. — *Gr.* in K. Azië. *℥.* — *Ic.* D. 195. H. XIII, 35.

G. D. Het gedroogde melksap des wortels, SCAMMONIUM seu DIACRYDIUM, waarvan S. Halepense voor de beste soort gehouden wordt.

E. Smaak onaangenaam scherp.

E. Hars 60 p.C., gom 3, extractstof 2, vreemde bijmengse-

len, zand enz. 35 (VOGEL). *Sc. smijrcum* bevat Alpha hars met $\frac{1}{3}$ Potaschloog roodkleurende hars 5,00, Betahars 1,00, extractstof door alcohol 11,00, dito door water 18,00, gom en iets gyps 20,00, lijn 5,00, zetmeel 23,00, kleurstof 2,00, vezels 11,00, inorgan. zouten en silica 4,00. In 100,00 — (MARQUART).

W. Drastisch purgerend, met veel pijn, daarom het

G. thans hoogst zelden. Vroeger in vele zamengestelde praeparaten voorkomend.

(276) 4. *C. MECOACANNA* L. Een overblijvend met knolwortel voorzien, gewas uit Mexico of Brasilië, hetwelk botanisch nog niet nader bestemd is, en *RADIX MECOACANNÆ ALBÆ seu JALAPPE ALBÆ* geeft, die vroeger als purgeermiddel gebruikt werd.

5. *C. SCOPARIUS* L. een heester op de Canar. eil. — *Ic. D.* 196. H. XII. 36. en *C. FLORIDUS* L., op Teneriffe zijn volgens de moederpl. van het *LIGNUM RHODII*; thans obsoleet. — Vroeger van *Genista canariensis* afgeleid.

6. *C. TURPETHUM* L. (*Ipomaea* R.Br.), *Gr.* in N. Holland., eil. der stille zee, *O. Ind.* 24. de wortelschoors is *RADIX TURPETHI*, in *O. Indie*, vroeger ook in Europa, als Jalappe gebr.

7. *C. SOLDANELLA* L. *Zee Winde F. B. Sept. I.*, 1. p. 187. langs de Europ. zeekusten, gaf vroeger *HERBA SOLDANELLE seu BRASSICÆ MARINÆ*, openmakend en diuretisch.

8. *C. SEPIUM* L. *Haag-Winde. F. B. Sept. t. a. p.* — *Ic. Bat.* 202. H. XII. 37. — *HERBA en RAD. CONV. MAJORIS* van purg. kracht.

9. *C. ARVENSIS* L. *Klokjes Winde F. B. Sept. I.*, 1. p. 185. — *Ic. Bat.* 13. — *HERBA C. MINORIS*, van resolverende kracht.

Fam. XLVI. BORAGINEÆ JUSS.

Calyx divisus, dentatusve, persistens. Corolla monopetala, hypogyna, 5-fida, regularis vel inaequalis. Stamina 5, corollae inserta et ejus laciniis alterna. Ovaria 4, libera, disco hypogyno inserta, unilocularia, uniovulata aut bilocularia, loculis uni-ovulatis, ovulis pendulis; aut ovarium unicum, maturitate in nuces 4 secedens. Stylus 1, in medio ovariorum. Nuces quatuor, calyci inclusae. Embryo exalbuminosus rectus, radícula supera. Cotyledones foliaceae. — (K. II. 62).

De *Boragineën* zijn kruiden of heesters, vooral in de gematigde en warme luchtstreken, met afwisselende, meestal een-

voudige, en ruig behaarde bladen, waarvan de naam *Ruigbladigen*, *ASPERIFOLIÆ*, door LINNÆUS aan dezelve gegeven, afkomstig is. De bloemen staan veelal, in, voor den bloeitijd opgerolde, eenzijdige aren of trossen.

Eigenschappen. Rijk aan *sljm* in alle deelen, met zwak zamentrekkende of bittere beginsels; zeer zelden zwak verdoovend. De zaden bevatten *sljm*, en even als het kruid, *nitrum*. — In de wortels vindt men niet zelden eene *roode kleurstof*.

I. SYMPHYTUM L. Calyx 5-fidus. Corolla cylindricocampanulata, limbo erecto subcoarctato, brevi- 5-lobo, fauce fornicibus 5 subulatis, in conum conniventibus, instructa. Noces 4, ovatae, fundo calycis affixae, basi umbilicatae.

B. (277) I. s. OFFICINALE L. radice fusiformi, caule ramoso, superne alato, f. ovato-lanceolatis basi attenuatis decurrentibus facie scaberrimis, subtus hirsutis, calycibus acutis hirsutis. *Geneene Smeerwortel* *F. B. Sept. I, 1. p. 175.* — *Var.* calyce patente, fl. purpureo: *S. patens* Sm. — *Gr.* op vochtige plaatsen, weilanden, aan slooten, rivieren enz. door geheel Europa. — *Bl.* zomers. 4. *Bl.* wit, bleek, donker rood, purper. — *Ic. D. 185. H. III. 37. Bat. 217.*

G. D. De wortel: RADIX CONSOLIDÆ MAJORIS seu SYMPHYTI.

E. Riekt weinig: smaak slijmig, iets zamentrekkend.

B. Veel plantenslijm, iets looistof, suiker en eiwitstof.

W. Involverend, verzachtend, slijmsecretie bevorderend, door de looistofgehalte van andere mucilaginoso verschillend.

G. Bij geprikkelde toestanden der slijmvliezen, catarrhus, diarrhoea, tot inwikkeling van scherpe stoffen enz. in DECOCT. — Uitwendig tot CATAPLASMAT. EMOLL.

P. SYRUPUS e SYMPHYTO FEONELII, thans obsoleet.

B. (278) ALKANNA TINCTORIA TAUSCH. — *Syn.* Anchusa tinctoria L. — *Ic. D. Suppl. II. 7. H. X. 11.* — *Gr.* in Z. Europa en K. Azië ¼. — De wortel: RADIX ALKANNAE seu A. SPURIAE, bruin, rood-paarsch van kleur en van zwak-zamentrekkenden slijmigen smaak, vroeger een bloedzuiverend middel, thans nog alleen tot het rood kleuren van lippen pomade enz. gebruikt. — Over de echte *Alkanna* vergel. Lawsonia p. 96.

ONOSMA ECHINOIDES L. — *Gr.* in Z. Europa. — *Ic. D. Suppl. II. 8.* geeft in Frankrijk eenen soortgelijken roodkleurenden wortel, niet

te verwisselen met *O. ARENARIUM* W. *et* KIT., wiens wortel deze eigenschap niet bezit. *Jc. D. Suppl. II. 9.*

(279) *ANCHUSA OFFICINALIS* L. *Gewone Ossentong* F. B. *Sept. I, 1. p. 173.* *Gr.* door bijkans geheel Europa. *4.* — *Jc.* H. I. 25. gaf vroeger: *HERBA, RADIX en FLORES BUGLOSSI*, allen zeer slijmhoudend. — Het *Buglossum* der oudere geneeskundigen, is *ANCHUSA ITALICA* W. *en* A. *SEMPERVIRENS* L.

II. *CYNOGLOSSUM* L. Calyx 5-partitus. Corolla infundibuliformis. Faux fornicibus erectis instructa. Stamina corollae affixa. Stylus simplex persistens. Stigma emarginatum. Nuces 4, uniloculares, compressae, echinatae, stylo persistenti affixae basi non umbilicatae.

B. (280) I. C. OFFICINALE L. Caule erecto folioso, f. inferioribus lato-lanceolatis, basi attenuatis, superioribus basi latioribus acutis pubescenti-tomentosis, racemis ebracteatis durante florescentia paniculatis, staminibus inclusis, nuculis antice planis margine incrassato prominulo. *Genezende Hondstonge* F. B. *Sept. I, 1. p. 173.* — *Gr.* in Europa, Azië, N. Amer. *Bl.* zomers ♂. — *Jc. D. Suppl. II. 13, 14.* H. I. 26. *Bat. 34.*

G. D. *HERBA en RADIX CYNOGLOSSI.*

E. Versch: reuk onaangenaam, gedroogd weinig reuk en laf van smaak.

B. Slijm, volgens sommigen een vlugtig narcotisch beginsel; verder: vette olie, hars, extractstof, gom, looistof, Malas Potassae, Acetas Calcis, acid. pecticum (CENEBILLA).

W. Verzachtend enz. volgens BOERHAAVE en vele vroegere geneeskundigen sterk verdoovend.

G. Vroeger tegen hoest, diarrhee, haemorrhagie, scrophelen enz., in decoct. Het versche kruid tot CATAPL. EMOLL. — De wortel in onze tijden op nieuw aanbevolen.

P. De vroeger beroemde PILULÆ DE CYNOGLOSSO.

BORAGO OFFICINALIS L. *Gewone Bernagie* F. B. *Sept. I, 1. p. 175.* *Gr.* in Azië en Europ. ☉. — *Jc. H. III. 38.* De versche bladen, *HERBA BORAGINIS*, waren als emolliens, de bloemen, *FLORES B.* als nervium in gebruik.

(281) *PULMONARIA OFFICINALIS* L. *Gewoon Longenkruid* F.

B. Sept. I, 1. p. 175. — *Gr.* in het grootste gedeelte van Europa. 2. — *Ic. D.* 187. H. II. 44. De slijmhoudende zwak zamentrekkende bladen, *HERBA PULMONARIÆ seu P. MACULOSÆ*, waren als emolliens in- en uitwendig, vooral echter bij longziekten gebruikelijk.

ECHIUM VULGARE L. *Gemeene Slangenkop F. B. Sept.* I, 1. p. 177. *Gr.* in Europa. *Ic. Bat.* 192. gaf veleer *RADIX ECHII seu BUGLOSSI AGRESTIS seu VIPERINI*.

HELIOTROPIMUM EUROPEUM L. *HERBA EN SEMEN HELIOTROPII MAJORIS seu VERRUCARIÆ.*

LITHOSPERMUM OFFICINALE L. *Gladzadig Parelkruid F. B. Sept.* I, 1. p. 173. — *Gr.* in Europa. 2. *Ic. D.* 186. H. IV. 29. De zaden van olieachtigen sbaak waren als *SEMEN LITHOSPERMI seu MILII SOLIS* in emulsie tegen steen gebruikelijk.

L. ARVENSE L. *Ruwzadig Parelkruid F. B. Sept.* I, 1. p. 173. De zaden waren ook te voren officieel.

CORDIA MYXA L. de vruchten, *MYXE seu SEBESTENE*, thans geheel obsoleet.

Fam. XLVII. SOLANÆE JUSS.

Calyx 5- fidus aut 5- partitus, persistens aut deciduus, basi circumscissa persistente. Corolla monopetala, hypogyna, regularis vel subinaequalis caduca aestivatione plicata aut imbricata. Stamina 5, basi corollae inserta, ejusdem laciniis alterna. Antherae in apice filamenti acuti sitae, biloculares. Ovarium liberum, biloculare, multiovulatum, placentis crassis, in medio dissepimenti adnatis. Stylus 1, stigmati simplici. Fructus capsularis vel baccatus. Albumen carnosum. Embryo annularis vel spiralis. — (K. II. 59).

De *Nachtschadeachtige Gewassen* zijn kruiden of heesters met afwisselende gave of gelobde bladen, wier bloemen dikwijls met eene eigenaardige vuil bruine of blaauwe kleur geteekend zijn, weshalve LINNÆUS hen *Plantae luridae* noemde. Zij groeijen vooral in de warme gewesten.

Eigenschappen. Het duistere, onaangename uitzien dezer gewassen, waarvan LINNÆUS den kenmerkenden naam ontleende, kan reeds eenigzins tegen hunne krachten waarschuwen. Allen zijn

namelijk meer of minder *verdoovend*, en er zijn onder de tot dusver onderzochten, weinig uitzonderingen.

De hevigste verdoovende geneesmiddelen komen onder deze familie voor. Bij het narcotische beginsel voegt zich in eenigen nog eene *bittere* of eene *scherpe* stoffe, wier hoeveelheid somtijds die der verdoovende stoffen overtreft. Zeer krachtig werken de *wortels*, waarvan de bekende aardappelen eene uitzondering schijnen te maken, daar in hun, zoo als in vele andere knollen, het werksame beginsel door het zetmeel geheel verdrongen is. — De *wortels* der overige Solaneën zijn geene knolwortels en rijk aan narcot. en andere werksame beginsels. Niet minder werkzaam zijn de *bladen*, die gewoonlijk tot geneeskundig gebruik gekozen worden. Ook de *vruchten* zijn over het algemeen *verdoovend* of *verdoovend-scherp*, met uitname echter van sommigen als b.v. die van *Solanum Lycopersicum L.*, welke eetbaar zijn.

I. SOLANUM L. Corolla rotata. Antherae conniventes, apice poro dehiscentes. Bacca.

B. (232) 1. s. DULCAMARA L. Caule fruticoso, flexuoso, f. ovato-cordatis, superioribus hastatis, corymbis suboppositifoliis. *Klimmende Nachtschade F. B. Sept. I, 1. p. 199. — Gr.* langs beekjes, op vochtige plaatsen, op beschaduwde oorden in de meeste landen van Europa. *Bl.* Mei—Aug. *ƒ.* klimmende heester. *bl.* paarsch met groene vlakjes. — *Ic. D.* 188. H. II. 39. V. G. Tab. XIV.

G. D. De gedroogde jonge stengels, STIPITES DULCAMARÆ.

E. Reuk versch: verdoovend, onaangenaam; smaak aanvankelijk bitter, dan eigenaardig prikkelend, zoet.

B. Solanine met bittere extractstof (Picroglycion 21 pC.) met kleefstof, was, weekhars, Benzoëzuur, Oxalas en Phosphas Calcis.

W. Scherp-verdoovend, in kleinere giften de secretien bevorderend, in grooteren verdoovend.

G. Bij velerlei dyscrasien, scrophulosis, syphilis, huidziekte, chron. rheumat., vooral als *adjuvans*, INFUS. en DECOCT. (2 dr. 1 onc, met 2 ℥ tot 1 ℥ gekookt eenige keer daags 1 kopje).

P. EXTRACTUM DULCAMARÆ.

2. s. NIGRUM L. *Zwarte Nachtschade F. B. Sept. t. a. p. — V. G. p. 102. Gr.* op bebouwde landen in alle werelddeelen. © *Ic. D.* 189. H. II. 40. *Bat.* 112. V. G. Tab. XIII; benevens eenige aan-

verwante soorten als SOLANUM VILLOSUM W. *Behaarde N. F. B. Sept.* t. a. p. (*Ic.* II. II. 41). geven HERBA SOLANI NIGRI (versch), welke *Solanine* (volgens sommigen alleen in de bessen) bevat en ligt verdoovend en verzachtend van werking is, vroeger uitwendig tegen boosaardige zweren, klierzwellingen, chron. huidziekten enz. gebr. P. — de gekookte olie: OLEUM SOLANI NIGRI. — Verouderd zijn: AQUA, EXTRACTUM EN EMPLASTRUM S. N.

3. S. TUBEROSUM L. *Aardappel*; oorspronkelijk in Chili en Mexico inl.; thans over geheel de aarde gekweekt. — *Ic.* PLENCK 121. De TUBERA S. TUBEROSI, waren reeds vroeger rauw tegen scheurbuik, en met kina tegen feb. intermitt. geprezen. In nieuwere tijden is de INFUSIE, als openmakend, pisdrijvend, het zeuustelsel bedarend, tegen velerlei ziekten aadbevolen. Bekend als algemeen voedsel, bereid men ook *zetmeel*, *kunstsago*, *aardappelenmeel* en stookt brandewijn uit dezelve. Van de bladen en stengen heeft men EXTRACTUM S. T., van narcotische werking tegen hoest en krampen, en de INFUSIE der bloemen als zacht bedarend geneesmiddel genoemd. *Vergel.* V. G. p. 101.

4. S. PSEUDO-CHINA ST. HIL. in Brasilië. De schors van dezen boom is bitter en aldaar als febrifugum gebr.

PHYSALIS ALKEKENGI L. *Gr.* in de warme gewesten van Europa $\frac{1}{2}$. *Ic.* H. VI. 4. De, van de zeer bittere kelken ontdane, roode scharlakenkleurige bessen, RACCE ALKEKENGI waren vroeger als diureticum in gebruik.

II. ATROPA L. Corolla e tubo brevi campanulata. Stamina basi faucem claudentia, superne distantia, cum stylo declinata. Bacca bilocularis.

B. (283) 1. A. BELLADONNA L. Caule herbaceo, f. ovatis integerrimis. — *Besdrogend Doodkruid F. B. Sept.* I, 1. p. 197. V. G. p. 106 — *Gr.* in de bergachtige woudstreken van M. Europa. — *Bl.* Junij. Jul. $\frac{1}{4}$. bl. vuil-paarsch-bruin, met vuilgroengele buis, ronde zwarte bessen, met rozenrood sap. — *Ic.* D. 191. H. I. 43. V. G. Tab. XV.

G. D. RADIX cu HERBA BELLADONNE seu SOLANI FURIOSI seu LETHALIS.

E. *Radix*: reuk versch zwak, doch onaangenaam; en verdoovend; gedroogd minder; smaak onaangenaam zoet. *Hba*: reuk bij het wrijven verdoovend, gedroogd sterker; smaak laf bitterachtig, iets scherp en zamentrekkend.

B. *Hba*: Atropine, met appelzuur verbonden (op 2000 deelen bladen 30 Malas Atropin.). Pseudo-toxine 16,05, was 0,7, blad-

groen 5,84, Phyteumacolla 6,90, gom 8,33, zetmeel 1,25, eiwit 4,7, hetzelfde door potaschloog nitgetrokken 6,00, plantenvezels 13,70, Malas Atropini 1,55, vele zouten 7,47, water 25,8 (BRANDES).

W. Scherp-verdoovend: in kleine giften de werking der vegetative organen opwekkend, in groote giften giftig, eenen staat van dronkenschap opwekkend, van woeste razernij, welke in verdooving overgaat.

G. Bij Neurosen, met verhoogde sensibiliteit en kramp, tegen verharding en zwelling der klieren, Hydrops, Hydrophobie, als prophylactium tegen Scarlatina, *inwendig* POEDER (bij volwassen 1—2 gr. p. d. klimmend, 1—2 maal daags); EXTR., INFUS. (1 dr. op 8 onc. eenige lepels per dag): *uitwendig* in CATAPLASMATA, ZALVEN, INJECT.

P. EXTRACTUM BELLADONNÆ. — Zelden: TINCTURA, OXYMEL, EMPLASTRUM.

Vervalsching. De wortel kan met *Rad. Althæe* vervalscht worden. De bladen met die van *Solanum nigrum*.

2. ATROPA MANDRAGORA L. In Z. Europa gaf vroeger RAD. MANDRAGORÆ, sterk narcotisch giftig.

III. HYOSCYAMUS L. Corolla infundibuliformis, limbo 5-lobo. Capsula basi ventricosa, superne in collum contracta, apice circumscissa.

B. (284) I. H. NIGER L. f. ovato-oblongis pinnatifido-sinuatis, infimis petiolatis, caulinis semi-amplexicaulibus, floralibus utrinque uni-bidentatis, floribus subsessilibus. *Zwart Bilsenkruid* F. B. *Sept.* I, 1, p. 197. V. G. p. 110. — *Gr.* langs de wegen op onbebouwde oorden door geheel Europa. — *Bl.* Mei—Aug ☉ of ♂. bl. bleek-geel, gewoonlijk met donker purper netsgewijze aderen en in den grond zwart-purper. — *Ic. D.* 192. H. I. 28. V. G. Tab. XVI.

Variëert: Kiemen de in het najaar uitgestrooide zaden in het voorjaar, zoo is de pl. eenjarig, en heet H. AGRESTIS KIT., welke somtijds bleekere bloemen heeft, (H. pallidus Kit.) — Kiemen de zaden in den herfst, zoo wordt de pl., die den volgenden zomer bloeit, tweejarig en is de eigenlijke H. NIGER.

G. D. De bladen, (kort voor den bloeitijd) en de zaden: HERBA EN SEMEN HYOSCYAMI.

E. *Bladen:* reuk walgelijk verdoovend, gedroogd zwak-

ker, smaak laf, iets bitter. *Zaden*: reuk bijkans als de bladen; smaak olieachtig, bitter.

B. Hyoscyamine. — De zaden: vette olie 2½ pC., appelzure Hyoscyamine met Magnesia en kalkzouten 6, gom, Bassorine, zetmeel, Phyteumacolla, eiwit, vele zouten (BRANDES).

W. Bedarend, kramp- en pijnstillend, in grooter giften verdoovend, giftig.

G. Der bladen: in vele krampachtige en pijnlijke aandoeningen, EXTRACT (¼—6 gr.), POEDER (1—3 gr. p. d. klimmend), zelden INFUSIE. *Uitwendig* in PAPPEN, DROEGE OMSLAGEN, ZALVEN, INJECT.

P. EXTRACTUM HYOSCYAMI, menigvuldig. Zeldzamer EMPLASTRUM, UNGUENT., OL. HYOSCYAMI INFUSUM, COCTUM: de uitgeperste olie der zaden, OL. SEMINIS H., en in nieuwe tijden ook het *alcoh. Extract.*: EXTR. S. H. en in de *Pharm. Hannov. nova* een EXTR. H. E. SEMINIBUS, hetwelk veel krachtiger van werking is.

(285) 2. H. ALBUS L. *Gr.* in Z. Europa, wordt in Frankrijk even als de voorgaande gebr., doch schijnt iets zwakker van werking te wezen.

IV. NICOTIANA L. Corolla infundibuliformis, limbo plicato, 5- lobo. Calyx persistens. Stigma capitatum. Capsula apice quadri-valvis, 2—4- locularis, polysperma.

B. (286) 1. N. TABACUM L. f. oblongo-lanceolatis acuminatis, inferioribus attenuato-decurrentibus, fauce corollae inflato-ventricosa, corollae limbo 5- partito, lobis acuminatis. *Gewone Tabaksplant.* — *Gr.* wild en gekweekt in trop. Amerika, Azie, Afrika, met vele variëteiten. — *Bl.* Jul—Sept. ☉. *bl.* rood. — *l.c.* D. 194. H. XII. 41.

(287) 2. N. LATISSIMA MILL. f. ovato-lanceolatis e basi auriculata decurrentibus, fauce corollae inflato-ventricosa, corollae limbo 5- fido, lobis breviter acuminatis. — *Syn.* N. macrophylla Spr. — *Gr.* en *bl.* met de voorg.

G. D. De bladen: HERBA NICOTIANÆ.

E. Reuk versch walgelijk verdoovend, smaak onaangenaam, bitter-scherp.

B. In 10,000 deelen: Nicotine 6,0, Nicotianine 1,0, zwak bittere extractstof 287,0, gom met Malas Calcis 174,0, groene hars 26,7, planteneiwit 26,0, kleefstofachtige stof 104,8, appel-

zuur 51,0, Malas Ammoniae 12,0, Sulphas Potassae 4,8, Chlorur. Potassii 6,3, Malas en Nitras P. 9,5, Phosphas Calcis 16,6, Malas C. 24,2, Silica 8,8, houtvezels 496,91, sporen van zetmeel, water 8828,0 (POSSELT en REIMANN).

W. Scherp-verdoovend, in kleine giften de afscheidingen der slijmvliezen en nieren bevorderend, in grootere narcotisch-giftig.

G. Inwendig hij waterzucht, koliek, ophooping en te groote afscheiding van slijm, mania enz. in INF., TINCT. — *Uitwendig* in CLYSMATA bij beklemde breuken, schijndood, tot wasschingen tegen huidziekten; de rook tegen kiespijn.

P. EXTRACT., TINCT., SYR, OL., EMPL., allen zeldzaam.

(288) 4. *N. RUSTICA L. Boerentabak. Gr.* met de voorg. van deze is vooral SPIRITUS N.R. tegen ziekten van het ruggemerg en de hersenen aanbevolen.

Andere soorten van dit geslacht bezitten soortgelijke krachten en kunnen tot hetzelfde doel dienen.

V. *DATURA L. Corolla infundibuliformis, limbo plicato, 5-lobo. Calyx deciduus, basi orbiculari persistenti. Stigma bilamellatum. Capsula 4-valvis 4-locularis, ioculis bipartitis, polyspermis.*

B. (289) 1. *D. STRAMONIUM L. f. ovatis angulato-dentatis basi cuneiformibus glabriusculis, fructibus ovatis erectis dense spinosis, calyce limbi corollae diametrum aequante. Gemeene Doornappel F. B. Sept. I, 1. p. 197. V. G. p. 115. Gr. oorspronkelijk waarschijnlijk in M. Azië, thans door geheel Europa, N. Amer. enz. Bl. Jul. Aug. ☉ — wit. — Ic. D. 193. H. IV. 7. Bat 154. V. G. Tab. XVII.*

G. D. De bladen en zaden. HERBA en SEMEN STRAMONII.

E. Bladen vooral bij het verwelken stinkend verdoovend, gedroogd veel zwakker, smaak onaangenaam bitter. Zaden bij het poederen naar de bladen riekend; smaak onaangenaam bitter-olieachtig.

B. Extractstof, in de zaden Daturine, olie 16 pC., was, halfhars, Phyteumacolla, gom, kleefstof, eiwit, appel- en azijn-zure zouten (BRANDES).

De versehe *hba*: groen zetmeel 0,64, eiwit 0,05, hars 0,12,

extract 0,60, gom 0,58, zouten 0,23, vezels 5,15, water 91,25 (PROMNITZ).

W. Met Belladonna overeenstemmend, maar vooral op de organa genitalia.

G. De bladen zoo als Belladonna, vooral echter bij krankzinnigheid, in POEDER ($\frac{1}{4}$ —1 gr. p. d.), INF. (1 scrp. op 4 onc om de 2— $\frac{1}{2}$ uur 1 l.), EXTRACT, uitwendig PAPPEN enz. bij borstkrampen, somwijlen de rook. — Van de zaden de Praep.

P. EXTRACTUM STRAMONII uit de bladen (1—3 gr.) — TINCTURA SEMINIS uit de zaden; 6—20 druppels.

(290) 2. D. TATULA L. f. cordato-ovatis, angulato-dentatis inaequalibus glabris, fructibus ovatis spinosis. — *Syn.* D. Stramonium β chalybea Koch. — *Bl.* en *Gr.* met de voorgaande, met welke zij in eigenschappen geheel overeen te stemmen, en als zoodanig schijnt gebruikt te kunnen worden. Velen houden haar voor eene varieteit, doch NEES v. ESENECK heeft haar op nieuw als soort doen kennen. De bloem is bleek blaauw, nooit wit.

Vervalsching. De zaden met die van NIGELLA SATIVA (p. 5), welke echter door hunne driehoekige gedaante en arom. niet onaangename reuk onderscheiden kunnen worden.

VI. CAPSICUM L. Calyx 5-fidus. Corolla rotata, limbo 5-fido plicato. Stamina fauci inserta, filamentis brevibus, antheris conniventibus longitudinaliter dehiscentibus. Stigma obtusum. Bacca 2-ocularis, polysperma. Semina superiora dissepimento affixa.

(291) 1. C. ANNUM L. glabrum caule herbaceo, erecto, furcatim ramoso, f. longe petiolatis, ovatis, utrinque attenuatis, integerrimis, floribus solitariis aut binis axillaribus et terminalibus, bacca exsucca, polymorpha, ovata aut conica. — *Spaansche Peper.* *Gr.* in W. Indië, Z. Amer.; in alle warme landen met vele verscheidenheden gekweekt. — *Bl.* zomers. ☉ bl. vuil-wit. — *Te.* D. 190. H. X. 24.

G. D. De vruchten: PIPER HISPANICUM seu INDICUM

E. Gedroogd zonder reuk, reeds bij aanraking, nog meer bij wrijving een scherp stof van zich gevend, hetwelk hevig niezen, ontsteking des aangezigts verwekken kan. Smaak uitterst scherp, brandend.

B. Scherpe weekhars (*capsicine*).

W. Scherp-prikkelend op de ingewanden, in groote giften purgerend, braking en maagontsteking verwekkend, uitwendig op de huid blaartrekkend.

G. Inwendig bij torpiditeit van het darmkanaal, slijmophooping, dyspepsie, verlamming der tong enz. het POEDER (2--8 gr.) In de heete landen bij spijsen enz. veelvuldig, bij ons tot verval-sching van azijn en brandewijn.

P. TINCTURA (tot $\frac{1}{2}$ dr.) en EXTRACTUM SPIRITUOSUM PIPERIS HISPANICI seu CAPSICI ANNUI.

Vele aanverwante soorten hebben dezelfde kracht.

Fam. XLVIII. VERBASCEÆ КОСН.

Corolla inaequalis aut irregularis. Antherae apice dilatata filamentorum transverse vel oblique adnatae, uniloculares. Reliqua ut Solanearum. — (K. II. 62).

De *Verbasceën*, vroeger tot de voorgaande familie gerekend, onderscheiden zich behalve door de opgegeven kenmerken, ook door de eigenschappen: zij bevatten namelijk in alle deelen veel slijm.

I. VERBASCUM L. Corolla rotata, limbo 5- lobo, inaequali. Stamina 5, inaequalia. Capsula apice 2- valvis.

B. (292) 1. s. THAPSUS L. f. crenatis, tomentosis, tomento lutescente, omnibus a folio ad folium decurrentibus, racemo subsolitario, pedicellis florigeris calyce brevioribus, corollis rotatis, filamentis albo-lanatis, 2 longioribus glabris aut superne parce pilosis anthera sua, hinc longe decurrente, sesqui-vel duplo longioribus. *Wolbladige en puntbladige Toorts F. B. Sept. I, 1, p. 193. — Syn. V. thapsiforme Schrad. — Gr. op zandige oorden door geheel Europa. — Bl. zomers ♂. — Ic. D. 158; misschien ook 160, H. XII. 38. 39 (?)*

(293) 2. v. SCHRADERI MEYER. f. crenulatis tomentosis, tomento lutescente, omnibus a folio ad folium decurrentibus, racemo subsolitario, pedicellis florigeris calyce brevioribus, corollis infundibuliformibus, filamentis albo-lanatis, 2 longioribus glabris vel superne parce pilosis anthera sua, hinc breviter decurrente, quadruplo longioribus. — Aanverwante Toorts? F. B. Sept. I, 1. p. 195. — Gr. en Bl. als voorg.

(294) 3. V. PHLOMOIDES L. f. crenatis tomentosus tomento lutescente, superioribus breviter vel semidecurrentibus, racemo subsolitario, pedicellis florigeris calyce brevioribus, corollis rotatis, filamentis albo-lanatis, 2 longioribus glabris vel superne parce pilosis anthera sua, hinc longe decurrente, sesqui-vel duplo longioribus. — *Gr.* met de voorg. — *Ic. D.* 159. *H.* XII. 40.

Alle soorten van *Verbascum* hebben varieteiten en vormen onderling bastarden.

G. D. Van deze 3 en misschien andere aanverwante soorten de FLORES VERBASCI, zeldzamer de bladen: HERBA VERBASCI (albi).

E. Flores: reuk aangenaam, zoetachtig, smaak zoet-slijmig. *Herba:* versch: reuk iets verdoovend, gedroogd verminderd; smaak bitterachtig slijmig.

B. De bloemen: slijm, gele vluchtige olie en slijmsuiker, dikke vetstoffe, gom, gele harssige kleurstof, Malas en Phosphas Calcis, Acid. phosphoricum en malic. (MORIN).

W. Verzachtend, als thee zacht diaphoretisch.

G. De flores tegen catarrh. aandoeningen in INF., de *Herba* uitwendig tot PAPPEN.

P. De INFUSIE der Fl. met olie, (OLEUM INFUSUM, obsoleet. — Een bestanddeel van velerlei SPECIES, als SP. PECTORALES, VISCERALES KEMPFII.

4. VERB. NIGRUM L. Zwarte Toorts *F. B. Sept. I, 1. p.* 195. — *Ic.* Bat. 71; gaf vroeger FLORES V. N.

SCROPHULARIA NODOSA L. Knopig Helmkruid *F. B. Sept. I, 1. p.* 465. — *Ic.* Bat. 107. *H.* V. 35. — *Gr.* in Europa langs beekjes, slooten enz. $\frac{1}{2}$. — RADIX en HERBA (bladen) van bitteren smaak waren vroeger tegen scrophulosis, huidziekten enz. gebr.

5. AQUATICA L. Water Helmkruid *F. B. Sept. t. a. p.* — *Ic.* *H.* V. 36. — *Gr.* als voorgaande gaf HBA 5. AQUATICE seu BETONICE AQUATICE van gelijke kracht en aanwending.

Fam. XLIX. ANTIRRHINEÆ JUSS.

Calyx divisus, persistens. Corolla monopetala hypogyna, irregularis vel inaequalis, decidua, aestivatione imbricata. Stamina 4, didynama, aut 2, corollae inserta, antherae basi exappendiculatae. Ovarium liberum, 2-loculare, multiovulatum, placentis in medio dissepimenti adnatis. Stylus 1. Stigma

integrum vel bilobum. Fructus capsularis aut baccatus. Embryo albumine carnosio inclusus rectus, radícula hilum spectante. — (K. H. 53).

De *Antirrhineën* zijn hoofdzakelijk kruidachtige gewassen uit de gematigde gewesten, met afwisselende of tegenoverstaande bladen, wier bloemen veelal in aren en trossen staan.

Eigenschappen. Velen bezitten *scherpe beginsels*, waarbij, doch zelden, eene *verdoovende* stoffe gevoegd is, waardoor zij eenige verwantschap met de Solaneae te kennen geven, terwijl anderen rijk aan *sljm* zijnde, de voorgaande familie naderen, hetwelk ook door de *scherpe* stoffen, in *Scrophularia* aanwezig, bevestigd wordt.

I. GRATIOLA L. Calyx 5- partitus. Corollae labium superius bifidum, inferius trifidum. Stamina 4, 5, tubo inserta, quorum duo fertilia. Antherae pendulae, birimosae. Stigma bilamellatum, ovarium adhaerens conicum.

B. (295) 1. G. OFFICINALIS L. f. sessilibus lanceolato-acutis 3—5- nerviis a medio serratis floribus axillaribus pedunculatis. Gewoon Genadekruid *F. B. Sept. I, 1. p. 21. V. G. p. 97. Gr.* op vochtige oorden door bijkans geheel Europa. — *Bl. Jul. Aug. 4. Ic. D. 155. H. III. 13. V. G. Tab. XII.*

G. D. De geheele plant (zonder wortel) HERBA GRATIOLÆ. — Vroeger ook RADIX.

E. Riekt weinig, smaak onaangenaam, sterk bitter.

B. Scherpe, bittere weekhars.

W. Drastisch-purgerend, in kleine giften de ingewanden opwekkend, resolv., diuret.

G. Tegen atonie der ingewanden, tegen melancholie, hypochondrie, chron. huidziekten in POEDER, en DECOCT.; *uitwendig* tegen zweren enz., de *gekneusde versche pl.*, het POEDER zeldzaam.

P. EXTRACTUM GRATIOLÆ (1—4 gr. p-d.)

II. DIGITALIS L. Calyx 5- partitus. Corolla campanulata, limbo obliquo, 4- fido; lacinia superiore emarginata. Stamina 4, didynama, in fundo corollae inserta: antherarum sacculi divaricati, hinc anthera transverse dehiscens. Capsula

marginibus valvularum inflexis bilocularis, placenta superne libera.

B. (296) I. D. PURPUREA L. f. ovato-lanceolatis crenatis subtus cum caule pedunculisque tomentosis, inferioribus in petiolum attenuatis, sepalis ovato-oblongis brevi-acuminatis trinerviis pubescentibus, corolla campanulata extus glabra, labio superiore obtusissimo truncato aut leviter emarginato, labii inferioris laciniis brevi-ovatis rotundatis. *Gewoon Vingerhoedskruid F. B. Sept. I, 2, p. 467. V. G. p. 93. — Gr. in bergachtige gewesten van M. Europa. — Bl. Jun.—Aug. ♂. — Bl. uitwendig purper, inwendig wit gevlekt, met purper-stippels en witte haartjes. Somtijds witte bloemen. — Ic. D. 154. H. I. 45. V. G. Tab. XI.*

G. D. De bladen: HERBA DIGITALIS PURPUREÆ.

E. Reuk versch, vooral bij kneusing, onaangenaam, gedroogd minder, smaak onaangenaam scherp bitter.

B. Extractstof 15,0, gom 15,0, hars 5,5, Oxalas 2,0 en Tartaras Potassae, vezelstof met verharde albumine, water (HAASE). MORIN, en LE ROYER wilden eene eigendommelijke Digitaline daargestellen. DULONG vondt eene bittere stoffe, die hij Digitaline noemde. TROMMSDORFF scheidde eene harssige stof af. — *Pikrin* (Digitaline van ROYER) 0,4, Digitaline 8,2, Skaptine 14,7, bladgroen 6,0, eiwit 9,3, azijnzuur 11,0, oxydum ferri 3,7, Potasch 3,2, vezels 43,6 (RADIG).

W. Scherp-narcotisch. Als remedium acre tot opwekking der afscheidingen der nieren, om de werkdadigheid van het lymph. stelsel te verhoogen, de resorptie. Als narcoticum om geirriteerde toestanden van de ganglien-zenuwen te bedaren, den hartslag te verminderen enz.

G. Bij velerlei krankten, scrophulosis, hydrops; bij hartziekten het beroemdste geneesmiddel; epilepsie enz. in pulvis (1 gr. dan klimmen, 2—3 keer daags), infus. (1 dr. op 8 onc om de 2 u. l. l.), decoct., succus expr.

P. EXTRACTUM DIGITALIS. TINCTURA SIMPLEX en AETHEREA; zelden UNGENT.

Vervalsching niet zeldzaam met bladen van planten, die geene of geheel andere krachten bezitten. Goede bot. kennis moet de Apoth. bij dit onderzoek geleiden:

a. *Symphytum officinale* L. Vergel. p. 182, zijn met kleine stijve haren bezet, met niet gekartelden rand.

b. *Conyza squarrosa* L., onderscheiden zich door den nauwelijks getanden rand der bladen enz. (D. Suppl. IV. 5.)

c. *Verbascum*-soorten, zijn wollig. Die van *V. nigrum*, de *Digitalis* het meest naderend, zijn met stervormige haren bezet.

d. Met aanverwante soorten van *Digitalis*, welke echter gele bloemen dragen. Hunne werking schijnt overigens die der echte *D.* zeer te naderen.

(297) LINARIA VULGARIS DC. *Vlas Leeuwenbek* F. B. Sept. I, 2. p. 465. V. G. p. 92. — *Syn.* Antirrhinum Linaria L. — *Gr.* langs wegen, akkers enz. door gansch Europa. — *Bl.* zomers ½. geel. — *Ic.* D. 156. H. VI. 33. Bat. 177. Het bloeiende kruid, HERBA LINARIÆ, van onaangenaam bitteren, iets scherpen, smaak, en pijnstillende, in grootere giften braakwekkende, zweet- en pisdrijvende kracht, is zeldzaam uitwendig tegen slappe zweren enz. in gebruik, HEA CONTUSA of het AFKOOKSEL; vroeger ook inwendig tegen hydrops, icterus enz. — UNGUENTUM LINARIÆ.

Verwisseling kan met *Euphorbia Cyparissias* L. *Cypresbl. Wolfsmelk* F. B. Sept. I, 2. p. 373, plaats grijpen, doch door het melksap, aan deze eigen, terstond te erkennen.

Vroeger waren nog *L. TRIPHYLLA* W., *L. ELATINE* L., en *L. CYMBALARIA* W. officineel. — Ook ANTIRRHINUM ORONTIUM L. en *A. MAJUS* L.

B. (298) VERONICA OFFICINALIS L. *Geneeskrachtige Eerenprijs* F. B. Sept. I, 1. p. 13. — *Gr.* langs de bosschen, op heidevelden enz. door Europa. — *Bl.* Mei—Jul. ½. — *Ic.* D. 157. H. IV. 3. Bat. 81. De bladen met de stengen, HERBA VERONICÆ, van zwak-geurigen reuk, en bitterachtig-zamentrekkenden smaak, vooral als Thee zacht op de huid en slijmvliezen werkend, wordt bij rheumat., catarrh., aandoeningen, slijmvloeiingen der ademhalingswerktuigen enz. gebr.; meer als huis- dan geneesmiddel. Vroeger als Thé d'Europe beroemd en volgens FR. HOFFMANN boven Chin. Thee te stellen. — Vroeger ook: AQUA, ESSENTIA, EXTRACT., CONSERV., SYRUP.

Verwisseling met *V. Chamaedrys* L. *Chamanderlijn Eerenp.* F. B. Sept. I, 1. p. 15, door de tweereig-behaarde steng ligtelijk te onderscheiden; deze was vroeger als HBA CHAMÆDRYS SPURIA FOEMINÆ gebr.

B. (299) V. BECCARUNGA L. *Ovaalbladige Eerenprijs* F. B.

Sept. I, 1. p. 13. — *Gr.* in beekjes, slooten in Europa — *Bl.* geheele zomer. 4. — *Ic.* II. IV. 2. De versche plant, HERBA BECCABUNGÆ, welke zacht opwekkende en oplossende krachten voor de ingewanden bezit, wordt met andere resolv. kruiden als succus EXPRESSUS of salade, tot de z. g. *curae vernaes* gebruikt.

Vroeger waren nog vele andere soorten van dit geslacht officineel als v. TEUCRIUM L. (HERBA CHAMÆDRYS SPURIE MARIS), v. TRIPHYLLOS L. (HERBA ALSINES TRIPH. SPURIE), v. SPICATA L. (HERBA V. SPICATE.)

Fam. OROBANCHEÆ JUSS. (K. II. 58.)

LATHRÆA SQUAMARIA L. *Geschubde Lathraea F. B. Sept.* I, 2. p. 469. de wortel als RADIX DENTARIE seu SQUAMARIE.

Fam. RHINANTHACEÆ BARTL. — (K. II. 52).

(300.) EUPHRASIA OFFICINALIS L. *Gemeene Oogentroost F. B. Sept.* I, 2. p. 457. — *Gr.* door Europa op wei- en hooilanden enz. *Bl.* zomers. ☉. — *Ic.* H. IX. 7, 8. Bat. 125. De bloeiende plant, HERBA EUPHRASIE, van zwakken reuk en iets zamentrekend bitteren smaak, was vroeger tegen oogziekten in- en uitwendig in gebruik.

E. ODONTITES L. *Roode Oogentroost F. B. Sept.* I, 2. t. a. p. — *Gr.* als voorg. — *Ic.* Bat. 194. gaf HERBA EUPHR. RUBRÆ.

MELAMPYRUM ARVENSE L. *Akker Zwartkoorn F. B. Sept.* I, 2. p. 459. — *Ic.* Bat. 189, gaf FARINA SEMINUM MELAMPYRI.

M. PRATENSE L. *Geelbloemig Zwartk. F. B. Sept.* t. a. p. — SEMEN M. LUTRI.

PEDICULARIS PALUSTRIS L. *Moeras Kartelblad F. B. Sept.* I, 2. p. 461 en P. SYLVATICA L. *Boschachtig K. F. B. Sept.* t. a. p. —

HERBA PEDICULARIS AQUATICÆ seu FISTULARIÆ, en HERBA P. MINORIS.

RHINANTHUS CRISTA GALLI L. *Gele Ratelen F. B. Sept.* I, 2. p. 459.

HERBA CRISTÆ GALLI.

Fam. I. LABIATÆ JUSS.

Calyx tubulosus, persistens. Corolla monopetala, hypogyna, irregularis, plerumque bilabiata. Stamina [corollae inserta, 4, didynama, aut 2. Ovaria 4 libera, disco hypogyno inserta,

1-ocularia, 1-ovulata, ovulo erecto. Stylus 1, in medio ovariorum. Nuces 4, calyci inclusae. Embryo rectus, radícula infera, ad hilum versa. Albumen nullum. — (K. II.46).

De *Lipbloemigen* vormen eene groote, zeer natuurlijke, familie; meestal kruidachtige gewassen met meer of minder vierkante, dikwijls holle stengen, met tegenoverstaande, aan de knopen der stengen bevestigde, bladen, zonder steunblaadjes; de bladen zijn op de onderzijde meestal van kliertjes voorzien. De bloemen staan of enkel, of in kransen, of in aren, enz. Zij leven vooral in de gematigde gewesten der oude wereld.

Eigenschappen. Er bestaat eene zeer in het oog vallende overeenstemming in de eigenschappen der Labiatae. Allen bevatten *vlugtige olie* en iets *bittere Extract- en Looistof*, wier betrekkelijke hoeveelheid verschilt, zoo dat men *volatilia, aromatica*, zelden *amaro-adstringentia* onder hen aantreft. — De helft der Labiatae is aromatisch. — De vlugtige olien derzelve scheiden veel *Stearoptenen* af.

I. LAVANDULA L. Stamina cum stylo in tubo corollae abscondita. Antherae reniformes uniloculares, in patellulam orbicularem planam dehiscentes. Labium corollae superius bifidum, inferius trifidum. Calyx inaequaliter dentatus, fructifer dentibus conniventibus clausus.

B. (301) I. L. VERA DC. f. oblongo-linearibus lanceolatisve integerrimis junioribus canis margine revolutis, spicis interruptis, verticillis 6—10- floris, foliis floralibus rhombico-ovatis acuminatis membranaceis omnibus fertilibus supremis calyce brevioribus, braeteis subnullis. — *Syn.* S. spica α L. — L. angustifolia Ehrh. — *Gr.* op dorre heuvels en rotsen in Z. Europa; dikwijls in tuinen gekweekt. — *Bl.* zomers. $\dagger$. laag. — *IC.* D. 178. H. VIII. 37.

G. D. De bloemen. FLORES LAVENDULÆ.

E. Rieken sterk en aangenaam geurig, smaak aromatisch, eenigzins naar campher.

B. Vlugtige olie, en looistof.

W. Vlugtig opwekkend, vooral op het zenuwstelsel.

G. Bij zwakte der zenuwen, bevingen der ledematen, para-

lysis, alléén *uitw.* in *kussentjes*, in *inf.* met water of wijn tot omslagen en baden.

P. OLEUM, SPIRITUS LAVANDULÆ SIMPLEX en COMPOSITUS, ACETUM L. Een bestanddeel van ACETUM AROMATICUM, SPECIES AROMATICÆ enz.

(302) 2. L. SPICA DC. — *Syn.* L. latifolia Ehrh. door sommigen als verscheidenheid der voorgaande beschouwd en met haar voorkomend, doch door duidelijke bracteae enz. onderscheiden — *Ic.* D. 179. — De landlieden in Z. Frankr. bereiden daaruit OLEUM SPICÆ, hetwelk meestal met terpentijnolie vervalscht is en OL. LAVANDULÆ niet vervangen kan.

3. L. STOECHAS L. Een Z. Europ. heestertje gaf de thans obsolete FLORES STOECHADIS ARABICÆ.

B. (303) OCYUM BASILICUM L. *Gr.* oorspronkelijk in O. Indië; bij ons gekweekt. ☉. — *Ic.* D. 184. II. XI. 3. De bladen, HERBA BASILICI seu OCIMI CITRATI, bezitten eenen sterken, aangenaamen, balsamieken reuk, en arom., iets zoutachtigen smaak. Thans zeer zeldzaam alleen nog als bijvoegsel tot arom. baden.

II. MENTHA L. Stamina distantia recta, superne divergentia. Antherarum sacculi paralleli, rimis longitudinalibus parallelis dehiscentes. Corolla infundibuliformis, 4-fida, subaequalis, lacinia superiore emarginata; annulus in tubo nullus. Calyx 5-dentatus.

B. (304) 1. M. PIPERITA HUDS. Spicis oblongo-cylindricis, bracteis superioribus lanceolatis, dentibus calycis lanceolato-subulatis, fructiferi porrectis, tubo costato, f. longiuscule petiolatis oblongis seu ovato-oblongis serratis. — *Ic.* D. 165. H. XI. 37. — Varietates:

a. *M. pip. crispa*, glabra aut sparse pilosa, f. ovatis latis bullato-rugosis margine crispis incis, dentibus cuspidatis. In stirpe culta f. fere sessilia. — *Syn.* M. crispa L.

β. *M. pip. Langii*, panicula spicata abbreviata; planta griseo-villosa. — *Syn.* M. Langii. — *Ic.* D. Suppl. II. 1.

γ. *Subglabra.* *Syn.* M. Pimentum FR. NEES AB ES. — *Gr.* langs Europ. slooten, wateren, vooral in Engeland. — *Bl.* Jun.— Aug. 24.

G. D. Bladen, HERRA MENTHE PIPERITÆ seu M. PIPERITIDIS.

E. Riekt zeer sterk en eigenaardig; smaak geurig, campher-aardig, aanvankelijk verwarmend, dan verkoelend.

B. Vlugtige olie, looistof.

W. Vlugtig prikkelend, krampstillend, windbrekend, zacht diaphoretisch.

G. Bij krampziekten, asthenie, koliek, enz. tot opwekking, tegen zwakke spijsvertering, als diaphoret. in INFUS. ($\frac{1}{2}$ —1 onc op 6 onc) zelden in POEDER ($\frac{1}{2}$ dr. p. d. enz.) — Uitwendig tot opwekking en verdeeling, tot omslagen, ook droog.

P. AQUA, OLEUM, ELEOSACCHARUM EN ROTULÆ M. P. — Een bestanddeel van SPECIES AROMATICÆ, RESOLVENTES, AQUA AROMATICA, EMPL. AROMAT. enz.

(305) 2. *M. SYLVESTRIS* L. Spicis lineari-cylindricis, bracteis lineari-subulatis, calycibus leviter costatis, fructiferis ventricosis superne constrictis, dentibus lineari-setaceis demum subconniventibus, f. subsessilibus ovatis lanceolatisve, serrato-dentatis. — *Bosch Munt F. B. Sept. I, 2. p. 435.* — *Gr.* om de oevers, beschaduwde plaatsen in gansch Europa. — *Bl. Jul. Ang. 2.* — *Ic. Bat. 209.*

Varia:

A. fol. vestitis.

α. *Vulgaris*, f. supra pubescentibus subrugosis, subtus molliter albo-tomentosis. — *Syn. M. gratissima* W. *M. villosa* Sole.

β. *Nemorosa*, f. ovato oblongis supra viridibus pubescentibus, subtus laxè albo-tomentosis. — *Syn. M. nemorosa* W. — *Ic. H. XI. 34. D. Suppl. II. 3.*

γ. *Crispa* f. undulato-crispis profunde dentatis subrugosis subtus molliter albotomentosis. — *Syn. M. undulata* W. *M. crispa* Ten.

B. f. subtus cauleque sparse pilosis glabrisve calycibus hirtis glabrisve. — *Syn. M. viridis* L. *M. laevigata* W. *M. balsamea* Reichb. — *Var. fol. crispis.* — *M. crispata* Schrad. *Ic. D. 164. H. XI. 35.*

C. *D.* Van de varieteiten met kroese bladen: de bladen HERBA.

MENTHÆ CRISPÆ.

E. Riekt sterk, balsamiek, smaak bitterachtig geurig.

B. Vlugtige olie en looistof.

W. Bijkans als Pepermunt, doch minder sterk en prikkelend.

G. Als Pepermunt, doch zeldzamer.

P. AQUA, OLEUM, SYRUPUS, SPIRITUS M. C. — Obsoleet zijn ESSENTIA, CONSERVA, EXTRACTUM.

Ook van andere soorten bezit men zulke verscheidenheden, met *f. crispa*, welke als deze gebr. worden; b.v. van

3. *M. ROTUNDIFOLIA* L. *Rondbladige Munt* *F. B. Sept. I, 2. p. 435.* De var. *crispa* dezer soort wordt door velen voor *M. crispa* L. gehouden. Behalve deze bestaat er nog eene kroesbladige Munt, met ronde of eironde bladen en hoofdvormige aren, welke velen voor de echte *M. crispa* L., anderen voor eenen vorm van *M. aquatica* houden. Zij wordt veel gekweekt. — *Ic. D. Suppl. I. 5. H. XI. 38.*

4. *M. AQUATICA* L. *Water Munt* *F. B. Sept. p. 155.* — var. *crispa* is *M. sativa* Tausch. — *Ic. D. Suppl. II. 2.* De bladen waren vroeger als *HERBA M. CRISPÆ VERTICILLATÆ* gebr.

B. (306) 5. *M. PULEGIUM* L. *verticillis omnibus remotis globosis multifloris, calycibus hispidis bilabiatis intus fauce villosis, f. petiolatis ovatis leviter dentatis caule ramosissimo prostrato.* *Poley Munt* *F. B. Sept. I, 2. p. 439.* — *Syn. Pulegium vulgare* Mill. — *Gr.* op vochtige oorden in Europa. — *Bl.* zomers. 2. — *Ic. D. 167. H. XI. 39.*

G. D. De bloeiende plant: *HERBA PULEGII.*

E. Reuk sterk balsamek, iets onaangenaam, smaak scherpgeurig, iets wrang-bitter, achterna verkoelend.

B. Vluchtige olie en looistof.

W. Als *M. crispa*, maar sterker.

G. Zoo als de voorgaande, ook tegen asthma, catarrhus, doch zeldzaam.

P. OLEUM en AQUA PULEGII.

6. *MENTHA SYLVESTRIS* L., de wildwassende vormen vroeger als *HERBA MENTHASTRI* gebruikelijk.

7. *M. ROTUNDIFOLIA* L. De wilde vormen als *HERBA M. SYLVESTRIS ROTUNDIORE FOLIO.* — *M. AQUATICA* L. *Water Munt* *F. B. Sept. I, 2. p. 435.* — *Ic. Bat. 165,* als *HERBA BALSAMI PALUSTRIS.*

8. *M. ARVENSIS* L. *Akker Munt* *F. B. Sept. I, 2. p. 337.* als *HERBA M. EQUINE.*

9. *M. GENTILIS* L. *Aanverwante Munt* *F. B. Sept. t. a. p.* als *HERBA BALSAMINE.*

10. *M. AURICULARIA* L. *Gr.* in O. Indië, gaf weleer *HERBA M. AURICULARIÆ* seu *MAJORANÆ PORTIÆ.*

LYCOPUS EUROPEUS L. *Gemeene Wolfspoot F. B. Sept. I, 1. p. 23.*
 Ic. Bat. 21. — Gr. op vochtige plaatsen door geheel Europa; gaf vroeger HERBA MARRUBII AQUATICI, bittere hars en galnoten zuur, ook bruine hars, extractstof, gom, zouten volgens GEIGER bevattend, tegen Febr. intermittens en metrorrhagia onlangs zeer aanbevolen, ieder morgen 1 scr. des POEDERS.

L. VIRGINICUS L. — *Gr. in N. Amer. — Ic. D. Suppl. II, is door de Amer. artsen tegen haemoptoe enz. als werkzaam adstring. genoemd.*

III. ROSMARINUS L. Corolla ringens, labio superiore bipartito. Stamina exserta, curvata, basi dente reverso instructa. Antherae uniloculares. Calyx bilabiatus.

B. (307) 1. R. OFFICINALIS L. f. sessilibus. — *Gr. op rotsen enz. in Z. Europa enz. — Bl. Apr.—Jul. † 2—4'. — bl. blaauw. — Bij ons in tuinen. — Ic. D. 162. H. VII. 25.*

G. D. De bladen en bloemen HERBA en FLORES ROSMARINI seu ANTHOS.

E. Riekt doordringend, geurig, campherachtig, smaak scherp-geurig, bitter. Bloemen zonder reuk.

B. Vluchtige olie.

W. De Salie naderend, doch meer prikkelend en minder zamen-trekkend.

G. Bij verlammingen en kramp-ziekten der buiksingewanden, bijkans alleen *uitwendig*, met andere aromatica; meer de vluchtige olie in zalven.

P. OLEUM en SPIRITUS ANTHOS; uit het eerste het UNGUENTUM ROSMARINI COMPOSITUM seu ANTHOS. De bladen een bestanddeel van SPECIES AROMATICÆ, ACETUM ROSMARINI. Obsoleet zijn: CONSERVA, ESSENTIA, AQUA R.

IV. SALVIA L. Corolla ringens. Connectivum antherarum filamentiforme, ascendens, apice sacculum 1-locularem gerens. Calyx 2-labiatus.

B. (308) 1. S. OFFICINALIS L. Caule suffruticoso, ramis foliisque junioribus incano-tomentosis, f. ovato-lanceolatis lanceolatisque dense crenulatis, rugosis, verticillis 6—12-floris denudatis, bracteis caducis, dentibus calycis porrectis spinuloso-aristatis, corollae tubo intus piloso-annulato. *Gewone Salie.* — *Gr. in Z. Europa; bij ons gekweekt. — Bl. Jun.—Jul. halfheester. Bl.*

blauw. — *Ic. D. 161. H. VI. 1.*

G. D. De bladen: HERBA SALVIÆ.

E. Reuk sterk, balsamiek, campherachtig; smaak geurig-bitter, iets zamentrekkend.

B. Vlugtige olie 0,16 p.C.; in 100 deelen versche bladen: extractstof met stikstofhoud. stof en salpeter 2,12, gom 1,51, groene hars 2,9, eiwit 0,43, vezels 15,37, water 75,0, (HISCH).

W. Zacht opwekkend, tevens toongevend, vooral op de slijmvliezen.

G. Inwendig tegen bovenmatige atonische afscheidingen, vooral der slijmvliezen en huid, tegen atonie der ingewanden, enz. in INFUS.; — *uitwendig* tegen de asthen. ontstekingen der mond- en keelholte, verweeking, scheurbuik, in MONDSPOEL. en GARGARISM. — Vroeger een der vermaardste geneesmiddelen, wiens naam van *salvare* afgeleid wordt, en waarvan de *Salernitaansche* school niet schroomde te zeggen: » cur moriatur homo, cui Salvia crescit in horto.”

P. OLEUM, AQUA, EXTRACTUM, CONSERVA, SAL SALVIÆ, allen zeldzaam. — Een bestanddeel van SPECIES AD GARGARISM., TINCTUR. AROMATICA ACIDA, AQUA VULNERARIA VINOSA.

2. s. SCLAREA L. *Gr.* in Z. Europa ♂. — *Ic. H. VI. 3.* De bladen, HERBA SCLARÆ seu HORMINI SATIVI, werden vroeger als *confortansen antispasmod.* gebr., door LINNÆUS boven de voorg. verheven; is ten onregte thans in vergetelheid.

3. s. PRATENSIS L. In Europa. — *Ic. Bat. 251. Veld Salie F. B. Sept. I, 1. p. 23.* HEA HORMINI PRATENSIS.

4. s. HORMINIUM L. In Z. Europ., beide van zwakkere werking.

V. ORIGANUM L. Stamina distantia, superne patula, sacculi antherarum sejuncti, connectivo dilatato subtriangulari utrinque oblique adnati. Corollae labium superius rectum, emarginatum, inferius trifidum; annulus in tubo nullus. Calyx 5-dentatus aut oblique fissus et apice 3-dentatus aut integer.

B. (309) 1. o. VULGARE L. Erectum villosum, f. petiolatis lato-ovatis obtusis subserratis, spiculis oblongis cylindricisve glomeratis corymboso-paniculatis, bracteis obtusis interne eglandulosis. *Gemeene Orego F. B. Sept. I, 2. p. 451.* — *Gr.* langshagen en wegen door bijkans geheel Europa, M. Azië. — *Bl.*

Jul.—Sept. 2. roode schutblaadjes. — *Ic. D. 175. H. VIII. 8. Bat. 223.*

Variat:

β. *megastachyum*: spicis fasciculatis rectis elongatis prismaticis, bracteis concinne imbricatis calyce duplo longioribus. — *Gr. in Z. Europ. — Syn. Orig. creticum D.C. fl. fr. O. creticum L. O. macrostachyum Lk. — Ic. D. 177. H. VIII. 7. D. Suppl. I. 23.*

γ. *virens*: spicis glomerato-confertis bracteis virentibus saepius pubescentibus. — *Syn. O. virens Lk.*

G. D. De bloeiende toppen der eigenlijke soort HERBA O. VULGARIS. — Van *Var.* β komen dezelfde deelen als HERBA O. CRETICI in den handel.

E. Riekt sterk, aangenaam, balsamiek, smaak geurig-bitterachtig, iets zamentrekkend.

B. Vluchtige olie en looistof.

W. Vluchtig prikkelend, iets tonisch.

G. Inwendig zelden als *Thee*, bij Catarrhus, rheumat, enz.: meer uitwendig als stimulans en resolvens, met andere aromatische kruiden, in INF., tot BADEN.

P. OLEUM O.V. — De Hba een bestanddeel van SP. RESOLV. Uit var. β. OLEUM O. CRETICI.

2. O. SMYRNEUM L. *Gr.* in K. Azië, Creta enz. — *Ic. D. Suppl. I. 22.* door sterk behaarde stengen en bladstelen, en de korte, eivormige 4-zijdige aren gekenmerkt, is ook een bestanddeel van HERBA O. CRETICI.

3. O. DICTAMNUS L. Eene kleine halfheester op Creta gaf vroeger FOLIA seu HERBA DICTAMNI CRETICI. — *Ic. H. VIII. 6.*

B. (310) 4. O. MAJORANA L. Calyce dimidiato edentulo, bracteis sulcatis densissime imbricatis, spicis ovalibus ternatis sessilibus, f. petiolatis ellipticis obtusis, integerrimis utrinque cano tomentosus. — *Gr.* in Z. Europa, vooral Portugal en den Orient, bij ons in tuinen. — *Bl. Jun.—Aug. ☉* en heestervormig, klein, wit. — *Ic. D. 176. H. VIII. 9.* De overblijvende gekweekte is O. majoranoides W. — *Syn. Majorana crassa Moench. M. hortensis Moench.*

G. D. De bladen met de bloeiende toppen: HERBA MAJORANÆ.

E. Reuk eigendommelijk, sterk geurig, smaak geurig, iets scherp-bitter.

B. Vluchtige olie (uit 1 ℥ *Hba sicca* 2 dr.) en looistof.

W. Zoo als de voorgaande.

G. *Inwendig* zeer zeldzaam als ligt nervinum en sudoriferum. *Uitwendig* als resolvens in INFUS., BADEN, in KRUIDERKUSSENS.

P. OLEUM, (AETH.), AQUA, OLEUM INFUSUM, BUTYRUM seu UNGUENTUM MAJORANÆ. Een bestanddeel van SPECIES AROM. en PULVIS STERNUTATORIUS.

VI. THYMUS L. Stamina distantia, superne patula; sacculi antherarum sejuncti, connectivo dilatato subtriangulari utrinque oblique adnati. Corollae labium superius rectum, emarginatum; inferius trifidum; annulus in tubo nullus. Calyx 2-labiatus.

B. (311) 1. TH. VULGARIS L. Erectus aut basi procumbens cano-pubescent, f. sessilibus lineari-aut ovato-lanceolatis acutis margine revolutis glanduloso-punctatis, ad axillas fasciculatis, floralibus lanceolatis obtusis, verticillis laxis subdistantibus. — *Gr.* op drooge heuvels in Z. Europa, bij ons in tuinen. — *Bl.* Jun. Jul. halfheester, bl. roodachtig of wit. — *Ic. D.* 182. H. XI. 2. Prof. BERNHARDI heeft onlangs opgemerkt, dat *T. vulgaris* L. in twee soorten kan onderscheiden worden:

TH. VULGARIS L. f. ovato-lanceolatis subtus incanis, plerisque marginum lateralium revolutione lineari-lanceolatis. — *Syn. T.* tenuifolius Mill. *Fransche* of *zomer* Thym.

TH. ASCENDENS BERNH., f. ovatis margine reflexis subtus pallidis. *Syn.* Th. vulgaris Mill. — *Duitsche* of *winter*-Thym. — (*Allg. Gartenzeitung*, 1837. No. 34)

G. D. De bloeiende takken: HEREA THYMI.

E. Reuk eigenaardig, sterk en aangenaam geurig, smaak geurig.

B. Vluchtige olie (1 ℥ *Hba sicca* $\frac{1}{2}$ dr.).

W. Opwekkend, zacht diaphoretisch.

G. Alleen uitwendig bij ontwrichtingen, kneusingen, verlammingen, in KRUIDERKUSSENS, in INFUS. tot wasschingen en baden, zelden.

P. OLEUM THYMI; vroeger AQUA en TINCTURA.

B. (312) 2. TH. SERPYLLUM L. Suffruticosus, procumbens, f. linearibus ellipticisve obtusis in petiolum brevem attenuatis integerrimis planis glanduloso-punctatis glabris hirsutisve margine

postico ciliatis, floralibus subconformibus, verticillis capitatis racemosisve, corollae labio superiore emarginato ovato subquadrato. *Veld-Thym. F. B. Sept. I, 2. p. 451.* — *Syn. et varr. Th. angustifolius P. Th. Chamaedrys Fr. Th. pulegioides L. sp. enz. Gr. op zandige oorden, heidevelden enz. in Europa, Azië. Bl. zomers bleekrood, zelden wit. — Ic. D. 181. H. XI. 1. Bat. 67.*

G. D. De bloeiende toppen: HERBA SERPYLLI.

E. Reuk eigendommelijk, doordringend, balsamiek; smaak geurig, wrang-bitterachtig.

B. Vluchtige olie, looistof en bittere extractstof.

W. en G. Zoo als de voorgaande.

P. OLEUM en SPIRITUS SERPYLLI; AQUA s. is ongebruikelijk; de Herba een bestanddeel van SPECIES AROMATICÆ.

CALAMINTHA OFFICINALIS MOENCH, *Calament Thym F. B. Sept. I, 3. p. 816.* (Melissa Cal. L.) (Thymus. Calamintha DC.) *Gr. in M. en Z. Europa 2. gaf vroeger HERBA CALAMINTHE seu C. MONTANÆ, van muntachtigen reuk.*

CAL. NEPETA CLAIRV. *Neppe Thym F. B. Sept. I, 2. p. 453.* (Melissa Nep. L.) gaf HERBA MELISSÆ NEPETÆ seu CALAMINTHE OFFICINALIS ANGLORUM.

VII. SATUREJA L. Stamina distantia, sub labio corollae superiori conniventia; sacculi antherarum sejuncti, connectivo dilatato subtriangulari utrinque oblique adnati. Corollae labium superius rectum emarginatum, inferius trifidum; annulus in tubo nullus. Calyx tubuloso-campanulatus, 10-striatus.

(313) 1. s. HORTENSIS L. Caule erecto ramosissimo herbaceo, corymbulis axillaribus subquinquefloris, f. lineari-lanceolatis acutis, muticis. — *Gr. in Z. Europa; veel in tuinen. — Ic. H. VI. 9.* De bloeiende takken HERBA SATUREJÆ, in geurigheid en kracht den Thijm evenarende, worden echter als geneesmiddel nauwelijks, meer als bijvoegsel tot spijzen, gebruikt.

2. s. MONTANA L. *Gr. als de voorgaande, doch zeldzamer in tuinen; wordt in Z. Frankr. ook tot het stoken van Spiritus Serpylli door de landlieden gebruikt.*

CLINOPIDIUM VULGARE L. *Behaarde Borstelkrans F. B. Sept. I, 2. p. 449* gaf vroeger HERBA CL. MAJORIS seu OCTYMI SILVESTRIS.

VIII. MELISSA L. Stamina distantia apicibus sub labio su-

periori arcuato-conniventibus; antherarum sacculi apice connexi, rima dehiscetes, denique divergentes. Corollae labium superius concavum, inferius trifidum; annulus in tubo nullus. Calyx 2-labiatus, supra planus, dentibus lateralibus labii superioris in carinam, per tubum decurrentem, plicatis.

B. (314) 1. M. OFFICINALIS L. Herbacea, erecta, ramosa, f. lato-ovatis crenatis basi truncatis cordatisve, floralibus subconformibus, verticillis laxis secundis, bracteis paucis ovatis, corollis calyce dimidio longioribus. — *Gr.* op de bergen van Z. Europa, bij ons in tuinen. — *Bl.* Jul. Aug. 2 bl. witachtig iets langer dan de kelk. — *Ic.* D. 180. H. VI. 32.

G. D. De bladen: HERBA MELISSÆ seu M. CITRATÆ.

E. Reuk aangenaam geurig, citroenachtig, smaak geurig-bitter, zwak zamentrekkend.

B. Vluchtige olie $\frac{1}{1920}$, looistof, bittere extractstof, gom, hars (DEHNE).

W. Zacht prikkelend, windbrekend, krampstillend voor de ingewanden.

G. Zoo als van Mentha, doch in gevallen, waar men minder krachtige werking verlangt, in INFUS.

P. OLEUM en AQUA MELISSÆ, SPIRITUS MELISSÆ SIMPLEX en COMPOSITUS (AQUA CARMELITANA, eau des Carmes). — SYRUPUS, EXTR. en ESSENTIA zijn verouderd.

Verwisseling met *M. cordifolia* P. *Syn.* *M. hirsuta* H. Paris., thans als behaarde varieteit der voorgaande beschouwd, met grootere duidelijk hartvormige bladen en zonder reuk. — *Ic.* D. Suppl. II. 17.

IX. HYSSOPUS L. Stamina distantia, superne divergentia, antherarum sacculi divergentes apice cohaerentes, rima dehiscetes. Corollae labium superius rectum, planum, bifidum, inferius trifidum, lacinia intermedia majori, obcordata; annulus in tubo nullus. Calyx 5-dentatus.

B. (315) 1. H. OFFICINALIS L. Floribus verticillato-racemosis secundis, dentibus calycis erectis subaequalibus, f. lanceolatis integerrimis. *Gewone Hijsop* *F. B. Sept.* I, 2. p. 433. — *Gr.* op drooge heuvels, muren, in M. en Z. Europa, bij ons in tuinen. *Bl.* Jul. — Sept., halfheester, bl. rozenrood of wit. — *Ic.* D. 171. H. VI. 18. Bat. 298.

G. D. De bladen en bloeiende toppen HERBA HYSSOPI.

E. Reuk sterk en aangenaam geurig; smaak bitterachtig geurig, zwak naar campher.

B. Vluchtige olie en looistof, een subalcaloideum, met een zuur verbonden, eene hars, gom, eiwitstof, bladgroen, (HERBERGER.)

W. Vluchtig, prikkelend, enz.

G. Tegen chron. catarrhus, borstkramp, rheumat., aton. zwakte der maag, ook als anthelmint, in INFUS; *uitwendig* tot GARGARISM., COLLYR., EN PAPPEN.

P. AQUA, zeldzamer OLEUM HYSSOPI. — ESSENTIA, CONSERVA, SYRUP. zijn geheel obsoleet. — Een bestanddeel van zamengestelde praep. AQ. VULNER. VINOSA ENZ.

B. (316) NEPETA CATARIA L. *Gemeen Kattekruid F. B. Sept. I, 2. p. 433. — Ic. H. IV. 8. Bat. 249. — Gr.* op woeste oorden enz. door geheel Europa 2. De bladen HERBA CATARIAE seu NEPETAE van sterk geurigen muntachtigen reuk, en scherpgeurig-bitterachtigen smaak, vroeger tot soortgelijke doeleinden als Mentha, Thymus enz. gebr., thans obsoleet. Somtjds in plaats van Herba Marrubii.

B. (317) GLECHOMA HEDERACEA L. *Kruipende Hondsdraf F. B. Sept. I, 2. p. 439. — Gr.* langs de paden en wegen van geheel Europa. 2. — *Bl.* voorjaar - zomers. — *Ic. D. — H. II. 8.* De bebladerde steng, HERBA HEDERAE TERRESTRIS van zwak geurigen reuk en bitter-zamentrekkenden smaak, zacht prikkelend, waren vroeger, in INFUS. of SUCCUS EXPRESS. tegen borstziekten, koorts enz. beroemd, thans even als de *praep.* AQUA, SYRUP., CONSERVA ongebr. waarvan de eerste enkel nog als oogwater ge-
waardeerd wordt.

DRACOCEPHALUM MOLDAVICA L., *Gr.* in Moldavie, Podolie enz.; bij ons in tuinen. ☉. — *Bl.* zomers, blaauw. — *Ic. D. 183. H. VIII. 32.* De bladen, HERBA MOLDAVICA seu MELISSE TURCICA, naar Melisse riekend en geurig-bitter van smaak, gelijken in werking naar Melisse, maar zijn thans obsoleet.

D. CANARIENSE L. gaf vroeger HBA MELISSE CANARIENSIS.

MELISSA MELISSOPHYLLUM L. gaf HERBA MELISSOPHYLLI seu MELISSE TRAGI.

LAMIUM ALBUM L. *Witte Doavenetel F. B. Sept. I. 2. p. 441. — Gr.* in geheel Europa. 2. — *Ic. H. V. 41.* de bloemen, FLORES L. ALBI seu URTICA MORTUAE en de HERBA U. M. waren tegen verstoppingen, koliek enz. gebrnikelijk.

L. MACULATUM L. *Gelekte D. F. B. Sept. t. a. d.* als HERBA L. PLINII.

L. PURPUREUM L. *Paarsche D. F. B. Sept. t. a. p.* als HERBA EN FLORES L. RUBRI.

X. GALEOPSIS L. Stamina approximata, sub labio corollae superiori parallela; antherae valvulis duabus dehiscentes. Corollae labium superius fornicatum; inferius basi utrinque dente acuto cavo notatum; lacinia intermedia obtusa vel emarginata.

(318) I. G. OCHROLEUCA LAM. Caule pilis retrorsum appressis pubescente, internodiis subaequalibus, f. serratis, caulinis ovatis, rameis ovato-lanceolatis, corollae labio superiore inciso-denticulato. *Ligtgele Hennipnetel F. B. Sept. I, 2. p. 445.* — *Syn. G. villosa Huds. G. grandiflora Roth. G. cannabina Pollich. Gr. op zandige akkers in Europa. — Bl. Jun. Jul. ☉. bl. groot geel; de onderlip wit, met een gele vlak aan den voet der middenlip. Zelden rozenkleurig, met behoud echter der gele vlak. — Ic. D. 175.*

G. D. De bloeiende plant zonder den wortel: HERBA GALEOPSISIDIS, ten onregte somtijds HERBA SIDERITIDIS genoemd.

E. Van zwak balsam. reuk, en lassen zoutig-bitteren smaak.

B. Gele, bittere in aether. opl. hars, vet, was, chlorophyll., extractstof, gom, slijmsuiker, zetmeel, Malas, Sulphas, Phosphas Potassae en kalkzouten (GEIGER).

W. Opwekkend, de slijmafscheiding verbeterend.

G. Beroemd tegen tering, nadat men ontdekt had, dat de verinaarde *Blankenheimsche Thee* of *Teringskruiden van Lieber* uit deze gesneden Hennipnetel bestaan. Een specifiek geneesmiddel tegen deze ziekte zijn zij echter niet, doch verschaft de INFUSIE als Thee bij catarrh. aandoening, en phthisis eenige verlichting.

STACHYS PALUSTRIS L. *Moeras Andoorn F. B. Sept. I, 2. p. 447. Ic. Bat. 106, gal HERBA MARRUBII AQUATICI ACUTI seu GALEOPSISIDIS FOETIDÆ.*

ST. SYLVATICA L. *Bosch Andoorn t. a. p. — Ic. 302. HERBA LAMI SYLV. FOETIDI seu URTICÆ MAGNÆ FOETIDISSIMÆ.*

ST. RECTA L. (St. Sideritis Vill.). *Gr. in M. en Z. Europa 2. — Ic. D. Suppl. II. 16. H. IV. 12. de geheele bloeiende plant, HERBA SIDERITIDIS van niet aangenamen balsam. reuk, was vroeger als adstring. en zuiverend geneesmiddel tegen wonden, fluor albus, epi-*

lepsie enz. gebr. In Frankr. schijnt men in plaats van deze te verzamelen:

SIDERITIS SCORDIODES L. (= *S. hirta* Roth. en *S. hirsuta* Lam.) — *Ic. D. Suppl. II. 15. fig. 1—2*), welke volgens FR. N. V. ESENE, de echte HERA SIDERITIDIS is.

(319) *BETONICA OFFICINALIS* L. *Gewone Betonie F. B. Sept. I, 2. p. 445 (Syn. B. hirta Reichb) Ic. H. IV. 10.* Wortel en bladen, RADIX en HEREA BETONICÆ. De verse wortel heeft eenen onaangenaamen reuk en eenen bitteren zamentrekkenden smaak, en is ligt emetisch en resolv. De bladen waren tegen jicht, catarrius pulmonum, adynamia nervosa enz. gebr. in INFUS.

XI. MARRUBIUM L. Stamina cum stylo in tubo corollae abscondita, antherarum sacculi rima longitudinali communi dehiscentes. Annulus pilorum interruptus ad insertionem staminum. Calycis fructiferi dentes patuli. Noces apice plana triangulari truncatae.

(320) 1. *M. VULGARE* L. Ramis albo-lanatis, f. ovatis in petiolum decurrentibus inaequaliter-crenatis tomentosiss, infimis cordato-subrotundis, verticillis multifloris, calycibus villosol-anatis dentibus 10 subulatis recurvo-patentibus. *Witte Malrove F. B. Sept. I, 2. p. 447. — Gr. in Europa, M. Azië en N. Amer. — Bl. Jun. Aug. 2½. bl. wit, klein. — Ic. D. 174. H. XI. 40.*

G. D. De bladen: HERBA MARRUBII ALBI.

E. Reuk versch en gekneusd, aangenaam balsamisch iets muskusachtig, gedroogd zwakker, smaak balsamisch-bitter, iets scherp.

B. Vluchtige olie, hars, bittere extractstof.

W. Tonisch-prikkelend, oplossend.

G. Bij borstziekten, leververharding, geelzucht, onregelmenstruatie, in INFUS., EXTRACT., SUCCUS EXPRESS.

P. EXTRACTUM M. ALBI. — AQUA en SYRUPUS zijn obsoleet.

2. *M. PEREGRINUM* L. gaf vroeger HERB. M. GRECICI.

3. *M. PSEUDO-DICTAMNUS* W. schijnt vroeger tot vervalsching van RAD. DICTAMNI gebruikt te zijn.

BALLOTA NIGRA L. en B. ALBA L. (*Syn. tot beiden B. foetida* Lam.). *Stinkende Ballote F. B. Sept. I, 2. p. 449. — Ic. Bat. 234. — Gr. in gansch Europa. — Bl. zomers. 2½. gaf vroeger HERBA BALLOTE, seu MARRUBII NIGRI seu FOETIDI, als antihyst. geneesmiddel bereqemd,*

van onaangenamen reuk en zeer bitteren smaak. — Thans verwisseld met HERB. M. ALBI.

(321) LEONURUS LANATUS P. (*Syn.* Ballota lanata L.) *Gr.* in Siberië. 2 $\frac{1}{2}$. — *Ic.* D. Suppl. II. 18. De bladen en bloemen dezer plant, van zwakken reuk en zeer bitteren smaak, bittere extract- en looistof bevattend, zijn in onze tijden in Rusland als een krachtig diureticum aanbevolen, in DECOCT. 1—8 oncen op 2 $\mathcal{R}$ water.

L. CARDIACA L. *Stekelig Hertsgespan* F. B. *Sept.* I, 2. p. 449. — *Ic.* H. III. 41. Bat. 263. — *Gr.* in Europa, K. Azië. 2 $\frac{1}{2}$. — De bladen, HERBA CARDIACÆ, van zwakken onaangenamen reuk en zeer bitteren smaak, waren tegen longziekten, atonie der ingewanden, cardialgie gebruikelijk, en zijn onlangs weer aanbevolen.

SCUTELLARIA GALERICULATA L. *Gemeen Glidkruid* F. B. *Sept.* I, 2. p. 453. — *Gr.* in Europa 2 $\frac{1}{2}$. — *Ic.* Bat. 136. gaf vroeger HERBA TRIENTALIS seu TERTIANARIE.

S. LATERIFLORA L. *Gr.* in N. Amer. de HERBA, is onlangs door SPALDING in N. Amer. als geneesmiddel en prophyl. tegen hydrophobie geroemd, hetgeen BARTON grondig wederlegd heeft.

PRUNELLA VULGARIS L. *Gemeene Brunelle* F. B. *Sept.* I, 2. p. 455. *Ic.* Bat. 77. — *Gr.* in Europa; de bloeiende plant, HERBA PRUNELLE, seu BRUNELLE seu CONSOLIDE MINORIS.

AJUGA REPTANS L. *Voortkruipend Zenegroen* F. B. *Sept.* I, 2. p. 431. — *Gr.* op weil., langs hagen enz. in Europa. — *Ic.* H. IX. 17. Bat. 16. Het kruid, HERBA CONSOLIDE MEDIE MINORIS, SYMPHYTI MEDII seu BUGULE, als zamentrekkend wondmiddel, ook tegen haemoptoe, phthisis pulmon., fluor albus enz. gebr.

A. PYRAMIDALIS L. en hare varieteit β genevensis (*Ajuga genevensis* L.). — *Gr.* met de voorg. — *Ic.* H. IX. 18, 19, als HERBA CONSOLIDE MEDIE MAJORIS seu BUGULE op dezelfde wijze gebr.

A. IVA SCHREB. *Gr.* in N. Afrika, Z. Europ. wordt als HERBA IVA MOSCHATIE somtijds in Frankr. gebr.

B. A. CHAMEPITYS SCHREB. (*Teucrium Cham. L.*). — *Gr.* in de wijnbergen enz. in M. en Z. Europa, K. Azië, M. Afrika. — *Ic.* H. VIII. 1. De bloeiende plant als HERBA CHAMEPITYOS seu IVA ARTHRITICÆ, van harssigen reuk en arom. smaak, vroeger tegen arthritis, rheumat., chron. huidziekten gebr.

XII. TEUCRIUM L. Corollae labium superius bipartitum, laciniis margini labii inferioris impositis; hinc fissura loco labii superioris et labium inferius 5-lobum; annulus in tubo nullus. Stamina approximata, e fissura labii superioris egredientia; antherarum sacculi rima longitudinali communi dehiscentes.

B. (322) 1. T. CHAMÉDRYS L. Perenne vel suffruticosum, basi procumbens, pubescens vel villosum, rarius glabratum, f. breviter petiolatis ovatis oblongisve inciso-crenatis basi cuneatis utrinque viridibus vel subtus canescentibus, floralibus minoribus vix dentatis, verticillis 2—6- floris superioribus racemosis, calycibus declinatis tubuloso- campanulatis, dentibus lanceolatis subaequalibus. *Liggende Chamander F. B. Sept. I. 2. p. 433.* — *Gr.* op drooge plaatsen, heuvels enz. in Z. Europa, M. Azie. — *Bl.* Jun. Aug. bl. bleek of donkerrood. — *Ic. D. 168. H. VIII. 4.*

G. D. De bloeiende plant, HERBA CHAMÉDRYOS.

E. Reuk aangenaam balsamiek; smaak bitter, iets wrang.

B. Vluchtige olie (weinig), bittere extractstof en looistof.

W. Vluchtig opwekkend, ligt tonisch.

G. Tegen jicht als roborans (VESALIUS verhaalt, dat KAREL de Vijfde daardoor genezen werd), tusschenp. koorts, catarrhus pulmonum, hypochondrie enz., INFUS., zeldzaam.

P. Allen obsoleet; als EXTRACT., ESSENT., AQUA, SYRUPUS, CONSERVA.

B. (323) 2. T. MARUM L. *Gr.* in K. Azië, Egypte, Spanje, kleine heester — *Ic. D. 170. H. VIII. 2.* De bloeiende takken als HERBA MARI VERI seu CYRIACI gebr. van zeer sterken geurig-campherachtigen reuk, en scherp geurig bitteren smaak, als vluchtig zenuwmiddel tegen krampen enz., thans nog een bestanddeel van PULVIS STERNUTATORIUS. — De reuk dezer pl. is zoo doordringend, dat BOERHAAVE zegde: »natura nil simile procreavit.”

3. T. BOTRIS L. gaf HERBA BOTRYOS CHAMÉDRYOIDES.

4. T. SCORODONIA L. *Wilde Salie Gamander F. B. Sept. I. 2. p. 431. Ic. Bat. 57.* HERBA SCORODONIE seu SALVIE SYLVESTRIS.

5. T. POLIUM L. gaf HERBA POLII LUTEI seu P. MONTANI GALLORUM.

6. T. CRETICUM L. HERBA TEUCRII seu POLII CRETICI.

7. T. MONTANUM L. HERBA POLII MONTANI GERMANORUM.

B. (324) 8. T. SCORDIUM L. *Water Gamander F. B. Sept. I. 2.*

p. 433. — *Gr.* op natte oorden, langs slooten in Europa en M. Azië 2. — *Ic.* D. 169. H. VIII. 3. De bloeiende plant, HERBA SCORDII van geurigen, knuflookachtigen reuk, en bitter-arom. smaak, was als gifwerend en antiseptisch geneesmiddel en *uitwendig* tegen zweren, en *inwendig* tegen rotkoortsen, kinderziekte, de pest, ingewandswormen enz., als diaphoretic. tegen rheumat. zeer beroemd. Vele Praep. waren bekend; AQUA SCORDII, ESSENTIA SIMPLEX en COMPOSITA seu DIASCORDIUM LIQUIDUM, ESSENTIA ALEXIPHARM. STAHLII, ELECTUARIUM DIOSCORIDIS seu FRACASTORII. — WINKLER trok uit het kruid een eigenaardig beginsel.

COLLINSIA CANADENSIS L. gaf vroeger RADIX en HERBA COLLINSIÆ. — *Ic.* LINNÆUS Hort. Cliff. Tab. 5. Is zweetdrijvend, en vooral tegen den beet der ratelslang aanbevolen.

Fam. VERBENACEÆ JUSS. — (K. II. 40.)

VITEX AGNUS CASTUS L. Een Z. Europ. heester, de takken vroeger tot bewaring der kuischheid in gebr.; — de zaden, SEMEN AGNICASTI, van scherp peperachtigen smaak waren tegen allerhande ziekten gebr.

V. NEGUNDO L. Een O. Ind. heester; de bladen aldaar tegen zwellingen der gewrichten enz. gebr.

VERBENA OFFICINALIS L. *Genezende IJzerhard F. B. Sept. I, 2. p. 455.* — *Gr.* in Europ. enz. 2. — *Ic.* H. V. 42. Bat. 31. De reuklooze, zwak bittere bladen, HERBA VERBENÆ, waren vroeger als een remedium universale tegen een heil van ziekten in groot aanzien.

Fam. ACANTHACEÆ R. BR. — (K. II. 49.)

ACANTHUS MOLLIS L. *Gr.* in Z. Europa. 2. — *Ic.* PLENCK 305. De wortel en bladen, RADIX en HERBA ACANTHI seu BRANCA URSINÆ VERM., tegen diarrhee, haemoptoe vroeger, thans zeldzaam tot clysmata emoll. gebruikt.

JUSTICIA ADHATODA L. en J. PANICULATA BURM. in O. Ind. als febrifug. en stomach., J. PECTORALIS JACQ. op de Antillen als pectorale, J. EBOLIUM L. in O. Ind. als diuret., J. NASUTA L., *ibid.*, tegen borst-ziekten gebr.

Fam. PRIMULACEÆ VENT. — (K. II. 37.)

LYSIMACHIA VULGARIS L. *Gemeene Wederik F. B. Sept. I, 1. p. 183.* — *Gr.* langs wateren enz. in geheel Europa. 2. — *Ic.* H. VIII.

15. Bat. 122. HERBA L. LUTEA vroeger tegen zweren, wonden, toring gebr.

L. NUMMULARIA L. *Rondbladige Wed. F. B. Sept. t. a. p. — Ic. H. VIII. 16. Bat. 173 tot gelijk doel als HERBA NUMMULARIÆ.*

L. NEMORUM L. *Bosch-Wed F. B. Sept. t. a. p. gaf HERBA ANAGALLIDIS LUTEA.*

L. EPHEMERUM L. gaf RADIX EPHEMERI.

(325) ANAGALLIS PHOENICEA DC. en A. COERULEA P. *Roode en blaauwe Basterdmuur F. B. Sept. I, 1, p. 185. V. G. p. 91 — Syn. van beiden A. arvensis L. α en β. — Ic. D. 153. H. II. 45 en 46 Bat. 3. — Gr. op bebouwde plaatsen in Europa. Bl. zomers. ☉. De geheele bloeiende plant, vooral de eerstgenoemde als HERBA ANAGALLIDIS, van scherp-bitteren smaak, oplossend, in grooter giften giftig, vroeger tegen Hydrops, verstoppingen, geelzucht, mania enz. inwendig beroemd; uitwendig tegen carcinoma en andere zweren. — EXTRACTUM, SYRUP., AQUA enz. obsoleet.*

(326) PRIMULA OFFICINALIS JACQ. *Voorjaars Sleutel bloem F. B. Sept. I, 1, p. 179. (Syn. P. veris α officinalis L.) Gr. in Europa op graslanden enz. — Bl. Apr. Mei. 4. gekweekt. — Ic. D. 152. H. III. 34. De bloemen, FLORES PRIMULÆ VERIS seu PARALYSEOS. Vroeger RAD., HERBA, als krachtige nervina gebr. De bloemen thans als onschuldig geneesmiddel en huisartsenij, als thee bij ligte verkoudheden enz. gebr.*

Verwisseling met P. ELATIOR JACQ. Gesteelde Sl. F. B. Sept. t. a. p. (Syn. P. veris β elatior L.) Gr. met de voorg. — Ic. D. t. a. p. fig. 7. H. III. 25.

(327) CYCLAMEN EUROPEUM L. *Gr. in Z. Europa 4. — Ic. H. XIII. 8. de knolvormige wortelstok (RAD. CYCLAMINIS seu ARTHANITÆ) was als drastisch purgans tegen ingewandswormen, hydrops, geelzucht, chron. kinderziekten in- en uitwendig gebruikelijk; is versch zoo scherp, dat er enteritis door veroorzaakt kan worden.*

Fam. GLOBULARIÆ DC. — (K. II. 44).

GLOBULARIA VULGARIS L. *Laag Kogelkruid F. B. Sept. I, 1, p. 129. Gr. in Europa 4., de iets bittere bladen, FOLIA GLOBULARIÆ als purgans tonic. gebr.*

G. ALYpum L. een Z. Europ. heestertje, wiens bladen, FOLIA ALYPI, eenen bitteren scherpen smaak bezitten, en in Z. Frankr. als pur-

gans tonicum, ook tegen diarrhee, hydrops enz. niet zelden gebruikt. Zijn volgens LOISELEUR-DESLONGCHAMPS het beste Surrogaat der Fol. Sennae.

Fam. PLUMBAGINEÆ JUSS. — (K. II. 36).

STATICE [LIMONIUM L. *Pluimvormend Limoenkruid F. B. Sept. 1.* p. 265. gaf vroeger RAD. BEHEN RUBRI.

PLUMBAGO EUROPEA L. *Gr. in Z. Europ. 2.* — *Ic. FLECK. 95.* De scherpe wortel (RADIX DENTELLARIE seu DENTARIE) wordt in Frankr. tegen kiespijn, en het decoct met olie bereid tegen huidziekten enz. gebr. Ook de HERBA DENTELLARIE seu STIP. ANTONII tot gelijk doel in decoct. Bevat volgens DULONG eene kristallis. *Plumbagine* en vette kleurstof. Men verwisselde dezen wortel niet met eene andere RADIX DENTARIE p. 19.

Fam. PLANTAGINEÆ JUSS. — (K. II. 33).

(328) PLANTAGO ARENARIA W. et KIT. *Gr. in Z. Europa op zandige plaatsen. ☉.* — *Ic. D. 150. H. V. 16.*

(329) P. PSYLLIUM L. *Gr. vooral langs de Midd. Zee ☉.* *Ic. D. 149. H. V. 17.*

(330) P. CYNOPS L. Een kleine Z. Europ. heester. — *Ic. D. 151. H. V. 8.*

Deze drie pl., doch vooral de eerste, geven het SEMEN PSYLLII, hetwelk vooral in Frankrijk verzameld en naar elders uitgevoerd en in katoendrukkerijen enz. gebruikt wordt. Vroeger als verzachtend geneesmiddel *in-* en *uitwendig* bij pneumonie, dysenterie enz. gebr. De zaden schijnen echter eenige scherpte te bevatten.

(331) P. MAJOR L. *Groote Weegbree F. B. Sept. I, 1. p. 139, zeer gemeen langs de wegen, op weil. enz. in Europa, Azië en N. Amer. 2.* — *Ic. H. V. 13. Bat. 262.* De wortel en bladen, HERBA en RAD. PLANTAGINIS MAJORIS waren vroeger als zacht adstringens inwendig tegen tering, haemoptoe, de versche bl. en het uitgeperste sap tegen wonden, zweren, *uitwendig* gebr., en zijn, wat het laatste gebruik betreft, in de nieuwe *Pharm. Bor.* op nieuw vermeld (FOLIA RECENTIA PL. MAJORIS).

P. MEDIA L. *Ruige Weegbree F. B. Sept. t. a. p. Gr. in Europa als de voorg. 2.* *Ic. H. V. 14. Bat. 317. RAD. en HERB. PL. MEDIA* vroeger als de voorg. gebr.

P. LANCEOLATA L. *Smalle Weegbree* F. B. Sept. 1, 1. p. 141. — Gr. als de voorg. in Europ., Azie, N. Amer. — Ic. H. V. 15. Bat. 42. RAD. EN RBA PL. MINORIS seu TRINERVIE als *Pl. major* vroeger gebr.

P. MARITIMA L. *Zee Weegbree* F. B. Sept. t. a. p. — Gr. langs de Europ. zee-kusten $\frac{1}{2}$., enz.

P. ÆGYPTIACA JACQ. Gr. in Egypte, ☉; dienen beide tot bereiding van Soda.

Subclassis IV. MONOCHLAMYDEÆ DC.

Eén bloemhulsel (*perigonium* seu *perianthium*) omsluit de bevruchttingswerktuigen.

Fam. LI. CHENOPODEÆ VENT.

Flores *hermaphroditi* aut *polygami*. Perigonium 5-*partitum*, aestivatione *imbricata*. Stamina *in fundo perigonii inserta*, numero *laciniarum aequalia* aut *pauciora et laciniis opposita*. Ovarium *liberum* aut *inferne perigonio adnatum*, 1-*loculare*, 1-*ovulatum*, ovulo *in ovarii fundo offixo*. Stylus 1, *simplex*, aut 2, 3, 4-*partitus stigmata indivisa*. Fructus *indehiscens*, *siccus* aut *bacca spuria e calyce carnosio facta*. Embryo *circularis*, *periphericus*, aut *spiralis*, *radicula hilum spectans*; albumen *farinaceum* aut o. — (K. II. 28).

De *Chenopodeën* zijn eene kleine Familie van kruidachtige gewassen in de gematigde luchtstreken, met meestal afwisselende bladen, zonder steunblaadjes en kleine, gewoonlijk groene, bloemen.

Eigenschappen. Zij bezitten over het algemeen weinig bijzondere krachten. Sommigen bevatten veel *slijm*, anderen *suiker*, zoodat enkelen een nuttig voedsel voor mensch en dieren opleveren. Eenigen bevatten *vlugtige olie*. De zaden zijn rijk aan zetmeel, waardoor *Chenopodium Quinoa* volgens HUMBOLDT. in Peru de plaats van rijst vervangt.

I. CHENOPODIUM L. Flores hermaphrodit. Perigonium 5-fidum aut 5-partitum, dorso inappendiculatum. Stamina 5, in perigonii basi affixa. Stigmata 2. Utriculus depressus. Semen horizontale, albuminosum, testa crustacea. Embryo periphericus.

B. (332) 1. CH. AMBROSIOIDES L. f. lanceolatis remote dentatis subtilis glandulosis, racemis foliatis simplicibus, seminibus brevibus nitidis brunneis. — *Gr.* in W. Ind., Mexico; in Europa somtijds verwilderd. — *Bl.* zomers. ☉. — *Ic.* D. 122. H. XIII. 15.

G. D. De bladen en bloeiende toppen. HERBA CHENOPODII AMBROSIIACI seu BOTRYOS MEXICANÆ.

E. Riekt zeer sterk en aangenaam, smaak sterk gearig, iets kampherachtig en slijmig.

B. Vluchtige olie 0,35, in aether opl. weekhars 0,45, chlorophyll., extractstof, gom, eiwit, zetmeel, Oxalas, Malas, Tartaras, Murias Polassae, Malas Magnesia, sporen van zwavel, van Nitras en Sulphas Pot. (Blex).

W. Vluchtig prikkelend, krampstillend.

G. Bij zenuwziekten, borskramp, convulsieën, verlammingen, in INFUS. (2—4 dr. op 8 onc. om 2—3 u. $\frac{1}{2}$ kopj.), POED. (1 scr.—1 dr., 1—3 maal daags).

P. TINCTURA BOTRYOS MEX. Bestanddeel van vele SPEC. PECTOR.

(333) 2. CH. BOTRYS L. Zachtjarige Ganzevoet *F. B. Sept. I, 1. p. 227.* — *Gr.* in Z. Europa; ook in tuinen en verwilderd ☉. — *Ic.* D. 123. H. XIII. 14. De bladen en toppen, HERBA BOTRYOS VULGARIS, bezitten soortgelijke eigenschappen als de voorgaande, maar zijn ongebr.

(334) 3. CH. ANTHELMINTHICUM L. *Gr.* in N. Amer. $\mathcal{L}$. — *Ic.* PLENCK 166. In N. Amer. onder den naam van Jerusalems-eik bekend, heeft eenen walgelijken reuk en bitter scherpen smaak; SUCCUS EXPR., INFUS. en het gepoed. zaad, zijn aldaar als een krachtig wormdrijvend middel bekend.

4. CH. VULVARIA L. Stinkende *G. F. B. Sept. I, 1. p. 227.* — *Ic.* D. 124. HERBA VULVARIE seu ATRIPLICIS OLIDÆ wordt somtijds nog in de Vecartsnijkunst gebr., vroeger als antihystericum gebr.

BLITUM BONUS HENRICUS C. A. MEY. *Algoede Ganzevoet F. B. Sept. I, 1. p. 223.* — *Syn.* Chenopodium Bonus HENR. L. — *Gr.* in gansch Europa $\mathcal{L}$. — *Ic.* PLENCK 164. HERBA EN RADIX BONI HENRICI seu LAPATHI UNCTIOSI, waren gebr., de eerste tegen onde zweren, de laatste in de Vecartsnijkunst.

Vele gewassen uit deze Familie geven door verbranding Soda als:

a. HALIMUS PORTULACOIDES WALLR. *Porseleinbladige Melde* F. B. Sept. I, 1. p. 221. — Syn. Atriplex port. L. — Gr. langs de zeekusten ☿.

b. ATRIPLEX LITTORALE L. *Strand Melde* F. B. Sept. I, 1. p. 223. — Gr. als de voorg. ☉.

c. A. HALIMUS L. Gr. langs de kusten van Europa, Egypte, N. Holland, Virginië †.

d. SCHOBERIA MARITIMA C. A. MEY. *Zee Ganzevoet* F. B. Sept. I, 1. p. 229. — Syn. Chenopodium maritimum L.

e. SALSOLA KALI L. *Prikkend Loogkruid* F. B. Sept. I, 1. p. 231. Gr. op Europ., Asiat. Amer. kusten ☉. — Ic. Bat. 133, PLENCK, 162.

f. S. TRAGUS L. *Opgerigt Loogkruid* F. B. Sept. I, 1. p. 233. Gr. vooral langs de Midd. Zee. Van deze en de voorgaande was vroeger HERBA TRAGI als diuret. gebr.

g. *S. SODA L. *Ongedoorud* L. F. B. Sept. t. a. p. Langs de kusten van Z, Europa, W. Azië, N. Afr. ☉. — Ic. PLENCK 161. Vroeger als HERBA SALSOLÆ seu KALI MAJORIS als diuret. gebruikelijk.

h. S. SATIVA L. Gr. langs de Spaansche kusten ☉. Daar vooral tot Soda bereiding dienend. — Ic. PLENCK 163.

i. S. TRIGYNA W. In Spanje, Sardinië ☉.

k. S. SATIVA CAV. (Chenopodium setigerum DC.). Gr. in Spanje en Z. Frankr. ☉.

l. S. FRUTICOSA L. *Heesterachtige Ganzevoet* F. B. Sept. I, 1. p. 231. — Syn. Chenop. fruticosum M.B. Gr. langs de Z. en W. Europ. kusten †.

m. SALICORNIA HERBACEA L. *Geleedde Zeekraal* F. B. Sept. I, 1. p. 5. — Gr. langs de kusten van Europa en Amer. ☉. — Ic. PLENCK. 8. BASTER *Natuurkundige Uitspanningen* II. Tab. X. gaf ook HERBA SALICORNIAE al antiscorbuticum. In Zeeland en Holland als salade.

n. S. ARABICA PALL. Een kleine Arab. heester.

De asch van alle deze en nog andere langs de zeekusten wassende planten, geeft de onzuivere Soda, welke uit Z. Europa en van de Afrik. kusten langs de Midd. Zee, aangevoerd wordt,

naar de plaatsen van bereiding en uitvoer onderscheiden in S. van *Alexandrië*, van *Alicante* en in *Fransche*. Hiervan moet men onderscheiden de *Varec-* of *Kelp-Soda*, welke uit verbrandde Algae verzameld wordt.

CAMPHOROSMA MONSPELIENSIS L. Gr. in Z. Europ., Tartar., in krampen, verlammingen weleer somtijds gebr.

II. BETA L. Flores hermaphroditi. Perigonium 5-fidum. Stamina 5, annulo carnosio, germen cingenti, inserta. Stigmata 2. Fructus perigonio adnatus. Semen horizontale, testa coriacea. Embryo periphericus. Flores plerumque 2—3, connati, fructum spurium formant.

(335) 1. B. VULGARIS L. f. radicalibus ovatis obtusis subcordatis, caulinis rhomboideo-ovatis, spicis foliatis.

α. *maritima*, tenuior, radix caule vix crassior. Zee Beet F. B. Sept. I, 1. p. 231. — Ic. Bat. 233. — Gr. langs de Europ. kusten ☉.

β. *Cicla*. Radix fusiformis, folia glabra. Mangelwortel. — Syn. B. Cicla L. gekweekt ♂. — Ic. PLENCK 170.

γ. *Rapacea*, radix rapacea, crassa, f. inf. ovatis. Roode Beet. Syn. B. vulgaris L. Sp. gekweekt ♂. PLENCK 169.

G. D. De wortel van β en γ., RADIX BETÆ.

E. Weinig reuk; zoet slijmig van smaak.

B. Slijm, suiker, en slijmsuiker.

G. Tot fabriekmatige bereiding van den beetwortelsuiker, in Frankr. en Duitschland, thans in het groot bereid. Vergel. Saccharum officinarum. De versche bladen der var β. FOLIA BETÆ seu CICLÆ, worden somtijds versch op ontstoken deelen der huid gelegd.

Fam. PHYTOLACCEÆ R. BR. — (K. II. 30).

(336) PHYTOLACCA DECANDRA L. Gr. oorspronkelijk in N. Amer., thans in Z. Europa verwilderd 2+. — Ic. PLENCK 357. De wortel, bladen, en onrijpe bessen, RAD., HERB., BACCÆ PHYTOLACCEÆ seu SOLANI RACEMOSI, van scherpem smaak, zijn sterk purgatief en emetisch, en worden in N. Amer. als emeticum, ook tegen chron. rheumat., en uitwendig als stimulan gebr.; uit den wortel maakt men eenen pap, naar de wijze van Sinapismi, waar-

van de pl. in Amer. wilde *Mosterboom* heet. Met de roode bessen zoude in Z. Europa de wijn rood gekleurd worden.

Fam. LII. POLYONEÆ Juss.

Perigonium inferum, 3, 5, 6-*partitum*, *aestivatione imbricatum*. *Stamina definita, perigonii basi inserta*. *Ovarium liberum*, 1-*loculare*, 1-*ovulatum*, *ovulo erecto* Styli 2—3. *Fructus indehiscens, nucamentaceus aut carnosus, nudus aut laciniis perigonii interioribus, capsulam spuriam efficientibus, velatus*. *Embryo inversus, rectiusculus et centralis; aut curvatus et unilateralis aut periphericus*. *Albumen farinosum*. K. II. 23).

De *Polygoneën* zijn gewoonlijk kruidachtige gewassen met afwisselende, van scheedevormende steunblaadjes (ochreae) voorziene, in de jeugd omgerolde bladen, met kleine, groene of gekleurde, meestal tweeslachtige, bloemen.— Leven in de gematigde luchtstreken.

Eigenschappen. Zeer algemeen vindt men in de wortels derzelve een eigendommelijk *zamentrekkend* beginsel, vooral in Rheum. De bladen zijn gewoonlijk *zuur* van smaak, en geven van sommigen een gezond voedsel, b.v. van Rumex. Merkwaardig zijn de *hoogst scherpe* bladen van *Polygonum hydropiper*. De *zaden* van alle soorten van dit geslacht bezitten veel meel (Boekweit). Vele *Polygoneën* bevatten in wortel en blad veel *Carbonas Calcis*.

I. POLYGONUM L. *Perigonium 3-4-5-partitum coloratum*, *persistens*, *compressum* aut *obtusum trigonum*, *basi turbinatum*, *aestivatione alternativa vel quincunciali*. *Stamina tot quot perigonii lacinae, filamenta filiformia cum glandulis interdum fundo perigonii adnatis alternantia, 5 laciniis alterna, reliqua iis opposita*. *Ovarium trigonum stylis 3, aut compressum stylis 2; stylis plerumque plus minus connatis*. *Caryopsis triquetra aut compressa perianthio velata*.

B. (337) I. P. BISTORTA L. *Caule simplicissimo, monostachyo, f. oblongo-ovatis subcordatis undulatis, radicalibus in petiolum decurrentibus, caryopsi acute triquetra*. *Beemd Duizendknoop* F. B. Sept. I, 1. p. 321. — *Gr.* op weilanden, langs

slooten enz. in Europa, M. Azië, N. Amer. *Bl.* Mei—Jul. 2. *Bl.* rozenrood. — *Ic.* D. 105. H. V. 19. Bat. 277.

G. D. De wormvormige, gedraaide, geringelde, dikke wortel:

RADIX BISTORTÆ.

E. Zonder reuk, smaak sterk zamentrekkend.

B. Looistof, slijm.

W. Bijkans als RAD. TORMENTILLÆ, adstring., tonisch.

G. Als Tormentilla, doch zeldzamer, vooral bij aton. diarrhee, bloed- en slijmvloeiingen.

(338) 2. P. HYDROPIPER L. *Scherpe Duizendknoop* *F. B.* *Sept.* I, 1. p. 323. — *Gr.* op vochtige plaatsen in Europa. ☉. *Ic.* H. V. 20. De geheele pl, HERBA PERSICARIE URENTIS seu HYDROPIPERIS van brandenden bijtenden smaak, maakt de huid rood; werd vroeger inwendig als diureticum en antiscorbuticum gebr. — AQUA DESTILL.

3. P. AVICULARE L. *Vogel* *D.* — *F. B.* *Sept.* I, 1. p. 325. — *Gr.* door geheel Europa langs de wegen enz. ☉. — *Ic.* H. V. 23. Bat. 218. als HERBA CENTUMNODIÆ vroeger gebr., zwak zamentrekkend en braakwekkend. Bij ons niet zelden in plaats van RAD. POLYGALÆ AMARÆ in de Apotheken voorkomend.

4. P. PERSICARIA L. *Persikbl.* *D.* — *F. B.* *Sept.* I, 1. p. 323. — *Ic.* Bat. 124. tegen den steen aanbevolen.

5. P. AMPHIBIUM L. *Tweeslacht.* *D. F. R.* *Sept.* I, 1. p. 321. — *Ic.* Bat. 75. de wortel in Frankr. als Surrogaat der Sarsaparille aangeraden.

II. RUMEX L. Perigonium ad basin sex-partitum, laciniis tribus interioribus majoribus, conniventibus. Stamina 6, per paria laciniis perigonii exterioribus opposita. Stigmata penicillata. Nux trigona, laciniis tribus interioribus perianthii capsulam spuriam referentibus, tota tecta.

B (?) (339) 1. R. CRISPUS L. Sepalis subrotundis subcordatis obtusis integerrimis aut basi denticulatis reticulatis omnibus calliferis, racemis aphyllis, verticillis approximatis, f. lanceolatis acutis undulato-crispis. *Gekrulde Zuring* *F. B.* *Sept.* I, 1. p. 299. *Gr.* langs de oevers van beekjes en rivieren, enz. in Europa. — *Bl.* Jun. Jul. 2. — *Ic.* D. 107, 109 fig. C.

(340) 2. R. OBTUSIFOLIUS L. Sepalis interioribus oblongo-triangularibus nervosis subulato-dentatis in apicem integerrimum

inaequaliter productis graniferis, verticillis subremolis aphyllis, f. primordialis obtusiusculis cordatis, caulibus inferioribus acutis, summis lanceolatis utrinque attenuatis subtus, petiolis cauleque ramoso hirsutis. *Stompachtige Zuring F. B. Sept. I, 1. p. 301.* *Gr.* langs vaarten, slooten, rivieren in boomgaarden door geheel Europa. — *Bl.* Jul. Aug. 24. — *Ic. D.* 106, 109. fig. 6.

G. D. Van beiden, vooral de laatste, de wortel RADIX LAPATHI ACUTI seu OXYLAPATHI.

E. Riekt weinig; smaak zamentrekkend-bitter, iets scherp.

B. Looisstof en bittere extractstof, zwavel, zetmeel (PARMENTIER). was en vet 1,40, hars 0,40, ijzer groenkl. ac. tannic. 3,00, Lappathine 11,80, extractstof, meest apothema 17,40, gom, plantenslijm, suiker 16,00, zetmeel 1,60, Malas, Sulphas, Phosphas Potassae en Calcis 1,80, Oxalas Calcis 0,80, zwavel 0,20, vezel, vlugt. olie, water 45,60 (HERBERGER).

W. Oplossend, zacht zamentrekkend, de afscheidingen iets opwekkend.

G. Bij chron. huidziekten, *inwendig* het DECOCT., *uitwendig* tot wassching.

3. *R. PRATENSIS* MERT. et K. *Weilands Zuring F. B. Sept. I, 3. p. 30.* — *Ic. XIII. 2.* — *Syn. R. acutus* Spr. *R. cristatus* Wallr. *Gr.* op graslanden, beschad. plaatsen.

4. *R. CONGLOMERATUS* SCHREB. — *Gr.* langs beken enz. Van beiden werd somtijds de wortel als RAD. LAPATHI ACUTI verzameld.

5. *R. NEMOLAPATHUM* EHRH. *Wijdbloeiende Z. F. B. Sept. I, p. 301.* *Var. β. sanguineus* Wallr. — *Syn. R. SANGUINEUS* L. *Bloedroode Z. F. B. Sept. t. a. p.* *Gr.* op beschaduwde oorden in Europa. — *Ic. D.* 108, 109 fig. a. De wortel was vroeger als RAD. LAPATHI SANGUINEI gebr.

B. (341) 6. HYDROLAPATHUM HUDS. *Spitze Zuring? F. B. Sept. I, 1. p. 301.* — *Ic. H. XIII. 4.* — *Gr.* in moerassen, slooten in Europa. 2. gaf RAD. HYDROLAPATHI seu BRITANICÆ, tegen scheurbuik enz. gebr. Tot deze en andere der vermelde soorten schijnt ook volgens de onderzoekingen van wijlen *Prof. A. MUNTINGH* te Groningen, de HERBA BRITANICÆ te behooren, eene volgens *TACITUS* in Vriesland groeiende plant, die toen reeds tegen diergelijke ziekten gebr. werd.

Wat L. onder *R. ACUTUS* verstaan heeft, laat zich thans niet meer naauwkeurig bepalen.

(342) 7. R. PATIENTIA L. *Engelsch. Spinage; Gr. in Z. Europa. Orient; in tuinen gekweekt. — Ic. PLENCK 282, de wortel RADIX PATIENTIÆ, seu LAPATHI HORTENSIS seu SATIVI, werd als bloedzuiv. en zacht resolv. geneesmiddel gebr., en als RAD. RHABARBARI MONACHORUM met de volgende verward.*

(343) 8. R. ALPINUS L. *Gr. op de Alpen van M. Europa. — Bl. Jul. Aug. 4. 3-4'. — Ic. D. 110, 111. H. XIII. 7. De drooge zamentrekkend bittere wortel, de echte RAD. RHABARBARI MONACHORUM, welke nog somtijds in de Apotheken gevonden wordt, en vroeger somtijds in plaats der echte Rhab. gebr. werd, vooral in de tuinen der kloosters gekweekt, waarvan de naam afkomstig. De wortel heeft inderdaad in samenstelling en werking verwantschap met Rheum; hij is echter meer zamentrekkend en minder purg erend*

B. (344) 9. R. ACETOSA L. *Gewone Zuring F. B. Sept. I, 1. p. 303. — Gr. in Europ., M. Azië 4. — Ic. D. 112. H. XIII. 6. De wortel, RAD. ACETOSÆ werd als RAD. RH. MON. gebr. De bladen, HBA ACETOSAE en hun uitgeperst sap, zijn antiscorb.*

10. R. ACETOSELLA L. *Schaaps Z. F. B. Sept. t. a. p. — Ic. Bat. 64. kan tot bereiding van SAL ACETOSELLE gebr. worden; even als de voorg. en volg.*

11. R. SCUTATUS L. *Blaauwachtige Z. F. B. Sept. I, 1. t. a. p. Gr. in M. en Z. Europa, de vroeger gebr. bladen, HEREA ACETOSÆ ROTENDIFOLIE seu ROMANÆ zijn thans obsoleet.*

III. RHEUM L. *Perigonium sexpartitum, persistens, laciniis 3 exterioribus minoribus. Stamina ejus fundo inserta, antheris ovalibus supra basin affixis, integris. Ovarium trigonum, stylo brevissimo, superius incrassato reflexo, stigmatibus crassis peltatis aut subcapitatis. Caryopsis 3-gona, 3-alata, pericarpio duro coriaceo, basi perigonio defflorato cincta.*

(345) 1. RH. AUSTRALE DON. *Pubescenti-scabrum; f. rotundato-aut oblongo-cordatis, obtusis aut acutis, subundulatis, caulinis petiolatis; petiolis a latere compressis, 6-8-gonis, staminibus basi coalitis. Fructus circumscriptione ovatus. — Syn. Rh. Emodi Wallich. — Gr. op het hooge bergvlak van het Himalaya-gebergte in Midd. Azië 11,00 engl. voet boven de oppervl. der zee, in China, Nepal, Tartar. — Bl. Jun. 4. bl. bruin purper. — Ic. H. XII. 6.*

G. D. De wortel: RADIX RHEI seu RHABARBARI, waarvan in

den handel onderscheiden worden: 1. *R. R. moscovitici* (seu optimi, rossici, sibirici). 2. *R. R. chinensis* (indici, tartarici, persici). 3. *R. R. albi s. imperialis*, welke, naar men zegt, alleen voor het Keizerl. Hof te Petersburg vergaderd wordt.

E. Reuk eigenaardig, onaangenaam-geurig; smaak walgelijk, zamentrekkend-bitter; het speeksel geel kleurend.

B. Bij herhaling hebben de Scheikundigen deze stof ontleedt; ook de wortel van, bij Parijs gekweekte, *R. australe* is onlangs onderzocht; zie hier eene vergelijking:

Rh. australe (gekweekt) door	Rh. moscoviticum (des handels)
O. HENRY.	door HORNEMANN.
Rheine (rhabarbarine, gele stof)	7,30 gr. 9,58
Rhabarbarer-bitter	14, ... 16,04
Apoth. van looistof	5, ... 1,45
Extract met Tannin et acid. } gall. } Gom, Malas Calcis, sporen } van suiker. }	1,60 . . . . . 14, gom 10,
zetmeel	2,
Oxalas Calcis	3,30 2,04
Phosphas en Sulphas Calcis, Oxyd. Ferri	0,50
Pectine en ac. pectic	46,00
Houtvezel. } Water. } Albumine. }	Stof door Potasch uitgetrokken. 28,3 houtvezel . . . 13,58 Vocht 4,33

W. Tonisch, oplossend, vooral op het darmkanaal, in grootere giften purgerend.

C. Inwendig tegen atonie van het darmkanaal, obstructien, slijmophooping, diarrheen, dyssenterieen, chron. leverziekten en haemorrhoid. aandoeningen, in POED. (I scr.—I dr. als purg.; 2—6 gr. 3—4 maal daags als tonic.), PILLEN, ELECT., INFUS.—*Uitwendig* zelden tegen aton. zweren.

P. EXTRACTUM RHEI, EXTR. R. COMP., E. CATHOLICUM, E. PANCHYMAGOGUM, TINCTURA R. AQUOSA (ANIMA RHEI) 1½ once als purgans, VINOSA, SPIRITUOSA, SYRUPUS R. EN SYR. CICHOREI CUM RHEO. PILULÆ E RHEO enz.

Het gelukte aan LINNÆUS, uit eenen rhab. wortel eene levende

pl. op te kweeken, welke *R. Emodi* kan geweest zijn. Hope kweekte eene plant uit zaden, aan hem uit Moscow gezonden. Vergl. NOZEMAN in *Verh. v. het Bat. Genoots.* te Rotterdam. I. 455.

Lang heeft men over de ware moederplant van dezen wortel getwijfeld, en beurtelings allerhande soorten van Rheum als zoodanig beschouwd, tot dat na de laatste berigten de door ons vermelde als de ware Rhabarberplant moet beschouwd worden. Er zijn echter, die gelooven, dat er ook nog wortels van de overige soorten van Rh. in den handel komen, en het verschillend uitzien dier wortels schijnt dit gevoelen te bevestigen. Wij willen daarom hier nog de volgende soorten, die vroeger als de moederplanten beschouwd zijn, kortelings beschrijven.

B. (346) 2. RH. PALMALUM L. Caule glabro, f. cordatis, palmatifidis, lobis acuminatis, lobis acuminatis, dentatis, utrinque pubescentibus; caulinis petiolatis, petiolis semiteretibus, superius canaliculatis. Stamina liberis. Fructus circumscriptione ovaliquadratus. — *Gr.* op de bergen in de N. Chin., Tartarije, in Tibet en Nepal op het Himalaya gebergte γ . — 4—6'. — *Ic.* D. 118, 119, 120. H. XII. 10. — Voor dat de even vermelde soort bekend was, hield men deze voor de ware moederplant, en nogtans gelooven velen, (b.v. KUNZE) en misschien niet ten onregte, dat een aanzienlijk deel der Rhab. wortels van haar afkomstig is.

(347) 3. RH. UNDULATUM L. Caule glabro, f. ovato-undatis, integerrimis, valde undulatis, utrinque pubescentibus aut subglabris, caulinis brevi-petiolatis, petiolis semiteretibus angulis acutis, superius planis. Stamina liberis. Fructus circumscriptione oblongus. — *Syn.* R. Rhabarbarum L. syst. Veg. — *Gr.* op de bergen der Chin. Tartar. en in Siberië. γ . 5—7'. — Werd door LINNÆUS voor de echte Rh. plant gehouden. — *Ic.* H. XII. 8. — Niet D. 116, 117 daar zoo als BISCHOFF opmerkt, de bladstelen van boven gesleufd zijn.

(348) 4. RH. COMPACTUM L. Caule glabro, f. cordatis obtusis, margine cartilagine denticulato, coriaceis, utrinque glabris aut inferioribus, subpubescentibus, caulinis plerumque sessilibus amplexicaulis, f. inferiorum petiolis semiteretibus, obtusangulis, superius canaliculato-planis. Paniculis deasifloris nutantibus; stami-

bus liberis. Fructus circumscriptione ovato-circularis. — *Gr.* in de Tartarije en China. *Œ.* 3—4'. — *Œc. H.* XII. 9. De van deze pl. in onze tuinen gekweekte wortel heeft, ook in scheidkundig opzigt, zoo veel overeenkomst met echte Rhab., dat men het derhalve voor zeer waarschijnlijk heeft gehouden, dat zij insgelijks dezen wortel oplevere.

(349) 5. RH. HYBRIDUM MURR. f. cordatis acuminatis, planis, radicalibus utrinque 2—3-dentatis, reliquis repandis. — Komt in onze tuinen voor en wordt insgelijks onder de Rhabarberplanten genoemd, hoewel het zeer waarschijnlijk is, dat het een bastaardvorm is, ontstaan uit *R. palmatum* en *rhaponticum*. — De pl. onder dezen naam afgebeeld in *D. Suppl.* II. 4—6, kan dezelfde niet zijn, maar is misschien eene andere hybrida.

(350) 6. RH. RIBES L. f. rotundatis petiolis glabris. — *Gr.* in Persië, Syrië. Met regt twijfelt men, of deze pl. *Rh.* oplevere.

(351) 7. RH. CRUENTUM PALL. Eene niet goed gekende pl., werd door PALLAS als eene der *Rh.* pl. beschouwd.

(352) 8. RH. LEUCORRHIZUM PALL. — *Gr.* in de Soongorische, Kirgisische steppen, wordt voor de moederplant van den *witten Rh. wortel* gehouden.

(353) 9. RH. RHAPONTICUM L. Caule glabro, f. cordatis aut ovato-cordatis, obtusis, integerrimis, planis aut subundulatis, caulinis petiolatis, petiolis semiteretibus, obtusangulis, superius plano-camaliculatis, inferius sulcatis. Staminibus liberis. Fructus circumscriptione rotundo-quadratus. — *Gr.* in Thracië, aan de Zwarte Zee, ten N. der Kaspische Zee tot naar Siberië. Verkeerdelijk als eene op de bergen van Auvergne groeiende pl. voorgesteld, door verwisseling met den wortel van *Rumex alpinus*, die als *Rad. Rhap.* in den handel komt. *Œc. H.* XII. 7. D. 113—115. — De wortel, vroeger als *Rhab.* gebruikt, is *RAD. RHAPONTICI (VERI)*, van veel zwakkere kracht en alleen in de veeartsenijkunst in aanwending. De wortel riekt zwak naar *Rhab.* 1 once bevat: gele harssige Rhabarbarine 10,56, gr., bittere bruine Rhabarberstof (van *FFAFF*) 48,75, zamentrekkende stoffe 50, oxydeerde looistof 4, slijm 17, eene eigenaardige Rhaponticine 5, zetmeel 70, rest 41, welke 4 gr. asch bevat (*HORNEMANN*).

Van de hier vermelde soorten van *Rh.* worden in Europa,

vooral in Frankrijk en Engeland velen in het groot gekweekt, en de wortel als RADIX RHEI NOSTRATIS, onderscheiden in R. R. N. GALLICI en ANGLICI, in den handel gebragt. Men schijnt hiertoe vooral *R. palmatum*, *undulatum*, zeldzamer *compactum* of *Rhaponticum* te gebruiken. Smaak reuk en werking dezer wortels evenaren echter die der echte wortels niet, zoo dat zij deze niet vervangen kunnen. Misschien ware deze culture door eene geschikte keuze van goede planten en doelmatigen bodem veel te verbeteren.

B. (334) COCCOLOBA UVIFERA L. Een W. Ind. en Z. Amer. boom. — *Ic. D. Suppl. I. 9. H. X. 4.* Geeft volgens DUNCAN de in de handel weinig voorkomende KINO OCCIDENTALE seu AMERICANUM. Andere trekken dit gevoelen in twijfel.

Fam. LIII. THYMELAEÆ JUSS.

Perigonium inferum, coloratum, tubulosum, limbo 4-fido, rarius 5-fido, aestivatione imbricatum. Stamina definita, fauci tubove inserta, perigonii laciniis numero dupla; antherae biloculares, rimis 2 longitudinalibus dehiscentiss. Ovarium liberum, 1-loculare, 1-ovulatum, ovulo pendulo. Stylus 1, stigma 1, fructus siccus aut baccatus. Albumen nullum, aut tenue, aut carnosum. Embryo rectus, radícula hilum spectante. — (K. II. 10.)

De *Thymeleën* zijn gewoonlijk sierlijke heestertjes van eenen taaijen bast, afwisselende of tegenoverstaande, en gaafrandige bladen voorzien. In de gematigde gewesten.

Eigenschappen. De *schors* en *zaden* der meesten zijn meer of minder *scherp*, waardoor zij inwendig eenen *drastisch purgerenden*, uitwendig eenen *blaartrekkenden* prikkel uitoefenen. De *bloemen* zijn meestal sterk *riekend*, sommigen *bedwelmend*. In de *schorssen* van velen vindt men eene *gele* kleurstof.

I. DAPHNE L. Perigonium limbo 4-fido, deciduum. Drupa carne molli aut coriacea.

B. (335) I. D. MEZEREUM L. Floribus praecocibus lateralibus sessilibus subternis pubescentibus, laciniis perigonii ovatis acutis, f. lanceolatis basi longe attenuatis utrinque glabris acutis.

Gewoon Peperboompje *F. B. Sept. I, 1. p. 321. V. G. p. 85*
Gr. in de bosschen door bijkans geheel Europa en N. Azië; ook
 in tuinen. — *Bl.* Maart. Apr. † 2—4' bl. rozenrood; bes hoog
 rood. — *Ic. D. 125. H. III. 43. V. G. Tab. IX.*

Variat: β floribus albidis, drupis flavescens.

G. D. De schors: CORTEX MEZEREI.

E. Zonder reuk; smaak brandend-scherp, langdurend.

B. Scherpe in ether opl. hars, daphnine (kristalliseerbaar),
 bruine in aether onopl. hars, gele kleurstof, slijmsuiker, gom, een
 spoor van vlugt. olie, appelzuur en Malates (*Gmelin en Baer*).

W. Scherp-prikkelend, het leven der vegetative organen op-
 wekkend, vooral de afscheidingen in enkelen. Op de huid blaar-
 trekkend.

G. Zelden *inwendig* tegen cachexieën, rheumat., arthr., scro-
 phul., syph. ziekten, voornamelijk tegen verhardingen en zwel-
 lingen van vliezen, beenderen enz., in *INFUS.* en *DECOCT.*, als
 bijvoegsel tot andere stoffen. Menigvuldiger *uitwendig* als bijt- en
 blaartrekkend-middel in *SUBSTANTIE.*

P. UNGUENTUM MEZEREI. — TAFFETAS VEGETO-EPISPASTIQUE.

(356) 2. *D. LAUREOLA L. Racemis axillaribus sub- 5- floris*
nutantibus, floribus bracteatis glabris, laciniis perigonii lanceolatis
ovatisve obtusis, f. lanceolatis basi longe attenuatis utrinque gla-
bris. Laurier-Peperboompje V. G. p. 89. Gr. in de bergstreken
 van M. en Z. Europa. — *Bl.* Febr. en Maart † 1—4'. — bl.
 groengeel, bessen zwart. — *Ic. D. 126. H. III. 44. V. G. Tab. X.*

De schors bezit gelijke eigenschappen en krachten met de voor-
 gaande en wordt ook als zoodanig verzameld Hetzelfde geldt
 van *D. ALPINA L.* in Zwitserland, Tyrol enz.

(357) 3. *D. GNIDIUM L. Floribus paniculatis, terminalibus*
extus villosis-pubescentibus, perigonii laciniis lanceolatis obtusis,
f. confertis lineari-lanceolatis acuminato-cuspidatis perennantibus.
Gr. in Z. Europa, N. Afrika. — *Bl.* Maart. Aug. † 2—4'.
 bl. roodachtig, welriekend; bessen rood of naar *RICHARD* zwart-
 achtig. — *Ic. H. III. 45.*

G. D. De schors: CORTEX THYMELAEÆ, in Frankrijk en elders
 even als bij ons *C. Mezerei* gebr. De bessen *SEMINA GNIDII seu*
COGNIDII seu COCCUMGNIDII in kracht en werking gelijk aan de
 schors, vroeger *inwendig* gebr., thans met regt ongebr. In plaats
 van deze vindt men ook dikwijls de bessen van *D. Mezereum*

Belangrijk is de opmerking van WAHLENBERG, dat het scherpe beginsel voornamelijk in de embryo aanwezig is, terwijl hetzelfde in het vruchtvleesch (pulpa) ontbreekt.

4. D. OLEEFOLIA W., op den Caucasus, in Kreta enz. was bij de Ouden een vermaard geneesmiddel, *Chamelæa* geheeten.

Fam. LIV. LAURINÆ VENT. NEES AB ESENE.

Perigonium inferum 4-6-fidum aut 4-6-partitum aestivatione bricatum. Stamina in basi laciniarum inserta, 6, ordine simplici, aut 12, ordine duplici. Antherae filamentis adnatae, biloculares, loculis valvula a basi ad apicem dehiscentibus. Ovarium liberum, 1-ovulatum, ovulo pendulo. Stylus 1. Stigma 1. Drupa aut bacca. Albumen nullum, embryo rectus radícula umbilicum spectante. — (K. II. 18).

De *Laurierachtigen* vormen eene der schoonste familiën van heesters en boomen, waaronder zich alléén éene kruidachtige bladlooze plant bevindt. Gewoonlijk hebben zij afwisselende, overblijvende, gave, zelden gelobde bladen. De kleine twee- of eenslachtige bloemen staan in schermen, bundels, pluimen enz. Zij leven vooral op de bergstreken der warme landen en vormen daar geheele bosschen.

Eigenschappen. Zij zijn rijk aan een krachtig en aangenaam *aroma*. Niet enkel de *schors* maar meer of minder *alle deelen* der plant bevatten eene zeer geurige, doordringend verwarmende, verhittende, somtijds scherpe *vlugtige olie*, welke echter in de schors en dan in de bladen in de grootste hoeveelheid voorkomt. Ligtelijk vormt deze een stearoptenon, hetwelk in den campherboom in zulk eene groote hoeveelheid aanwezig is, echter ook in de wortels van eenige anderen gevonden wordt. De *vruchten* bezitten eene *vette olie*, van dik vloeibaren aard.

I. CINNAMOMUM BURM. — N. AB ES. Flos hermaphroditus. Staminodia perfecta. Antherae 4-loculares, interiores retroversae. Limbus perigonii articulatus. — Gemmae incompletæ. — Folia tri-vel-triplinervia.

B. (358) I. C. ZEYLANICUM BREYN. — N. AB ES. Ramis subtragonis glabris, f. ovatis vel ovato-oblongis in acumen obtusum productis triplinerviis vel trinerviis subtus reticulatis glabris su-

perioribus minoribus, paniculis terminalibus axillaribusque pedunculatis, floribus cano-sericeis, laciniis oblongis medio deciduis. — Kleine boom of heester 20—30' — *Bl.* Jan. Febr.

α. commune, f. vel ovatis vel ovato-oblongis obtusis vel brevissime obtusissimeque cuspidatis, cortice aromatico odore cinnamomeo. — *Syn.* C. zeyl. Blume *Bijdr.* Laurus Cinnamomum Burm.-Gaert. Persea Cinnamomum *Spr.* Laurus Cassia Botanical Magaz. 1636. — *Ic. D.* 128° H. XII. 20. Burm. Thes. Zeyl. Tab. 27.

β. inodorum, facie praecedentis, cortex insipidus.

γ. subcordatum, f. subcordatis acumine obtuso. — *Cinn.* zeyl. cordifolium H. XII. 21.

δ. Cassia, f. oblongis vel ellipticis apice longius attenuatis basi acutis. — *Syn.* Laurus Cassia L. — *Ic. D.* Suppl. IV. 7.

Burm. Thes. Zeyl. T. 28. — *Gr. α.* oorspronkelijk in Ceylon, thans in Java, in O. Indië, Martinique, St. Mauritius, aan den Senegal enz. gekweekt. *γ.* in Ceylon; op Java gekweekt. — *δ.* in Engelsch O. Indië, Penang enz., op Java enz. gekweekt.

G. D. Van *var. α* en *γ.* de bast; CORTEX CINNAMOMI VERI, ACUTI seu LONGI; CINNAMOMUM CEYLANICUM seu CEYLONENSE. Van *var. δ.* is de schors waarschijnlijk de vroeger gebruikelijke CASSIA LIGNEA of XYLO-CASSIA.

E. Reuk eigendommelijk, sterk en aangenaam geurig, smaak aangenaam, liefelijk-aromatisch, verwarmend, van $\frac{1}{2}$ veel zwakker.

B. Veel vluchtige olie, ac. tann., gom, geurige hars, 80 p. C. houtvezels (VAUQUELIN). In de oliën der meeste soorten van dit geslacht scheiden zich stearoptena af, welke vroeger ten onregte voor Benzoëzuur werden gehouden. — *Cassia* bevat vluchtige olie 0,8, smakelooze hars, 4,0, gomachtig extract 14,6, houtvezels 64,3. (BUCHOLZ).

W. Vluchtig opwekkend vooral op de ingewanden, bij grootere giften zijne werking over het geheele ligchaam verspreidend.

G. Bij zwakte, ongeregelde spijsvertering, bloedvloeiingen, diarrheen, tusschenp. koorlsen in POED. (10—30 gr.), INFUS. (2 dr. -1 onc op 8—12 onc., om 2—3 u. 1. l.), en de Praep. Ook als adjuvans bij andere stoffen.

P. De vluchtige olie: OLEUM CINNAMOMI, (uit het afval van den bast gestookt.) (1—4 gtt.), AQUA CINNAMOMI SIMPLEX en VINOSA; TINCTURA, T. CINN. COMPOS., SYRUPUS, CONFECTIO, BALSAMUM. — Bestanddeel van velerlei zamengestelde geneesmiddelen.

De wortel van den Kaneelboom bevat nog *campher*, de vruchten eene dikke vette olie; de bladen eene vlugtige olie, welke in Ceylon uit dezelve gestookt en als Ol. Caryophyll. verzonden wordt.

(359) 2. C. AROMATICUM C. G. NEES AB ES. Ramulis angulatis petiolisque strigiloso tomentosis, f. oblongis utrinque acutiusculis subtus arcuato-venulosus triplinerviis nervis ad apicem folii evanescentibus. — *Syn.* Laurus Cassia C. G. et FR. N. AB ES. Disput. de Cinn. (excl. syn.). Cinnam. Cassia Blume Bijdr. Persuta Cassia Spr. — *Gr.* in China; op Java gekweekt. — Een schoone boom, 25' *Bl.* Jan. — *Ic. D.* 129. H. XII. 23.

G. D. De van de opperhuid ontdane schors CASSIA CINNAMOMEA, CINNAMOMUM CHINENSE seu INDICUM, uit China aangebragt.

E. Riekt sterk naar kaneel; smaakt minder zoet, meer scherp en wrang.

B. Vlugtige olie en looistof.

W. G. en *P.* als de voorg.; goedkooper van prijs zijnde, niet schaarsch in gebruik, evenwel minder zacht en weldadig van werking.

Vroeger geloofde men algemeen, dat deze schors afkomstig was van LAURUS CASSIA L. (C. zeyl. var. δ); deze echter is door de scherpzinnige onderzoekingen van C. G. NEES V. ESENE. als eene verscheidenheid van den echten kaneelboom bepaald. De boom, waarvan de Chin. kaneel verzameld wordt, werd daarom door hem *C. aromat.* genoemd, ten einde verdere verwarring te voorkomen.

(360) 3. C. TAMALA FR. N. AB ES. Ramis subteretibus junioribus pubescenti-scabris, f. oblongo-lanceolatis acuminatis basi acutis glabris triplinerviis, nervo medio infra apicem evanido, paniculis subterminalibus axillaribusque pedunculatis divaricatis, perigonii campanulati laciniis obovatis acutiusculis utrinque cano-sericeis infra medium deciduis. — *Syn.* Laurus Tamala Hamilton. Persea Tamala Spr. — *Gr.* in O. Indië, Bengalen enz. Middelmattige boom. — *Bl.* Maart. *Ic. D.* Suppl. IV. H. XII. 26.

G. D. Volgens DIERBACH en anderen is de schors van dezen boom de CASSIA LIGNEA, welke echter waarschijnlijk van meer dan eene der niet zeer geurige Cinnamomum-soorten verzameld wordt. Soms tijds komt de Chin. kaneel, nadat zij van de vlugtige olie beroofd is, als Cassia lignea in den handel. Zie C. Zeyl. δ .

E. Heeft de eigenschappen van kaneel maar in minderen graad; is meer zamentrekkend en slijmhoudend.

G. Vroeger tegen chron. diarrheen, slijmvloeiingen.

Het zijn vooral de bladen van dezen boom welke volgens C. G. N. V. Es., de tegenwoordig in de handel voorkomende FOLIA INDI seu MALABATHRI daarstellen, doch vindt men er ook bladen van andere CINNAMOMUM soorten onder, als van c. ZEYLANICUM, EUCLYPTOIDES (c. NITIDUM HOOK. — *Ic. D. Suppl. IV. 9.*), OBTUSIFOLIUM; volgens BATKA bestonden zij vroeger hoofdzakelijk uit bladen van c. INERS REINW. (*Syn. C. Malabathrum Batka. — Ic. Nova Act. Ac. C. L. N. C. XVII. 2. Tab. 45*), welke in Penang, op Java enz. voorkomt. Ik zelf vond behalve deze nog een blad van c. RAUWOLFII BL., en c. NITIDUM N. AB ES. Ook de bladen van c. SONCAURIUM HAMILT, welke aan c. TAMALA zeer na-dert, geven eene slechte soort van deze bladen. — De *f. Mal.* zijn thans geheel ongebruikelijk.

(361) 4. c. SINTOK BL. Ramis teretibus glabris, f. (omnibus fere oppositis) ovato — lanceolatove oblongis obtusiuscule acuminatis, basi vix acutis glabris subtus obsolete reticulatis, triplinerviis, nervis lateralibus ad basin saepe bifidis, apicem versus evanescentibus, panicula terminali patentissima fusco-tomentosa, laciniis perigonii basi deciduis. — *Gr.* in de aloude bosschen van Java, Borneo, Sumatra. 80'. — *Ic.* Rumphia I. Tab. 12.

(362) 5. c. NITIDUM HOOK. Ramis teretibus glabris ramulis tetragonis subpubescentibus, f. ellipticis vel elliptico-oblongis utrinque subattenuatis tri- seu breviter triplinerviis subaveniis glabris, nervis subexcurrentibus, racemis ramosis paniculato-subterminalibus folia adaequantibus, floribus argenteo-sericeis, laciniis obovato-cuneiformibus medio deciduis. — *Syn. C. eucalyptoides N. AB ES.* — De var. *oblongifolium* = *C. Culilawang N. AB ES. frat. Disput.* — *Gr.* in O. Ind., Java, Sumatra, Ceylon. — *Ic. D. Suppl. IV. 9. H. XII. 22. Rumphia I. T. 15 et T. 16.*

B. (363) 6. c. CULLAWAN BL. *haud* NEES AB ES. Ramis teretibus glabris, f. ovato-lanceolatove oblongis argute acuminatis, basi acutiusculis glabris subtus glaucis triplinerviis, nervis lateralibus ad apicem evanescentibus, paniculis axillaribus terminalibusve paucifloris pubescenti-canis, perigonii campanulati laciniis ovalibus sub apice deciduis. — *Syn. Laurus Culilaban L.* — *Gr.* op Amboina en de Molukken. — *Ic.* Rumphia I, Tab. 9 fig. 1. et Tab. 10. fig. 1.

(364) 7. c. RUBRUM BL. f. oblongis lanceolatisve longissime

acuminatis basi acutis trinerviis sive brevi-triplinerviis glabris, nervis subexcurrentibus, racemis compositis terminalibus axillaribusve paucifloris, laciniis perigonii in fructu persistentibus. — *Gr.* in Amboina, misschien ook in Cochinchina. *Ic.* Rumphia XI. f. 1. — De kennis dezer soort berust alleen op eene afbeelding van Rumphius.

(365) 8. *c. XANTHONEURUM* BL. f. oblongis vel oblongo-lanceolatis obtusiuscule acuminatis basi acutis breve triplinerviis subtus reticulatis et canescenti velutinis, nervis supra medium venuloso-ramificatis. — *Gr.* in Nieuw-Guinea. — *Ic.* Rumphia I. Tab. 13 f. 1.

G. D. Deze 5 laatst genoemde soorten (No. 4—8) leveren allen, volgens het onderzoek van BLUME (*Tijdschr. voor Nat. Geschied.* I, p. 46) de CORTEX CULILAWAN, s. CULILAWANG *seu* CULITLAWANG, welke men vroeger enkel van No. 6. afleidde. Deze schors bevat eene vlugtige olie, en is door BLUME tegen aton. aandoeningen der ingewanden met veel nut aangewend. HOOKER zegt, dat de schors van *c. NITIDUM* op Sumatra als kaneel gebruikt wordt. De schors van *c. SINTOC* wordt als CORTEX SINTOC *seu* SINDOC onderscheiden, die van *c. XANTHON.* is *c. CUL. PAPUANUS.*

(366) 10. *c. JAVANICUM* BL. f. (majusculis) elliptico-oblongis acuminatis basi acutis, tri- aut breviter triplinerviis transverse reticulatis, nervis apice confluentibus, subtus cum venulis, petiolis, ramulis paniculaque terminali patentissima dense tomentosus. — *Gr.* in de binnenlanden van Java; de stam 20—25'. — *Ic.* Rumphia I, Tab. 19.

G. D. Van dezen boom wordt volgens BLUME de grootste hoeveelheid der echte CORTEX SINTOC verzameld, wier voortreffelijke werking tegen koliek-pijnen door hem en WAITZ allezins bevestigd is.

(367) 11. *c. LOUREIRII* N. AB ES. Ramis compresso-quadrangularibus glabris, f. subovalibus utrinque angustatis acuminatis obtusatisve subtus subtilissime squamulosis triplinerviis costa infra apicem nervis lateralibus extrorsum nervulosis, floribus . . . *Gr.* op de bergen van Cochinchina, Japan. Deze soort is volgens VON SIEBOLD de moederplant der z.g. FLORES CASSIÆ *seu* CLAVELLI CINNAMOMI over wier oorsprong men tot dusver zeer getwijfeld had, hoewel zij blijkbaar voor de onrijpe vrucht van eene Cinnamomum-soort te houden waren. Zij komen in werking met kaneel overeen, zijn echter weinig gebr., even als OLEUM EN AQUA (Florum) CASSIÆ. Zie p. 98.

CORTEX MASSOI wordt volgens WAITZ van *C. KIAMIS* N. AB ES (*C. BURMANNI* BL.) verzameld. Deze schors bevat: twee vluchtige oliën, eene ligter eene zwaarder dan water, vaste vluchtige stof, gommen, looistofhoudende extractstof, zetmeel, onbekend zuur, oplosb. hars, halfhars, boterachtige dikke olie, naar stearine gelijkende dikke olie, potasch- en kalkzouten, houtvezels (*BONASTRE*). Eene andere *C. Massoi* komt van eenen in Nieuw Guinea groeienden boom.

II. *CAMPHORA* BAUH. — N. AB ES. — Flores hermaphroditi, nudi. Perigonium 6-fidum chartaceum, limbo deciduo. Stamina fertilia 9 triplici serie, quorum 3 inferiora staminodibus stipitatis compressis ad basin stipata. Antherae ovatae, 4-loculares, valvulis totidem adscendentibus dehiscentes; locellis exteriorum anticis, 3 interiorum posticis. Stigma discoideum. Bacca 1-sperma, perigonii basi obconicae insidens. — Gemmae perulatae.

B. (368) I. *C. OFFICINARUM* BAUH. f. triplinerviis supra lucidis axillis venarum glandulosis, paniculis axillaribus terminalibusque corymbosis nudis, floribus extus glabris. — *Syn.* *Laurus Camphora* L. — *Cinnamonum Camphora* FR. N. AB ES. — *Persea Camphora* Spr. — *Gr.* in China, Japan. In Java, Z. Amer., op de Kaap enz. gekweekt. — 25—30°. — *Bl.* Jun. Jul. — *Ic.* D. 130. H. XII. 27.

G. D. Het door destillatie uit stam en wortel verkregen steeroptenon: *CAMPHORA*, *CAPHURA*, verkeerdelijk *RESINA CAMPHORÆ* (*CHINENSIS*).

E. Reuk eigendommelijk, sterk en doordringend; smaak scherp-geurig, aanvankelijk verwarmend, ten laatste verkoelend.

W. Vluchtig opwekkend, vooral op het zenuwstelsel, diaphoretisch; dan: bedarend, de secretie der nieren en borsten verminderend.

G. Bij asthen., adynamische koortsen, chron. zenuwziekten, krampen, enz., in *POEDER* en *MIXTURE*; tegen rheumat., erisipelas, gangraena, uitwendig in substantie, of in olie, alcohol, opgelost, in zalven, pleisters; als tegengif tegen narcotica en cantharides.

P. *SPIRITUS VINI CAMPHORATUS*, *ACETUM CAMPHORATUM*, *OLEUM CAMPHORATUM*, *LINIMENTUM VOLATILE CAMPHORATUM*, *LIN. SAPONATO-CAMPHORATUM seu BALSAMUM OPODELDOC*

Eene niet minder belangrijke hoeveelheid kampher wordt getrokken uit:

DRYOBALANOPS CAMPHORA COLEBR., aan de Laurineën verwant maar thans door BLUME tot de familie der DIPTEROCARPEE gebragt.

(369) DRYOBALANOPS GÆRTN. Perigonium 5-partitum, laciniis aequalibus, persistens. Ovarium liberum. Capsula 3-valvis, 1-locularis, 1-sperma fundo perigonii acuti innata ejusque laciniis clausa.

1. D. CAMPHORA COLEBR. f. petiolatis oppositis alternisve, ellipticis, longe acuminatis integerrimis, parallele venosis, glabris; stipulis lineari-subulatis, deciduis; floribus brevi-pedunculatis, perigonii laciniis spathulatis obtusis. — Gr. op Sumatra, Borneo. — Ic. H. XI. 17. HOULTUYN *Verh. der Holl. Maatschappij te Haarlem*, XXI.

G. D. Kampfer, CAMPHORA SUMATRENSIS seu DE BAROS, iets roodachtig van kleur, is bij de Japanners hoog geschat, daardoor bij ons hoog in prijs en nauwelijks gebruikelijk.

MESPILODAPHNE PRETIOSA NEES AB ES. (Syn. Cryptocarya pret. Mart.) Gr. in de Prov. Pará van Brasilië, en levert daar eene hoog geschatte schors, CASCA PRETIOSA geheeten.

DICYPELLIUM CARYOPHYLLATUM N. AB ES. (Persea caryoph. Mart.) Gr. in Brasilië: volgens MARTIUS wordt daarvan door de Indianen eene voortreffelijke *Cassia-bast* verzameld en als CASSIA CARTOPHYLLATA in den handel gebragt. In Brasilië heet zij CRAVO DO MARANHÃO.

(B. 370) OCOTEA PICHURIM H. B. K. (Laurus Pichurim W.) Gr. in Venezuela. Men vermoedde, dat hiervan afkomstig zijn de FABÆ PICHURIM, seu PECURIS, Muskaatnootboonen, waarvan men groote en kleine onderscheidt, welke MARTIUS thans van twee, van genoemde *Ocotea* verschillende boomsoorten, o. PUCHURY MAJOR (Nectandra P. m. NEES AB ES.) en o. P. MINOR (Nectandra N. AB ES) afleidt, 1 ℥ geeft 3 dr. vluchtige olie. — Misschien zijn de *F. Pichurim* verscheiden van de *F. Pichury*, die MARTIUS beschreven heeft. Vroeger tegen diarrhee, fluor albus enz. gebr.

NECTANDRA CINNAMOYDIDES N. AB ES. (Laurus Cinn. H. B. K.) Gr. in N. Granada; ook gekweekt en CANELA geheeten. — Ik vermoede,

dat hiervan de schors afkomstig is, welke thans uit Z. Amerika alhier onder den naam CANELLA DO MATO, CANELLA DE MAT aangebragt wordt.

III. SASSAFRAS N. AB ES. Flores dioici. Perigonium 6-partitum, membranaceum, laciniis aequalibus basi persistentibus Fl. masc. Stamina fertilia 9 perfecta, triplici serie disposita, quorum tria interiora staminodiis geminis stipitatis liberis crassis stipata. Antherae lineares, 4-loculares, introrsae. Fl. foem.: stamina sterilia 9 aut pauciora. Bacca pedicello apice incrassato carnosoque, et perigonii laciniis integris non mutatis distractisque sublobato imposita.

B. (371) I. S. OFFICINALE N. AB ES. f. basi cuneiformibus ovalibus integris aut apice dilatatis trilobisque subtus grosse venosis gemmisque pubescentibus, racemis sub anthesi laxis. — *Syn.* Laurus Sassafras L. Persea Sassafras Spr. — *Gr.* in de bosschen en langs de rivieren van Canada tot Florida 2—10' — *Bl.* Maart. Apr. — *Ic.* D. 137. H. XII. 19.

G. D. Schors en hout des wortels, CORTEX EN LIGNUM SASSAFRAS. — Zeldzaam FLORES ET BACCÆ.

E. Riekt sterk geurig, naar venkel, smaak scherp geurig; de schors sterker dan het hout.

B. Vluchtige olie.

W. Zacht opwekkend, ligt diaphor. en diuretisch.

G. Bij chron. rheumat., jicht, syphilis, huidziekten, hydrops, in INF. EN DECOCT. — In Amer. gebruikt men ook de bloemen.

P. OLEUM LIGNI S., EXTRACTUM. — Een bestanddeel van SPECIES EN TINCTURA LIGNORUM.

Zoude niet S. ALBIDUM N. AB ES., welke de voorgaande zeer nadert, insgelijks deze officinele producten geven?

BENZOÏN ODORIFERUM N. AB ES. (Laurus Benzoin L.) *Gr.* in Canada. Werd vroeger ten onregte voor de moederplant der BENZOÏN gehouden.

IV. LAURUS N. AB ES. Flores dioici aut hermaphroditii, involucriati. Perigonium 4-partitum, laciniis aequalibus deciduis. Stamina fertilia 12 triplici serie, quarum exterior laciniis perigonii alterna, omnia biglandulosa. Antherae oblongae, 2-locu-

lares, introrsae. Fl. fem. staminibus castratis 2 aut 4. Stigma capitatum. Bacca fundo calycis irregulari insidens.

B. (372) I. L. NOBILIS L. f. oblongo-lanceolatis, utrinque acuminatis subundulatis venosis, floribus axillaribus fasciculatis. Gr. in K. Azië, N. Afrika, Griekenland, Italië, Spanje, Portugal. In Z. Frankrijk enz. gekweekt en verwilderd. — 15—25'. — Bl. Maart. Apr. — Ic. D. 132. H. XII. 18.

G. D. De bessen en bladen BACCÆ EN FOLIA LAURI.

E. *Baccæ*: reuk sterk geurig, smaak bitterachtig geurig. *Bladen*: reuk nog aangener, smaak meer verwarmend, iets campherachtig.

B. Vluchtige olie; de bessen bepaaldelijk, in 100 d.: vluchtige olie 0,8, Laurine (eene kristallijne vluchtige bittere stof) 1, groene vette olie 12,8, vet 7, hars 1,6, zetmeel 25, gom 17, Bassorine 6, eene onbepaald zuur, en suiker (BONASTRE).

W. Tonisch-prikkelend op de ingewanden, huid; de bessen meer verhittend.

G. Vroeger de *bessen* tegen ziekten der ingewanden, milt, tering, feb. intermittens in POEDER, in INF., thans het poeder *uitwendig* tegen huidziekten, vooral de uitgeperste vette olie, ook tegen neuralgiae. — De *bladen* vroeger in INF. vooral tegen ziekten der vrouwel. geslachtsdeelen, tegenwoordig bijkans enkel als specerij.

P. *baccæ*: de vluchtige en vette olie: OLEUM LAURINUM ÆTHEREUM EN UNGUINOSUM, van de laatste UNG. NERVINUM seu ROSMARINI COMPOSITUM. — Vroeger: ESSENTIA EN AQUA LAURI.

Aanmerking. AGATHOPHYLLUM, p. 99 vermeld, behoort tot deze familie.

Fam. LV. MYRISTICÆ R. BR.

Flores dioici. Perigonium liberum, coriaceum, extus saepe tomentosum, trifidum, quadri-rarius bifidum, lobis valvatis. Masc. Stamina 3—15, subperigyna, filamentis in columnam arcte connatis. Antherae biloculares extrorsae, connatae aut liberae. Fem. Perigonium deciduum, germen liberum, sessile, uniovulatum, ovulo erecto. Stylus brevissimus aut nullus stigmate sublobato. Pericarpium coriaceum bivalve, semen arillo multipartito cinctum. Albumen copiosum ruminatum, sebaceo-carnosum. Embryo parvus ad basin albuminis, cotyledonibus foliaceis. — (K. II. 17.)

De *Myristiceën* zijn eene kleine Familie van boomen, dikwijls van een roodachtig sap voorzien. Bladen afwisselend, lederachtig, onverdeeld, gaafrandig, gesteeld, zonder steunblaadjes. Zij leven tusschen de keerkringen.

Eigenschappen. Even als in bouw en gedaante, zoo naderen deze pl. ook in krachten aan de Lauriergewassen. Zij bevatten in bijkans alle deelen eene vluchtige olie en scherpe zamentrekkende beginsels, vooral het nu te beschrijven geslacht. De vette olie, met die der Laurineën zeer overeenkomende, wordt vooral in de zaden aangetroffen.

I. MYRISTICA L. fil. Perigonium coloratum, urceolatum. Masc. Antherae 9—12, columnae filamentorum coalitorum insertae. Foem. Ovarium obovatum, stigmatibus 2.

B. (373) I. M. FRAGRANS HOUTTUYN. f. alternis, brevi-petiolatis, ellipticis aut oblongis obtuse acuminatis integerrimis glabris. Floribus masculis in cymis lateralibus, foemineis axillaribus, solitariis, pedunculatis. Fructibus nutantibus obovoideo-globosis glabris. — *Syn.* M. officinalis L. fil. M. aromatica Roxb. Lam. M. moschata Thunb. — *Gr.* in de Molukken, daar en op Java, Sumatra, Ile de France, Antillen enz. gekweekt. † 30—35'. — Bloemen en vruchten geel, de arillus rood, gedroogd geel-bruin. — *Ic.* D. 133. H IX. 12. Rumphia I. Tab. 55. Men kent vele variëteiten, met kleinere, grootere, meer langwerpige enz. vruchten.

G. D. De zaden, NUCES MOSCHATÆ, nootemuskaat, en de arillus: MACIS seu FLORES MACIS, soelie.

E. *Nuces*: Reuk en smaak zeer eigenaardig, sterk geurig. — *Macis* reuk en smaak nog fijner als van de zaden.

B. *Nuces*. Vlugtige 6 p.C. vette olie 7, vaste vetstof 24, zetmeel 2, gom 1, sporen van zuur en vezel (BONASTRE). *Macis*: vluchtige olie, gele vette olie alleen in aether opl., roode in alcohol en aether opl. olie, eigenaardig zetmeel (HENRY).

W. Opwekkend, ligt krampstillend, vooral op de ingewanden.

G. Tegen zwakke spijsvertering, cardialgia, gewoonlijk de praep. tot inwrijving bij kinderen. In SUBSTANTIE als corrigens bij zwaar te verteren geneesmiddelen. Menigvuldig bij spijzen.

P. OLEUM AETHEREUM NUCUM MOSCHATARUM, en O. AETH. MACIDIS; de vette uitgeperste olie OLEUM NUCIS MOSCH. EXPRESSUM seu BALSAMUM NUCISTÆ. — TINCTURA NUCUM MOSCH. en TINCT MA-

CIDIS, SPIRITUS MYRISTICÆ. — De NUCES een bestanddeel van ACETUM AROMATICUM, BALSAMUM CEPHALICUM, EMPL. AROMATICUM.

De somtijds in den handel komende notemuskaat van Jamaïka is de vrucht van MONODORA MYRISTICA DUN. (Fam. Annonaceæ).

Fam. SANTALACEÆ R. BR. — (K. II. 5).

SANTALUM ALBUM L. Een groote boom op de bergen van Malabar. *lc. D. 127. H. X. I.* Het hout der buitenste lagen is het LIGNUM SANTALI ALBUM en het harde donkere inwendige hout LIGNUM SANTALI CITRINUM, welk laatste vooral eenen aangenamen ambraachtigen reuk, en bitter-geurigen smaak heeft.

S. EREYCINETIANUM GAUDICH. geeft eene donker gekleurde zeer welriekende soort van dit hout. — *Gr.* op de Sandwicks-eil. — *Lig. Sant.* dient thans alleen nog tot berookingen, vroeger als opwekkend geneesmiddel. — Eene valsche soort, zonder reuk wordt van MYOPORUM TENUIFOLIUM FORSTER op de Sandwicks-eil. verzameld.

Fam. CYTINEÆ BRONG. — (K. II. 3).

CYTINUS HYPOCYSTIS L. Een parasietgewas in Z. Europa op de wortels der *Cistus*-soorten. Er werd vroeger een zamentrekkend extract uit bereid, SUCCUS HYPOCYSTIDIS.

Fam. LVI. ARISTOLOCHIEÆ JUSS.

Flores *hermaphroditi. Perigonium superum, indivisum et oblique truncatum: aut 3-fidum laciniis aestivatione valvatis. Stamina definita, libera et apici ovarii inserta, aut cum stylo et stigmate connata. Ovarium 3—6-loculare, placentis centralibus multiovulatis. Embryo minimus ad basin albuminis cartilaginei.* — (K. II. 1.)

De *Aristolochieën* zijn eene kleine Familie van kruiden of heesters in de gematigde en warme gewesten. Bladen afwisselend, gaaf of gelobd. Bloemen okselstandig.

Eigenschappen. De wortels zijn gewoonlijk bitter, tonisch, scherp, zoodat zij of koortsdrijvende of purgerende krachten bezitten, zeldzamer braakwekkende. *Flugtige* bestanddeelen zijn niet zeldzaam in deze familie, waardoor zij zenuwmiddelen opleveren, welke bij eenigen eene verdoovende kracht bezitten.

I. ARISTOLOCHIA L. Perigonium apice oblique in ligulam dilatatum, tubulosum, tubo basi ventricoso. Antherae 6, sub stigmatibus adnatae. Capsula 6-locularis.

B. (374) I. A. SERPENTARIA L. Caule erecto aut adscendente, debili, flexuoso, pubescenti-hirsuto, plerumque simplici, f. petiolatis oblongis vel ovato-cordatis, acuminatis, utrinque pubescentibus; pedunculis lateralibus, longis, bracteis remotis, squamaeformibus, perigonii tubo curvato, limbo obtuse 3-lobato, lobis inflexis, fructu sphaerico-hexagono. — *Var.*:

α. *Oblongata Hayne*, f. oblongis cordatis, longe acuminatis, caulibus simplicibus gracilioribus. — *Syn.* Arist. officinalis FR. N. AB ES.

β. *Ovata Hayne*, f. ovato cordatis, breve acuminatis, caulibus crassioribus brevioribus. — *Syn.* A. Serpentaria N. AB ES., welke Schrijver later deze twee soorten weder als varieteiten beschouwde, nadat hij dezelve, zoo als hij mij kort voor zijnen dood mededeelde, bloeiend gezien had. — *Gr.* beide in de bosschen der Vereenigde N. Amer. Staten. — *Bl.* Mei. Jan. 2. — *lc.* van α. D. 143. H. IX. 21. van β. D. 144.

2. A. NEESIANA MQ. f. ovatis cordatis obtusis scabris. — FR. NEES VAN ES. schreef mij, tusschen de gewone Serpentaria-wortels eene soort gevonden te hebben, die door de opgegeven kenmerken van de voorg. zeer duidelijk verschilt, en waarvan misschien in de Zuidelijke provincien van N. Amer. deze wortel verzameld wordt. Daar deze pl. nergens beschreven schijnt te zijn, noemen wij haar naar haren ontdekker, ten einde tot verder onderzoek aan te sporen.

G. D. Van beiden de wortel RADIX SERPENTARIAE VIRGINIANÆ.

E. Reuk doordringend, geurig, naar kampher en valeriaan. Smaak bitter geurig, verwarmend, hars- en kampherachtig.

B. Vlugtige olie 0,5, weekhars, 2,85, bittere extractstof 1,7, gomachtige extractstof 18,1, vezel 62,4, water 14,5 (BUCHHOLZ).

W. Zeer sterk vlugtig prikkelend (10—20 gr.), diaphoretisch.

G. Oorspronkelijk in Amerika tegen den beet van vergiftige dieren, vooral slangen. Thans bij ons tegen asthen. koortsen, krampen enz. in POEDER (10—20 gr.) en INFUS, $\frac{1}{2}$ —1 onc. op 8 onc.

P. TINCTURA SERPENTARIAE VIRGINIANÆ.

In Z. Amerika groeijen aanverwante soorten als A. RINGENS SW.,

A. MOERURA GOMEZ, welke volgens MARTIUS dezelfde krachten bezitten.

(375) 3. A. LONGA L. Caule decumbente-adscendenti, debili, subsimplici, glabro, f. petiolatis, reniformi-cordatis, apice retusis, floribus axillaribus sessilibus, solitariis, perigonii tubo recto, limbo 1- labiato, labio lanceolato-ovato, fructu obovato. — *Gr.* in Z. Europa. — *Bl.* zomers 2. — *Ic.* D. 146. H. IX. 20.

G. D. De wortelstok van verkeerd-kegelvormige of rolronde gedaante RADIX ARISTOLOCHIAE LONGAE.

E. Riekt weinig, maar onaangenaam, smaakt aanvankelijk zoet, dan onaangenaam bitter-scherp.

(376) 4. A. ROTUNDA L. Caule adscendenti subrecto, pauciramoso, glabro, f. subsessilibus ovato-cordatis, subretusis, floribus pedunculatis, solitariis, axillaribus, perigonii tubo recto, limbo unilabiato, labio ovato-oblongo. — *Gr.* en *Bl.* als de voorg. — *Ic.* D. 145. H. IX. 22.

G. D. De knolvormige wortelstok, R. AR. ROTUNDAE.

E. Als de voorgaande. — Deze en misschien ook de voorgaande waren bestanddeelen van PULVIS PRINCIPIS MIRANDOLAE seu ANTIPODAGRICUS PORTLANDIAE.

(377) 5. A. CLEMATITIS L. Radice repente, caulibus simplicibus erectis, f. ovatis profunde cordatis petiolatis glabris, floribus axillaribus fasciculatis. Gemeene Pyploem *F. B. Sept.* I, 2. p. 633. — *Gr.* in de gematigde en warme landen van Europa en M. Azië. — *Bl.* zomers 2. — *Ic.* D. 147. H. IX. 24. Bat. 160.

G. D. De wortelstok, RADIX ARIST. VULGARIS TENUIS. — Vroeger ook FOLIA.

E. Scherp, onaangenaam iets kampherachtig riekend, scherp bitter zamentrekkend van smaak.

W. Tonisch opwekkend.

G. Als bij de twee voorgaande, bij atonie der ingewanden, arthritis enz. inw., doch hoogst zeldzaam gebr. Ook tot kogeltjes voor fomiculi.

(378) 6. A. PISTOLOCHIA L. *Gr.* in Z. Europa; gaf vroeger RAD. PISTOLOCHIAE seu ARISTOLOCHIAE POLYRRHIZÆ.

Van A. SIPHO L. in N. Amerika worden daar de bladen, van A. TRILOBATA L. in W. Indië de stengels, van A. GRANDIFLORA SW. in Jamaica de bladen, van A. RINGENS SW. in Brasilië de bladen en wortels, van A. ANGUICIDA L. in Z. Amerika de gansche plant,

VAN A. MAURORUM L. in Syrië de wortel, van A. MACRURA GOMEZ. EN A. CYMBIFERA MART. in Brasilië de wortel (RAIZ JARRINHA OF DE MIL HOMENS.) gebruikt.

II. ASARUM L. Perigonium campanulatum, 3-4- fidum. Stamina 12, ovario imposita, antherae in medio filamentorum adnatae. Stigma radiatum, 6- lobatum. Capsula 6- locularis dissepimentis cum angulis centralibus non cohaerentibus.

B. (379) 1. A. EUROPEUM L. f. reniformibus obtusis. *Europeesche Mansoor F. B. Sept. I, 1. p. 367. V. G. p. 84. — Gr. in de bosschen van M. en N Europa. — Bl. Apr.—Jun. 2. — Ic. D. 148. H. I. 44.*

G. D. De kruipende steng met de bladen RADIX ASARI.

E. Reuk sterk, peper- en valerianachtig, smaak scherp gering onaangenaam bitter.

B. Vaste aeth. olie (Asarum-campher) en gele braakwekkende bittere extractstof, scherpe vette olie, zetmeel, slijm, ulmine, Citras en Malas Calcis (LASSAIGNE). REGIMBEAU vond eene der emetine gelijkende stof. GRÆGER vond in den verschen wortel: zetmeel 2,048, plantenslijm 0,974, eiwit 0,036, extractstof 3,972, ac. tann. 1,072, Asarine 1,172, vlugtige olie 0,630, hars 0,156, citroenzuur 0,316, Citras Potassae 0,942, C. Calcis 1,502, C. Magnes. 0,118, Chlorkalium 0,117, Sulphas Potassae 1,090, Phosphorzure zouten 0,254, vezel 12,800, water 74,600.

W. Braakwekkend en pisdrijvend.

G. Thans obsoleet, enkel nog in de Vecartsenijkunst; vroeger als emeticum en purgans ook tegen ingewandswormen, verstoppingen, hydrops, feb, intermitt., menostasia, catarrhus enz. in POEDER EN INFUS.; ook als sternutatorium.

P. Vroeger: EXTRACTUM EN TINCTURA RAD. ASARI.

(380) 2. A. CANADENSE L., met de voorg. zeer verwant. — Gr. in N. Amer., wordt daar even als de europ. gebruikt.

Fam. LVII. EUPHORBIACEÆ JUSS.

Flores unisexuales. Perigonium inferum, definite divisum aut O. Petala perigonii laciniis alterna aut nulla. Masc.: Stamina centro floris inserta, vel sub rudimento pistilli. Filamenta libera aut varie connata. Fem. Ovarium liberum, sessile aut

stipitatum, 3-loculare, rarius 2- aut pluri-loculare, loculis circa placentam centram in orbem dispositis, 1—2-ovulatis; ovulis pendulis, solitariis geminisve. Stigmata divisa. Capsula 2—3-cocca, coccis saepe elastice dehiscentibus. Albumen carnosum. Embryo rectus, axillis, radícula ad hilum versa. Cotyledones foliaceæ. — (K. I. 360.)

De *Wolfsmelkachtigen* zijn kruiden, heesters of boomen, gewoonlijk melksap bevattend, met meestal afwisselende, gave, gelobde, somtijds ontbrekende of in schubjes of stekels veranderde bladen, met kleine of geene steunblaadjes. Zij groeijen vooral tusschen de keerkringen, en verminderen in grootte en aantal naar de polen heen. Men kent thans over 800 soorten.

Eigenschappen. Daar bijkans allen van een *scherp melksap* voorzien zijn, treft men groote overeenstemming in krachten in deze familie aan. *Uitwendig* heeft dit sap eene *rood makende, caustische* werking. *Inwendig* verwekt het *braking* en *purgeren*, en wordt in grootere giften *vergiftig*. Bij enkelen is het scherpe beginsel *vlugtig*. Uitzonderingen zijn de *aromatische* Alkonorko en de *geurige* Cascarille; daar echter het scherpe beginsel der Euphorbiaceen *harssig* is, is het niet zeer tegenstrijdig, bij enkelen vlugtige olien aan te treffen en daarvan aromatische eigenschappen.

Het *eiwit* (albumen) der Euphorbiaceen bevat veel *vette*, gewoonlijk *zoete olie* en is somtijds met eene *scherpe dratische hars* verbonden. Voornamelijk echter in deze *scherpe hars* is de *klem* en het *saadolie* aanwezig, zoedat de vruchten van velen een goed voedsel opleveren, wanneer zij van deze deelen ontään zijn. — De *wortels* van velen zijn emetisch; anderen worden eetbaar, nadat het scherpe beginsel er door koking uitgetrokken is. Het melksap bevat ook *Caoutschouc*.

Trib I. Buxae.

(381) BUXUS SEMPERVIRENS L. *Altoos groene Buksboom* F. B. Sept. I, 2. p. 671. — Gr. in Z. Europ.; bij ons gekweekt, waarschijnlijk niet inl. — Ic. PLENCK 664. De bladen FOLIA BUXI, hebben vooral bij nat weder, eenen onaangenaamen reuk en walgelijk bitteren smaak en waren vroeger als ligt purgans in

gebr. Het geraspte hout, LIGNUM BUXI is diaphoretisch en werd even als de wortel tegen Syphilis en chron. rheumat. zoo als Guajacum, gebr.; men bereidde daaruit de *empyreumatische* OLEUM BUXI. De bladen zijn voor kameelen vergiftig. CORT. BUXI bevat in 1000 d.: chorophyll. 6, bijzondere stoffe 3, was 14, stikstofhoudende vetstof 11, hars 40, extractstof 141, Malas Buxinae 11, gom 44, houtvezel 678, zwavel-, phosphor-zure zouten 52 (FAURÉ).

Trib. II. Phyllanthaceæ.

(382) EMBLICA OFFICINALIS GÆRTN. (Phyllanthus Emblica L.) een O. Ind. heester of boom. — *Ic.* PLENCK 659. RUMPH. Amb. VII. Tab. I, gaf vroeger MYROBALANI EMBLICÆ (de vrucht), tegen dysenteria enz. gebr. Zie p. 96.

PHYLLANTHUS NIRURI L. *Ic.* BURM. Zeyl. Tab. 9. fig. 2. — *Gr.* in O. Indie en Z. Amerika; de bladen daar als krachtig diureticum gebruikelijk.

Trib. III. Ricineæ.

I. CROTON L. Flores monoici, raro dioici. Perigonium 5-partitum; petala 5, cum glandulis totidem alterna, saepius 0. Masc.: Stamina 10—20, ante anthesin incurva, filamenta libera, antherae oblongae erectae. Foem. Ovarium liberum, styli 3; 4-multi-partiti, stigmatibus filiformibus. Capsula tri-capitata, in partes tres bivalves soluta, 3- sperma, semina ad spermophorum trigonum pendula.

B. (383) I. C. ELUTERIA SW. Ramis junioribus compressis, fusce pubescentibus, f. ovato-ellipticis, acutiusculis, integerrimis, diaphane-punctatis, superius squamulis parvis remotis, inferius stellatis dense lepidotis, floribus terminalibus et axillaribus in racemis compositis spicatis. Masc. et foem. perigonio et corolla praeditis. Capsula lepidola. — *Gr.* in de bosschen van W. Indie, Jamaïka. † heester of boom. — *Ic.* D. 139.

G. D. De schors: CORTEX CASCARILLÆ.

E. Riekt zwak geurig, bij het poederen en verbranden veel sterker, naar ambra et nucis moschatae; smaak bitter geurig, eenigzins onaangenaam.

B. Bittere extractstof 18,7, welriekende zwak bittere hars 15,1, welriekende olie 1,6, houtvezels 65,6 (TROMMSDORFF).

G. Tegen atonie der ingewanden, dyspepsie, diarrhoe, blennorrhoe, ingewandswormen, adyn. koortsen (in verbinding met kina), in POEDER, INF., DECOCT.

P. EXTRACTUM EN TINCTURA CASCARILLÆ. Obsoleet zijn: AQUA, SYRUPUS, OLEUM C. Een bestanddeel van rookpoeder enz.

Aanmerking. De schors, welke onder den naam van CORTEX ELUTERIE seu CASCARILLA NOVA in den handel komt, schijnt van de jonge takken van dezen boom afkomstig te zijn.

Men is langen tijd over den oorsprong der Cascarille in onzekerheid geweest, en heeft beurtelings onderscheidene heestersoorten voor de moederplanten gehouden, vooral:

(284) 2. *C. CASCARILLA* L. Ramis teretibus, junioribus albuliteo-lepidotis; f. lineari-lanceolatis, integerrimis, obtusis, inferius tomentosus, ad basin 3 glandulas gerentibus; spicis simplicibus terminalibus. — *Gr.* in O. Florida, Peru, Paraguai, Bahama-eil.; heester. — *Ic.* PLENCK 686. WRIGHT zegt, dat deze schors geenen reuk of smaak heeft, maar het is opmerkelijk zoo als GÖBEL opmerkt, dat de meeste Cascarille uit Paraguai wordt aangevoerd.

BISCHOFF houdt het voor niet onwaarschijnlijk, dat nog andere soorten van Croton deze schors geven, als *C. NITENS* JACQ, *C. MICANS* SW., *C. LINEARIS* MILL.

(385) 3. *C. PSEUDO-CHINA* SCHLECHTEND. f. ovatis basi subcordatis, obtuse acuminatis, margine suberosis, 3—5- nerviis, superius squamulis albidis lepidotis, inferius argenteo-lepidotis; racemis axillaribus et terminalibus, ferrugineo-lepidotis, floribus utriusque sexus calyce et corolla 5- phyllis praeditis. Capsulis lepidotis. — *Gr.* in Mexico. Heester.

G. D. De schors, CORTEX COPALCHI, seu COBALCHE seu QUINA BLANCA.

E. Riekt geurig, naar campher, rosmarijn, minder bitter dan Cascarille.

W. Als Cascarille. In Amer. tegen koorts; in Europa niet in gebruik.

(386) 4. *C. TIGLIUM* L. Ramis junioribus glabris, f. oblongo-ovatis, acuminatis, 3—5- nerviis, remote serratis, utrinque glabris basi bi-glanduliferis; racemis terminalibus simplicibus, floribus apetalis, capsulis glabris. — *Gr.* op de O. Ind. eil., in Bengalen, Malabaar; heester. — *Ic.* D. 138. BURM. Thesaur. Zeyl. Tab. 90.

G. D. De zaden: GRANA TIGLII, TILLII seu TIGLIA.

E. Zonder reuk, bij verwarming eene scherpe lucht ontwikkelend; smaak aanvankelijk zoet olieachtig, dan geweldig scherp, bijtend, brandend.

B. Niet scherpe schillen 36 deelen, scherpe kern 64; deze bevat eene dikke vette zoete olie 32, bittere drastische hars met het scherpe Crotonzuur verbonden 27 p.C., eiwit met gom en zetmeel 40. (Nimmo).

W. Drastisch-purgerend, van zoo hevige werking, dat 10—20 korrels een paard kunnen dooden.

G. Bij hardnekkige verstoppingen, torpiditeit der ingewanden, ingewandswormen, vooral taenia; hydrops enz.; de *praep.* inwendig, of in CLYSMATA of op den buik *ingewreven*.

P. OLEUM CROTONIS, SAPO CROTONIS en TINCTURA SEMINUM C.

Van deze soort of van *C. PAVANA HAMILT.* wordt het LIGNUM MOLUCENSE, PAVANÆ of PANAVÆ, van purg. kracht, in de Molukken en in Bengalen verzameld.

Volgens HAMILTON zouden de GRANA TIGLII van twee andere boomen afkomstig zijn: CROTON PAVANA HAM. en *C. JAMALGOTA HAM.*

(387) 5. *C. LACCIFERUS L.* (*C. aromaticus Spr.* Aleurites aromatica W.) Een O. Ind. boom. — *Ic.* PLENCK. 688. — BURM. Thes. Zeyl. T. 91. Is eene der voornaamste moederplanten van GUMMI seu RESINA LACCÆ, hetwelk een verhard harssig sapis, door den steek van een insekt (*Coccus Lacca L.*) uitvloeijend. Schellak is de soort, welke in tabletjes voorkomt. In de geneeskunst niet gebr.

6. *C. DRACQ SCHLECHTEN.* et CHAM.; *C. SANGUIFLOUS H. B. K.* *C. HIBISCIFOLIUS H. B. K.* geven in Z. Amer. eene zeer goede soort van Drakenbloed. Vergel. Calamus Draco.

(388) CROZOPHORA TINCTORIA NECK. (*Croton tinctorium L.*) *Gr.* in Z. Europa, N. Afrika. ☉ — *Ic.* PLENCK 687. Uit het sap wordt eene blaauwe kleurstof bereid, waarmede in Frankrijk stukjes linnen geverwd worden (BEZETTA COERULEA) welke tot het kleuren van kaas enz. dienen. Met zuren maakt men daarvan BEZETTA RUBRA seu TORNA SOLIS RUBRA, *Tournesol.* — Vroeger waren de zaden en de bladen als anthelmint. in gebruik; en hebben, zoo als alle deelen der plant eene zeer sterke diuretische werking.

II. RICINUS L. Flores dioici. Masc: infra foem. perigonio

5- partito, stamina polyadelphe; antherae localis discretis, sursum dehiscentibus. Foem: Perigonium 3- partitum. Stigmata tria bi-partita, sessilia. Fructus 3- coccus.

B. (389) *R. COMMUNIS* L. Caule erecto, ramoso, glabro, ramisque petiolisque fistulosis, plerumque pruinoso, f. longe petiolatis, palmato — 7—8- fidis; lobis oblongo-lanceolatis acuminatis, inaequaliter dentato-serratis. Capsulis plerumque echinatis. *Varietates*: *R. viridis* W., *R. badius* Reichb., *R. lividus* Jacq., *R. inermis* Jacq. — *Gr.* in O. Ind., N. Afrika; veel in onze tuinen. — *Bl.* zomers. Oorspronkelijk 2 40', bij ons ☉ 8'. — *Ec. D.* 140. *H. X.* 48.

G. D. De zaden: SEMEN RICINI seu CATAPUTIAE MAJORIS.

E. Zonder reuk, smaak aanvankelijk zoet olieachtig, dan bijtend.

B. Vette, oud zijnde, scherpe olie 40 p.C. BUCHNER schrijft de scherpte aan een met Jatrofazuur verwant zuur toe. Misschien ontstaat de scherpte door ondoelmatig uitpersen der zaden, daar de zaadhuid en de embryo zeer scherp zijn. Worden deze nu mede uitgeperst, dan zoude volgens ODIER eene olie daargesteld worden, waarvan één druppel keelpijnen en diarrhee opwekt.

W. Drastisch-purgerend; de versche olie veel zachter van werking. Het schijnt, dat zoowel door ondoelmatige uitpersing, als ook door het rins worden de olie scherp en meer drastisch wordt. — De wortels zouden diuretisch zijn.

G. De zaden zijn obsoleet. De olie bij verstoppingen, bekleemde breuken, ingewandswormen enz. (1 once).

P. De vette olie: OL. RICINI seu CASTORIS, door koking en ook door uitpersing der zaden bereid.

(390) *JATROPHA CURCAS* L. Een boom in Z. Amer. en Cuba. Gaf vroeger SEMINA RICINI MAJORIS seu FICUS INFERNALIS, NUCES CATHARTICÆ AMERICANÆ seu BARBADENSES, van de grootte der Ricinuszaden, en sterk drastisch. Thans in Amer. nog gebr., even als de daaruit bereidde olie, OLEUM INFERNALE. De zaadkiem is vooral de zetel der scherpe stof.

(391) *J. MULTIFIDA* L. Een kleine Z. Amer. heester gaf: NUCES PURGANTES seu AVELLANA PURGATRIX. BISCHOFF vermoedt, dat daaruit de thans uit Amerika aangevoerde PINHOËN of BRAAK-OLIE bereid wordt.

J. MANIHOT L. De aan zetmeel en suiker rijke wortel is een

voornaam voedsel voor de Z Amerikanen. Het meel heet *Manihot*, *Cassave*, de fijne soort *Tapioka*.

III. SIPHONIA RICH. Flores monocici. Perigonium 5-fidum aut-partitum. Stamina monadelphia, antherae 5—10 extrorsae sub apice columnae affixae. Foem. Ovarium obtuse 3-gonum. Stigmata 3 sessilia, 2-loba. Capsula durissima, 3-coeca, coccis bivalvibus monospermis.

B. (392) 1. s. ELASTICA P. f. longe petiolatis ternatis, foliis cuneato-obovatis, glabris, inferius griseo-albis; floribus laxe racemoso-paniculatis, foemineis in apice rhacheos solitariis. — *Syn.* *Jatropha elastica* L. *Siphonia* Cahuchu Rich. — *Gr.* in de bosschen van Guyana en Brasilië h 60'. — *Ic. D.* 141.

G. D. Het uitvloeiende verharde [melksap: CAOUTSCHOU
RESINA ELASTICA, GUMMI ELASTICUM.

E. Reuk en smaak onbeduidend; bij verwarming eigendommelrijk riekend. — Zeer uitrekbaar.

G. Tot het vervaardigen van onderscheidene heilkundige werktuigen. — Overigens tot technisch gebruik.

2. s. BRASILIENSIS KUNTH. geeft even als de voorgaande, in Brasilië, Caoutschouc.

Vele andere pl. leveren Caoutschouc, als: van deze Familie: HIPPOMANE MANCINELLA L. in W. Indie, HURA CREPITANS L. in Amerika, vele soorten van JATROPHA, van OMPHALEA en PLUKENETIA in Z. Amerika, EXCOECARIA AGALLOCHA L. in O. Indie. — Voor de overigen vergel. de *Fam.* Apocynae, Lobeliaceae, Artocarpeae.

Trib. IV. Acalypheae.

IV. ALCHORNEA SW. Perigonium 2—5-fidum, coloratum, deciduum. Masc. Stamina 8, basi coalita, antherae erectae oblongae. Foem; Stylus bipartitus, stigmatibus filiformibus, capsula dicocca, baccata.

(393) 1. A. LATIFOLIA SW. f. longe petiolatis, ovatis, obtusiusculis, remote dentato-serratis, utrinque glabris; floribus terminalibus spicatis, masculis 5—8 aggregatis, foem. solitariis remotis. — *Gr.* in Gujana, Jamaica. h 20'. — *Ic. D.* 142. H. X. 42.

G. D. De schors, CORTEX ALCHORQUE seu C. CABARRO.

E. Smaak zwak bitter-zamentrekkend.

B. Bittere extractstof 7,5 p.C., gom-extractstof 1,5, looistof 1,1, bittere stoffe 3, hars 4 (GEIGER).

W. en *G.* Tegen toring geprezen, thans obsolete.

Later heeft men *BOWDICHIA VIRGILIOIDES* KUNTH (p. 70) voor de moederplant dezer schors gehouden, doch waarschijnlijk zonder grond. Overigens is het waarschijnlijk dat deze Cortex van meer dan eene boomsoort afkomstig is, daar er meer dan eene soort in den handel voorkomen.

B. (394) *MERCURIALIS ANNUA* L. *Eenjarig Bingelkruid* *F. B.* *Sept.* I, 2. p. 709. — *Gr.* door geheel Europa. — *Ic.* H. V. 11. *Bat.* 195. De versche plant, *HERBA MERCURIALIS*, van slijmig bitteren iets scherpen smaak, was vroeger als *resolvens*, en uitwendig als verweekend geneesmiddel in gebruik.

(395) *M. PERENNIS* L. *Gr.* in vele Europ. landen — *Ic.* H. V. 10. Was vroeger als *HERBA* (de bladen) *CYNOCRAMBES seu MERCURIALIS MONTANÆ* gebr.; hevig purgerend en braakwekkend, zelfs giftig.

Trib. V. Euphorbieae.

V. *EUPHORBIA* L. *Involucrum* florum proprium campanulatum 9—10-dentatum; dentes 5 membranacei aut herbacei erecti vel incurvati, 5 aut 4 cum his alternantes, extrorsum versi, supra disco carnosio nectarifluo toti vel pro parte tecti, glandulae nuncupati. Flores masc. 10—20 — plures, ad basin involucri proprii inserti, squamis ciliatis vel fissis fulti, nudi, monandri, e stamine solitario, pedicello imposito constantes, florescentia peracta de pedicello deciduo. Fl. foem. solitarius, in centro involucri pedicellatus. persistens. Calyx minutus sublobatus aut obsolete. Petala nulla. Ovarium 1. Stylus 3-fidus aut 3-partitus. Capsula 3-coeca, coccis 1-spermis, dorso dehiscentibus et valvulis contortis semina elastice ejaculantibus.

(396) *I. E. CANARIENSIS* L. *Caule* lignoso, ramoso, superius ramisque carnosio 4-angulo, aphylo, aculeato; aculeis geminis, brevibus. Umbellis in caulis apice in angulis plerumque 3 congestis, sessilibus. Involucro urceolato, disco nectarifluo purpureo; fl. foemineo brevissime pedicellato, involucro incluso. — *Gr.* op de Canar. eil. t. 5 -6. — *Ic.* D. 134, 135.

B. (397) 2. E. OFFICINARUM L. Caule lignoso, superius carnoso, plerumque simplici, polygono, aphylo, aculeato; aculeis geminis brevibus. Involucro urceolato. Disco nectarifluo luteo; fl. foemineo longe pedicellato ex involucro exserto. — *Gr.* in M. en Z. Afrika. † 3—4r. — *Ic.* D. 136.

G. D. Van beiden: het van zelf of door insnijdingen uitvloeiende verharde melksap EUPHORBIIUM seu GUMMI seu RESINA EUPHORBII.

E. Zonder reuk, smaak aanvankelijk zwak, dan brandend-scherp.

B. Hars 43,77, was 14,93, Caoutchouc 4,84, Malas Potassae 4,90, Malas Calcis 18,82, hout- en onopl. deelen 5,60, Sulphas Potassae 0,45, S. Calcis 0,10, Phosphas Calcis 0,15, water 5,4. In 100 d. (BRANDES).

W. G. Scherp-drastisch purgerend, bij torpiditeit der ingewanden en hydrops; thans alleen *uitwendig* als huidprikkel, vesicans, tegen caries, ulcera atonica in POEDER, TINCT, ZALVEN, PLEISTERS.

Misschien wordt deze stof nog uit andere soorten van Euphorbia verzameld, als b.v. E. ANTIQUORUM L.

(398) 3. E. LATHYRIS L. Herbacea. Umbellae quadrifidae ramis dichotomis, glandulis bicornibus, capsulis (siccatis) rugosis, seminibus rugosis subreticulatis, f. oppositis, decussatis oblongo linearibus sessilibus, superioribus basi cordatis, involucellis oblongo-ovatis acutis. — *Gr.* in Z. Europa; ook in onze tuinen ♂. — *Ic.* D. 137. — Bevat ook een scherp melksap. De zaden waren vroeger als SEMINA CATAPUTIAE MINORIS gebr., van scherpen smaak, drastisch van werking; thans obsolete. De hevig drast. olie is in nieuwere tijden in plaats van Ol. Crotonis aangeraden, 16—24 gtt. zijn emetisch en purgerend.

(399) 4. E. IPECACUANHA L. *Gr.* in N. Amerika ♀. De wortel is emet. en purgerend en wordt aldaar, even als E. COLLATA L. als emeticum gebr.

5. E. ESULA L. *Stompladige Wolfsmelk* F. B. Sept. 1, 2. p. 375. *Ic.* H. II, 21, E. GERARDIANA W. *Spitsbl. W.* — F. B. Sept. t. a. p., E. CYPARISSIAS L. *Cypresbl. W.* F. B. Sept. 1, 2. p. 373. — *Ic.* H. II, 22., E. HELIOSCOPIA L. *Zonnewende W.* F. B. Sept. t. a. p., E. PEPUS L. *Tuin-W.* F. B. Sept. t. a. p., E. PALUSTRIS L. *Moeras-W.* F.

B. Sept. 1, 2. p. 377. — Ic. Bat. 44. gaven vroeger de wortels en het kruid als RADIX, CORTEX RADICIS et HERBA ESULÆ seu TITHYMALI, wier krachten die van Euphorbium naderen. De wortel is vooral drast. Vergel. V. G. p. 177. enz.

De wortel van E. CYPARISSIAS, waaraan vooral CORTEX RAD. ES. MINORIS gebruikt werd, bevat veel melksap, waarin scherpe hars 13 p.Ct., Caoutchouc 2, gele gom 3, eiwit, extractstof, Tartarates, Malates bevat zijn (JOHN). — De wortelschors van deze en van E. Gerardiana zijn door Loiseleur Deslongchamps als emeticum geprezen; 15—20 gr.

G. E. CHAMÆSYCE L. *Rondbl. W. F. B. Sept. 1, 2. p. 371.* Gaf de scherpe HERBA CHAMÆSYCES.

Fam. LVIII. URTICEÆ JUSS.

Flores monoici dioici vel polygami. Perigonium inferum 4-partitum, rarius 3—6-partitum, laciniis aestivatione imbricatis; aut in fl. foemineis integrum. Stamina definita, libera, fundo perigonii inserta, ejusdem laciniis opposita. Ovarium liberum 1—2-loculare, 1-ovulatum, vel 2-loculare, localis 1-ovulatis. Stylus 2 aut 1. Fructus dehiscens. Embryo rectus vel curvatus vel spiralis. — (K. I. 354.)

De *Netelachtigen* zijn kruiden, heesters en boomen, talrijk in warme gewesten, zeldzaam in de koudere. Men verdeelt dezelve in onderafdeelingen, die veelal als afzonderlijke Familien beschouwd worden.

Eigenschappen Bij het groote verschil, hetwelk tusschen de verschillende afdeelingen der familie plaats heeft, kan het geene verwondering baren, dat er ook krachten van zeer verschillenden aard in aangetroffen worden. Daarom hebben wij deze bij iedere Tribus afzonderlijk beschouwd. Bij allen schijnen de bastvezels uitnemend taai te zijn.

Trib. I. ULMACEÆ MIRR. Ovarium biloculare. Semen pendulum. Embryo rectus, cotyledones planae. Fructus vernus.

De *Ulmaceën* zijn boomen in de gematigde luchtstreken met afwisselende, onverdeelde, gezaagde, ruwe bladen en afval-

lende steunblaadjes. Schors zamentrekkend en tevens slijmhoudend.

I. ULMUS L. Flores hermaphroditi. Perigonium campanulatum, 4—5-dentatum, marcescens. Stamina 4—5—12. Styli 2. Nux 1-ocularis, alata.

B. (400) 1. U. CAMPESTRIS L. f. duplicato-serratis basi inaequalibus, floribus subsessilibus, fructibus glabris. *Gemeene Olm, Ipenboom F. B. Sept. I, 1. p. 217.* — *Gr.* in de bosschen van Europa, K. Azie enz., bij ons gekweekt ½ 60—80'. — *Bl.* Maart. Apr. — *Ic. D. 104. H. III. 15, 16. Bat. 242.*

β. *Suberosa Mert. et K. Cortici ramorum plus minusve suberoso-alato.* — *Syn. U. suberosa Ehrh. Kurkachtige Olm. F. B. Sept. I, 1. p. 219.*

(401) 2. U. EFFUSA W. f. duplicato-serratis basi inaequalibus, floribus pedunculatis pendulis, fructibus margine villosociliatis. — *Syn. U. octandra Schk. U. ciliata Ehrh.* — *Gr.* en *Bl.* met de voorg. — *Ic. D. 103. H. III. 17.*

G. D. Van beiden de binnenschors met den bast CORTEX ULMI INTERIOR.

E. Smaak slijmig, zamentrekkend-bitterachtig.

B. Slijm en looistof.

W. Zwak-tonisch-zamentrekkend, de afscheidingen der huid en nieren opwekkend.

G. Tegen atonie der ingewanden, rheumat., jicht, bloed- en slijmvlloeijingen, koorts., uitwendig tegen huidziekten, slijmvlloeijingen in decoct en inf.

P. UNGUENTUM CORTICIS ULMI.

Trib. II. MOREÆ ENDL. Ovarium 1- rarissime 2- ovulare. Ovulum mediae parieti insertum. Semen albuminosum. Flores foem. receptaculis globosis, aut planis aut pyriformi-clausis, nunc masculis mixti, conferti.

De Moerbezieachtigen bevatten veelal melksappen, welke veel *caoutschouc*, en dikwijls zeer *scherpe stoffen* bezitten. De wortels zijn gemeenlijk van eene zeer scherpe schors voorzien, welke veelal purgerend of braakwekkend is. De onrijpe vruchten deelen steeds in deze eigenschappen, de rijpe worden somtijds eetbaar en bevatten zuiker en zuren.

II. MORUS L. Perigonium 4- partitum. Masc. Stamina 4. Foem. Ovarium 2- locale, styli 2. Fructus spurius e receptaculo, perigoniis et utriculis succulentis formatus.

B. (402) I. M. NIGRA L. f. cordatis ovatis integris lobatisve serratis, amentis foemineis subsessilibus, pedunculum multoties superantibus, perigoniis margine stigmatibusque hirsutis. — *Gr.* in Persië, in M. en Z. Europ. gekweekt. h 24—30'. — *Bl. Mei.* — *Ic. D.* 100. H. XIII. 16.

G. D. De vruchten: MORA, FRUCTUS seu BACCÆ MORORUM seu MORI NIGRÆ. Vroeger ook: CORTEX RADICIS MORI NIGRÆ.

E. Vruchten: reuk aangenaam, smaak zuurachtig zoet, iets slijmig.

B. Der vruchten: suiker, plantenzuren, slijm, kleurstof. Der wortel-schors harssige looistof 26 p.C., gele hars 4, vette olie, eiwit, Malas Calcis, zetmeel, slijmsuiker (WACKENRODER).

W. Vruchten: verkwikkend, antiseptisch, ligt voedend.

G. Bij heete koortsen, ontstekingen der keel, bij aphthae enz. vooral de Præp. — De scherpe bittere wortelschors vroeger tegen ingewandswormen.

P. SYRUPUS en ROOB MORORUM.

III. FICUS L. Flores monoici aut dioici, in receptaculo carnosio, apice umbilicato, intus cavo, inclusi. Masc. Perigonium 3- partitum. Stamina 3. Fem. Perig. 5- fidum. Ovarium 1- locale. Stylus lateralis. Sigmata 2.

B. (403) I. F. CARICA L. f. cordatis palmatis supra scabris subtus pubescentibus. — *Gewone Vijgeboom.* — *Gr.* in K. Azie, N. Afrika, Z. Europa; bij ons in tuinen h. 15—20'. — *Ic. D.* 97. H. IX. 13.

G. D. De rijpe half gedroogde vruchten: CARICÆ seu FICI seu FICUS PASSÆ; *Vijgen*, waarvan de dikkere Smyrnasche, Caricae pingues, de voorkeur hebben.

E. Weinig reuk; smaak zeer zoet, iets slijmig.

B. Suiker, slijm.

W. Verweekend, involverend, openmakend, voedend.

G. Inwendig bij borstaandoeningen en geirriteerde toestanden der org. uropoetica, in decoct, als adjuvans; uitwendig tot rijp maken van zwellingen, abscesse, vooral in de mond- en keelkolte, tot verzachting van *angina* enz. in decoct b.v. met melk tot *gargarismata*.

P. Een bestanddeel van sommige SPEC. PECTORAL.

(404) 2. *F. RELIGIOSA* L. Een groote O. Ind. boom.
 Ic. Hort. Malab. I. Tab. 27. H. XIII. 38.

(405) 3. *F. INDICA* L. ook in O. Ind. *Ic. Hort. Malab.* III. Tab. 63. Beiden geven misschien de grootste hoeveelheid Schellak, door het reeds boven (p. 245) genoemde insekt, *Coccus Lacca* (*C. Ficus* Fabr.)

(406) 4. *F. ELASTICA* ROXB. Zoude in O. Ind. Caoutschouc geven. Volgens SPRENGEL wordt deze stof in Z. Am. uit *F. NYMPHÆEFOLIA* L. en *F. POPULIFOLIA* W. verkregen.

IV. *DORSTENIA* PLUM. Receptaculum planum disciforme, androgynum. Flores nudi, sessiles. Masc: filamenta capillaria, antherae 2-loculares. Foem. Ovarium ovatum, stylus lateralis, 2-fidus, stigmata capillari-setacea. Fructus in cavitatibus receptaculi nidulantes.

B. (407) 1. *D. CONTRAJERVA* L. f. longe petiolatis, cordato-ovatis aut oblongis, scabris, pinnatifidis, lobis acuminatis dentato-erosis receptaculo 4-angulari, excavato, margine undulato, crenulato, ciliato, scabro. — *Gr.* in Peru en Mexico Ψ . — *Ic. D.* 98.

(408) 2. *D. BRASILIENSIS* LAM. f. brevi-petiolatis ovalibus, obtusis, basi cordatis, integris, crenulatis, superne scabris, inferius pubescentibus, receptaculo circulari, subplano, integerrimo, hirsuto. *Gr.* in Brasilië Ψ . — *Ic. D.* 99.

(409) 3. *D. TUBICINA* RUIZ ET PAV. f. modice petiolatis, oblongis, basi cordatis, integris, denticulatis, scabris; receptaculo ovali, basi subcompressa, denticulato, scabro. — *Gr.* in Peru Ψ .

G. D. Van deze drie en andere soorten van *D.*, als *D. Houstonii* L., *D. Drakenia* L. beide in Z. Amer., wordt de onderaardsche steng met de wortels als *RADIX CONTRAJERVÆ* gebr.

E. Reuk onaangenaam, en geurig-bitter scherp van smaak.

B. Vluchtige olie, bittere extractstof, zetmeel (GEIGER).

W. Prikkelend, zweetdrijvend.

G. Bij asthen. koorts, diarrhee. In Amer. tegen slangenbeet, tot opwekking der menstruatie.

P. SYRUPUS, PULVIS CONTRAJERVÆ COMPOSITUS, TINCTURA DIAPHORETICA.

Trib. III. *ARTOCARPEÆ* ENDL. Flores monoici vel dioici supra

receptacula carnosia conferti, raro spicati. Semina exalbuminosa. Reliqua ut in Trib. II.

De *Artocarpeën* zijn gewoonlijk boomen met melksap; tusschen de keerkringen. Giftig of onschadelijk. Sommigen wegens hunne eetbare vruchten belangrijk. Overigens geldt van hunne krachten hetzelfde als van de voorgaande Tribus.

ARTOCARPUS INCISA L. *Broodboom*, en A. INTEGRIFOLIA L. Zijn wegens hunne eetbare zeer voedende vruchten belangrijk voor de bewoners der Zuidzee-eil.

ANTIARIS TOXICARIA LESCHEN. (*Syn.* Ipo toxicaria P.) *Gift- of Antjar boom* op Java 100'. Waaruit het beruchte Upas-Antjar bereid wordt

Trib. IV. URTICACEÆ ENDL. Ovarium 1-loculare. Sem. erectum, embryone recto.

De *Netelgewassen* bezitten somtijds iets bitter-geurige zelden zwak narcotische stoffen, nimmer eetbare vruchten.

(410) URTICA URENS L. *Kleine Brandnetel* F. B. *Sept.* I, 2. p. 773. — *Gr.* in Europ. Azië, Amer. — *Ic.* PLENCK 661. Bat. 330. HERB. URT. MINORIS, versch somtijds tot Urticatio gebr. De gedroogde HERB. en het SEMEN $\bar{u}$. was vroeger als diuret, anthelm. enz. in gebruik.

(411) U. DIOICA L. *Groote B.* — F. B. *Sept.* t. a. p. — *Gr.* met de voorgaande. $\bar{u}$. — *Ic.* Bat. 30. PLENCK 660. — RADIX, HERBA en SEMEN URTICÆ MAJORIS; gebruik als van de voorg.

U. PILULIFERA L. *Gr.* in Z. Europa gaf SEMEN U. ROMANÆ.

PARIETARIA ERECTA M. K. *Gewoon Glaskruid* F. B. *Sept.* I, 2. p. 673. — *Syn.* P. officinalis W. — *Ic.* H. V. 12.

P. DIFFUSA M. K. *Klein G.* — F. B. *Sept.* t. a. p. — *Syn.* P. judaica W. *Gr.* beiden in Europa $\bar{u}$. Vroeger als HERBA PARIETARIE seu HELIXINE in gebruik, als diuret. en refriger. DECOCT. en SUCC. EXPRESSUS.

Trib. V. CANNABINEÆ ENDL. Ovarium 1-ovulatum, ovulo pendulo. Embryo curvatus vel spiralis. Fructus verus aut amentum.

Zijn narcotisch of aromatisch.

V. CANNABIS L. Flores dioici. Masc. Perigonium 5-parti-

tum. Stamina 5, Fem. Perig 1-phyllum, uno latere longitudinaliter fissum. Styli 2. Nux perigonio persistenti inclusa.

B. (412) *I. C. SATIVA* L. Caule erecto, angulato, pauciramoso, strigoso-scabro; f. oppositis longe petiolatis, 5-9-palmato-digitatis, foliis lanceolatis, grosse serratis. — *Gr.* in O. Ind., Persië; thans in alle werelddeelen gekweekt. — *Bl.* Jul. Aug. ☉. *Ic.* D. 102. H. VIII. 35.

G. D. De vruchten: SEMEN CANNABIS. Zeldzaam de bladen.

E. Smaak zoet-olieachtig, iets onaangenaam. De bladen bitter van smaak en van bedwelmenden reuk.

B. Vette olie 19 p.C., met hars, slijmsuiker, bruine gomachtige extractstof en eiwitstof (BUCHOLZ).

W. Bedarend, verzachtend, involverend, iets diuretisch.

G. Bij heeschheid, hoest, diarrhee, vooral bij ziekten der piswerktuigen, in EMULSIE, INFUS., DECOCT.

P. De vette olie, OLEUM CANNABIS. — Het extract der bladen, EXTR. CANNABIS heeft eene narcot. werking, en is tegen zenuwziekten aanbevolen. Verg. V. G. p. 75.

VI. HUMULUS L. Flores dioici. Masc. Perigonium 5-partitum. Stamina 5. Foem. Perigonium squamaeforme, apertum intra squamas, spicam strobiliformem formantes.

B. (413) *I. H. LUPULUS* L. Caule volubili, angulato, angulis scabro, f. oppositis, petiolatis, cordatis, 3-6-lobis, lobis acuminatis spinoso-dentato-serratis, scabris, junioribus inferne glanduloso-punctatis. Stipulis 2-fidis. — *Gewone Hop* *F. B. Sept.* I, 2. p. 707. — *Gr.* in de bosschen, hagen van Europa, N. Amer.; ook in het groot verbouwd. — *Bl.* zomers. ♃. — *Ic.* D. 101. H. VIII. 36. *Bat.* 89, 90.

G. D. De vruchtkatjes der gekweekte plant, *coni seu strobili lupuli*, te voren ook *radix*.

E. Reuk sterk balsamiek, bedwelmend, smaak geurig, zeer bitter. Reuk en smaak worden door korrelige kleverige kliertjes, Lupuline geheeten, veroorzaakt.

B. Vluchtige olie, hars, bittere extractstof. De Lupuline bestaat uit eene eigendommelijke vluchtige olie 2 p.C., hars 55, bittere extractstof 10, sporen van vet, looistof, gom, appelzuur, met azijnzur, zeezoutzur en zwavelzur ammonium.

W. Opwekkend, de secretien bevorderend, vooral der nieren, huid, van het darmkanaal; iets bedwelmend.

G. Inwendig bij obstructien, hydrops, vermes, in INF., DECOCT. De Lupuline in POEDER en PILLEN. *Uitwendig* tegen oedemat. zwellingen, kneusingen, in OMSLAGEN en KUSSENTJES.

P. Van Lupuline: PULVIS, TINCTURA, SYRUPUS LUPULINÆ — De Hop is een bestanddeel van SPECIES AD FOMENTUM, SPEC. RESOLVENTES.

Fam. DATISCEÆ R.BR. — (K. II. 156).

DATISCA CANNABINA L. *Gr.* in K. Azië, op Candia enz. Ψ . De zeer bittere bladen, welke vroeger gebruikelijk waren, zijn thans weer als febrifugum aanbevolen.

Fam. LIX. CUPULIFERÆ RICH,

Flores monoici; masc. amentacei. *Amentum cylindricum aut subrotundum, e bracteolis compositum. Perigonium nullum aut 4-6- fidum. Stamina 5-20 et plura, perigonio aut bracteolae inserta. Antherae biloculares, birimosae. Feminei solitarii aut plures, aggregati aut spicati. Perigonium ovario adnatum limbo denticulato, saepe evanescente. Ovarium 2-6 loculare, loculis 1-2- ovulatis, ovulis pendulis. Stigmata 2-6, basi saepe connata. Involucrum varium post anthesin excrescens, pericarpia obtegens aut fovens, saepe fructum spurium referens. Nux 1- locularis, 1- sperma. Semen exalbuminosum. Embryo rectus, radícula hilum spectante. — (K. I. 341).*

De *Katjesdragenden* zijn boomen of heesters met afwisselende, gesteelde, eenvoudige veelal gezaagde, somtijds gelobde bladen, en afvallende steunblaadjes; in de gematigde en koude luchtstreken der aarde.

Eigenschappen. De *schors*en dezer nuttige Familie zijn rijk aan *looistof* en *galnooten-zuur*, en daardoor in vele opzigten belangrijk. De meelrijke zaden zijn eetbaar, wanneer het bittere zamentrekkende beginsel, den smaak niet onaangenaam maakt; sommigen bevatten ook vette olie.

I. QUERCUS L. *Mas.* Amentum. Perigonium sessilia, 5—9-partita. Stamina 5—9. *Fem.* Flores in axilla squamæ deciduæ. Involuerum foliolis minutissimis, serius in cupulam confluentibus. Perigonium minutum superum. Stylus 1. Stigmata 3. Pericarpium immaturum 3-loculare, loculis 2-ovulatis. Nux matura 1-locularis, 1-sperma.

B. (414) 1. Q. SESSILIFLORA SM. f. petiolatis, obovatis basi emarginatis vel in petiolum productis sinuatis glabris, lobis rotundato-obtusis muticis, pedunculis petiolum æquantibus brevioribusve, squamis cupulæ adpressis. *Ongesteelde Eik F. B. Sept. I, 2. p. 681.* — *Syn. Q. Robur L.* — *Gr.* in de Europ. bosschen. — *Bl. Mei.* 100—120'. — *Ic. D. 92. H. VI. 35.*

(415) 2. Q. PEDUNCULATA EHRH. f. breviter petiolatis vel subsessilibus oblongo-ovatis basi profunde emarginatis glabris, sinuatis pinnatifidisque, lobis rotundato-obtusis muticis, pedunculis petiolo multoties longioribus, squamis cupulæ adpressis. *Geesteelde Eik F. B. Sept. t. a. p.* — *Syn. Q. Robur Sm. Q. Robur a L.* — *Gr.* en *bl.* met de voorg. — *Ic. D. 93. H. VI. 36.*

G. D. Van beiden de schors der jonge takken en de eikels: CORTEX EN FRUCTUS QUERCUS seu GLANDES. — Ongebruikelijk zijn de FOLIA.

E. Schors: weinig reuk, smaak zamentrekkend; *eikels*, smaak zoet-bitterachtig, sterk zamentrekkend.

B. Schors: looistof 16 p.C. en galnoten zuur; der *glandes:* amilum 38, looistof 9, bittere extractstof 5,2, gom 6,4, hars 5,2, vette olie 4,3, sporen van Potasch en kalkzouten, houtvezel (Löwig), volgens GEIGER ook suiker.

W. Der *schors:* tonisch-adstring. *Eikels:* ligt zamentrekkend, voedend; geroost opwekkend voor de spijsverteringswrekgtuigen.

G. Schors: inwendig bij asthen, koortsen, feb. intermitt., atonie der deelen, blennorrhoea in POEDER en DECOCT, zeldzaam; *uitwendig* menigvuldig bij atonien, prolapsus, blennorrhoea, ulcera, in POEDER, DECOCT, tot omslagen, baden, injectien. *Eikels:* tegen aton. aandoeningen der ingewanden, scrophulosis, atrophie, rhachitis, geroost in DECOCT.

P. EXTRACTUM CORTICIS Q. — GLANDES Q. TOSTÆ.

B. (416) 3. Q. INFECTORIA OLIV. f. petiolatis, ovali-oblongis,

obtusis, basi rotundatis aut subcordatis, lobato-incisis, lobis obtusis mucronatis, glabris, violaceo-viridibus, fructibus sessilibus. *Gr.* in K. Azië. — *Bl.* Mei. † 4—6'. — *Ic.* D. 94. H. XII. 45.

G. D. De uitwassen, welke aan de jonge takken door den steek van een insect, *Cynips gallae tinctoriae L.* (*Diplolepis g. t. Geoff.*) veroorzaakt worden. GALLÆ TURCICÆ, galnoten.

E. Smaak onaangenaam, sterk zamentrekkend.

B. Looistof 26,0, galnotenzuur 6,2, extractstof 2,4, Carbonas Calcis en andere zouten 2,4, vezels 63. (H. DAVY); volgens HAGEN ook eene vluchtige olie, 0,5, en volgens BRACONNOT suiker.

W. Ten sterkste adstringerend.

G. Inwendig zeldzaam bij hardnekkige slijmvlloeijingen en andere op atonie berustende secretien, koortsen, tegen vergiftiging door Tart. emet., in POEDER en DECOCT. *Uitwendig* zoo als Eikenschors.

P. TINCTURA GALLARUM. — Zwarte inkt.

(417) 4. Q. CERRIS L. f. obovatis oblongisve sinuatis vel pinnatifidis pubescentibus vel subtus cano-tomentosis, lobis mucronatis, squamis cupulae elongatis lineari-subulatis patentibus contortis. — *Gr.* in K. Azië en Z. Europa; een hooge boom. — *Ic.* H. XII. 48. Geeft de fransche galnoten, GALLÆ GALLICÆ, welke zeldzaam voorkomen en niet gebr. in de geneeskunst. Het insect, wiens steek deze doet uitwassen, heet *Cynips Q. Cerris* N. AB ES.

(418) 5. Q. AEGYLOPS L. *Gr.* als de voorg. — *Ic.* H. XII. 47, van deze, doch ook van Q. pedunc. en sessilif. wordt eene soort van galnoten (Koppers) verzameld, door den steek van *Cynips Q. pedunculi* en *C. Q. Calycis L.*, aan de bloemstelen en bekertjes veroorzaakt. Zeldzaam in de verfkunst gebr.

(419) 6. Q. COCCIFERA L. f. sempervirentibus ovatis spinoso-dentatis glabris. — *Gr.* in Z. Europa, N. Afrika, K. Azië. — † heester. — *Ic.* H. XII. 44, D. Suppl. V. 24. geeft de z. g. *Kermes Bessen*, KERMES, seu CHERMES TINCTORIUM seu GRANA CHERMES, door een insect: coccus *Ilicis Fabr.* veroorzaakt of liever uit het gezwollene bevruchte wijfje zelf bestaande; vroeger als ligt adstringens gebr. SYRUPUS, CONFECTIO ALCHERMES.

(420) 7. Q. SUBER L. f. sempervirentibus ovatis lanceolatisve mucronatis integerrimis vel mucronato-serratis, subtus in-

canis vel tomentosus, cortice rimoso fungoso. — *Gr.* in *Z.* Europa; *N.* Afrika. — *Bl.* Mei. p. 30—40'. *Ic.* H. XII. 43. D. Spl. V. 23.

G. D. De zwammige schors geeft de *Kark*, SUBER seu LIGNUM SUBERIS. De daaruit bereidde kool, CAREO SUBERIS seu NIGRUM HISPANICUM, wordt tot tandpoeder gebruikt. Bevat volgens CHEVREUL eene geurige vluchtige olie, was, hars, looistof, galnootenzuur, roode en gele kleurstof. Vroeger bereidde men er ook eene zalf uit. De jonge schors wordt in Italie als ALCONORQUE verkocht. (Zie *Alchornea* p. 247)

CORYLUS AVELLANA L. *Gemeene Hazelaar* *F. B. Sept.* I, 2. p. 681. *Ic.* Bat. 345. de noten NUCES AVELLANÆ, bevatten vette olie en waren weleer officineel.

FAGUS SYLVATICA L. *Gemeene Beuk* *F. B. Sept.* I, 2. p. 683. De zaden NUCES FAGI, geheel obsoleet. *Vergel. V. G.* p. 74.

Fam. LX. SALICINÆ RICH.

Flores unisexuales, dioici, amentucei. Amentum e bracteolis squamæformibus formatum. Perigonii loco glandula, quandoque duplex, aut urceolus carnosus, oblique truncatus, ad basin genitalium, in squamarum axillis. *Masc.* Stamina 2—2½, libera aut monadelpha. *Fem.* Ovarium liberum, 1-loculare, multi-ovulatum ovulis pendulis; placentis duabus parietalibus. Stylus 1. Stigmata 2, saepe bifida. Capsula 2-valvis. Semina comosa, exalbuminosa. Embryo rectus. Radicula ad hilum spectans. Cotyledones planiusculæ. — (K. I. 346.)

De *Wilgachtigen* zijn boomen of heesters, met afwisselende, gave, veelal gezaagde, gesteelde bladen, en afvallende of blijvende steunblaadjes. Vooral in de gematigde en koude luchtstreken van het noordelijk halfmond.

Eigenschappen. Zamentrekkend, bitter. Velen schijnen Salicine te bevatten. De schorssen zijn de werkzaamste deelen.

I. SALIX L. Genitalia basi glandulis 1—2 fulla, perigonium 0.

B. (421) I. S. PENTANDRA L. 5—10- andra, amentis pedunculatis, pedunculo foliato, squamis concoloribus caducis, capsulis

ex ovata basi attenuatis glabris breviter pedicellatis, pedicello nectarium bis superante, stylo mediocri, stigmatibus crassiusculis bifidis, f. ovato-ellipticis vel ovato-lanceolatis acuminatis dense serrulatis glaberrimis, stipulis ovato-oblongis aequilateris rectis, petiolo superne multiglanduloso. *Laurier Wilg. F. B. Sept. I, 2. p. 695.* — *Gr. door gansch Europa.* — *Bl. Apr. Mei. 4—50'.* *Ic. D. 89. H. XIII. 40.*

(422) 2. s. FRAGILIS L. Diandra, amentis pedunculatis, pedunculo foliato, squamis concoloribus deciduis, capsulis ex ovata basi lanceolatis glabris pedicellatis, pedicello nectarium bis terve superante, stylo mediocri, stigmatibus crassiusculis bifidis, f. lanceolatis acuminatis glaberrimis vel junioribus subsericeis serratis, serraturis inflexis, stipulis semicordatis. *Breekbare Wilg F. B. Sept. I, 2. p. 605.* — *Gr. langs de oevers van rivieren en andere wateren door bijkans geheel Europa.* — *Bl. Apr. Mei 30—40.* — *Ic. D. 91. H. XIII. 41.* Eene var. hiervan is s. RUSSELLIANA SM. — *Ic. D. 90.*

B. (423) 3. s. ALBA L. Diandra, amentis pedunculatis, pedunculo foliato, squamis concoloribus deciduis, capsulis ovato-acutatis obtusis glabris, denique subpedicellatis, pedicello nectarium brevissimum vix aequante, stylo brevi, stigmatibus crassiusculis emarginatis, f. lanceolatis acuminatis serrulatis utrinque sericeis, stipulis lanceolatis. *Witte Wilg F. B. Sept. I, 2. p. 697.* — *Gr. als de voorg. 20—40'.* — *Ic. Bat. 80. PLENCK 701, 702. H. XIII. 42.* *Var. β. ramis vitellinis: s. VITELLINA L. gele Wilg F. B. Sept. I, 2. p. 695.*

G. D. Men verzamelt voornamelijk van deze drie doch ook van andere soorten, de schors der twee-driejarige takken: CORTEX SALICIS; van s. PENTANDRA bepaaldelijk c. s. LAURÆ genoemd.

E. Reuk gedroogd onbeduidend, smaak zeer sterk zamentrekkend bitter.

B. Looistof, bittere extractstof, een zuur, een groen vet, wasachtig vet, *Salicine*; (PELLETIER, CAVENTOU).

W. Bitter zamentrekkend, tonisch.

G. Bij algemeene zwakte, feb. intermittens, slijmvloeiingen, diarrheen, in DECOCT., zelden in POEDER. *Uitwendig* tegen aton. zweren, haemorrhagien, blennorrhœen, prolapsus, het DECOCT tot omslagen, wasschingen en inject. — Tot inw. gebr. verkiesen velen de CORT. s. LAURÆ.

P. EXTRACTUM CORT. SALICIS. — SALICINUM als een specif. febrifug. tegen intermitt. door MIQUEL te Parijs geprezen 18—30 gr. binnen 24 u. — De schors is een bestanddeel van het DECOCT. CHINÆ FACTITIUM van HUFELAND.

Behalve de genoemde soorten kunnen de meeste overigen, vooral tot uitwendig gebruik verzameld worden, als:

4. *S. AMYGDALINA L.* *Tweebast Wilg.* *F. B. Sept. I, 2. p. 695.*

5. *S. TRIANDRA L.* *Driehelmige W.* *F. B. Sept. t. a. p. — Ic. H. XIII. 39.*

6. *S. VIMINALIS L.* *Bind Wilg.* *F. B. Sept. I. 2. p. 701. — Ic. H. XIII. 45.*

7. *S. CAPREA L.* *Ruige W.* *F. B. t. a. p. — Ic. H. XIII. 43.*
SALICINE heeft men gevonden in: *S. ALBA, S. AMYGDALINA, S. RUBRA HUDS., S. MONANDRA ROFFM. ENZ.*

II. *POPULUS L.* Flores dioici. Perigonium cyathiforme, squamae amenti impositum.

B. (424) I. P. NIGRA L. f. triangulari-ovatis acuminatis serratis margine glabris basi truncatis et serratis, ramis patentibus. Zwarte Populier F. B. Sept. I, 2. p. 709. — Gr. in de bosschen, langs rivieren enz. in Europa. — Bl. Maart. Apr. † 30—80°. — Ic. PLENCK 715. H. XIII. 47.

(425) 2. P. DILATATA AIT. f. rhombeis acuminatis serratis margine glabris, ramis erectis — Syn. P. fastigiata, Desf. — P. — P. italica du Roi. — P. pyramidalis Rozier. — Gr. in den Orient, ten onzent veel geplant. — Bl. Febr. Maart. † 70—100°. — Ic. H. XIII. 46.

G. D. Van beiden, vooral van de eerste soort de knoppen GEMME POPULI.

E. Reuk eigendommelijk, sterk balsamiek; smaak aromatisch-bitterachtig.

B. Weekhars, welriekende vluchtige olie, was en slijmige extractstof (PELLERIN).

W. Pijnstillend, involverend, verdeelend.

G. *Uitwendig* in zalven, doch zeldzaam bij zwellingen, verbrandingen, diarrhee, hoofdpijn. Vroeger de INFUS. inwendig als diureticum.

P. UNGUENTUM POPULEUM. — Bestanddeel van BALSAM. HYPNO-

TICUS, UNG. HÆMORRHOIDALE *Ph. Paris.* — Geheel obsoleet is: TINCTURA OCULORUM POPULI.

(426) 3. P. TREMULA L. *Ratel Populier F. B. Sept. I, 2. p. 707.* — *Gr.* in Europa. *Jc. D. Suppl. IV. 15.* — De schors bevat Salicine en Populine en bezit volgens BRACONNOT koortsdrijvende krachten. In Zweden worden de wortelloten, RADICES P. T. gebruikt.

4. P. ALBA L. *Witte Populier F. B. Sept. I, 2. p. 707,* en P. CA-
NESCENS SM. *Grijsachtige. P. F. B. Sept. t. a. p. Gr.* beide in Europa,
Azie. Hun bitter zamentrekkende schors, CORTEX POPULI was vroeger
gebruikelijk, en bevat even als P. GRÆCA L., volgens BRACONNOT en
TISCHHAUSER Salicine.

5. P. BALSAMIFERA L. (*Syn. P. Tacamahaca Mill.*) *Gr.* in N. Amer.,
Siberie 40'. — De welriekende hars der knoppen is vroeger als TA-
CAMAHACA VULGARIS uitgegeven; thans echter geheel uit den handel.

Fam. LXI. BALSAMIFLUÆ BL.

Flores in amentis unisexualibus, involucrio caduco tetraphyllo
cinctis, monoici. Amenta mascula conica vel subglobosa. An-
therae plurimae subsessiles, axi communi insertae. Amenta
foeminea subglobosa, e squamulis minutis ovaria cingentibus,
inter se coalitis, demum incrementibus. Ovarium 2-loculare.
Ovula in dissepimento plurima, amphitropa. Styli duo subu-
lati. Capsulae obcordato-bilobae 2-loculares, in strobili spe-
ciem coalitae, inter stylos dehiscentes. Semina pauca peltata.
Embryo in albumine parco cartilagineo axillis, rectus. Coty-
ledones foliaceae. Radicula supera. — (K. I. 351).

De Balsemvloeienden zijn eene kleine familie die slechts een
geslacht bevat, wiens soorten in N. Amer., K. Azië, Java groei-
jen. Groote boomen, met afwisselende, gesteelde, gave of gelobde,
klierdragend-gezaagde bladen met twee steunbladjes.

I. LIQUIDAMBAR L. Character generis idem ac Familiae.

B. (427) 1. L. STYRACIFLUA L. f. longe petiolatis, palmato 5-
fidis, lobis ovato-lanceolatis, inaequaliter obtuse serratis, superius
glabris inferius in axillis venarum pilosis. Amentis masc. glo-
bosis. Capsula 1-loculari, 1-rostrata. — *Gr.* in de warmere

gewesten van N. Amerika. — *Bl.* Mei. $\S$ 30—40'. — *Ic. D.* 95. H. XI. 25.

G. D. De uit den stam en de takken bereide balsem: STYRAX LIQUIDA, waarvan eene fijnere soort, die naauwelijks in den handel voorkomt, AMBRA LIQUIDA SEU LIQUIDAMBAR heet. De gewone ST. LIQUIDA des handels schijnt een mengsel van deze soort of van echte *Storax* met andere harsige stoffen te zijn.

E. Reuk aangenaam naar *Storax* en *Ambra*; smaak scherpgeurig-harsig.

B. Vluchtige olie, 0,07, hars, Benzoëzuur, welke laatste vooral in den ouden balsem, in grootere hoeveelheid voorkomt.

W. Opwekkend, vooral de werking der voedende organen bevorderend.

G. Enkel uitwendig op aton. wonden, zweren, zwellingen.

P. UNGUENTUM DE STYRACE.

(428) 2. L. ALTINGIANA BL. f. petiolatis oblongo-ovatis, acuminatis, integris, appresse-serratis, utrinque glabris. Amentis masc. ovatis aut ellipticis. Capsula 2-loculari, non rostrata. — *Syn.* *Allingia excelsa* Noronha. *Gr.* in de wonden op de bergen van Java $\S$ 150—200'. — *Ic. D. Suppl. II. 12. H. XI. 26.*

G. D. Het balsamisch-harsige sap geeft de STYRAX LIQUIDA ORIENTALIS des handels, in de Apoth. echter niet voorkomend.

Ook L. IMBERBIS L. zoude STORAX geven.

Fam. BETULACEÆ rieh. — (K. I. 344.)

(429) BETULA ALBA L. *Blanke Berk F. B. Sept. I. 2. p. 685,* en B. PUBESCENS EHRH. *Zwarte B. F. B. Sept. I. 2. p. 686.* *Gr.* beide in N. en M. Europa $\S$ 30—80'. — *Ic. PLENCK 665.* Het AFKOOKSEL der bladen (FOLIA BETULÆ) van zwak geurigen reuk en bitteren smaak, was vroeger als diuret., anthelminthicum in gebr. Het decoct van de zamentrekkend-bittere inwendige schors (CORTEX B.) is tegen interm. geprezen, en de uitwendige schorsplaatjes worden op likdoornen gelegd. Het daaruit bereide OLEUM BETULINUM EMPYREUMATICUM, RUSSICUM *sen* MOSCOVITICUM, hetwelk ingedroogd BALSAMUM LITHUANICUM *seu* LITHAVINICUM heet, wordt tot bereiding van *juchtleder*, ook inwendig tegen f. interm. en uitwendig tegen rheumat. gebr. Het berkensap, SUCUS BETULÆ, in het voorjaar uit den stam door inboringen verza-

meld, bevat veel slijmsuiker, vormt door gisting eene soort van wijn. Weleer als *voorjaarskuur* tegen huidziekten enz. in gebruik.

ALNUS GLUTINOSA GERTN. *Gemeene Elzenboom F. B. Sept. I, 2. p. 669.* — *Ic*, Bat. 305. PLENGK 666. H. XIII. 48. — *Gr.* op vochtige plaatsen in Europa, N. Azië, N. Afr. De zeer zamentrekkende CORTEX ALNI was weleer tegen chron. Angina in GARGARISMA gebr. FOLIA ALNI tot wederopwekking van onderdrukt voetzweet enz.

Fam. MYRICEÆ RICH. — (K. I. 351.)

MYRICA GALE L. *Ruikende Gagel F. B. Sept. I, 2. p. 705.* Een in onze velen gemeene zeer geurige heester gaf vroeger de bladen: HERBA MYRTI BRABANTICÆ. RABENHORST scheidde daaruit eene aanzienlijke hoeveelheid vlugt. olie af (25 ℥ bladen gaven 42 gr.)

M. CERIFERA L. en M. PENNSYLVANICA LAM. *Gr.* in N. Amerika; hunne vruchten leveren was.

Fam. LXII. CONIFERÆ JUSS.

Flores unisexuales; masc. amentacei; amentum e bracteis squamaeformibus vel peltatis formatum. Antherae bracteis adnatae, vel filamentis axillaribus connatis insidentes. Flores foeminei perinde amentacei, in bractearum squamaeformium basi sessiles, vel in basi involucri squamaeformis, ex axilla bractee egredientis adnati, vel terminales, terni, gemini aut solitarii. Ovarium superum, perigonio urceolato, apice foramine pervio, inclusum (ovulum nudum secundum R.Br.). Stigma sessile, punctiforme, stylus 0. aut filiformis cum stigmate simplici. Utriculus monospermus, perigonio persistente nucamentaceo tectus; semen erectum. Spermodermis tenuis, membranacea. Albumen carnosum. Embryo inversus in centro albuminis. — (K. I. 329.).

De *Kegeldragenden* zijn boomen of heesters met meestal blijvende, gave, gewoonlijk smalle en stijve, somtijds schubvormige bladen, waarvan hun naam *Naaldboomen* afkomstig is. De bladen zijn veelal in bundels vereenigd. De structuur hunner stammen wijkt van de overige Dicotyledonen af, door dat zij bijkans geheel uit z. g. cellulae porosae bestaan. Zij leven in de koudere en ge-

matigde luchtstreken en vormen daar niet zelden groote bosschen.

Eigenschappen. Er bestaat eene zeer groote overeenstemming in eigenschappen bij deze gewassen. Allen zijn rijk aan hars, hetwelk op afzonderlijke plaatsen, in gangen, in de schorsen en het hout der stammen neergelegd is. Bij warme dagen wordt in de dennebosschen eene eigenaardige harsige lucht verspreid, welke voor heilzaam voor aton. longen gehouden wordt. De *hars* is *prikkelend*, iets *diuretisch*. De zaden bevatten vette olie. — De Taxineën en Cupressineën wijken van de overige Coniferae eenigzins, wat hunne kracht betreft, af.

I. Trib. TAXINEÆ RICH.

(430) TAXUS BACCATA L. *Taxisboom*. Gr. in M. en Z. Europa en Azië; bij ons veel gekweekt. — Ic. D. 88. De jonge bebladerde takjes, FOLIA et SUMMITATES TAXI, van onaangenaam bitteren wrangen smaak, vroeger in gebruik, zijn thans met het EXTRACTUM FOLIORUM TAXI als een opwekkend, de *Sabina* naderend, geneesmiddel aangeraden. In grootere giften vergiftig. — Vroeger waren ook LIGNUM, CORTEX en BACCÆ TAXI officineel. De FOLIA bevatten: bittere vlugtige olie, eene bittere stoffe, gele kleurstof, hars, looistof, galnotenzuur, chlorophyll, slijm, suiker, appezuren kalk (PERETTI). Vergel. V. G. p. 72.

EPHEDRA DISTACHYA L. Gr. in Z. Europa; de vruchten waren als AMENTA UVE MARINÆ, en van E. MONOSTACHYA L. de bladen als FOLIA E. N. officineel.

II. Trib. CUPRESSINEÆ RICH.

I. JUNIPERUS L. Flores dioici. Masc. amentacci. Antherae 4—7, uniloculares, ad marginem inferiorem squamae ovatae peltatae insertae. Flores foeminei terni, terminales, involucri carnosio, trifido, ex squamis tribus amenti connatis formato, cincti, liberi, erecti. Nuces, perigonio persistente nucamentaceo inclusae, in involucri aucto, carnosio, baccam spuriam exhibente, absconditae.

B. (431) I. I. SABINA L. f. rhombeis acutis quadrifariam arcte imbricatis et dorso glandula impressis vel lanceolatis acuminatis patulis decurrentibus et plus minusve remotis, baccis pedunculo

recurvo pendulis. *Sevenboom* v. g. p. 70. — *Gr.* op drooge plaatsen in Z. Europa, Orient; niet zeldzaam in onze tuinen. — *Bl.* Maart. Apr. † 8—12', bessen blaauw. — *Ic. D.* 87.

G. B. De bovenste takjes, HERBA SABINÆ.

E. Riekt sterk en onaangenaam, balsamiek, iets verdoovend; smaak onaangenaam, harsig-scherp.

B. Vluchtige olie (op 1 ℞ 1½ dr. olie) en looistof.

W. Opwekkend, prikkelend, de stofverwisseling in de veget. organen verhoogend, de secretiën bevorderend, specifiek prikkelend op den Uterus.

G. Bij blennorrhoeën, aton. aandoeningen, anomale menstruatie, verlammingen, arthrit. en syphil. aandoeningen enz. in POEDER (½—1 scr. 2 maal daags), INFUS (1—2 dr. op 6—8 onc. binnen 2½ u.), *uitwendig* tegen aton. zweren, syphil. en andere uitwassen enz. in POED., INF., ZALF.

P. OLEUM (ÆTHER.), TINCTURA, AQUA et UNGUENTUM SABINÆ. — Vroeger ook CONSERVA en EXTRACTUM.

Verwisseling, met *Juniperus Virginiana* L. en *J. Bermudiana* L.; onderscheiden zich door meestal bij drieën staande bladen, kleine eivormig-ellipt. bessen en veel zwakkeren reuk. — Van *J. VIRG.* worden de bladen in N. Amer, als HERBA SABINÆ gebr.

B. (432) 2. *J. COMMUNIS* L. fruticosa, erecta, denique arborescens, f. ternis patentissimis lineari-subulatis in mucronem pungentem acuminatis supra leviter canaliculatis subtus obtuse carinatis, linea impressa carinam perducente, baccis ovatis pruinosis folio duplo triplove brevioribus. *Gemeene Geneverstruik F. B. Sept. I, 2. p. 711.* *Gr.* op heidevelden, bergen in M. en N. Europa, Azie. — *Bl.* Mei. *Ic. D.* 86.

G. D. De bezieachtige kegelvruchtjes, BACCÆ JUNIPERI, het hout van wortel en stam, LIGNUM J., en de toppen der jonge takken, TURIONES J.

E. Bacc.: Reuk aangenaam balsamiek, smaak bitter zoet iets prikkelend. *Lignum*, reuk vooral bij het verbranden, als de bessen, smaak scherp geurig, even als de turiones.

B. De bessen: in 100 deelen: vluchtige olie 1, was 4, eigendommelijke hars 10, suiker 33, gom 7, water 12,2, houtvezels enz. 35, (TROMSDORFF); van het hout, vluchtige olie en hars.

W. Balsamiek-prikkelend, op de ingewanden, slijmvliezen, piswerkhuizen, huid, geheele vaat- en zenuwstelsel.

G. Der bessen: *inwendig* tegen atonie en verstoppingen der spijsverteringswerktuigen, tegen onderdrukte menstruatie, hydrops, chron. huidziekten, in POEDER (1—2 ser.), INF. (1 onc. op I ℞) en de *prepar.*, *uitwendig* tot verdeeling van aton. zwellingen in omslagen, tot berooking bij besmettelijke ziekten. — Het *hout*: in soortgelijke ziekten als de beziën, meestal met andere stoffen tot SPECIES, in INFUS.; ook tot berookingen. De *Turiones* als het hout.

P. *Baccæ*: SUCCUS INSPISSATUS seu ROOE. JUNIPERI; AQUA (DESTILL.) EN SPIRITUS J., SP. J. COMPOSIT.; van de *bessen* en het *hout*: OLEUM (ÆTHER.) JUNIPERI; ook een bestanddeel van TINCTURA PINI COMPOSITA seu LIGNORUM. — De hars, welke tuschen hout en schors der oude stammen gevonden wordt, was vroeger in gebruik als RESINA JUNIPERI seu SANDARACA GERMANICA.

3. J. OXYCEDRUS L. *Gr.* in Z. Europa gaf vroeger LIGNUM OXYCEDRI, en de daaruit gestookte empyr. olie, OLEUM CADINUM.

4. J. LYCIA L. *Gr.* in Z. Europa en M. Azië geeft ook o. CADINUM.

5. J. THURIFERA L. *Gr.* in Spanje en Portugal, werd vroeger ten onregte voor de moederplant van OLIBANUM gehouden.

CUPRESSUS SEMPERVIRENS L. Geeft eene vlugtige olie; welke in nieuwere tijden als anthelm. aanbevolen is. Vroeger waren de vruchten NUCES CUPRESSI en het LIGNUM c. officineel.

B. (433) THUJA ARTICULATA VAHL. (Callitris art. Vent.) Een N. Afrikaansche heester. — *Ic.* D. 85. De uit de schors zweettende en verharde hars is de SANDARACA seu RESINA SANDARACÆ. tot vernis enz. gebr., vroeger ook als in- en uitwendig geneesmiddel.

(434) TH. OCCIDENTALIS L. *Gr.* in N. Amer.; bij ons niet zelden in tuinen. De bebladerde takjes en het hout, RAMULI et LIGNUM ARBORIS VITÆ, van sterken balsam. reuk, en geurig-bitteren smaak, hebben oplossende zweet- en pisdrijvende krachten, en waren weleer tegen rheumat., jicht, hoest, feb. intermitt., in groot aanzien. Onlangs is de daaruit gedestill. geurige olie als anthelminth. geprezen. — Kan met *Th. Orientalis* L. verwisseld worden.

III. Trib. ABIETINÆ RICH.

II. PINUS L. Flores amentacei; masc. antherae 2, unilo-

culares squamis amenti subtus adnatae; fem.: amentum e bracteis squamaeformibus formatum, in axilla involucrium proprium squamaeforme biflorum gerentibus, quae involucria, deinde aucta, squamas majores strobili adulti formant. Flores inversi. Perigonium initio involucrio arcte adnatum et squama propria alaeformi tectum, quae maturescente fructu cum nuce solvitur. Stigma punctiforme. Nux spuria e perigonio orta.

B. (435) 1. *P. SYLVESTRIS* L. f. geminis, amentis femineis post anthesin pedunculo recurvato nutantibus, strobilis ovato-conicis pedunculatis, alis nuce triplo longioribus. *Denneboom F. B. Sept. I, 2. p. 689.* — *Gr.* in de bosschen van Europa tot in de noordelijkste gewesten, in N. en M. Azie. † 80—120°. — *Bl.* Apr. Mei. — *Ic. D. 80.*

(436) 2. *P. MARITIMA* LAM. f. geminis, amentis foemineis per et post anthesin erectis strobilis sessilibus angulo recto patentibus ovato conicis, alis nuce triplo longioribus. *Hangende Pijnboom F. B. Sept. I, 2. p. 689.* — *Syn. P. Pinaster W.* — *Gr.* in Z. Europa. † iets lager dan No. 1. — *Bl.* Mei, Juny. — *Ic. D. 76, 77.*

G. D. Van beiden: de knoppen: *TURIONES seu GEMMÆ PINI.* — De hars der stammen: *RESINA COMMUNIS seu PINI*, waaruit bereid worden: *TEREBINTHINA COMMUNIS seu PINI* van *P. Sylvestris*; *TER. GALLICA seu BURDIGAENSIS* van *P. Maritima.* — Verder: *OLEUM TEREBINTHINÆ, T. COCTA, COLOPHONIUM, PIX ALBA seu RESINA BURGUNDICA, PIX NIGRA seu NAVALIS en PIX LIQUIDA seu CEDRIA.*

E. Der *turiones*: reuk harsig, smaak harsig-bitter; *resina*: reuk onaangenaam harsig, smaak prikkelend harsig iets bitter. — De reuk der overige praep. is veelal iets empyreumatisch.

B. Het inwendige gedeelte van de schors van *P. sylvestris*: weeke hars 6,92, acid. tann. en apothema 6,65, suikerhoudend en bitter extract 15,0 kinazure kalk 0,53, geleivormende stof 18,15, water en verlies 5,25. De hars bestaat uit hars en vlugt. olie. (WESTRING). — De schors van *P. maritima*: acid. tannic. 52,195, extractstof 10,395, gomachtige extractstof 6,885, gom 3,960, hars 1,035, apothema 0, 485, houtvezels 25,140 (NARDO). — Der *turiones*: hars, looistof, de eerste in groote hoeveelheid. — *Terpentijn* uit: vluchtige olie en twee harsen, *Pinin-* en *Sylvinzuur* genoemd (UNVERDORBEN). — De schors van *P. Sylv.* bevat: acid. pecticum 173,0, gomachtige stof 24,0, plantenslijm 5,0,

zetmeel 59,25, bitter subalcaloïde 70,0, harde hars 90,0, weeke hars 60,0, was 13,0, vezelen en een eigen zuur (DE MÉNIE).

W. Vluchtig-opwekkend, de afscheiding der nieren en slijmvliezen opwekkend; van de terpentijnolie vluchtig prikkelend enz.

G. der *turiones*: tegen atonie der ingewanden, hydrops, huidziekten, rheumat. in decoct. in- en uitwendig. — *Resina*: uitwendig als stimulans, resolvens, tot bevordering der ettering; in PLEISTERS EN ZALVEN; ook als *berooking* bij longziekten. *Terebinthina*: gewoonlijk *uitwendig* als stimulans, zelden inwendig tegen slijmvloeiingen (5—10 gr.) enz. in EMULS. EN PILLEN. — *Ol. Tereb.*: *inwendig* tegen adynamie der zenuwen, atonie der slijmvliezen, urien-werktuigen, rheumat., arthritis, verlammingen, aton. obstructie, vooral der lever, icterus, ingewandswormen, op *suiker* en in EMULS; *uitwendig* tegen *tumores frigidi*, wintervoeten, klierverhardingen, gangraena, in inwrijvingen, omslagen enz. *Colophonium*: tot bedekking van deelen als bij tumor albus, als POEDER in torpide zweren; *pix*: bij huidziekten, *pix liq.* tot *berooking* bij phthisis pituitosa, huidziekten; het teerwater tegen tering, aton. aandoeningen der slijmvliezen.

P. TINCTURA PINI COMPOSITA, PIX LIQ., AQUA PICIS seu PICEA, UNG. PICEUM-RESINA COMMUNIS, TEREb., COLOPHONIUM, PIX zijn een bestanddeel van vele zalven en pleisters: UNG. BASILICUM, BALSAMUS ARCEI *seu* UNG. ELEMI, CERATUM RESINÆ PINI *seu* CITRINUM, EMPL. ADHESIVUM, LYTHARGYRI, LINIMENTUM SAPONATO-TEREBINTHINATUM.

B. (437) 3. *P. ABIES L. f. compressis subtetragonis mucronatis solitariis, strobilis cylindricis pendulis, squamis eroso-denticulatis. Sparre Pijnboom F. B. Sept. I, 2. p. 689. — Syn. Abies excelsa Lam. Picea vulgaris Lk. — Gr. in de Europ. en N. Asiat. wouden, hoog noordwaarts 100—180'. — Bl. Mei. — Ic. D. 81.*

G. D. De hars RESINA PINI, ook R. ALBA genoemd; de van zelfs uitvloeiende in korrels verharde soort geeft den gemeenen wierook: OLIBANUM SYLVESTRE *seu* THUS VULGARE. — TEREBINTHINA COMMUNIS. Het overige zoo als bij de voorg.

(438) 4. *P. PICEA L. f. pectinatis emarginatis subtus albobilineatis, strobili squamis obtusissimis appressis. — Syn. Abies*

pectinata DC. — *Gr.* in de meeste Europ. wouden 100—180'.
Bl. Mei.

G. D. Geeft eene fijne Terpentijn: TERE. ARGENTORATENSIS
seu ABIEGNA, waarschijnlijk ook RESINA PINI.

(439) 5. P. PUMILIO HENKE, f. geminis, strobilis ovalibus vel oblongo-ovalibus erectis, alis nuce duplo longioribus. — *Syn.* P. Mughus Scop. non Jacq. — *Gr.* op de Z. Europ. Alpen. Uit de jonge takken wordt door destillatie met water het OLEUM TEMPLINUM bereid, met terpentijnolie grootelijks overeenkomende en verwisseld. Men zegt dat de BALSAMUM HUNGARICUM uit de takken uitvloeit en in vlesschen opgevangen wordt.

(440) 6. P. PINEA L. f. geminis, strobilis pedunculatis reflexis ovato-subrotundis obtusis, alis nuce triplo brevioribus. — *Gr.* in Z. Europa. 40—50'. — *Ic. D.* 78, 79. De nootjes, NUCES PINEÆ, eigenlijk hunne kernen, NUCLEI PINEÆ *seu* PINEOLI, naar gewone noten smakend, waren vroeger als demulcens gebr., thans nog tot voedsel als amandelen. Geven door uitpersing vette olie.

(441) 7. P. CEMBRA L. *Gr.* in M. Europ, en N. Azie. De kernen: NUCLEI CEMBRÆ, zouden zoo als de voorg. gebruikt worden. Uit de takken wordt de BALSAMUM CARPATICUM *seu* LIBANI verzameld, thans geheel obsoleet.

(442) 8. P. STROBUS L. Zoude in N. Amer. *Terpentijnolie*, en

(443) 9. P. TAEDA L. eene naar wierook gelijkende hars geven.

(444) 10. P. BALSAMEA L. *Syn.* Abies balsamifera Michx. *Gr.* in N. Amer. — *Ic. D.* 82.

(445) 11. P. CANADENSIS L. (*Syn.* Abies canadensis Marshall) *Gr.* in N. Amer. — *Ic. D.* 83. Deze beide soorten geven in hun vaderland TEREBINTHINA CANADENSIS *seu* BALSAMUM CANADENSE ook RESINA LIQUIDA PINI BALSAMEÆ. en wanneer dezelve zeer doorschijnend is, BALSAMUM GILEADENSE SPURICUM genaamd. Bevat in 100 deelen: vluchtige olie 18,6, eene in alcohol opl. hars 40, moeilijk opl. hars 33, iets caoutschouc en bittere extractstof (BONASTRE). De spruiten van dezen boom dienen tot het bereiden van het bekende *spruce-bier*.

B. (446) 12. P. LARIX L. f. fasciculatis planis subcanaliculatis deciduis, strobilis ovatis erectis, squamis obtusissimis apice laxis.

Syn. Larix europaea Hort. Par. Abies Larix Lam. — *Gr.* in de landen van M. en Z. Europa, Azie, 60—80°. — *Bl.* Mei.

G. D. Eene fijne soort van Terpentijn: TEREBINTHINA VENETA seu LARICINA.

E. G. Reuk aangenamer dan van gewone Terp. en meer voor inwendig gebruik.

P. Een bestanddeel van vele zalven: UNG. TEREBINTHINÆ seu DIGESTIVUM enz.

(447) 13. *P. MICROCARPA* W., eene zeer aanverwante soort zoude eene nog fijnere soort van Terp. leveren. Over andere Terp. zie Pistacia Tereb. p. 57.

(448) 14. *P. DAMMARA* LAMB. (*Syn.* Agathis loranthifolia Salisb. Dammara alba Rumph.) *Gr.* op de Molukken enz. geeft de RESINA DAMMAR seu D. PUTI even als Copal tot bereiding van vernis dienend. — *Ic.* RUMPH. Amboin. II. Tab. 57. — Eene zwarte Dammarahars komt van *Chloroxylon Dupada* (Fam. Cedreleac.)

Fam. CYCADEÆ RICH. — (K. I. 339).

CYCAS CIRGINALIS. L. *Gr.* op de Molukken, O. Ind. — *Bot. Mag.* T. 2826.

C. REVOLUTA TRUNB. *Gr.* in Japan, China enz. — *Ic.* l. c. T. 2963. geven in hun vaderland sago, (GRANA SAGO) welke ook uit de stammen van ENCEPHALARTOS-soorten aan de Kaap en in N. Holl. en uit ZAMBIA in Z. Amer. verzameld wordt.

Classis II. MONOCOTYLEDONEÆ seu ENDOGENÆ PHANEROGAMICÆ.

EENZAADLOBEIGE of BINNFNWAARTS GROEIJENDE OPENBAAR
BLOEIJENDE PLANTEN.

De steng is van geen duidelijk omschreven merg en ware schors voorzien, dewijl de nieuwe houtvezelen niet aan de hui-